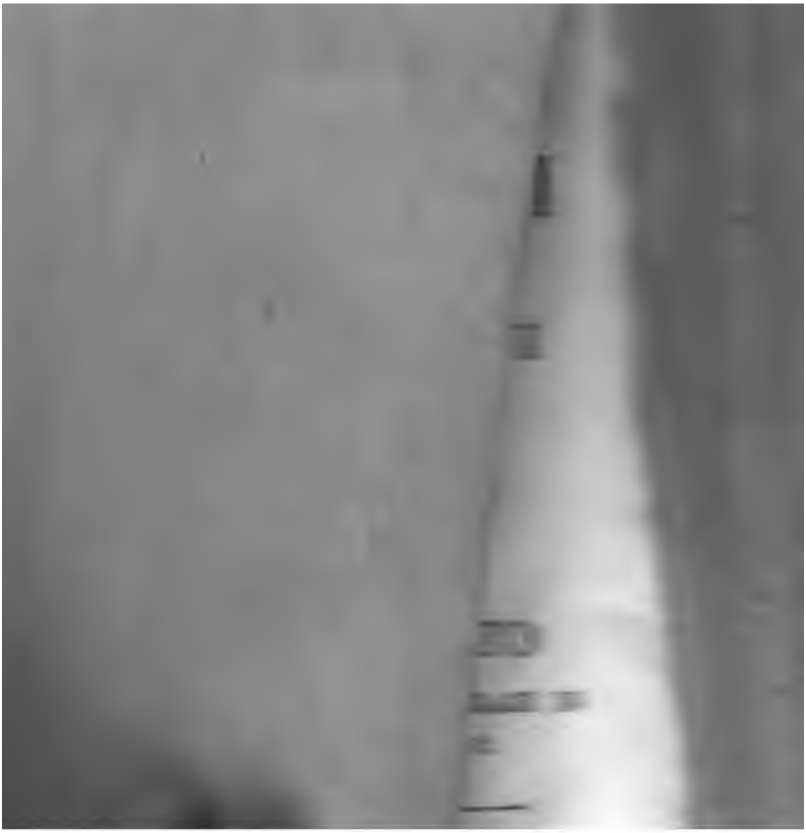
1. 6. 54.

DE SUBLIMI IN EVANGELIO CHRISTI JUXTA DIVINAM VERBI INCARNATI OECONOMIAM.

AUCTORE

MARTINO GERBERTO

MONASTERII ET CONGREGATIONIS S. BLASII IN SILVA NIGRA ABBATE S. Q. R. I. P.

TOMUS III.

TYPIS SAN-BLASIANIS 1793.

possent, periculum quidem prætendentes ab Herode. Sed vox ἐντεῦθεν, quæ habetur in textu originali innuit eos indigenos fuisse Galilææ Herodis ſubditos. Ex responsione porro Christi colligitur ſubmissos eos ab Herode. Fuit hic Antipas filius Herodis M. qui Christum infantem persecutus pueros in Bethlehem occidi iusserat, Messiam promissum regem veritus. Idem forte timor ex fama de Christo, ac eius miraculis etiam filium iterum incesserat, ut cuperet eum finibus ſuis arcere, nesciens regnum Christi non esse de hoc mundo, utpote qui non haberet, ubi caput reclinaret, ut alibi dixerat Luc. IX. 58. *Vulpes foveas habent, et volucres cæli nidos: Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.* Aut forte Herodes necem intentabat Christo, idem ſibi ab eo, quod prius a Joanne formidans, ne is palam facinora ſua incessens apud populum, cuius favorem quovis modo astutus princeps aucupabat, ſuæ existimationi detraheret.

At Christus una vulpi Herodi, et vulpibus Pharisæis respondet, ex neutrorum destinatione se mortem propediem (unde non esset, quod ſibi Herodes a Christo timeret) ſubiturum quidem, ſed non in Galilæa, ubi Herodes potestatem vitæ et necis habebat, neque Hierosolymis præcise ad

festum illud ſcenopegiæ; ſed tunc, quando ipse voluit, qui dixit *a*): *Ego pono animam meam, ut iterum ſumam illam. Nemo tollit eam a me: ſed ego pono eam a meipso, et potestatem habeo ponendi eam: et potestatem habeo iterum ſumendi eam. Hoc mandatum accepi a Patre meo.* Itaque nec ob timorem accelerabat iter, nec procrastinabat ob Judæorum exspectationem; ſed ſecundum voluntatem Patris ſui ſponte se accingebat, finem, ut modo intelleximus, verus agnus paschalis impositurus legalibus ſacrificiis, ipse ſacrificium futurus pro peccatis nostris *b*): *Impossibile enim est, ſanguine taurorum et hircorum auferri peccata. Ideo ingrediens mundum dicit: Hostiam et oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi: holocautomata pro peccato non tibi placuerunt. Tunc dixi: Ecce venio: in capite libri ſcriptum est de me: ut faciam, Deus, voluntatem tuam.*

Erat porro hic Herodes ille, ad quem Pilatus Christum miserat Luc. XXIII. qui *viso Jesu gavisus est valde: erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eoquod audierat multa de eo, et ſperabat ſignum aliquod videre ab eo fieri.* Sciebat igitur Christus, Herodem curiositate, non religione ductum desiderare ſignum aliquod videre; ideo dicit: *Ite, et dicite vulpi illi: Ecce eiicio dæmonia, et ſanitates perficio etc.* reliqua etiam ad Pharisæos

a) *Joan. X.* 17. *b*) *Hebr. X.* 4. *etc.*

Caput CIX.

pertinent, universimque ad Judæos in Jerusalem præprimis, cui ideo exprobrat: *Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis prophetas a)*, iam occisura etiam, quem vaticinati sunt prophetæ. Idcirco *ecce, relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico autem vobis, quia non videbitis me, donec veniat, cum dicetis: Benedictus, qui venit in nomine Domini.* Quod propediem factum est in triumphali ingressu in Hierusalem, speraturque aliquando futurum religiosius, et salubriter ante adventum Christi secundum.

CAPUT CIX.

ITER JESU IN JERUSALEM.

Factum est autem, dum complerentur dies assumtionis eius, et *ipse faciem suam firmavit, ut iret in Jerusalem.* Luc. IX. 51.

Ad opus redemtionis consummandum.

Quæ hic anticipato dicit evangelista, iterato repetit, quæ Christo erant perferenda cap. XVIII. ingruente iam tempore, quo per passionem et mortem suam esset exiturus ex hoc mundo, resurrecturus, et ascensurus in cœlum, rediturusque ad Patrem, sæpe se insidiantibus subduxit, abscondit,

a) *Luc. XIII.* 34.

alio divertit. Exemplum discipulis suis dare voluit multis argumentis per vitam suam simplicitatis columbinæ et prudentiæ serpentinæ, quamdiu Evangelium prædicavit persecutionibus et periculis expositus: quæ studio, ut modo vidimus, declinavit, commoratus maximam partem in Galilæa, ut præfinitum præstolaretur tempus, quo erat Hierosolymis expleturus opus redemtionis nostræ. Quo iam ingruente, ut ostenderet, sponte sua sese offerre ad mortem victimam, ipse faciem suam firmat, ut iret in Jerusalem. Dum decumbente Lazaro *eamus*, inquit *a*), *iterum in Judæam*, discipuli cohibere conantur: *Rabbi*, aiunt, *nunc quærebant te Judæi lapidare, et iterum vadis illuc? Respondit Jesus: Nonne duodecim sunt horæ diei? si quis ambulaverit in die, non offendit, quia lucem huius mundi videt: si autem ambulaverit in nocte, offendit, quia lux non est in eo.* Se ipsum lucem mundi indigitat, tempusque commoratus sui in hoc mundo, ut lux Evangelii accenderetur per prædicationem ac miracula sua, quorum omnium maximum resuscitatio Lazari erat, quo non solum multos Judæos ad credendum adduxerat, verum etiam effecerat, ut tanta celebritate clamantium in urbem susciperetur, atque per aliquot adhuc dies in templo audiretur, quamdiu nempe dies erat, donec compre-

a) *Joan. XI. 7.*

CAPUT CIX.

henderetur ad passionem et mortem: quæ omnia discipulis non ſemel antea, nunc vero in hoc postremo itinere omnium apertissime et articulatim prædixit a): *Ecce ascendimus Hierosolymam, et consummabuntur omnia, quæ ſcripta ſunt per prophetas de Filio hominis. Tradetur enim gentibus, et illudetur, et flagellabitur, et conspuetur: et postquam flagellaverint, occident eum, et tertia die resurget. Et ipsi nihil horum intellexerunt, et erat verbum istud absconditum ab eis, et non intelligebant, quæ dicebantur.* Quodsi vero hæc omnia ſingillatim intellexissent, quanto ſtudio et contentione ipsum avertere conati fuissent? At ipse his omnibus cognitis, et ob oculos versantibus *faciem ſuam firmavit, ut iret in Jerusalem.* Et ut narrat Marcus X. 32. *Erant autem in via ascendentes Jerosolymam: et præcedebat illos Jesus, et ſtupebant: et ſequentes timebant. Et assumens iterum duodecim, cœpit illis dicere, quæ essent ei eventura: Quia ecce ascendimus Hierosolymam etc.* Vides hic notanter dici: *Et præcedebat illos Jesus, et ſtupebant: et timebant.* Animadverterant igitur aliquid ſingulare in ardore præcedendi, et ſtupebant et timebant.

Referunt huc interpretes, quod iam notato cap. IX. v. 52. apud Lucam legitur: *Et misit nuncios ante conspectum ſuum: et euntes*

a) *Luc. XVIII.* 31. *Matth. XX.* 17. *Marc. X.* 32.

intraverunt in civitatem Samaritanorum, ut pa-rarent illi. Et non receperunt eum, quia facies eius erat euntis in Jerusalem. Samaritani nempe cum viderent Christum religionis causa pergere Hierosolymam ad propinquum diem paschæ, quod erat præcipuum schismatis caput, eum non receperunt. Discipuli autem nuncii exardescentes vindictam cogitant: *Domine*, aiunt, *vis dicimus, ut ignis descendat de cœlo, et consumat illos? et conversus increpavit illos, dicens: Nescitis, cuius spiritus estis. Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare.* Quid opportunius tunc dici poterat, dum iam in eo erat, ut opus redemtionis nostræ Hierosolymis consummaret; igne illo de cœlo ad secundum adventum suum dilato. Alius itaque ignis fuit, de quo Christus *a*): *Ignem veni mittere in terram, et quid volo, nisi ut accendatur?* ardens desiderium animi significans, quo hic flagrantem se ostendit, dum *faciem suam firmavit, ut iret in Jerusalem*, immensam charitatem suam demonstraturus erga genus humanum, qua *maiorem*, ipsius effato, *nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis*, quod is pro nobis insuper fecit inimicis. Ecquid vero iam sperandum nobis ab eo est reconciliatis? *Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii eius: multo magis reconciliati, salvi erimus in vita ipsius b*).

a) *Luc. XII.* 49. *b*) *Rom. V.* 10.

Caput CX.

CAPUT CX.

AMBITIO FILIORUM ZEBEDÆI.

Tunc accessit ad eum, mater filiorum Zebedæi cum filiis suis, adorans, et petens aliquid ab eo. Qui dixit ei: Quid vis? Ait illi: Dic ut sedeant hi duo filii mei, unus ad dexteram tuam, et unus ad sinistram in regno tuo. Respondens autem Jesus, dixit: *Nescitis, quid petatis. Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum?* Dicunt ei: Possumus. Ait illis: Calicem quidem meum bibetis: sedere autem ad dexteram meam, vel sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a Patre meo. Matth. XX. 20. etc.

Volentium coronari antequam certassent.

Apud Marcum X. 32. perinde ac hic historiam hanc immediate præcedunt ea, quæ modo audivimus de prænunciata a Christo apostolis passione et morte sua: sequitur apud utrumque evangelistam indignatio reliquorum apostolorum de ambitiosa petitione matris, et filiorum Zebedæi. Probe autem animadvertendum, contentionem apostolorum inter se, quis eorum videretur esse maior Marc. IX. 31. Luc. IX. 44. similiter præcedere denunciationem eorum, quæ passurus esset. At illi non solum

nihil horum intelligebant, sed tantopere mentibus eorum insederat vulgaris de Messiæ regno terreno opinio, ut hæc causa fuerit contentionis, quis eorum videretur esse maior inter apostolos, et petitionis matris filiorum Zebedæi, ut ipsa matris petitio prodit: *Dic ut sedeant hi duo filii mei, unus ad dexteram tuam, et alter ad sinistram in regno tuo.* Jam audierant, duodecim apostolos sessuros super sedes duodecim, et iudicaturos duodecim tribus Israel, ex quibus primas affectabant fratres Jacobus, et Joannes, eoque maiori fiducia, quod iam cum Petro præ cæteris assumti essent, ac primum nunc nuncii præmissi in itinere Hierosolymam, ubi regnum Messiæ iam stabiliendum, in animum induxerant. „Videbant se præ aliis, sunt verba S. Jo. Chrysostomi *a*), in honore esse, et hinc se petitionem consecuturos esse sperabant. Sed quid petunt? Audi alium evangelistam hoc clare explicantem. Quod enim, inquit, prope Jerosolymam essent, putarentque regnum Dei iamiam revelandum esse, hæc postulabant. Existimabant enim regnum illud prope esse, et sub sensum cadere, ac se quod petebant semel consecutos, nihil triste passuros esse: neque enim illud propter hoc ipsum tantum petebant, sed ut ærumnas vitarent.“ Quid vero Christus

a) *Hom. LXV. in Matth. n. 2. T. VII. p. 645.*

dicit: *Nescitis, quid petatis.* Illi de terreno tantum regno, honore, et gloria cogitant, ignari adhuc cœlestis regni æternæque gloriæ, quæ eos ſequantur, qui Christi calicem ſint bibituri. Toto cœlo ergo aberrabant in ſua petitione, multo maiora obtinentes, dum se calicem Domini bibere posse dicunt. „Ex animi fervore ſtatim promittunt *a*), nescientes, quid dicerent, ſed exspectantes, se quod petebant impetraturos esse. Quid igitur ille? *Calicem quidem meum bibetis, et baptismate quo ego baptizor, baptizabimini.* Magna illis prophetavit bona, hoc est: Martyrio dignabimini: patiamini, quæ ego patiar."

Erant discipuli adhuc ex illis, quos Christus Luc. XXIV. 25. ſtultos et tardos redarguit corde ad credendum, quæ locuti ſunt non ſolum prophetæ, quia *oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam ſuam*, verum etiam Christus ipse: qui cum primum apostolos Matth. X. misit, ſingillatim quæ ipsis essent ſufferenda, prædixit ſuo exemplo, quia *non est discipulus ſuper magistrum, nec ſervus ſuper dominum ſuum.* Et: *Qui non accipit crucem ſuam, et ſequitur me, non est me dignus.* Seu ut habet Lucas XIV. 27. *Qui non baiulat crucem ſuam, et venit post me, non potest meus esse discipulus.* Quod idem est ac illud: *Potestis bibere calicem, quem ego*

a) *Ibid. p.* 646.

bibiturus sum? In Codd. Græcis legitur etiam apud Matthæum id, quod apud Marcum additur his verbis *a)*: *Potestis bibere calicem, quem ego bibo, aut baptismo, quo ego baptizor, baptizari?* Et mox: *Calicem quidem quem ego bibo, bibetis; et baptismo, quo ego baptizor, baptizabimini.* De quo Christus alibi *b)*: *Baptismo autem habeo baptizari: et quomodo coarctor, usque dum perficiatus?* **Πῶς συνέχομαι** iuxta textum originalem, quo angustiæ significantur, quas maxime expertus est in horto, ubi ei sudorem sanguineum expresserunt, rogavitque ter instanter: *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste;* qui vero fuit calix novi testamenti in suo sanguine: Unde apostolus comparationem instituens novi et veteris testamenti in sanguine hircorum et taurorum ad emundationem carnis *c)*: *Quanto magis*, inquit, *sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi? Et ideo novi testamenti mediator est; ut morte intercedente, in redemtionem earum prævaricationum, quæ erant sub priori testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt æternæ hæreditatis.* De hac hæreditate in regno Dei Christus dicit: *Sedere autem ad dexteram meam vel sinistram*

a) Marc. X. 38. 39. *b) Luc. XII.* 50.
c) Hebr. IX. 13. *etc.*

adiiciens dixit parabolam, eoquod esset prope Jerusalem: et quia existimarent, quod confestim regnum Dei manifestaretur. Jam Christus interrogatus à Pharisæis *a*): *Quando venit regnum Dei? Respondens eis, dixit: Non venit regnum Dei cum observatione: neque dicent: Ecce hic, aut ecce illic*, ſcilicet regnat, ſedem aut ſolium ſuum posuit Messias: *Ecce enim regnum Dei intra vos est.* At tale regnum, etsi ſemper cum Christo essent apostoli, necdum concipiebant, percipiebantque: iamque putabant quod confestim manifestaretur regnum Dei, theocratia, de qua Judæi gloriabantur. Apostoli vero post resurrectionem, dum iam ascensurus erat Christus in cœlum *accipere ſibi regnum* ad dexteram Dei ſedens, adhuc eum interrogant: *Num in tempore hoc restitues regnum Israel b*)?

Jam a Christo, et mox ab apostolis prædicabatur *Evangelium regni*, ſed toto cœlo diversum ab eo, quod exspectabant Judæi terrenum *cum observatione* cum ſplendore mundano et potentia, dominatuque orbis, cuius domitorem ac dominum Messiam ſibi fingebant. *Neque dicent: Ecce hic, aut ecce illic*, in ſede David, monte Sion; ſed per totum mundum diffundetur regnum Christi in terris, Ecclesia catholica per

a) *Luc. XVII.* 20. *b*) *Act. I.* 6.

orbem. *Ecce regnum Dei intra vos est.* Jam adest, inter vos medius ſtat, *homo* ille *nobilis accipere ſibi regnum* Filius Dei, Verbum incarnatum: *Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis*, qnam vos ſpernitis Judæi. *Ideo dico vobis: auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus eius a).* Hinc *constanter Paulus et Barnabas* adversantibus Evangelio Judæis, *dixerunt b): Vobis oportebat primum loqui Verbum Dei: ſed quoniam repellitis illud, et indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes: ſic enim præcepit nobis Dominus: Posui te in lucem gentium, ut ſis in ſalutem usque ad extremum terræ.*

Apostolos igitur primos ad constituendam per orbem Ecclesiam elegerat, deditque decem mnas homo ille nobilis, Christus Dominus ex nobilissima Abrahæ proſapia, immo cuius prosapiam Lucas usque ad Adam deducit; cives autem eius Judæi nempe eiusdem prosapiæ contribules oderant eum, ac etiamnum hodie dicunt: *Nolumus hunc regnare ſuper nos;* quemadmodum toties Pilato, regem eis Christum proponente, reclamant, nec titulum crucis ferunt: *Jesus Nazarenus Rex Judæorum.* Interim christianis, ſuis ſervis, divitiæ gratiæ eius ſunt

a) *Matth. XXI.* 43. b) *Act. XIII.* 46.

Caput CXI.

(ne quis de ſuo habere aliquid existimet aut esse) commissæ: *Negotiamini dum venio*, in tremendo nempe die iudicii tam particulari ſtatim post mortem, quam etiam universali, quando venturus est iudicare vivos et mortuos, et ſæculum per ignem: imo quotidie repetit rationem, quantum quisque negotiatus ſit; et quo quisque plus lucratus est, decies tantum, aut quinquies remuneratur: desidioso vero, qui quidem affert Domino mnam ſuam, quam repositam ſervavit in ſudario, illam aufert, eique donat, qui plures omnium mnas, decem ſcilicet acquisivit. *Et dixerunt ei: Domine habet decem mnas* q. d. cur Domine dabimus illi etiam hanc mnam, cum iam habeat decem? At nihil refert: *Dico autem vobis*, profertque Christus hanc tremendam cuique ſententiam, *quia omni habenti dabitur, et abundabit; ab eo autem, qui non habet, et quod habet, auferetur ab eo.* Eadem verba leguntur Matth. XXV. 29. parallelæ de talentis parabolæ adiecta, perinde ac apud eundem Matth. XIII. Marc. IV. et Luc. VIII, parabolæ de ſeminante, interrogantibus discipulis cur in parabolis loqueretur Judæis, peterentque explicationem parabolæ: *Quibus ipse dixit: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis: ut videntes, non videant, et audientes, non intelligant a).*

a) *Luc. VIII.* 10.

Caput CXI.

Quibus in verbis quod durum est, mitigatur parabola de ſeminante, et ſemine dum aliud cecidit ſecus viam, ſuper petram, inter ſpinas, aliud in terram bonam: quod explicatur in parabola de talentis, ac præsenti de homine nobili Filio Dei ad Judæos misso primum, deinceps vero eius Evangelio ad gentes translato. Ubi vides, nullam de ſervo nequam criminis fieri mentionem, tantum neglectæ negotiationis de mna commissa, gratia Christi ſervis ſuis ſcilicet christiani nominis data. Jam vero quod perfidos et rebelles Judæos attinet *inimicos meos* illos, qui *noluerunt me regnare ſuper se: adducite huc*, uti revera, Josepho Judæo *ipso* ſpectatore excidii urbis Hierosolymitanæ testante, contigit, quando ad festum undique terrarum Vespasiano imperatore concurrentes Judæi internecioni ſunt dati uti textus habet: *Et interficite ante me. Et his dictis præcedebat, ascendens Jerosolymam* ad consummandum redemtionis opus flagrans.

Caput CXII.

CAPUT CXII.

TRIUMPHALIS CHRISTI INGRESSUS IN JERUSALEM.

Adduxerunt asinam, et pullum: et imposuerunt ſuper eos vestimenta ſua, et eum desuper ſedere fecerunt. *Plurima autem turba ſtraverunt vestimenta ſua in via: alii autem cædebant ramos de arboribus, et ſternebant in via: turbæ autem, quæ præcedebant, et quæ ſequebantur, clamabant, dicentes: Hosanna filio David: benedictus, qui venit in nomine Domini: Hosanna in altissimis.* Matth. XXI. 7. 8. 9.

Inter turbarum acclamationes.

Videmus iam triumphalem Christi in urbem ingressum, celebremque acclamationem audimus: *Hosanna filio David* Messiæ ſcilicet, *qui venit in nomine Domini.* Sed quis est apparatus qualisve ad hunc triumphum velut ante victoriam, quippe de qua iam certus erat victor; ſecus ac Roma tunc tam celebrata ſuis triumphis.

Apparatum ipse indicit Christus: *Ite in castellum, quod contra vos est, et ſtatim invenietis, asinam alligatam et pullum cum ea: ſolvite et adducite mihi: et si quis vobis aliquid dixerit, dicite: quia Dominus his opus habet, et*

confestim dimittet eos. An non paradoxum, et absonum, ne quid gravius dicam, discipulis videri poterat, inscio domino asinæ, eam ſolvere, et abducere? An vero non magis paradoxum, et incredibile prorsus effectum iri, quod resurgens Dominus paucis post diebus, paucos piscatores ac discipulos eosdem iubet ire in universum mundum et prædicare Evangelium omni creaturæ? utrumque autem, dum nihil hæsitantes faciunt, quod iussi ſunt, discipuli, factum ac impletum est. Revera, uti præscius rerum omnium prædicit, accidit, et quod *Rex Israel* iussit, factum est incunctanter. Solventibus enim discipulis pullum dixerunt domini eius *a*): *Quid ſolvitis pullum?* At illi ut iussi erant, responderunt: *quia Dominus eum necessarium habet.* Et dimiserunt eum; *duxeruntque illum ad Jesum: Et iactantes vestimenta ſua ſupra pullum, imposuerunt Jesum. Eunte autem illo, ſubsternebant vestimenta ſua in via b*). In eo quod discipuli vestimenta ſua ſternunt ſuper pullum apparet quidem ſumma paupertas: quod vero ſubsternebant vestimenta ſua in via, triumphi est decus et magnificentia, quæ nulli unquam terrestrium regum aut imperatorum contigit, nec quisquam ſibi expostulare est ausus triumphantium, ſoli Regi regum, et Domino dominantium de-

a) *Luc. XIX.* 33. b) *Ib.* 35.

latum debitum honorem. In asino animali contemptibili summam cernis humilitatem, nec tamen accommodatius aliquod erat ad mansuetudinem eius designandam, qua prope erat, ut duceretur tanquam agnus mansuetus ad victimam; atque etiam evangelista attestante: *Hoc totum factum est, ut adimpleretur, quod dictum est per prophetam dicentem: Dicite filiae Sion: Ecce Rex tuus venit tibi mansuetus sedens super asinam, et pullum filium subiugalis.* Amplior est locus Zach. IX. 9. ad explicandam totam oeconomiam salvationis nostrae in Christi humilitate: *Ecce Rex tuus veniet tibi iustus, et Salvator: ipse pauper, et ascendens super asinam, et super pullum filium asinae.* At vero in ipso hoc paupere et humili statu Christi sedentis super asinam ad hunc solemnem regis quasi in triumpho ingressum, quanta conspicua est gloria, quanta maiestas in solemnibus acclamationibus: *Hosanna filio David: Benedictus, qui venit in nomine Domini: Hosanna in altissimis!* Populi salutem regibus precantur et vitam in publicis acclamationibus, hic celebratissimum in sacris Judaeorum *Hosanna* acclamatur.

Commota universa civitate sub his acclamationibus *a)*, deducitur ad templum, ubi se prodit, quis sit, cui acclamatum fuit: *Hosanna filio David: Benedictus, qui venit*

a) *Matth. XXI.* 10.

in nomine Domini. Dum enim eiicit vendentes et ementes in templo *a*), et mensas numulariorum, et cathedras vendentium evertit, illud propheticum ſibi usurpat ceu Filius Dei: *Domus mea, domus orationis vocabitur.* Diciturque urbem ingressus introisse in templum, *circumspectis omnibus, tanquam Filius in domo ſua b*). Dum redux ex Bethania, ficui maledixit, genti ſcilicet Judaicæ, cui, temploque Hierosolymitano ſuccessura erat Ecclesia ex gentibus: cui concordat locus propheticus a Christo, cum eiiceret vendentes, allatus, ut apud Marcum XI. 17. habetur integer prout Isa. LVI. 7. legitur: *Domus mea domus orationis vocabitur omnibus gentibus.* Cum insigni prophetia ipso etiam opere demonstrata, dum facta expulsione profanatorum e templo, in eorum locum Ecclesia ſuccedit ex gentibus per orbem terrarum, ſubstituta ſynagogæ Judæorum. Et hic etiam in templo prosequitur eum acclamantium vox, dum ad eum cæci et claudi accesserunt, et ſanavit eos. *Videntes autem principes ſacerdotum, et ſcribæ mirabilia, quæ fecit, et pueros clamantes in templo, et dicentes: Hosanna filio David, indignati ſunt. Et dixerunt ei: Audis, quid isti dicunt? Jesus autem dixit eis: utique nunquam legistis: Quia ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem c*). Hæc gratissima con-

a) *Matth. XXI.* 12. *b*) *Hebr. III.* 6. *c*) *Matth. XXI.* 15.

CAPUT CXII.

gruentissimaque Christo erat acclamatio innocentium parvulorum, de quibus alias dixerat: *Sinite parvulos venire ad me, talium est enim regnum cælorum:* de quibus item dixerat: *Quorum angeli ſemper vident faciem Patris mei, qui in cælis est:* qui cum Cherubim et Seraphim reliquoque cœlestis militiæ exercitu in omnem æternitatem *ſanctus, ſanctus, ſanctus* acclamant; natoque Domino *ſubito facta est cum angelo* nativitatem Christi pastoribus annuntiante *multitudo militiæ cælestis, laudantium Deum, et dicentium: Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis a);* cui convenit acclamatio dicentium: *Benedictus, qui venit Rex in nomine Domini, pax in cælo, et gloria in excelsis b)*, prout Lucas narrat, omnes turbas discipulorum gaudentes laudasse Deum voce magna ſuper omnibus, quas viderant, virtutibus. Ab angelis illis „certe præclare Hebræorum theologi pueri edocti," a S. Eulogio Antiocheno archiepiscopo Serm. in Ramos palmarum inducuntur: „Eratque, pergit c), videre in Sion, cœlestia pariter ac terrestria vicariis ſibi respondentia vocibus, ſeque mutuo ſalutantia. Dicunt ſuperi: *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax;* inferi respondent: *Pax in cælo, et gloria in altissimis.* Dixerunt angeli: *In terra pax;*

a) *Luc. II.* 13. b) *Ibid. XIX.* 38.
c) *T. XII. Bibl. PP. p.* 309.

homines clamarunt: *Pax in cælo.* Quam ob rem? Quod nimirum ille adsit, qui omnibus clamat: *Pax vobis*, pro quo propheta precabatur, dicens: *Domine Deus noster pacem da nobis:* hoc est, mitte Filium tuum unigenitum, ut per eum nobis reconcilieris, videns naturam nostram per eum tibi unitam. Quam pacem videntes cœlestes chori clamabant: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax:* id est, perfecta Dei cum inimicis reconciliatio, quam et pueri cum docti essent, clamabant: *Hosanna, pax in cælo, et gloria in altissimis.* Nam quæ olim infense habebant, fraterna nunc charitate conserta ſunt; unam cœleſtia pariter ac terrena Chriſto cœleſti ſimul et terreſtri divinitatis confessionem ac adorationem offerentia."

Caput CXIII.

CAPUT CXIII.

TURBA ACCLAMANTIUM CHRISTO DISCIPULORUM.

Cum appropinquaret iam ad descensum montis Oliveti, cœperunt omnes turbæ discipulorum gaudentes laudare Deum voce magna ſuper omnibus, quas viderant, virtutibus, dicentes: *Benedictus, qui venit in nomine Domini, pax in cœlo, et gloria in excelsis.* Et quidam Pharisæorum de turbis, dixerunt ad illum: Magister, increpa discipulos tuos. Quibus ipse ait: *Dico vobis, quia si hi tacuerint, lapides clamabunt.* Luc. XIX. 37. etc.

Lapides clamantes.

Audivimus iam pueros post hæc in templo acclamantes: *Hosanna filio David a)*, principibus ſacerdotum et ſcribis bilem movisse ac invidiam; hic quidam Pharisæorum in via adhuc inducuntur petiisse a Christo, ut discipulos clamantes compeſceret, quibus ille, *dico vobis*, ait, *quia si hi tacuerint lapides clamabunt.* Acciderunt hæc in declivo montis Oliveti, in quo postea ſedens Christus, dum destructionem urbis et templi prædicit: *Amem dico vobis*, ait *b)*, *non relinquetur hic lapis ſuper lapidem, qui non*

a) *Matth. XXI.* 15. b) *Ib. XXIV.* 2.

destruatur. Et tamen ad tantum lapidum fragorem tantamque ruinam necdum commoventur Judæi, adhuc manente ira Dei super filios diffidentiæ, de quibus S. Jo. baptista: *Progenies*, ait a), *viperarum*, *quis demonstravit vobis fugere a ventura ira?* Multos Pharisæorum, et Sadducæorum ad baptismum suum venientes ad fructus dignos pœnitentiæ hortatus: *Et ne*, pergit b), *velitis dicere intra vos: Patrem habemus Abraham, dico enim vobis, quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ;* quæ beata sors filiis Abrahæ secundum spiritum ex gentilibus contigit: qui sunt lapides illi vivi, qui I. Petr. II. dicuntur ædificari in ædificium spirituale. Atque „hæc expressior et verior intelligentia" S. Hieronymo c) est præsentis etiam S. Lucæ loci de gentilibus, qui ob duritiam cordis lapidibus alias comparantur; contigitque illis quod Deus promiserat: *Auferam vobis cor lapideum, et dabo vobis cor carneum:* Obmutescentibusque hactenus Judæis nos ex gentilibus orti accinimus; *Hosanna filio David: Benedictus, qui venit in nomine Domini etc.*

Accidit porro, ut postquam Christus emisit spiritum, saxea etiam corda emollirentur, *omnis turba eorum, qui simul aderant*

a) *Matth. III. 7.* b) *Ib. 9.* c) *In Habacuc Lib. I. cap. 2. T. III. p. 1608.*

CAPUT CXIII.

ad spectaculum istud, et videbant, quæ fiebant, percutientes pectora sua revertebantur a), dum petræ scissæ, monumenta aperta sunt, terra contremuit. Ven. Beda hic etiam notos eius a longe stantes inducit: „His tacentibus, scribit *b)*, lapides et saxa regem, qui venit in nomine Domini, magno clamore canebant. Emisit enim spiritum, *et ecce terra mota est, et petræ scissæ sunt, et monumenta aperta sunt:* quemque homines vel timore, vel perfidia confiteri trepidant, hunc durissima etiam elementa Deum mundi, ac Dominum aperto ore prædicant. Verum altiori mysterio gentium nationes incredulas aliquando, ac duricordes lapidum nomine demonstrat, quibus ablato corde lapideo dedit cor carneum: hoc est sensibile, et humanum, quo Deum, creatoremque suum credere, laudare, et cernere possent. Etsi ergo turbæ tacuerint hominum, lapides clamabunt: *quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret.*" Referri solent ultima hæc apostoli ad Romanos verba ad futuram aliquando Judæorum conversionem. Christus post triumphalem urbis ingressum, postquam Judæis ruinam Matth. XXIII. 38. prædixit (ad quam pertinent reliqua deinceps dicta Matth. XXIV. et XXV. maxime autem ad ruinam orbis seu consummationem

a) Luc. XXIII. 48. *b) L. V. in Luc. XIX. T. V. p.* 405.

ſæculi) ultimo mox antea Judæos allocutus l. c. *Ecce relinquetur vobis*, ait, *domus vestra deserta: dico enim vobis, non me videbitis amodo donec dicatis: Benedictus, qui venit in nomine Domini. Et egressus Jesus de templo ibat;* nec amplius redibat. Exspectamus igitur futurum tempus, quo Judæi Christo ſint *Hosanna* ſincere et constanter acclamaturi. Verbis illis *Benedictus qui venit in nomine Domini* in mox citato Matthæi loco additur hic apud Lucam *pax in cælo, et gloria in excelsis*, forte, quia ibi de excæcatis Judæis ſermo est, instabantque fata, quæ in excisione urbis ſubituri erant, dispersioneque gentis, in qua etiamnum versantur; hic autem apud Lucam de acclamatione discipulorum Christi, qui tunc aderant, ad eorum cenſum pertinentes, quibus in nativitate Christi ab angelis *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus* est acclamatum: dum iam tunc tempus instaret, quo Christus erat expleturus opus reconciliationis nostræ, *pacificans per ſanguinem crucis eius, ſive quæ in terris, ſive quæ in cælis ſunt a)*.

a) Col. I. 20.

Caput CXIV.

CAPUT CXIV.

CHRISTUS GRANUM MORTUUM ET SEPULTUM IN TERRA MULTIPLICANDUM.

Amen, amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit; ipsum ſolum manet. Si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Qui amat animam ſuam, perdet eam: et qui odit animam ſuam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Si quis mihi ministrat, me ſequatur: et ubi ſum ego, illic et minister meus erit. Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus. Jo. XII. 24. etc.

Ecclesia ex gentilibus congreganda.

Animadverte quomodo Christus præmissa ſolita ſua asseverandi formula declaret, qua ratione ager dominicus Ecclesia per orbem inter gentes ſit ſeminandus, ipseque adeo glorificandus morte ſua: et quam opportune rem ſuis discipulis aperiat, dum gentiles quidam ex his, qui ascenderant, ut adorarent in die festo, Jesum videre desiderant: fama nimirum et auditu miraculorum Christi excitati, tunc cum Judæi, apud quos patrata fuerant, Jesum exterminatum ibant. Erant hæc ſemina Ecclesiæ ex gentilibus congregandæ fructus mortis ſuæ.

Venit hora, inquit, *ut glorificetur Filius hominis*, Evangelium scilicet cunctis gentibus prædicetur, agerque dominicus fiat. Verumtamen sicut triticum nonnisi cadens in terram mortuum fructificat, ita primum mors præcedat necesse est, agerque sanguine est irrigandus. Loquitur primum de se, morteque sua, deinde etiam suos suo exemplo hortatur, ut vitam suam perdere non timeant. *Qui amat animam suam, perdet eam etc.* Factum id insigniter imprimis, dum post mortem exemploque Christi tot millia martyrum ex gentilibus Ecclesiam illius irrigarunt sanguine suo ad glorificandum Dei nomen. Sic Christus Petro denuntiat martyrium Jo. XXI. 19. *Significans, qua morte clarificaturus esset Deum.*

Christus rogat Patrem: *Pater clarifica nomen tuum. Venit ergo vox de cælo: Et clarificavi, et iterum clarificabo.* Turba Judæorum indigna non intellexit vocem, existimans *tonitruum esse factum. Alii autem dicebant: Angelus ei locutus est. Respondit Jesus: Non propter me hæc vox venit, sed propter vos. Nunc iudicium est mundi: nunc princeps huius mundi eiicietur foras. Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum.* Hæc est hora, de qua Christus: *Venit hora, ut clarificetur Filius hominis.* Et in psalmo XLV. 11. *Exaltabor in gentibus, et exaltabor in terra.*

CAPUT CXIV.

„Quid significat illud: *venit hora?* quærit S. Jo. Chrysostomus *a*), dixerat, *in viam gentium ne abieritis*, omnem Judææ præscindens pervicaciæ ansam, illos cohibuit. Cum autem illi immorigeri manerent, gentiles autem accedere vellent, tempus demum, inquit, est ad passionem accedendi, cum omnia impleta sint. Nam si contumacibus illis semper hæreremus, illosque accedere volentes non admitteremus, indignum hoc esset providentia nostra. Quia igitur discipulos suos post crucem ad gentes missurus erat, cum videt illas iam accedere, ait, tempus esse, ut ad crucem veniam. Non antea sivit accedere, ut id esset in testimonium illis. Antequam enim illum repellerent, antequam in crucem agerent, non dixit: *Euntes docete omnes gentes*; sed: *in viam gentium ne abieritis*; et: *Non missus sum nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel*; et: *Non est bonum accipere panem filiorum, et dare canibus.* Cum autem odio haberent eum, et ita odio haberent, ut occiderent, superfluum erat persistere, renitentibus illis. Nam recusarunt illum dicentes: *Non habemus regem nisi Cæsarem.* Tunc demum illos dimisit, quia ipsi priores dimiserant eum. Ideo dicit: *Quoties volui congregare filios vestros, et noluistis?* Quid sibi vult, *granum frumenti, nisi cadens in terram mortuum fuerit?* De cruce

a) *Hom. LXVI. n. 2. T. VIII. p. 396. etc.*

loquitur. Ne enim turbarentur, cogitantes tunc illum occisum esse, cum gentes accesserint, dicit: Hoc ipsos maxime ad accedendum inducit, hoc prædicationem meam augebit. Deinde quia ſermonibus non ita persuadebat, a rerum experientia ipsos allicit dicens: In frumento hoc accidit, ut mortuum maiorem fructum afferat. Si hoc in ſeminibus, multo magis in me." Nempe ut paucis in h. l. post S. Augustinum Tr. 51. in Joannem Ven. Beda rem declarat *a*): „Se dicebat ipsum esse mortificandum, et multiplicandum: mortificandum infidelitate Judæorum; multiplicandum fide omnium populorum." Et S. Bernardus *b*): Moriatur igitur granum, ſurgat gentium ſeges. Oportet pati Christum, et resurgere a mortuis, et prædicari in nomine eius pœnitentiam, et remissionem peccatorum, non ſolum in Judæam, ſed etiam in omnes gentes." Fructus divini huius grani frumenti, ut ſeipsum magister humilitatis in eo momento vocat, quo erat mortificandus exinaniendusque, ſtatim se exeruit, dum tam ſubito augebatur credentium in Domino multitudo virorum ac mulierum, ut quemadmodum Acta Apostolorum produnt *c*), passim millenus,

a) *T. V. p.* 559. *T. IV. p.* 1310.
b) *Serm. XV. in cantica n.* 3.
c) *Act. V.* 14.

CAPUT CXIV.

ac immensus per orbem terrarum surgeret fructus, apostolis currentibus, Christumque etiam morte sua clarificantibus, sicut Joannes de Petro, cui Christus mortem etiam crucis prædixit, loquitur *significans, qua morte esset clarificaturus Deum.* Et S. Ignatius ad martyrium feris Romæ obiiciendus properans, Romanosque rogans, ne mortem suam impedirent: „Frumentum, inquit *a*), Christi sum, et per ferarum dentes molar, ut purus panis Christi inveniar.“ Visusque est eorum etiam, quos Christus ad contemnendam animam suam in hoc mundo, seque crucifixum sequendum est hortatus, sanguis frugifer in agro dominico. „Plures efficimur, testis oculatus, ait Tertullianus *b*), quoties metimur. Semen est sanguis Christianorum;“ quibus dum iam repletus est mundus, qui cum apostolo dicere potest: *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo*, granum mortificatum multum fructum affert: qui *odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.*

a) *Epist. ad Rom. n.* 4. *b*) *Apol. c.* 37.

CAPUT CXV.

CHRISTUS IN CRUCE OMNIA AD SE TRAHENS.

Nunc iudicium est mundi: nunc princeps huius mundi eiicietur foras. *Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum. Hoc autem dicebat, significans qua morte esset moriturus.* Jo. XII. 31. 32. 33.

Expansis complexus brachiis.

„O admirabilis potentia crucis, exclamat S. Leo *a*), o ineffabilis gloria passionis, in qua et tribunal Domini, et iudicium mundi, et potestas est crucifixi! Traxisti enim Domine omnia ad te: et cum expandisses tota die manus tuas ad populum non credentem, et contradicentem tibi, confitendæ maiestatis tuæ sensum totus mundus accepit. Traxisti Domine omnia ad te, cum in execrationem Judaici sceleris unam protulerunt omnia elementa sententiam, cum obscuratis luminaribus cœli et converso in noctem die, terra quoque motibus quateretur insolitis, universaque creatura impiorum se usibus negaret. Traxisti Domine omnia ad te, quoniam scisso templi velo Sancta Sanctorum ab indignis

a) *Serm. LVII. de Passione Domini VIII. p.* 59.

Caput CXV.

Pontificibus recesserunt, ut figura in veritatem, prophetia in manifestationem, et lex in Evangelium verteretur. Traxisti Domine omnia ad te, ut quod in uno Judææ templo obumbratis significationibus tegebatur, pleno apertoque sacramento universarum ubique nationum devotio celebraret. Nunc etenim et ordo clarior levitarum, et dignitas amplior seniorum, et sacratior est unctio sacerdotum: quia crux tua omnium fons benedictionum, omnium est causa gratiarum; per quam credentibus datur virtus de infirmitate, gloria de opprobrio, vita de morte. Nunc etiam carnalium sacrificiorum varietate cessante, omnes differentias hostiarum, una corporis et sanguinis tui implet oblatio: quoniam tu es verus Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, et ita in te universa perficis mysteria, ut sicut unum est pro omni victima sacrificium, ita unum de omni gente sit regnum." Versat deinceps illud Osee XIII. *O mors, ero mors tua, et ero morsus tuus inferne!* Et I. Cor. XV. 21. quo loco et alibi apostolus Adamum secundum opponit primo *quoniam quidem per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum. Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur.* Et ad Gal. III. 13. *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum: quia scriptum est: Maledictus omnis, qui pendet in ligno.*

„Ut, ficut canit Ecclesia, qui in ligno vincebat, in ligno quoque vinceretur," diabolus fcilicet, de quo Christus: *nunc princeps huius mundi eiicietur foras: Et ego si exaltatus fuero omnia traham ad meipsum.* S. Chrysostomus in h. l. „Traham, inquit *a*), utpote a tyranno detentos, qui non possint per se accedere, et eius obsistentis manus effugere. Alibi autem illud Rapinam vocat. *Nemo potest fpolia fortis rapere, nisi prius fortem alliget, et tunc vasa eius rapiat.* His eius violentiam fignificat." Huic nempe per peccatum obligati fueramus, quod feducendo primos parentes intulerat mundo, dum Adamum induxit, ut de vetiti ligni fructu ederet. „Ille, funt S. Procli archiep. Constantinopolitani verba *b*), manum in arborem extendit, mortemque decerpsit; hic manus in cruce expandit, mundumque in ulnas accepit: ac clamat in Evangeliis: *Cum exaltatus fuero, omnia traham ad meipsum.*

Quis tenerior modus ac ratio excogitari potuisset, nos per mortem fuam fibi reconciliatos ambabus veluti ulnis in gratiam recipiendi, et amantium more amplexandi? uti per Jeremiam dicit Dominus *c*): *In charitate perpetua dilexi te: ideo attraxi te miserans.*

a) *Hom. LXVII. in Joan. n.* 3. *T. VIII. p.* 403. *b*) *Orat. II. de Incarnatione Domini n.* 3. *T. IX. Bibl. PP. p.* 631. *c*) *Jerem. XXXI.* 3.

CAPUT CXV.

Et per alium prophetam prædictum est *a*): *In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis: et ero eis quasi exaltans iugum super maxillas eorum.* Quod SS. PP. interpretantur exemplo patris filium prodigum recipientis, qui accurrens *cecidit super collum eius, et osculatus est eum.* In quæ verba S. Petrus Chrysologus *b*): „Rogo, quis hic desperationis est locus? Quæ hic excusationis occasio? Hic simulatio quæ timoris? Nisi forte timetur occursus: terret osculum; turbat amplexus, et capere ad vindictam, non recipere ad veniam pater creditur, cum filium trahit manibus, claudit gremio, ligat lacertis." Sic expansis in cruce brachiis nos quoque peccatores Christus amplecti gestit, sibi reconciliatos: quod unicum nobis aspicientibus pendentem in cruce Salvatorem nostrum est solatium. Sed quot eheu sunt etiamnum inter christianos quoque, quales futuros Judæos prædixit Isaias propheta, et apostolus deploravit *c*): *Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, et contradicentem.* Id vero hic ante omnia animadvertendum, dixisse Christum *omnia traham ad meipsum*, dum *quidam gentiles, ex his, qui ascenderant, ut adorarent in die festo d*) per apostolos cupiebant Jesum videre veluti primitiæ Ecclesiæ ex omnibus genti-

a) *Osee XI.* 4. *b*) *Serm. III. p.* 5.
c) *Rom. X.* 21. *d*) *Jo. XII.* 20.

bus congregandæ missis apostolis in universum mundum ad prædicandum Evangelium.

Caput CXVI.

CAPUT CXVI.

MALEDICTIO POPULI JUDAICI.

Circumspectis omnibus, cum iam vespera esset hora, exiit in Bethaniam cum duodecim. Et alia die cum exirent a Bethania, esuriit. Cumque vidisset a longe ficum habentem folia, venit si quid forte inveniret in ea. Et cum venisset ad eam, nihil invenit præter folia: non enim erat tempus ficorum. Et respondens dixit ei: *Jam non amplius in æternum ex te fructum quisquam manducet.* Marc. XI. 11. etc.

In ficu arefacta, et excisa.

Hæc Matthæus etiam proxime iungit solemni ingressui Jesu in urbem et templum *a*), ubi eiecit vendentes et ementes, et principes sacerdotum et scribas compescuit, indignatos pueris *hosanna filio David* accinentibus. S. Joannes autem iis, quæ proximis sectionibus attulimus, addit adhuc admonitionem seriam *b*): *Ambulate dum lucem habetis, ut non vos tenebræ comprehendant: et*

a) *Matth. XXI.* 19. *etc.* *b*) *Jo. XII.* 35. *etc.*

CAPUT CXVI.

qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat. Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis. Hæc locutus est Jesus, et abiit, et abscondit se ab eis. Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum: ut sermo Isaiæ prophetæ impleretur, quem dixit: Domine, quis credidit auditui nostro? etc. Subdit nihilominus et ex principibus multos credidisse in eum, *sed propter Pharisæos non confitebantur, ut e synagoga non eiicerentur. Dilexerunt enim gloriam hominum magis, quam gloriam Dei.* Videtur colligi posse, ne receptum quidem fuisse a quoquam post tam celebrem eo die ingressum hospitio; aut certe illud iusto detrectavit iudicio, ut, cum iam vespera esset hora, relictis illis exiret in Bethaniam cum duodecim. Mane igitur cum nihilominus rediret in urbem, ac esuriret maledixit fici arbori. Quod quis dubitet, mystica ratione fuisse factum? „Quid enim, sunt verba Sedulii *a)*, materies sine sensu peccaverat? præsertim, quæ fructum, sicut, Marcus evangelista commemorat, incongrui ratione temporis non habebat, nisi ad instructionem Dominus nostræ utilitatis hoc ageret, qui factorum sermonumque parabolis vitale nobis iter ostendit."

Pertinet huc alia de arbore fici parabola Luc. XIII. 6. quam *habebat quidam*

a) *Paschal. Operis Lib. IV.* 3.

plantatam in vinea sua, et venit quaerens fructum in illa, et non invenit. In hanc commentatus S. Ambrosius: „Quid sibi vult, quaerit *a*), quod in Evangelio suo Dominus frequenter fici parabolam inducit? Habes enim alibi, quod iussu Domini viriditas omnis huius ligni frondentis aruerit: unde intelligis omnium creatorem, qui potest imperare naturis, ut vel arescant subito, vel virescant. Alibi ex teneritudine arboris huius et foliis commemorat coniici solere aestatis adventum, utroque significans et Judaicae plebis inanem, quam praetendebat, gloriam velut florem in adventu Domini decidisse; quia operibus infructuosa durabat.“ Explicans postea tres annos, quibus infructuosa iam fuerat: „Venit, inquit *b*), ad Abraham, venit ad Moysen, venit ad Mariam, hoc est, venit in signaculo, venit in lege, venit in corpore.“ Sic igitur dum Christi et apostolorum praedicatio frustra est, iam iusto Dei iudicio a Christo maledicta penitus succidenda, et in ignem mittenda exaruit. Nihil terribilius esse potest hoc, quod ostendere voluit Christus in arefacta fici arbore, exemplo in Judaeorum statu, quem deflevit proxime adhuc antecedente die, cum appropinquaret civitati, quam videns flevit super illam

a) *Lib. VII. T. I. n.* 160. *p.* 1448.
b) *Num.* 166. *p.* 1450.

CAPUT CXVI.

dicens: *Quia si cognovisses et tu, et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi: nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis.* Non cessavit tamen Christus verba salutis impendere quotidie Judæis, rediens paucis illis diebus ad urbem et esuriens eorum salutem: ut discipulis demonstraret exemplum, quos ad prædicandum Evangelium destinaverat; sed dum frustra faceret, illi Dei iudicio iusto reliquendi erant. *Vobis*, ut eos Paulus et Barnabas alloquuntur, *oportebat primum loqui verbum Dei, sed quoniam repellitis illud, et indignos vos iudicatis æternæ vitæ: ecce convertimur ad gentes.*

Animadvertendum vero est, quod dicit evangelista, Christum cum venisset ad ficum, nihil invenisse præter folia, quia nempe usque ad adventum Christi omnia in figura tantum contingebant: *Non enim erat tempus ficorum*, usque ad Christum, qui fructum arboris vitæ in medio paradisi plantatæ humano generi restituturus advenerat, a quo fructu arcebamur ob gustatum fructum arboris vetitæ scientiæ boni et mali. Sed in Christo iam aderat tempus, dum is suspendendus in ligno maledictum arboris erat ablaturus in gentibus, qui frustra, factus in Judæa homo, per tres prædicationis suæ annos esurierat fructum in Judæis, quod exponitur in parabola de arbore fici infructifera plantata in vinea. Nobis autem Judæorum exemplum terrori esse, debet.

CAPUT CXVII.

DE SUA POTESTATE INTERROGATUS CHRISTUS A PRINCIPIBUS SACERDOTUM.

Cum venisset in templum, accesserunt ad eum docentem, principes ſacerdotum, et ſeniores populi, dicentes: In qua potestate hæc facis? Et quis tibi dedit hanc potestatem? Respondens Jesus, dixit eis: Interrogabo vos et ego unum ſermonem: quem si dixeritis mihi, et ego vobis dicam, in qua potestate hæc facio. *Baptismus Joannis unde erat? e cœlo, an ex hominibus?* At illi cogitabant inter se, dicentes: Si dixerimus, e cœlo, dicet nobis: Quare ergo non credidistis illi? si autem dixerimus, ex hominibus, timemus turbam: omnes enim habebant Joannem ſicut prophetam. *Et respondentes Jesu, dixerunt: Nescimus. Ait illis et ipse: Nec ego dico vobis, in qua potestate hæc facio.* Matth. XXI. 23. etc.

Quæstione de baptismo Joannis eos constringit.

Fecit Dominus noster, quod olim divinitus ſuggeſſerat Salomoni Prov. XXVI. 4. *Ne respondeas ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne efficiaris ei ſimilis; ſed responde ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens esse videatur.* Circum-

Caput CXVII. dederunt aliquando Christum Judæi, et dicebant ei a): *Quousque animam nostram tollis? si tu es Christus, dic nobis palam. Respondit eis Jesus: Loquor vobis, et non creditis. Opera, quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me.* Offendebantur quam maxime principes ſacerdotum et ſeniores populi, ſcribæ et Pharisæi, quod non accepta a se auctoritate munus docendi usurparet, non attendentes ad missionis ſuæ auctoramentum in ſignis et virtutibus, quas faciebat. Erat tamen unus ex principibus Judæorum, qui venit ad eum nocte, et dixit ei: *Rabbi, ſcimus, quia a Deo venisti magister: nemo enim potest hæc ſigna facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.* Sed plerisque aliis id persuadere Christus non potuit cæcis, ut cæco illi nato, cui oculos aperuit: cuive (uti mulieri quoque Samaritanæ ultro se Messiam professus est) ſtudiose occurrit, *cum invenisset eum, dixit ei: Tu credis in Filium Dei? Respondit ille, et dixit: Quis est, Domine, ut credam in eum? Dixit ei Jesus: Et vidisti eum, et qui loquitur tecum, ipse est,* ſtatim ille: *Credo, Domine. Et procidens adoravit eum:* quique palam cæcitatem ſynedrio exprobravit visu ſibi restituto: *In hoc enim mirabile est, quia vos nescitis, unde ſit, et aperuit oculos meos b).*

a) *Joan. X.* 24. b) *Ib. IX.* 30.

Caput CXVII.

Postera quamprimum die (ne quid de Lazari ad vitam revocatione dicam) post triumphalem in urbem ingressum, *accesserunt ad eum cæci, et claudi in templo, et ſanavit eos a)*, videntibus principibus ſacerdotum et ſcribis *mirabilia, quæ fecit:* et iam iterum quærere audent, et interpellare docentem in templo, *in qua potestate hæc facis? Et quis tibi dedit hanc potestatem?* Quem in locum S. Hieronymus „Poterat, ſcribit *b)*, Dominus aperta responsione tentatorum calumniam confutare; ſed prudenter interrogat, ut ſuo ipsi vel ſilentio, vel ſententia condemnentur.“ Poterat utique, ut fecerat prius, ad opera ſua, quæ nemo alius unquam prophetarum fecerat, provocare. Sed ficus iam erat arefacta: iam ſecuris ad arborem posita erat: iam excæcati cæcos primum heri illuminatos, claudosque ambulantes ipsi apertis oculis, plenoque die non videbant. Igitur Christus provocando ad ſua opera ac miracula frustra, ut alias, fuisset.

Vide igitur, et admirare divinam ſapientiam: quomodo eos interrogatione ſua ſtringat de baptismo Joannis: nihil opus est dicere, ipsi angustias ſuas produnt, ad quas ſunt redacti: *Si dixerimus e cælo*, aiunt,

a) *Matth. XXI.* 14. b) *Lib. III. in cap. XXI. Matth. T. IV. p.* 100.

dicet nobis, quare ergo non credidistis. Libenter ergo sese, nisi timuissent turbam, expedissent, dicendo, baptismum Joannis fuisse ex hominibus, idque, cum Joannes nullum fecerit signum, potius dicere potuissent, quam de Christo, qui se ex Deo esse tot miraculis demonstravit. Quare dum se nescire ex astutia dicunt, unde baptismus Joannis sit, indigni erant, quibus iterum Christus missionem suam a Deo expromeret, quam malitiose tot miraculis demonstratam mente perversissima non credebant. Obstinatiori Judæis animo sunt hodierni increduli ad miracula, quæ nobis in scriptura sacra narrantur, Christi et discipulorum eius, atque identidem in Ecclesia ad comprobandam veram religionem fiunt; eo iam proterviæ progressi, ut fieri posse miracula negent: dumque, quæ sunt captu suo superiora, credere detrectant, in Pyrrhonismum prolabuntur, quasi cum Judæis dicentes: *Nescimus*, iusto iudicio Dei in sua perplexitate et incredulitate relicti, forte cum J. J. Rousseau ab angelo doceri expostulantes.

CAPUT CXVIII.

FILIUS RESIPISCENS, ALTER INOBEDIENS.

Quid autem vobis videtur? Homo quidam habebat duos filios, et accedens ad primum, dixit: Fili, vade hodie, operare in vinea mea. Ille autem respondens, ait: Nolo. Postea autem, pœnitentia motus, abiit. Accedens autem ad alterum, dixit similiter. At ille respondens, ait: Eo, domine, et non ivit. *Quis ex duobus fecit voluntatem patris? Dicunt ei: Primus. Dicit illis Jesus: Amen dico vobis, quia publicani, et meretrices præcedent vos in regnum Dei.* Venit enim ad vos Joannes in via iustitiæ, et non credidistis ei. Publicani autem, et meretrices crediderunt ei: vos autem videntes, nec pœnitentiam habuistis postea, ut crederetis ei. Matth. XXI. 28. etc.

Ad Judæos incredulos redarguendos parabola.

Adora hic divinam in Christo benignitatem perinde ac sapientiam, qui cum respondentibus in mox proposita quæstione de baptismo Joannis, an ex Deo sit, vel ex hominibus, se nescire, prout merebantur, respondit: *Nec ego dico vobis, in qua potestate hæc facio:* in hac nihilominus co-

Caput CXVIII. miter eos adigit parabola, ut proprio ore ipsi in se ſententiam dicant: dum quærit, quis ex duobus filiis fecerit voluntatem patris, an qui promisit, et non fecit? an qui renuit, et postea pœnitentia ductus fecit, quod iussit pater, quales nempe erant publicani et meretrices? „Eoquod illi, ſunt verba S. Hieronymi *a*), qui per mala opera Deo se ſervire negaverant, postea pœnitentiæ baptismum acceperint a Joanne. Pharisæi autem qui iustitiam præseferebant, et legem se Dei facere iactabant, Joannis contemto baptismate, Dei præcepta non fecerunt." Vis elenchi in his Christi verbis consistit: *Venit enim Joannes in via iustitiæ, et non credidistis ei:* nullum aliud ſignum missionis ſuæ ostentabat quam viam iustitiæ, qua nempe peccatores ad agendam pœnitentiam, faciendosque fructus dignos pœnitentiæ Deo ſunt obstricti; hoc autem neglexerunt facere ad prædicationem Joannis: *Publicani autem, et meretrices crediderunt ei: vos autem videntes, nec pœnitentiam habuistis postea, ut crederetis ei.* S. Hieronymus parabolam eandem l. c. de gentilibus et Judæis porro ſic interpretatur: „Primo dicitur gentilium populo per naturalis legis notitiam: *Vade et operare in vinea mea*, id est, quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Qui ſuperbe respondit: *Nolo.* Postea vero

a) *Loc. cit.*

in adventu Salvatoris acta pœnitentia operatus est in vinea Dei, et fermonis contumaciam labore correxit. Secundus autem filius populus Judæorum est, qui respondit Moysi: *Omnia quæcunque dixerit Dominus, faciemus;* et non ivit in vineam, quia interfecto patrisfamilias filio, se putavit hæredem. " Eandem responsionem Moysi factam in eandem fententiam profert ad interpretationem huius parabolæ S. Jo. Chrysostomus Hom. LXVII. in Matth. n. 2. T. VII. p. 665.

Quodsi ad nostra tempora animi attentionem reflectamus, in hodiernis nimium rigidis morum censoribus præsertim quoad tribunal facramenti pœnitentiæ id deprehendere licet, quod ad locum nobis præpositum notavit S. Hieronymus de Pharisæis, quos alias Christus redarguit, quod alligarent onera gravia et importabilia. Nolim ego eam hic refricare accusationem, qua pricipuis quibusdam Jansenii fectatoribus imputatum est, ad fuffodienda præcipua religionis christianæ capita, imprimis pœnitentiæ facramentum, et communionem eucharisticam, esse inductum rigorismum, ut obstaculis ac difficultatibus oppositis arcerent fideles ab horum facramentorum usu, dum feveriore disciplina maximum

ostentant pietatis zelum. Sed nimio certe hoc zelo atque exasperato rigore facile in desperationem aguntur, atque a ſpe veniæ averti proclive est peccatores: qui dum ad reconciliationem ſeſe accingunt, illi ex duobus filiis ſimiles dici possunt, qui iubenti patri dixit: *Eo, domine, et non ivit*, quando obiectis difficultibus absterriti retro cedunt. Alliciendi vero ſuaviter peccatores, ut fiant ex nolentibus volentes iuxta parabolam, exemplum Christi in publicanis et meretricibus habemus. Sed quo hi ſint animo, si iuxta Janſenium etiam „aliqua Dei præcepta hominibus iustis volentibus et conantibus, ſecundum præſentes, quas habent vires, ſunt impossibilia, deestque illis gratia qua possibilia fiant?" An non Christi illud hic locum haberet: *Si hæc in viridi, in arido quid fiet?* Sed, dum hæc a Christo dicta ad Judæos pertinent, nobis non esse desperandum de gratiæ vigore, quot, quæso, et quanta ipsæ ſacræ ſcripturæ ſuppeditant exempla perinde atque evangelica promissa, ac per ſpei, fiduciæque plenam doctrinam ſalutarem incitamenta, gratiæque fomenta?

CAPUT CXIX.

CHRISTUS LAPIS ANGULARIS.

Dicit illis (principibus ſacerdotum, ſenioribus populi, et Phariſæis) Jesus: Nunquam legiſtis in ſcripturis: Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? *A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris: Ideo dico vobis, quia auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus eius. Et qui ceciderit ſuper lapidem istum, confringetur: ſuper quem vero ceciderit, conteret eum.* Matth. XXI. 42. etc.

Credentibus, non credentibus petra ſcandali.

Judaismus et Gentilismus utrumque experti ſunt, ut et cadentes ſuper lapidem angularem Christum Jesum, quibus nimirum erat lapis offenſionis et petra ſcandali, confringerentur, cadensque ſuper eos lapis hic contereret ipſos. Judæi hoc primum ſustinuerunt, ac etiamnum ſustinent, quibus id Petrus Act. IV. 11. exprobrat: *Hic est*, inquit, *lapis*, *qui reprobatus est a vobis ædificantibus*, *qui factus est in caput anguli.* Et Paulus ad Rom. IX. 32. *Offenderunt enim*, de iisdem Judæis ait, *in lapidem offenſionis*, *ſicut ſcriptum est: Ecce pono in Sion lapidem*

CAPUT CXIX.

offensionis, et petram scandali: et omnis, qui credit in eum, non confundetur a). Fecerunt hoc credentes in Christum Gentiles, de quibus paulo ante apostolus: *Gentes quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam, iustitiam autem, quæ ex fide est.* Solebat, ut Bern. Lamy in apparatu biblico observat cap. 12. reus mortis sic præcipitari, ut impingeret magno alicui lapidi: quo vulnere si non moreretur, alter lapis ei impingebatur, ad quod alludit Dominus dum ait, *et qui ceciderit super lapidem istum, confringetur, super quem vero ceciderit, conteret eum.* Sic porro deinceps Gentilismus hostis christiani nominis et persecutor obrutus corruit comminutus et redactus in nihilum, idque Romanum Imperium per irruptiones nationum barbararum, ipsamque Romam toties vastatam mansit fatum, ut aperte omnino Dan. II. explicatur, prout in statua aurea, argentea, aerea, ferrea ac fictili regi Nabuchodonosor in somno quatuor regna seu monarchiæ mundi fuerunt præsentata: *Donec abscissus est lapis de monte sine manibus; et percussit statuam in pedibus eius ferreis, et fictilibus, et comminuit eos. Tunc contrita sunt pariter ferrum, testa, æs, argentum, et aurum, et redacta quasi in favillam æstivæ areæ, quæ rapta sunt vento: nullusque locus inventus est eis: lapis autem, qui percusserat statuam, factus*

a) *Isai. VIII. 14. et XXVIII. 16.*

CAPUT CXIX.

est mons magnus, et implevit universam terram. Et mox: *In diebus autem regnorum illorum suscitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur, et regnum eius alteri populo non tradetur: comminuet autem, et consumet universa regna hæc: et ipsum stabit in æternum. Secundum quod vidisti, quod de monte abscissus est lapis sine manibus, et comminuit testam, et ferrum, et æs, et argentum, et aurum etc.* Diffusa nimirum per universam terram Ecclesia Christi lapidis angularis, *a Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris!* Neque enim maius est, aut cogitari potest miraculum, quam totum mundum in Christum crucifixum, *Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam a)*, credidisse. „Tria sunt incredibilia, inquit S. Augustinus *b)*, quæ tamen facta sunt: Incredibile est, Christum resurrexisse in carne, et in cœlum ascendisse cum carne: Incredibile est, mundum rem tam incredibilem credidisse: Incredibile est, homines ignobiles, infirmos, paucissimos, imperitos rem tam incredibilem tam efficaciter mundo, et in illo etiam doctis persuadere potuisse." Utinam, quas maiores nostri feliciter superarunt difficultates contra vim omnem potestatum sæculi ac tyrannorum in suscipiendo Evangelio, nihil obstante doctrina in mysteriis a sensu communi perinde aliena, ac vitæ norma

a) I. Cor. I. 23. *b) Lib. XXII. de Civ. Dei c. 5.*

abhorrente a moribus inolitis, opposito item cultu religionis avitæ, opinionibusque vulgi imperiti et peritorum philosophorum, utinam, inquam, illas et nos non moremur difficultates et obstacula in conservanda fide! utinam, ah utinam non divina hæc fides nostris diebus flocci magis magisque fieret! Sic I. Pet. II. 7. *honor credentibus: non credentibus autem lapis, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, et lapis offensionis, et petra ſcandali his, qui offendunt verbo, nec credunt, in quo et positi ſunt.* Tribus illis incredibilibus a S. Augustino notatis incredibilius adhuc videri queat, post tot ſæculorum decursum in ipso hodie Ecclesiæ gremio multiplicari hos *qui offendunt verbo, nec credunt in quo et positi ſunt*, qui ſpreto obsequio fidei infallibili Ecclesiæ iudicio debito, arbitrium ſibimet passim ac libertatem, quam Protestantes primum contra tribunal Ecclesiæ usurpantes Pyrrhonismo, incredulitati, ac irreligioni portam aperuerunt, adhuc graviori periculo (ut omnium maxime horrificum in Voltairio exemplum habemus) ſumunt: *Impossibile est enim eos, qui ſemel ſunt illuminati, gustaverunt etiam donum cæleste, et participes facti ſunt Spiritus ſancti, gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum virtutesque ſæculi futuri, et prolapsi ſunt, rursus renovari ad pænitentiam a).*

a) *Hebr. VI. 4.*

CAPUT CXX.

PARABOLÆ IN JUDÆOS PARRICIDAS.

Cum audissent principes ſacerdotum et Pharisæi parabolas eius, cognoverunt, quod de ipsis diceret. Et quærentes eum tenere, timuerunt turbas, quoniam ſicut prophetam eum habebant. Matth. XXI. 45. 46. et XXII. 1. etc.

In ſalutem gentium.

Ponit hæc evangelista post parabolam de patrefamilias vinitore, Deo nimirum, qui plantavit vineam in veteri testamento, et ſepem circumdedit ei, et fodit in ea torcular, et ædificavit turrim, et locavit eam agricolis, genti Judaicæ in peculiarem populum ſibi assumtæ, atque ab omnibus insultibus tam fortiter custoditæ: cum autem tempus fructuum appropinquasset, misit ſervos ſuos prophetas, quos apprehensos alium ceciderunt, alium occiderunt, alium lapidarunt. Novissime autem misit Filium ſuum Jesum Christum, quem ipsum apprehensum eiecerunt extra vineam, et occiderunt. Quærit iam Christus: *Cum ergo venerit Dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? Aiunt illi: Malos male perdet, et vineam ſuam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus ſuis.* Observa vero, apud Lucam

post hæc ultima verba aliam, ad præmissam interrogationem, responsionem haberi nempe: *Absit*, quam tribuit S. Jo. Chrysostomus presbyteris et doctoribus, postquam animadverterant, in se esse dictam parabolam: qui non poterant non ſcire, Christum se Filium Dei dixisse: et hinc quærebant eum tenere.

Vides vero quam aperte et perspicue Christus hic Judæis in faciem prædixerit, quod propediem erant in eum perpetraturi, tradentes *eum in damnationem mortis, et crucifixerunt eum a)*, *apprehensum eum* nempe *eiecerunt extra vineam, et occiderunt b)*; et licet illis loqueretur Christus in parabolis, *ut intelligentes, non intelligant*; parabolam hanc tamen non potuerunt non intelligere in se esse dictam, dum necdum extremam in eius morte consumassent malitiam. Aperta est pariter capite præcedenti explicata ob reprobatum ab eis Christum lapidem angularem commeritæ pœnæ in eos ſententia: *Ideo dico vobis, quia auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus eius c)*. Est hoc quod iam Matth. VIII. 11. miratus fidem Centurionis gentilis, dixerat: *Dico autem vobis, quod multi ab Oriente, et Occidente venient et recumbent cum Abraham, et Isaac, et Jacob in regno cælorum, filii autem*

a) *Luc. XXIV.* 20. b) *Matth. XXI.* 39. c) *Ib.* 43.

regni eiicientur in tenebras exteriores. Quæ ipsissima verba in mox sequenti parabola de nuptiis *a)* in Judæos dicit Christus, sciens, quæ in se machinarentur, et propediem facturi essent, profert de homine rege, qui misit servos suos vocare invitatos ad nuptias, prout supra vidimus factam invitationem ad cœnam magnam. Ac illi quidem, qui erant invitati sese excusaverunt, reliqui vero tenuerunt servos eius, et contumeliis affectos occiderunt. *Rex autem, cum audisset, iratus est: et missis exercitibus suis, perdidit homicidas illos, et civitatem illorum succendit.* Vides hic omnia explicatius articulatiusque haberi, quæ urbem et gentem Judæorum manerent fata, quam in priori de vinitore, et vinea: in qua quidem ea narrantur, quæ usque ad mortem Christi a Judæis erant perpetranda, generatimque dicitur malos male perdendos, et vineam locandam aliis agricolis, Gentibus nempe. Hic vero, quod nos nunc attinet, porro explicatur: non omnes nempe ex his ad nuptias vocatos salvos fore; sed hominem, qui adesse non veretur non vestitus veste nuptiali, ligatis manibus et pedibus mittendum in tenebras exteriores, ubi erit fletus et stridor dentium. Tremenda nobis est, quæ postremo additur sententia: *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.*

a) Matth. XXII. 9.

CAPUT CXX.

Sententia hæc terribilis salutari nos timore concutere debet, quos secunda pars parabolæ attinet, Ecclesiam nimirum ex Gentilibus congregatam, ad nuptias agni vocatos. Cum enim nuptiis in Christi adventu iam paratis, qui invitati erant Judæi, non essent digni, servi regis apostoli iussi sunt, ire in universum mundum invitare ad nuptias *a*): *Ite ergo ad exitus viarum, et quoscumque inveneritis, vocate ad nuptias. Et egressi servi eius in vias, congregaverunt omnes, quos invenerunt, malos et bonos: et impletæ sunt nuptiæ discumbentium. Intravit autem rex, ut videret discumbentes, et vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali. Et ait illi: Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem? At ille obmutuit.* Est hoc, quod apostolus Coloss. III. 9. etc. nos monet, exuere veterem hominem et induere *novum, qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem eius, qui creavit illum. Ubi non est Gentilis, et Judæus, circumcisio, et præputium, Barbarus, et Scytha, servus et liber: sed omnia et in omnibus Christus.* Quam optime hæc D. Pauli dicta congruunt cum illis, quæ Luc. XIV. 21. in consimili aut eadem parabola de invitatis ad nuptias, recusantibus Judæis, habentur: reversum nempe servum iussum, *pauperes ac debiles, et cæcos et claudos introducere;* dum neminem omnino a nuptiis

a) *Matth. XXII. 9. etc.*

ſuis cum Ecclesia excludit per catholicum orbem divinus paterſamilias, exire etiam in vias et ſepes jubens: quarum ſepium ſpinas nunquam non experti ſunt Evangelii ministri usque ad ſanguinis etiam copiosi effusionem, primis præsertim ſæculis; cum toto licet obnitente orbe *compellunt intrare*, ita mandante patreſamilias, *ut impleatur domus mea*, Ecclesia per universum mundum.

CAPUT CXXI.

REDDERE QUÆ SUNT CÆSARIS, CÆSARI; ET QUÆ DEI, DEO, JUBET CHRISTUS.

Dic nobis, quid tibi videtur, licet censum dare Cæsari, an non? Cognita autem Jesus nequitia eorum, ait: Quid me tentatis hypocritæ? ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium. Et ait illis Jesus: *Cuius est imago hæc, et ſuperscriptio? Dicunt ei: Cæsaris. Tunc ait illis: Reddite ergo quæ ſunt cæsaris, cæsari; et quæ ſunt Dei, Deo.* Et audientes mirati ſunt, et relicto eo abierunt. Matth. XXII. 17.

Declinata prudenter et religiose officiorum collisione.

Postrema hæc verba ostendunt, ipsos eos miratos fuisse divinum responsum, qui ad tentandum eum missi ſunt a Pharisæis: quique callide existimabant, in alterutram

partem necesse fore, ut impingeret Christus, ſive pro censu dando pronunciaret, ſive pro non reddendo cæsari; quo ſeditionis auctor accusari posset, ut aperte apud Lucam notatur factum, ut traderent illum principatui, et potestati præsidis; ſecus vero si pro Romanis ſententiam dixisset, civium ſuorum ac discipulorum animos a se alienaret. At ipse ſibi numisma census exhiberi iubet, atque per hoc eos convincit, ſceptro a Juda ſublato, eos dominio cæsaris ſubiectos esse, cuius ceu ſupremi principis imagine moneta esset ſignata, quam pro censu reddere deberent, ſeu tributo. Unde reddere iubet cæsari, quæ ſunt cæsaris, ſimulque Deo, quæ ſunt Dei: ne prætextu obligationis reddendi cæsari, quæ ſunt cæsaris quisquam desit in iis, quæ Dei ſunt, dum iam erant, instabantque tempora, quando contra vim voluntatemque principum et potestatum huius ſæculi officia religionis erant impendenda. Ipse paulo ante de se Christus prædixerat, filium hominis tradendum esse *gentibus ad illudendum*, *et flagellandum*, *et crucifigendum:* Suis etiam discipulis iam prænuntiaverat, fore eos ad præsides et reges ducendos *a*).

Quid vero egerint apostoli in prima ſtatim Evangelii prædicatione, Acta Apost.

a) *Matth. X.* 17. 18.

docent: cum primum enim post acceptum Spiritum S. auspicarentur munus apostolicum, prohibiti a principibus ſacerdotum *Petrus et Joannes, respondentes, dixerunt ad eos: Si iustum est in conspectu Dei, vos potius audire quam Deum, iudicate a).* Quod hic fecerunt apostoli, regressi ad opus ministerii ſui iterum comprehensi, facere divinitus ſunt iussi: *Iniecerunt manus in apostolos, et posuerunt eos in custodia publica. Angelus autem Domini per noctem aperiens ianuas carceris, et educens eos, dixit: Ite, et ſtantes loquimini in templo plebi omnia verba vitæ huius b).* Exprobrantibus autem rem magistratibus, Petrus et apostoli, idem, quod antea, responsum dederunt: *Obedire oportet Deo magis, quam hominibus.* Ut vero nihil, quominus Deo redderent, quæ Dei ſunt, in ſuo ministerio illos cohibere potuit; ita etiam cæsari, quæ cæsaris ſunt, reddenda idem apostolorum princeps docens: *Subiecti igitur estote,* ait c), *omni humanæ creaturæ propter Deum: ſive regi, quasi præcellenti; ſive ducibus, tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum: quia ſic est voluntas Dei, ut benefacientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam: quasi liberi, et non quasi velamen habentes malitiæ libertatem, ſed ſicut ſervi Dei.* Cum enim cernerent homines, Evangelii præcones intrepidos nulla

a) *Act. IV.* 19. b) *Ib. V.* 18. c) *I. Petr. II.* 13.

CAPUT CXXI. vi aut potentia posse cohiberi, ne quod Dei esset, in ſuo ministerio Deo redderent, facile hostes fidei ſibi in animum inducere poterant, illos, quæ cæsaris ſunt, reddere detrectare, ac excutere ſubiectionis iugum. Hinc etiam D. Paulus ipse ab angelo Act. XXVII. monitus: *Ne timeas Paule, cæsari te oportet assistere* (ut nempe intrepidus Deo, quæ Dei ſunt, redderet) Rom. XIII. ad obtemperandum potestatibus ſublimioribus prolixe fideles hortatur, ad reddendum nimirum, *quæ ſunt cæsaris, cæsari; et quæ ſunt Dei, Deo.* Ubi argumentum a minori ad maius locum habet: ut si ſublimioribus potestatibus huius ſæculi omnis anima ſubiecta ſit oporteat in iis, quæ ſunt cæsaris; id religiosius faciendum ſit in illis, quæ Dei ſunt, erga constitutas a Deo ſublimiores potestates hierarchicas. Hinc est, quod Christus de numismate census interrogatus, ab imagine cæsaris transeat ad imaginem Dei nobis a creatore impressam.

Obligatio hominis ob imaginem Dei in se.

Vidimus initio ſtatim huius operis Longinum ſcriptorem ethnicum tractantem *de ſublimi* tantopere admiratum τὸ ὕψος in verbis illis Dei creantis: *Fiat lux, et facta est lux.* Sed non initiatus mysteriis nostris non potuit assequi vim verborum, quæ paulo post leguntur *a*), dum perfectis huius mundi

a) *Gen. I. 26.*

visibilis operibus Deus creaturus hominem ens intellectuale, qui cæteris rebus velut rector esset ac gubernator, analogia quadam ſui in res universas regiminis, veluti ſecum consilium iniens: *Faciamus*, inquit, unde SS. Patres mysterium SS. Trinitatis colligunt, *hominem ad imaginem et ſimilitudinem nostram: et præsit piscibus maris, et volatilibus cæli, et bestiis, universæque terræ, omnique reptili, quod movetur in terra. Et creavit Deus hominem ad imaginem ſuam: ad imaginem Dei creavit illum*, ut iam hic tertio, ac deinceps etiam non ſemel repetitur in libro Genesis *a*), et aliis divinis ſcripturis. Tum vero postquam Gen. II. 7. Moyses hominem e limo terræ formasse Deum dixisset, *et inspiravit*, addit, *in faciem eius ſpiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem* inspirata quasi divini numinis aura entis ſummi ac perfectissimi intellectu et voluntate præditi in uno ſupposito, homine ex anima et corpore constante, qui ſibi intellectu rerum ideas repræsentaret, atque voluntatis imperio, quæ est ipsa voluntas, ſuum ſibi etiam corpus ad nutum haberet, ſubiectum cum aliis omnibus, quatenus regimen ſuum attinerent, ut dirigerentur omnia ad unicum illum rerum creatarum omnium finem, gloriam Dei, primi principii ac finis ultimi, hominis imprimis, ad ima-

a) *Gen. V. 1. et IX. 6.*

Caput CXXI.

ginem Dei creati intellectu et voluntate præditi: quo redit lex illa charitatis Dei, *ut diligatur ex toto corde, ex toto intellectu, ex tota anima, et ex tota fortitudine a).* Ad hoc homo in ſtatu integritatis a Deo fuerat tum naturalibus facultatibus, cum etiam ſupernaturalibus instructus „Secundum illud, ſunt verba D. Thomæ *b)*, Eccl. 17. *Deus fecit hominem rectum.* Erat enim rectitudo ſecundum hoc, quod ratio ſubdebatur Deo, rationi vero inferiores vires, et animæ corpus. Prima autem ſubiectio erat causa ſecundæ, et tertiæ. Quamdiu enim ratio manebat Deo ſubiecta, inferiora eidem ſubdebantur.“ Provocat ad S. Augustinum, qui lib. XIII. de civ. Dei de ſtatu naturæ corruptæ dicit: „Quod posteaquam præcepti facta transgressio est, confestim gratia deserente divina, de corporum ſuorum nuditate confusi ſunt. Senserunt enim motum inobedientis carnis ſuæ tanquam reciprocam pœnam inobedientiæ ſuæ.“ Rem ab ovo repetens S. Hilarius verbis illis Gen. II. 7. modo allatis præ oculis habitis: *Et inspiravit in faciem eius ſpiraculum vitæ etc.* „Inspirationi ergo huic, ait *c)*, præparatus, ſive formatus est, per quam natura animæ et corporis in vitæ perfectionem quodam inspirati ſpiritus fœdere con-

a) Marc. XII. 33. *b) I. P. q. 95. art. 1.*
c) In Psalm. CXVIII. lit. X. n. 8. p. 300.

tineretur. Scit in se duplicem B. Paulus esse naturam, cum secundum interiorem hominem delectatur in lege, et cum aliam in membris suis videt legem, quæ se captivum ducat in lege peccati. Quod ergo fit secundum imaginem Dei, ad animi pertinet dignitatem. Quod autem formatur ex terra, speciei corporis, naturæque primordium est." Est hoc, quod D. Paulus dicit a): *Si est corpus animale, est et spiritale, sicut scriptum est: Factus est primus homo in animam viventem, novissimus Adam in spiritum vivificantem.* Hoc ita accipiendum hic est; quod, dum primus homo, quando Deus inspiravit in faciem eius spiraculum vitæ, factus est in animam viventem in statu integritatis, delapso eidem ex hoc integritatis statu, Christus factus sit in spiritum vivificantem: sicuti idem apostolus ad Ephesios IV. 22. monet: *Deponere secundum pristinam conversationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renovamini autem spiritu mentis vestræ, et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia, et sanctitate veritatis:* nempe ut ad Coloss. III. 9. ait: *Exspoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, et induentes novum, eum, qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem eius, qui creavit illum.* Induere

a) *I. Cor. XV.* 44.

CAPUT CXXI.

igitur iubemur novum hominem, *qui ſecundum Deum creatus est in iustitia et ſanctitate: qui*que *renovatur in agnitionem*, *ſecundum imaginem eius*, *qui creavit illum*, ſcilicet ad imaginem et ſimilitudinem, quam renovatam, redintegratamque Deo conditori redhibere debeamus. Ut ſicut Christus ob numisma cæsaris imagine ſignatum cæsari reddendum iubet, quæ ſunt cæsaris, ita etiam *quæ ſunt Dei*, *Deo*; eoquod *ſignatum est ſuper nos lumen vultus tui Domine a*), imago Dei, quam peccato fœdatam ſuæ integritati ipse Christus restituit. Pulchre Tertullianus tempore adhuc persecutionum utramque, quando officiorum erat maxima collisio, christianorum obligationem explicat. „Antichristo iam instante, ſcribit *b*), et in ſanguinem, non in pecunias hiante christianorum, quomodo mihi proponere potest ſcripturam esse: *Reddite*, *quæ ſunt cæsaris*, *cæsari?* Miles me, vel delator, vel inimicus concutit, nihil cæsari exigens, immo contra faciens; cum christianum legibus humanis reum, mercede dimittit. Alius est denarius, quem cæsari debeo, qui ad eum pertinet, de quo tunc agebatur, tributarius, a tributariis ſcilicet non a liberis debitus. Aut quomodo reddam, quæ ſunt Dei Deo? utique proinde imaginem et monetam ipsius inscriptam nomine eius, id est,

a) *Psalm. IV. 7.* *b*) *Lib. de fuga in persec. p.* 542.

hominem christianum? Quid autem Deo debeo, ſicut denarium cæsari, nisi ſanguinem, quem pro me Filius fudit ipsius? Quodsi Deo quidem hominem et ſanguinem meum debeo; nunc vero in eo ſum tempore, ut quod Deo debeo, expostuler, utique fraudem Deo facio, id agens, ne quod debeo, ſolvam." Origenes pro more ſuo ad ſensum mysticum delapsus: „Qui facit, inquit *a*), opera rectoris tenebrarum istarum, portat imaginem eius, cuius habet opera, quam præcepit Jesus esse reddendam et proiiciendam de vultu nostro, assumendamque eam imaginem, iuxta quam a principio ad ſimilitudinem Dei conditi ſumus." Nec abludit S. Jo. Chrysostomus *b*): „*Redde quæ ſunt cæsaris, cæsari*, ait, de iis id ſolum intellige, quæ nihil pietatem lædunt; ita ut si lædant, iam non cæsaris, ſed diaboli tributum et vectigal ſint." S. Augustinus in illud Psalm. IV. n. 8. *c*): „*Signatum est in nobis lumen vultus tui*, tanquam denarius, inquit, ſignatur regis imagine. Homo enim factus est ad imaginem et ſimilitudinem Dei, quam peccando corrupit: bonum ergo eius est verum, atque æternum, si renascendo ſigne-

Caput CXXI.

a) *In Lucam fragm. Hom. XXXIX. T. III.* 978.
b) *Hom. LXX. n.* 2. *in Matth. T. VII. p.* 688.
c) *T. IV. p.* 15.

CAPUT CXXI.

tur. Et ad hoc credo pertinere, quod quidam prudenter intelligunt, illud quod Dominus viso cæsaris nummo ait: *Reddite cæsari, quod cæsaris est, et Deo, quod Dei est.* Tanquam si diceret: quemadmodum cæsar a vobis exigit impressionem imaginis suæ, sic et Deus: ut quemadmodum illi redditur nummus, sic Deo anima lumine vultus eius illustrata atque signata." Et in Psalm. XCIV. n. 2. *a*): "Si cæsar quærit in nummo imaginem suam, Deus non quærit in homine imaginem suam? Ad hanc similitudinem nos Dominus noster Jesus Christus invitans, imperat nobis, ut nostros etiam inimicos diligamus; et dat exemplum de ipso Deo: *Sicut Pater vester*, ait, *qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super iustos et iniustos. Estote ergo sicut Pater vester perfecti.* Cum dicit: *Estote sicut ille perfecti*, ad similitudinem nos invitat etc."

a) *Ib. p.* 1023.

CAPUT CXXII.

RESPONSUM SADDUCÆIS MATERIALISTIS DATUM.

Erratis nescientes ſcripturas, neque virtutem Dei. In resurrectione enim neque nubent, neque nubentur: ſed erunt ſicut angeli Dei in cœlo. De resurrectione autem mortuorum non legistis, quod dictum est a Deo dicente vobis: *Ego ſum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob? Non est Deus mortuorum, ſed viventium.* Matth. XXII. 29. etc.

Quo demonstratur vita æterna.

Postquam discipuli Pharisæorum cum Herodianis interrogantes, an censum liceret dare cæsari, confusi recesserant, *mirati in responso eius*, mox Sadducæi accesserunt, qui, ut Act. XXIII. 8. legitur, *dicunt, non esse resurrectionem, neque angelum, neque ſpiritum*, existimantes nimirum, doctrinam hanc in ſcripturis non reperiri veteris testamenti, in quo promissiones factæ præsentem tantum vitam ſpectare illis videri poterant, qui fidem integram non ſervarunt in Christum Messiam venturum, a quo ferale mortis decretum, protoparentibus factum, ſolvendum erat, redemtoque homini vita æterna reddenda. Quodsi vero Sadducæis

Christus dicere poterat, errare eos, nescientes ſcripturas, neque virtutem Dei: quid dicendum de Materialiſtis, qui hodie orbem replent post clarissimam Evangelii lucem? qui perinde nec resurrectionem, neque angelum aut ſpiritum esse dicunt, ſeseque in tanta mentis hebetudine ac cæcitate cæteris mortalibus magis ſapere atque acutius cernere ſibi persuadent, eoquod nil, nisi quod oculis hauriunt, et palpant manibus, credunt, *nescientes ſcripturas, neque virtutem Dei.* Nihil nempe, quod ſupra captum ſuum est, in animum ſibi inducere ac credere isti volunt, ſuis irretiti dubiis et ſuffocati.

Econtra qui ſunt docibiles Dei, didiceruntque ex apostolo, captivare intellectum in obsequium fidei firmissime persuasi de virtute Dei, hoc uno ſcuto tela ſatanæ omnia, qui protoparentes nostros falsa ſcientiæ opinione deiecit, dispellunt; mysteriaque quæcumque nihil penitus hæsitantes indubitata fide credunt. Hi dum ſibi ipsis diffidunt (ſecus ac illi, qui *nescientes ſcripturas*, varias illarum interpretationes ſibique contrarias in medium proferunt, ut identidem fecerunt faciuntque hæretici) magisterio Ecclesiæ tuto se committunt carbonaria illa, ut dici ſolet, fidei ſimplicitate, neque vero id levi, ſed firmissima faciunt, ac

divina persuasione de virtute Dei, quam ut Christus demonstravit Sadducæis, quidam etiam, qui aderant ſcribarum, *dixerunt ei a): Magister, bene dixisti. Et*, ut apud Matthæum ſupra v. 33. legitur, *audientes turbæ, mirabantur in doctrina eius*, postquam ſcilicet attulisset evangelista argumentum Christi ex Dei verbis ad Moysen: *Ego ſum Deus Abraham etc. Deus autem non ést mortuorum, ſed viventium.*

Caput CXXII.

Quod argumentum, dum non desunt hodie, qui blasphemant, ipsi non attendunt ad verba illa apud Lucam adiecta: *Omnes enim vivunt ei.* Quippe Deo quidem convenit, ex nihilo creare, neutiquam vero ea, quæ creavit, iterum, quasi non bene facta, in nihilum redigere, præprimis utique animam, ad imaginem ſuam creatam, veluti halitum divinum. Hoc est, quod habet evangelista: *Omnes enim vivunt ei* (electi ad vitam æternam in eo, ſicut promisit Abraham: *Ego ero merces tua magna nimis*). *Eruntque ſicut angeli Dei in cælis*, cum ſint eiusdem cum illis naturæ, ſpirituales immortalesque: Christus porro perinde Sadducæis ac aliis Judæis ſibi fidem divinam miraculis asseruit, quin ulla de dictis ſuis relinqui posset dubietas. Ea vero, quæ modo de vivente adhuc Abraham etc. attu-

a) *Luc. XX.* 39.

CAPUT CXXII.

limus, iam præierat narratio de epulone et Lazaro, in qua toties Abraham adhuc vivus inducitur Luc. XVI. 23. seqq. Et Jo. VIII. 56. apertissimis prorsus his ad eandem rem verbis: *Abraham Pater vester exultavit, ut videret diem meum: vidit, et gavisus est.* Porro de vivente post mortem Abraham est invictum argumentum in allatis hoc capite verbis Exod. III. 6. Sadducæosque convincens, quippe qui theopneustiam Pentateuchi agnoscebant: Si enim, quando dicebat Deus Moysi: *Ego ſum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob*, hi non amplius vixissent, debuisset dici: Ego fui Deus Abraham etc. Quemadmodum de amico non amplius ſuperstite in hac vita dicimus: Ego fui amicus τῦ δεῖνα; non vero ego ſum eius amicus.

CAPUT CXXIII.

PRÆCEPTUM MAGNUM CHARITATIS DEI ET PROXIMI.

Magister, quod est mandatum magnum in lege? Ait illi Jesus: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua, et in tota mente tua. Hoc est maximum et primum mandatum. Secundum autem ſimile est huic: Diliges proximum tuum, ſicut teipsum.* In his duobus mandatis universa lex pendet, et prophetæ. Matth. XXII. 36. etc.

Novi et Vet. Test. in quo universa lex pendet et prophetæ.

Additur apud Marcum, ſcribam dixisse *a*): *Bene magister in veritate dixisti, quia unus est Deus, et non est alius præter eum. Et ut diligatur ex toto corde, et ex toto intellectu, et ex tota anima, et ex tota fortitudine: et diligere proximum tanquam ſeipsum, maius est omnibus holocautomatibus et ſacrificiis. Jesus autem videns, quod ſapienter respondisset, dixit illi: Non es longe a regno Dei.* Recedens nimirum ab umbra veteris testamenti propinquat luci Evangelii præcepto charitatis, in quo quidem etiam lex pendet et prophetæ, neutiquam vero per *infirma et egena elementa*, ut vocat D. Paulus veteris testamenti lega-

a) *Luc. XII.* 32.

CAPUT CXXIII. lia in epistola ad Galatas *a*), in qua atque in epistola ad Romanos apostolus versatur in hoc argumento, ut Judæis, se per Evangelium esse a servitute legis solutos, in libertatem filiorum Dei vindicatos, demonstret per Christum, quem *misit Deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus. Quoniam autem estis filii, misit Deum spiritum filii sui in corda vestra clamantem: Abba, Pater b)!* Est hæc lex gratiæ Evangelii Christi *charitas Dei diffusa in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui habitat in nobis.* Hæc autem „Charitas ex Deo est non per legis literam, sed per spiritum gratiæ," ut loquitur S. Augustinus *c*), alibi etiam de sanctis veteris testamenti, vel ante legem, vel tempore veteris testamenti nec virtute propria liberatis a peccatis, „nec veteri testamento *d*), quod in servitutem generat, quamvis certæ dispensationis gratia divinitus datum sit: nec ipsa lege sancta et iusta, et bona, ubi scriptum est: *Non concupisces;* quoniam non est data, quæ posset vivificare, sed prævaricationis gratia posita est, donec veniret semen, cui promissum est; sed liberatos esse per sanguinem ipsius redemtoris, qui est unus mediator Dei et hominum homo

a) *Gal. IV.* 9. *b*) *Ib. IV.* 4. *c*) *Lib. I. Op. imperf. contra Jul. c.* 94. *d*) *Contra duas epist. Pelag. lib. I. c.* 7.

Christus Jesus." . Hic est igitur, quam tota lex respicit et prophetæ, unus mediator Dei et hominum, „donando charitatem, ut declinet homo a malo, et faciat bonum per Spiritum sanctum *a*)." „Hic etiam, ut de Spiritu S. qui per charitatem diffunditur in cordibus nostris S. Cyrillus Hieros. loquitur *b*), in omnes iustos et prophetas venit: Enos dico, Enoch, Noe et reliquos, Abraham, Isaac, et Jacob." Et postea *c*): Memores esse vult eorum, quæ dixerat, „et diserte tenere, non alium in lege et prophetis, aliumque in Evangeliis et apostolis esse, sed unum et eundem Spiritum sanctum, qui in veteri et novo testamento divina elocutus est, eundemque Spiritum vim exeruisse *d*), atque in Patres per eundem gratiam pervenisse etc." Et S. Leo *e*): „Patriarchæ, inquit, et prophetæ, et sacerdotes omnesque Sancti, qui prioribus fuere temporibus, eiusdem sunt Spiritus sancti sanctificatione vegetati." Tum vero postquam exsplicasset datam Christo nascente gratiam: „Et hoc, pergit, magnæ pietatis sacramentum, quo totus iam mundus impletus est, tam potens etiam in suis significationibus fuit, ut non minus adepti sint, qui in illud credidere promissum, quam qui suscepere donatum."

a) *Idem lib. IV. contra Jul. c.* 3. *b*) *Catech. XVI. n.* 27. *c*) *Cat. XVII. n.* 5. *d*) *Num.* 18. *e*) *Serm. XXII.*

Caput CXXIII.

Quave delectamur in Deo beati.

Hæc igitur est lex illa charitatis diffusæ in cordibus nostris omnium sublimissimum divinissimumque amoris divini erga nos argumentum, in qua universa lex pendet et prophetæ, estque ipsa lex gratiæ in ipsa delectatione cordis nostri, id est, amore: „Trahitur, ait S. Augustinus *a*), animus et amore. Nec timere debemus, ne dicatur nobis, quomodo voluntate credo, si trahor? Ego dico: Parum est voluntate, etiam voluptate traheris. Quid est trahi voluptate: *Delectare in Domino et dabit tibi petitiones cordis tui.* Est quædam voluptas cordis, cui panis dulcis est ille cœlestis etc." Hæc est lex charitatis de qua idem de nat. et grat. c. 69. „Conversus ergo, inquit, quisque, ficut ibi præcipitur, ad Dominum Deum suum ex toto corde suo, et ex tota anima sua, mandatum Dei non habet grave. Quomodo enim grave, cum sit dilectionis mandatum? Aut enim quisque non diligit, et ideo grave est: aut diligit, et grave esse non potest. Diligit autem, si, quod illic admonetur Israel, conversus fuerit ad Dominum Deum suum, ex toto corde suo, et ex tota anima sua." Legitur Deuter. VI. 4. lex illa: *Audi Israel, Dominus Deus noster, Dominus unus est. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, et ex tota forti-*

a) *In Joan. XXII. n. 2.*

tudine tua. Eruntque verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo. Repetitur Deut. XI. 13. et Deut. XXX. 10. etc. non solum lex hæc, sed etiam divinissima illa, ex amoris in delectatione cordis natura, legis ratio, Deo summo bono unice digna, qua nos suo in nos amore, et nostra in eum dilectione beatos facit: *Mandatum hoc, quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum, nec in cælo situm, ut possis dicere: Quis nostrum valet ad cælum ascendere, ut deferat illud ad nos, et audiamus, atque opere compleamus? Neque trans mare positum, ut causeris, et dicas: Quis ex nobis poterit transfretare mare, et illud ad nos deferre: ut possimus audire, et facere, quod præceptum est? Sed iuxta te est sermo valde, in ore tuo, et in corde tuo, ut facias illum.* Quid propius nobis est corde nostro, in medio nostri? atque in ipso medio cordis nostri est amor noster: Sic est, et debet esse perfectus in Deum secundum legem charitatis, ut psalmista in ipsa persona Christi dicit a): *In capite libri scriptum est de me, ut faciam voluntatem tuam: Deus meus volui, et legem tuam in medio cordis mei.*

Nec tantum in medio cordis debet esse charitas, sed etiam diffusa in corde, totum debet replere. Hoc est, quod idem pro-

a) *Psalm. XXXIX. 8.*

Caput CXXIII.

pheta Deum rogat *a*): *Da mihi intellectum, et ſcrutabor legem tuam, et custodiam illam in toto corde meo.* Et initio ſtatim eiusdem psalmi prædicantur *b*): *Beati, qui ſcrutantur testimonia eius, in toto corde exquirunt eum.* Hoc est, quod toties in Davide laudatur, quod in toto corde ſuo ſecutus ſit Dominum, homo ſecundum cor Dei, ut per Joelem monemur *c*): *Convertimini ad me de toto corde vestro.* Est hoc præceptum charitatis: *Diliges Dominum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, et tota mente tua*, ut idem psalmista canit *d*): *Benedic anima mea Domino: et omnia, quæ intra me ſunt, nomini ſancto eius.* Et *e*): *Diligam te Domine fortitudo mea.* Non aliter igitur Dominum Deum ex toto corde, et ex tota anima, quod ſumus nos, diligere iubemur, quam ex tota fortitudine, quia fortitudo nostra Dominus est, qui nos invitat: *Venite ad me omnes, qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos*, ut iam ſupra exposuimus, iugum leve et onus eius ſuave, quod charitas facit per dura et aspera, omnia officia erga Deum, nos ipsos, et proximum, quem diligere iubemur, ut nos ipsos.

Amando etiam proximum in Deo.

Dicitur mandatum hoc dilectionis proximi ſingulari dignatione, et charitate Dei

a) *Ps. CXVIII.* 34. *b*) *Ib.* 2. *c*) *Joel. II.* 12. *d*) *Ps. CII.* 1. *e*) *Ib. XVII.* 2.

in nos, ſimile mandato diligendi Deum, quia in hoc continetur. Dum enim iubemur Deum diligere ex toto corde, nihil residuum relinquitur, nisi ut proximum in Deo diligamus, ſicut etiam nosmetipsos, adeoque Deum ſupra nosmetipsos, nec aliter proximum ſicut nosmetipsos nisi in Deo, ſicut Joannes dicit: *Deus charitas est, et qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo.* Hincque patet, quomodo universa lex et prophetæ in duobus mandatis „mira quadam conspiratione, ut loquitur Jacobus Nisibenus Serm. II. de Dilectione *a*), pendent. Nam si tu, pergit, ipse ad examen venias duorum mandatorum, in quibus pendet omnis vis legis et prophetarum, cognosces, si hæc insita essent in cordibus et in mentibus hominum; nec lege, nec prophetis omnino indigerent, ſicut ſcriptum est, quod, *lex iusto non est posita, ſed iniustis:* et quidem pro iniquis et impiis posita est lex. Et si iustitia veritatis ſtetisset, et mansisset apud homines, non esset opus lege. E diverso nisi lex posita esset, virtus Dei non ostendisset in omnibus nationibus omnia mirabilia, quæ manifestavit." Et postea num. 7. p. XIII. „Verbum autem illud, quod dixit Dominus et Salvator noster, quoniam *in duobus mandatis pendent lex et prophetæ*, pulcrum, bonum,

a) *T. V. Bibl. PP.*

Caput CXXIII. congruum, et conveniens est, dicente ipso Domino nostro: *Apex unus a lege et prophetis non præteribit, donec omnia fiant.* Accepit ille legem, et prophetas, et conclusit, ac ſuspendit eos in duobus mandatis, et nihil ex eis abrogavit. Nam si perpenderis bene verbum illud, in eo est vera observatio legis; et id omne, quod ſcriptum est in lege, ſub hoc verbo comprehenditur: *Diliges etc.*" Sic etiam S. Zeno ep. Veronensis relatis iisdem Christi verbis: „Unde, inquit *a*), manifestum est, dilectionem omnium virtutum divinarum esse ſubstantiam naturalemque magistram: quoniam ex lege discitur, ſed in mentibus nascitur: lex enim pendet ex charitate, non charitas pendet ex lege, ſacra Scriptura dicente: *Justo lex non est posita, ſed peccatori.* Peccator autem ille est, qui charitatem non habet Dei, ac per hoc operanti iram recte ſubiacet legi."

Res tunc magis manifesta fit, si ipsam legem charitatis, quam quivis intelligit Deo debitam auctori ſuo, ſub examen vocemus. *Qui habet mandata mea*, ut una ſententia totam novam legem Evangelii complectitur Christus Jo. XIV. 21. *et ſervat ea: ille est, qui diligit me*; ad quod paulo ante v. 15. discipulos hortatus fuerat: *Si diligitis me, mandata mea ſervate.* Utramque ſententiam una complexus, dicit apostolus I. Cor. XVI. 14.

a) *Lib. I. Tract. II. n.* 5. *p.* 24.

Caput CXXIII.

Omnia vestra in charitate fiant, vera nempe et sincera ad quam S. Joannes nos hortatur: *Filioli mei, non diligamus verbo, neque lingua; sed opere et veritate.* Hoc iam est ad trutinam vocandum. „Rogo te, responde, non mihi sed Deo, utor verbis Pauli Orosii a), non voce, sed conscientia: si ita ex toto corde Deum diligis, ut nullam unquam in eo cogitationem, quæ absque timore et dilectione Dei intelligi possit, admittas: si ita in tota anima sequeris, ut suscepta semel cruce in nullam penitus oblectationem habitæ ad tempus iucunditatis succedas: si ita in totis visceribus tuis calore charitatis ardes, ut ulla penitus per augmenta necessitatis infirma concupiscentiis aut desideriis acquiescas.“ Apologiam is facit pro magistro suo S. Augustino, qui una sententia de ordine utriusque præcepti charitatis omnia complectitur sermone *de disciplina christiana* b) iuxta illud I. Jo. IV. 20. *Si quis dixerit, quoniam diligo Deum, et fratrem suum oderit, mendax est.* „Ecce quod discitur in domo disciplinæ: Diligere Deum, diligere proximum: Deum tanquam Deum, proximum tanquam te. Non enim invenis parem Deo, ut possit tibi dici: Dilige Deum, sicut diligis illum. De proximo

a) *Apologia de arbitrii libertate n.* 31. *T. IX. Bibl. PP. p.* 168. b) *T. VI. p.* 583. *n.* 3.

Caput CXXIII. inventa est tibi regula, quia inventus es proximo tuo par tu ipse. Quæris quomodo diligas proximum? attende teipsum, et quomodo te diligis, ſic dilige proximum.“ Etsi vero in collisione officiorum propriam nostram præferimus proximi ſaluti, nihilominus proximum amamus ſicut nos ipsos, dummodo non amamus nos ipsos in proximo: id est, ut quem amamus, eidem ipsi bonum velimus ex animo; alias nos ipsos non proximum diligimus. Tenebras offuciasque, quas hic amor proprius obiicit, admirabilem in modum dispellit præceptum amoris tam breve, tam ſublime, tam divinum: *Diliges proximum tuum ſicut teipsum;* Deum ergo plus quam teipsum, nonnisi in Deo teipsum, qui totus, non ſolum quod es, Dei es, ſed et quod ſuapte desideras, ſummo bono felix esse ac beatus, non nisi in ipso Deo obtines admirabili illo, de quo ſupra, ſummeque adorando, ac amando commercio generis humani cum divinitate, quo ipse Deus ſummum bonum beatos nos reddit ſine fine in cœlis: quorsum aspirando in terris, cum angustum ſit cor nostrum debilisque conatus mentis, vel hoc ipso incessanter nobis connitendum, contendendumque est progressu continuo ad maiorem profectum in ſummo bono prosequendo, Deo unice diligendo ſine ullo prorsus, dum in via hic ſumus, diverticulo, neque

ad dexteram, neque ad sinistram declinando, sicut qui in stadio currunt, monente impellenteque nos apostolo I. Cor. IX. 24. *Sic currite, ut comprehendatis*, Deum nimirum summum bonum, in æterna felicitate beati: „Ut enim homo, sunt verba S. Augustini *a)*, sese diligere nosset, constitutus est ei finis, quo referret omnia, quæ ageret, ut beatus esset. Non enim qui se diligit aliud esse vult quam beatus. Hic autem finis est adhærere Deo. Jam igitur scienti diligere seipsum cum mandatur de proximo diligendo sicut seipsum, quid aliud mandatur, nisi ut ei, quantum potest commendet diligendum Deum? Hic est Dei cultus, hæc vera religio, hæc recta pietas, hæc tantum Deo debita servitus."

a) Lib. X. de Civ. Dei c. 3.

Caput CXXIV.

CAPUT CXXIV.

CHRISTUS CUJUS FILIUS.

Congregatis autem Pharisæis, interrogavit eos Jesus, dicens: Quid vobis videtur de Christo? cuius filius est? Dicunt ei: David. Ait illis: Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo: sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? *Si ergo David vocat eum Dominum, quomodo filius eius est? et nemo poterat ei respondere verbum:* neque ausus fuit quisquam ex illa die amplius eum interrogare. Matth. XXII. 41. etc.

Juxta Psalm. CIX.

Vidimus modo, ac plura adhuc apud evangelistam habentur exempla eorum, qui his postremis ante passionem suam diebus, quibus non cessavit quotidie e Bethania rediens mane docere in templo, eum accesserunt singillatim et coniunctim ex omni statu sacerdotum, principum, Pharisæorum, Herodianorum, Sadducæorum tentantes eum, ut caperent in sermone, aut locum eum accusandi incessendique vel lacessendi invenirent; quos omnes cum ita dimisisset, ut moderationes mirarentur, ipse benignis-

simus Jesus postremo illis quæstionem proponit, ex qua potuissent ad veritatis cognitionem pervenire: ad quam cum nemo posset ei respondere verbum, potius tamen ab eo interrogando desistunt, quam ut dociles sese præberent veritati. Talis est autem Christi interrogatio, ut simul ex ipsis verbis, quæ proponit, debuissent agnoscere, quis esset, quem offenderent, eum crucifigendo, et quæ eos ultio de offensa maneret. Psalmi CIX. ipsis proponit exordium: *Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* De Messia veteres Judæi hunc psalmum intelligebant, quidquid odio Christianorum teneant Rabbini posteriores. Nisi de Messia intellexissent illi, quos Christus interrogavit, facilis fuisset responsio, nec dicerentur, non potuisse ei respondere verbum. Certe eos invicte stringit, quod Davidis Dominus dicatur Messias, quod dici non posset, si filius tantum illius fuisset secundum carnem, quod in humana quidem natura fuit Christus, atque in transversum egit Judæos, cum eum humili loco statuque natum ac pauperem coram se cernerent, quem ipsi volebant in sede David patris sui collocatum dominatorem gentium, et hos inimicos suos ponentem scabellum pedum in præsenti vita, regno terreno autem potitos sese cum illo; cum ipsi potius

Caput CXXIV.

essent primi ex illis, de quibus *dixit Dominus Domino meo: ſede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos, ſcabellum pedum tuorum.* Sic etiam perverse et ſuperbe in ſuum favorem et ſplendorem regni ſui, quod ſibi imaginabantur, terreni accipiebant, quæ ſequuntur: *Virgam virtutis ſuæ emittet Dominus ex Sion: Dominare in medio inimicorum tuorum.* Emisit revera virgam virtutis ſuæ Dominus ex Sion in Christo ex ſemine David ſecundum carnem oriundo; ſed mox altius assurgit propheta: *Tecum principium in die virtutis tuæ in ſplendoribus ſanctorum: ex utero ante luciferum genui te.* An hoc David dicere potuisset, se Messiam ante luciferum genuisse? An non ſacerdotium Aaronicum destruit, quod de eodem Messia ſequitur: *Juravit Dominus, et non pænitebit eum: Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchisedech?* Quodque ſequitur, tot iam ſæculis per orbem, per quem hactenus extorres terra ſua ſine rege, ſine ſacerdotio vagantur Judæi, completum, destructis idolis ſervientium regnis, et regibus Christo ſubditis, coram cernimus; nempe Messiam Deum et hominem venerantes læti canimus nos: *Dominus a dextris tuis confregit in die iræ ſuæ reges. Judicabit in nationibus, implebit ruinas*, vestras nimirum o Judæi, ipsos vos in ruina positos! Ad hæc tunc Christus interrogatione ſua digitum

intendebat, ſed illi auscultare nolebant, et mortem intentabant, ex qua resurgens Christus, *exaltavit caput*, postquam *de torrente* passionis *in via bibit* ut SS. PP. interpretantur, *propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen, quod est ſuper omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus est in gloria Dei Patris.*

Animadvertimus iam Christum hic non ſolum ſuam divinitatem Judæis demonstrasse ex verbis: *Dixit Dominus* (Jehova) *Domino meo* (Adonai) ut habet textus originalis; verum etiam prænunciasse eis dirum, quod ipsos hodieque adhuc manet fatum, denunciatum eiusdem psalmi ſequentibus verbis: *Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum:* quod ſtatim experti ſunt, atque etiamnum experiuntur, qui per diffusam in orbe Ecclesiam regnum Christi in terris undique dispersi Judæi veluti ſcabellum pedum existunt, omnium peripsema. Experti ſunt illi primi in excisione Hierosolymæ et dispersione gentis ſuæ, quod deinceps omnes inimici Christi Domini, qui ut dicit apostolus, *in æternum ſedet in dextera Dei, de cætero exspectans, donec ponantur inimici eius ſcabellum pedum eius:* quem, ſcilicet Christum Dominum, *virgam*, id est,

CAPUT CXXIV.

regale sceptrum virtutis, seu fortitudinis suæ iuxta Hebr. emissurum hic prædixit vates *ex Sion* seu Hierosolyma, unde progressa, dilatata per orbem crevit Ecclesia militans regnum Christi in terris, ut dominaretur *in medio inimicorum suorum*, ringentibus infernalibus, et adversantibus quibusvis sæculi potestatibus. Populus vero ei promittitur electus, quem apostoli et eorum post se vicarii Ecclesiæ Christi aggregaverint usque *in diem virtutis suæ* in consummatione sæculi, quando in *splendoribus sanctorum*, qui cum eo usque hactenus regnarunt, ac regnant etiamnum in terris, se exhibebit in gloria maiestatis suæ æternum Patris Verbum *ante luciferum* omnis creaturæ principium, quando iam erat ante omnia tempora, in principio *ex utero* æterni Patris genitus, splendor deitatis ac lux de luce naturalis Dei Filius. Cui induto carne humana *iuravit Dominus* Jehova Pater suus cœlestis sacerdotium æternum iuxta ordinem Melchisedech. Nam *a*) *nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron. Sic et Christus non semetipsum clarificavit, ut pontifex fieret: sed qui locutus est ad eum: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quemadmodum et in alio loco dicit b*): *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Unde deinceps apostolus toto

a) *Hebr. V.* 4. *b*) *Psalm. II.* 7.

capite VII. præcellentiam ſacerdotii Chriſti in novo teſtamento ſecundum ordinem Melchiſedech extollit, ſic id ipſum caput auſpicatus: *Melchiſedech rex Salem, ſacerdos Dei ſummi, qui obviavit Abrahæ regreſſo a cæde regum, et benedixit ei etc.* Et poſtea *a*): *Qui non ſecundum legem mandati carnalis factus eſt, ſed ſecundum virtutem vitæ inſolubilis. Conteſtatur enim: Quoniam tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Reprobatio quidem fit præcedentis mandati, propter infirmitatem eius, et inutilitatem: nihil enim ad perfectum adduxit lex: introductio vero melioris ſpei, per quam proximamus ad Deum. Et quantum eſt non ſine iuramento (alii quidem ſine iureiurando ſacerdotes facti ſunt; hic autem cum iureiurando per eum, qui dixit ad illum: Juravit Dominus* (Jehova) *et non pœnitebit eum: Tu es ſacerdos in æternum etc.*) Hic igitur Dominus Adonai potentia dexteræ ſuæ *confregit in die iræ ſuæ reges*, regali ſacerdotio ſuo, regno Chriſti in terris adverſantes. *Lapis* nimirum *abſciſſus de monte ſine manibus, qui percuſſit ſtatuam,* qua regna mundi Nabuchodonoſori in ſomnio fuerunt præſentata, *in pedibus eius ferreis, et fictilibus, et comminuit eos .... Lapis autem, qui percuſſerat ſtatuam, factus eſt mons magnus, et implevit univerſam terram b*). *Judicabit in nationibus* per orbem, conſtituto in Eccleſia ſua regno, *implebit ruinas* idolo-

a) *Hebr. VII.* 16. *etc.* *b*) *Dan. II.*

latriæ perinde, ac synagogæ *conquassabit capita in terra multorum.* Sicut enim *confregit in die ira sua reges* tyrannos Neronem, Domitianum etc. Ecclesiam suam persequentes, ita deinceps quicumque hostes eiusdem regni sui subibunt eandem ruinam, consummabuntque. Eiusdem argumenti est psalmus II. *Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania.*

CAPUT CXXV.

VIDUÆ PAUPERIS OBLATIO.

Convocans discipulos suos, ait illis: Amen dico vobis, quoniam vidua hæc pauper plus omnibus misit, qui miserunt in gazophylacium. Omnes enim ex eo, quod abundabat illis, miserunt: hæc autem de penuria sua omnia, quæ habuit, misit, totum victum suum. Marc. XII. 43. 44.

A Christo præ divitibus extollitur.

Sedens Jesus contra gazophylacium in templo, aspiciebat, quomodo turba iactaret æs in gazophylacium, et multi divites iactabant multa. Alius hæc spectans attentionem suam convertisset utique ad eos potissimum, qui plurimum pecuniæ misissent in gazophylacium, ad viduam autem hanc unam pauperem,

quæ non nisi *duo minuta misit, quod est quadrans*, non facile advertisset animum: dum ecce! quod facit vidua hæc, unice animadversione dignum existimat Jesus; ita quidem, ut discipulos tanquam ad ſpectaculum convocandos duceret, tantumque rei momentum illis (usus etiam ſolita ſua asseverandi formula: *Amen dico vobis etc.*) ob oculos poneret, deprædicandum ex merito. Est revera hæc divina ab eo edicta ſententia, de quo (Messia nimirum) Is. XLII. 3. inter alia legitur: *In veritate educet iudicium*, non ad exteriorem ſcilicet rei apparentiam, ſecundum quam divites illi utique multo amplius contulerant in gazophylacium *ex abundantia ſua*, quam pauper illa vidua; quæ vero Christi iudicio plus omnibus, nempe *de penuria ſua omnia, quæ habuit misit, totum victum ſuum.* Sic ad iustam omnia revocantur æqualitatem, quantacumque demum ſit conditionum, facultatum, fortunarumque humanarum inæqualitas, ut nec dives aut potens habeat, unde extollatur, nec pauper, quo deiiciatur, ſed potius gaudeat de beatiore ſorte ſua exemplo viduæ evangelicæ, Christi ſententia divitibus antelatæ, divino iudicio, plane diverso a vulgari hominum, apud quos in pretio est rerum ad fastum abundantia, et apparatus, quo quia caruit, reiectus est a Judæis Christus, nec auditi eius apostoli pauperes pis-

Caput CXXVI.

CAPUT CXXVI.

PRÆDICTUM EXCIDIUM TEMPLI HIEROSOLYMITANI, URBIS, ET ORBIS.

Quibusdam dicentibus de templo, quod bonis lapidibus, et donis ornatum esset, dixit: Hæc, quæ videtis, venient dies, in quibus non relinquetur lapis ſuper lapidem, qui non destruatur. Interrogaverunt autem illum, dicentes: Præceptor, quando hæc erunt, et quod ſignum cum fieri incipient? Qui dixit: *Videte, ne ſeducamini: multi enim venient in nomine meo, dicentes, quia ego ſum: et tempus appropinquavit: nolite ergo ire post eos etc.* Luc. XXI. 5. etc.

Signa utriusque excidii.

Josephus lib. VI. de bello Judaico c. 5. de ſignis excidium urbis præcedentibus tractans, pseudoprophetas a tyrannis, quos optimates Judæorum vocat, ſubornatos perhibet, atque „vaticinium ambiguum, ut loquitur, in ſacris libris repertum, illis circiter temporibus quendam ex ipsorum finibus profectum orbis terrarum imperio potiturum" ad Vespasianum refert. Quod commemorans Eusebius lib. III. hist. eccl. c. 8. „Verum, respondet, Vespasianus non totius orbis terrarum, ſed Romanum

duntaxat imperium obtinuit. Rectius ergo id referatur ad Christum;" qui de hac re locutus, nostri etiam, ut postea videbimus, causa noluit dedocere apostolos, confundentes utrumque excidium urbis et orbis ſeu consummationis ſeculi; cuius illa figura erat, atque adeo multa debebant esse ambobus communia, ut tamen utrique etiam essent ſua phenomena ſingularia. Cum Christus prædixerit apud Lucam non fore relinquendum lapidem ſuper lapidem, de templo ſermone ab apostolis iniecto, respondit *a*): *Cum autem videritis circumdari ab exercitu Jerusalem, tunc ſcitote, quia appropinquavit desolatio eius* etc. usque ad vers. 25. *Et erunt ſigna in ſole et luna etc.* quæ ad ſecundum adventum pertinent, prout adhuc apertius habetur Matth. 24. etc. et Marci XIII. 24. etc. *Sol obscurabitur, et luna non dabit lumen ſuum, et ſtellæ cadent de cælo: et virtutes cælorum commovebuntur. Et tunc apparebit ſignum Filii hominis in cælo: et tunc plangent omnes tribus terræ: et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute multa et maiestate etc.* quemadmodum Christus alibi adventum ſuum ſecundum descripsit. De utraque autem desolatione apostolos et nos ſimul circumspectos reddit, ne ſimus incurii aut nimis creduli in iis, quæ utrique desolationi erunt communia *b*): *Cum autem*

a) *Luc. XXI.* 20. *b*) *Ib. XXI.* 9.

CAPUT CXXVI.

audieritis prælia et seditiones nolite terreri. Oportet primum hæc fieri, sed nondum statim finis. Mox subdit evangelista, veluti rem novam orsus: *Tunc dicebat illis: Surget gens contra gentem, et regnum adversus regnum: et terræmotus magni erunt per loca, et pestilentiæ, et fames: terroresque de cælo et signa magna erunt. Sed ante hæc omnia iniicient vobis manus suas, et persequentur, tradentes in synagogas et custodias, trahentes ad reges et præsides propter nomen meum.* Pertinent hæc posteriora ad intervallum illud quadraginta annorum ante excidium urbis, quo spacio omnes apostoli hæc, quæ illis Christus prædixit mala sustinuerunt plerique omnes violenta defuncti morte, solo S. Joanne superstite ac supervivente ruinam et desolationem Judaicam. Unde priora ita ad consummationem sæculi sunt referenda, ut tamen eam proxime non contingant, ut aperte locus, quem præmittimus, Lucæ cavet ab iis, qui dicunt: *Quia ego sum, et tempus appropinquavit*, innuuntque Matthæus eique concors Marcus antichristos etiam illos præter ultimum illum alios designantes, quos non unum numerat gens Judaica a): *Videte ne quis vos seducat. Multi enim venient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus, et multos seducent. Audituri enim estis prælia, et opiniones præliorum. Videte ne turbemini. Oportet primum hæc*

a) *Matth. XXIV.* 4.

fieri, sed nondum statim finis. Consurget enim gens contra gentem, et regnum adversus regnum, et erunt pestilentiæ, et fames, et terræmotus per loca. Hæc autem omnia initia sunt dolorum.

CAPUT CXXVI.

Finis Synagogæ, et Ecclesiæ militantis in consummatione sæculi.

Multa adhuc sequuntur, habenturque etiam apud Matthæum et Marcum eadem haud raro iisdem fere expressa verbis vel sententia de excidio urbis et orbis, seu consummatione sæculi, ut distinctius apud Matthæum interrogatio discipulorum instituitur a): *Dic nobis, quando hæc erunt? et quod signum adventus tui, et consummationis sæculi?* Observandum vero, quæstionem hanc esse factam, quando Christus postremum e templo fuit egressus ipsaque urbe post triumphalem suum in eandem ingressum, ad constituendum sibi regnum Ecclesiam per orbem, reiecta templi religione, repudiata synagoga, sacrisque Judaicis, ut Christus mulieri Samaritanæ prædixerat Jo. IV. 21. *Mulier, crede mihi, quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Jerosolymis adorabitis Patrem.*

Apostoli quæstionem suam instituentes, necdum sciebant, Christum brevi rediturum ad Patrem cœlestem, ascensurum in cœlum, indeque post tempora venturum

a) *Matth. XXIV. 3.*

ad iudicium: de regno Israel tunc per Christum Messiam, pulsis Romanis, restituendo unice mentibus obversabatur cogitatio, cui ideo destructio urbis non congruebat, nec fatum gentis Judaicæ, quod hodieque ſubit, nobisque ſermonem de excidio urbis et orbis tam clarum et perſpicuum reddit, quin confundatur uterque hic eventus, totum illud, ac integratam prophetiam, abominationem ſcilicet desolationis ob oculos ponendo, prout a Daniele propheta adumbrata fuerat, ad eamque Christus provocat Matth. XXIV. 15. *Cum ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele propheta etc.* Notandum vero, ante hæc verba immediate præmitti ea, quæ ad consummationem ſæculi pertinent: *Et prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus: et tunc veniet consummatio.* Ac revera desolatio illa perseverat, continuoque oculis nostris obversatur in Judæis per orbem errantibus: ſuntque ſigna, quæ iugiter nos terrent terræmotus, bella, fames etc. Simul igitur dum Christus directe ad interrogationem discipulorum de excidio templi respondet, futuris nobis cunctis etiam consummationem ſæculi, ac iudicium extremum ob oculos ponit.

Apud Lucam ſic inſtituta legitur quæſtio, ut perinde ac apud Marcum ſolum eversionem Hierosolymitanam reipublicæque Judaicæ attinere videatur. Quia nimirum discipuli impatientes regni Christi in terris instaurandi, omnia ſimul fieri ac conſummari existimabant, confundentes conſummationem ſæculi, ſeu desolationem generis humani, et gentis Judaicæ. Christus autem Sapientia divina providentissimam responsionem de utraque conſummatione ita temperat, ut incertos nos, paratos ſemper, et vigiles detineat ad inexspectatum rerum eventum, adventumque ſuum ad iudicium, et iudicandum ſive perfidos Judæos in excidio urbis eversione reipublicæ et dispersione gentis, ſive universum genus humanum in conſummatione ſæculi.

Exinde patet intellectus verborum, quæ Christus de Joanne apostolo dixit, ipso referente Jo. XXI. *Sic eum volo manere, donec veniam quid ad te?* quo vivente nimirum adhuc excidium Hierosolymitanum accidit. Atque S. Jo. Chrysostomus hinc causam prodit *a*), cur unus evangelista Joannes hæc ſilentio præterierit, „nihilque horum ſcripserit, ne videretur ex eventu ipso hæc ſcripsisse: nam ad multum ab excidio Jerosolymitano

a) *Hom. LXXVI. in Matth. n. 2. T. VII. p. 734.*

Caput CXXVI. tempus vitam produxit. Sed ii, qui ante illud excidium mortui, nihil horum viderant, hæc describunt, ut prædictionis vis undique fulgeat." S. Pater ea, quæ pertinent ad alterutrum, ſic distinguit, ut ad eversionem urbis, et reipublicæ Hierosolymitanæ omnia referat usque ad verba illa: *Ubicunque enim corpus fuerit, ibi congregabuntur et aquilæ.* Quam in ſententiam iam ſupra explicavimus hunc locum ſensu literali de aquila Romana, addita tamen ſimul etiam interpretatione mystica SS. Patrum ad ſecundum adventum accommodata. Nec conveniunt illi, ac alii etiam interpretes in iis, quæ ad alterutrum ſint referenda extremum fatum gentis Judaicæ in excidio urbis, vel universæ carnis in excidio orbis, ita ut haud raro unam eandemque rem utrique accommodent; prout nempe interitus urbis et reipublicæ Judaicæ figura ac triste præludium quoddam fuit finis universæ carnis, analogia quadam ſynagogæ et Ecclesiæ, ita ut eodem tempore, quo ſynagoga urbis excidio civiumque internecione interiit, Ecclesia gentium ſanguine apostolorum, aliorumque martyrum excreverit; novissimis autem temporibus maximis periculis graviumque ſcriptorum ſententia iisdem, quibus ſynagoga olim, erit exposita, ut si fieri posset in errorem abducerentur etiam electi. Quæ vero in Judæis ſunt ad-

umbrata, atque divina benignitate prænunciata, tanto cautiores reddere nos debent prospectioresque, quo magis senescit, atque adeo ad finem properat orbis.

CAPUT CXXVII.

EXCIDIUM URBIS ET ORBIS: GENTIS JUDAICÆ, ECCLESIÆ GENTIUM, ET GENERIS HUMANI FATA.

Erit pressura magna ſuper terram, et ira populo huic. Et cadent in ore gladii: et captivi ducentur in omnes gentes, *et Jerusalem calcabitur a gentibus: donec impleantur tempora nationum. Et erunt ſigna in ſole, et luna, et ſtellis, et in terris pressura gentium præ confusione ſonitus maris et fluctuum:* arescentibus hominibus præ timore, et exspectatione, quæ ſupervenient universo orbi, nam virtutes cœlorum commovebuntur: et tunc videbunt Filium hominis venientem in nube cum potestate magna, et maiestate. Luc. XXI. 23. etc.

Judæi ante consummationem ſæculi convertendi ad Christum.

Alia fata fuerunt, quæ Judæi experti ſunt in excidio urbis interituque reipublicæ ſuæ, alia ſunt, quæ in dispersione gentis etiamnum ſubeunt, uti hic prædicuntur captivi ducendi in omnes gentes, et Jerusalem cal-

CAPUT CXXVII.

candam a gentibus; *donec impleantur tempora nationum. Tempora nationum* Venerab. Bedæ illa sunt *a*), quæ commemorat apostolus dicens: *Quia cæcitas ex parte facta est in Israel, donec plenitudo gentium introierit, et ſic omnis Israel ſalvus fieret.* Luculenta ſunt prophetarum oracula de Christo regnaturo in domo Jacob ſuper ſolium David, quæ, cum ſynagoga Christum reiecerit crucifixum, necdum omnino impleta videntur, ac ſperare licet ut, ſuperstite adhuc ubique terrarum natione Judaica, cessante tandem aliquando furore Domini impleantur (ut iam S. Augustinus testatur lib. XX. de civ. Dei c. 23. esse hanc communem fidelium persuasionem, cui haud refragatur, estque magis concors antiquissimorum tam chiliastarum, quam aliorum SS. Patrum Græcorum et Latinorum ſententia) in fine temporum futuram conversionem populi Judaici. Nec iuxta catholicum interpretandi ſcripturam ex traditione Patrum canonem concluditur, prophetarum ad rem dicta de ſolis Judaicæ gentis fatis ante Christum intelligenda esse, quatenus omnia in veteri testamento in figuris contingebant: E. g. ad rem præsentem restauratio templi tempore Zorobabelis, emundatio ſacrorum pollutorum tempore Machabæorum etc. Rem

a) *Lib. VI. c.* 22. *in Lucam T. V. p.* 418.

prodit prophetia Ezechielis de Gog *a*), quem Dominus ſuper Israel adducturus ſit, quem Joannes Apoc. XX. 7. post regnum demum Christi millenarium in terris iterum deiiciendum denunciat: *In novissimis diebus eris, et adducam te ſuper terram meam: ut ſciant gentes me, cum ſanctificatus fuero in te in oculis eorum, o Gog etc.* Hæc v. 16. capitis trigesimi octavi Ezech. in quo debellatio Gog describitur, iterumque capite ſequenti vindicta divina in illum, demum reductio gentis Judaicæ ac ſanctificatio in terra, *a die illa et deinceps.* Sic etiam intelligi possunt prophetiæ Jerem. XXIII. 20. *Non revertetur furor Domini, usque dum faciat, et usque dum compleat cogitationem cordis ſui: in novissimis diebus intelligetis consilium eius.* Quæ verba iterum cap. XXX. 24. repetuntur. Oseæ III. 4.: *Multos dies ſedebunt filii Israel ſine rege, et ſine principe, et ſine ſacrificio, et ſine altari, et ſine Ephod, et ſine Teraphim. Et post hæc revertentur filii Israel, et quærent Dominum Deum ſuum, et David regem ſuum: et pavebunt ad Dominum, et ad bonum eius in novissimo dierum.* Michææ IV. 1.: *Et erit: In novissimo dierum erit mons domus Domini præparatus in vertice montium etc.* Concordat ultimus prophetarum Malachias ultimis etiam prophetiæ ſuæ verbis cap. IV. *Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam ante-*

a) *Ezech. XXXVIII. et XXXIX.*

quam veniat dies Domini magnus et horribilis. Et convertet cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres eorum: ne forte veniam, et percutiam terram anathemate.

Videtur vero de futurà Judæorum conversione hæc prophetia interpretationem habere ex ore ipso Christi Domini Matth. XVII, 11.: *Elias quidem venturus est, et restituet omnia*, convertendo nimirum *cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres eorum:* quando cessaverit pressura et *ira populo huic*, atque impleta fuerint *tempora nationum*. Quod, non desunt, qui ita intelligant, ut tunc gentiles ſeu fideles ex gentilibus ita reiiciendos existiment ante adventum Christi ſecundum, ſicut ante primum Judæi fuerunt reiecti: Veluti nos apostolus terret Rom. XI. 22.: *Vide ergo bonitatem, et ſeveritatem Dei: in eos quidem, qui ceciderunt, ſeveritatem: in te autem bonitatem Dei, si permanseris in bonitate, alioquin et tu excideris . . . Nolo enim vos ignorare fratres mysterium hoc: (ut non ſitis vobismetipsis ſapientes) quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, et ſic omnis Israel ſalvus fieret.* Hæc si iuxta mox dicta accipienda ſint, ſingulari zelo ac contentione conversæ ad Christum gentis Judaicæ, cum apud nos refrixerit cum charitate fides defeceritque, efflorescet Ecclesia Christi, et quidem

in domo Jacob, terraque promissa: nec desunt, qui urbem Hierosolymam restaurandam, et tantum non regnum millenarium instituendum tunc in Ecclesia ex gente Judaica restituta existiment, sedemque Petri, ubi primum fuerat, Hierosolymas scilicet transferendam, si Romæ aut tutum aut omnino locum non amplius habuerit, ultimata eius ruina secundum prophetiam, quæ lib. II. Dial. S. Gregorii c. 14. legitur, Romam a gentibus non fore exterminandam, ut certe Babylon hæc apocalyptica Roma non solum ex ruina (de qua memorata prophetia intelligenda videtur) quam tempore S. Gregorii iam perpessa dudum fuerat, surrexit, sed etiam hactenus in ea fixum fuit solium regni Christi in terris, quæ est resurrectio prima Apoc. XX. donec Gog, Scytharum, quales sunt Turcæ, progenies, idem quod Roma gentilis, fatum tulerit Ezech. XXXVIII. et XXXIX. domusque Jacob restituta fuerit, ut omnis Israel salvus fieret, iterum insertus *secundum naturam olivæ suæ*, iuxta Christi Luc. XXI. 24. effatum: utrumque vero locum Ven. Beda supra iam citatus coniungens, de populo Judaico sermonem prosecutus: „Qui, inquit, cum promissa salute fuerit potitus, patrium quoque rediturus ad solum et metropolis quondam suæ possessione, atque inhabitatione gavisurus esse forsitan

CAPUT CXXVII.

non temere ſperatur, quia non in perpetuum, ſed donec tempora nationum impleantur, ira premendus esse narratur. Quid autem impletis nationum temporibus, et ſic omni Israel ſalvato ſequatur, Dominus ex ordine manifestat. Nam et hoc ſecundum Matthæum discipuli interrogabant, non ſolum templi evertendi tempus, ſed et ſignum adventus eius, et consummationis ſæculi quærendo: *Et erunt ſigna in ſole et luna etc.*" Apertius loquitur Matth. XXIV. 29. etc. Christus, et iisdem fere verbis apud Marcum et Lucam; apud Joannem vero in Apocalypsi historia quædam prophetica Ecclesiæ texitur usque ad consummationem ſæculi: eaque veluti libro aperto ſeptemque ſigillis ſolutis Joannes evolvit, quæ paucis in Evangelio Christus discipulis exponit de periculosissimis illis ac horribilibus postremis temporibus *a*): *Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet. Et nisi breviati fuissent dies illi, non fieret ſalva omnis caro: ſed propter electos breviabuntur dies illi. Tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, aut illic: nolite credere.* Quæ in verba S. Jo. Chrysostomus: „Illos, inquit *b*), a loco cautiores reddit, ſecundi ſui adventus notas proprias recensens, nec

a) *Matth. XXIV.* 21. *etc.* *b*) *Hom. XXXVII. in Matth. n.* 2. *T. VII. p.* 734. *etc.*

non feductorum ostenta. Non enim ut in primo ſuo adventu in Bethlehem apparuerat, et in parvo orbis angulo, nec ullo hominum id a principio ſciente, ita et tunc inquit: ſed aperte et cum ſplendore, ita ut res nuntio non egeat. Neque parvum illud ſignum est, ipsum non latenter venturum esse. Animadverte porro, hic nihil narrari de bello, narrationem enim de adventu ſuo probe ab illa distinguit, ſed agit hic de iis, qui ſeducere tentabunt. Nam qui tempore apostolorum fuere deceptores, multos ſeduxerunt. *Venient enim*, inquit, *et ſeducent multos*. Qui vero ante ſecundum illius adventum, illis deteriores erunt: *Dabunt enim*, inquit, *ſigna et prodigia, ita ut, ſi fieri possit, etiam electos ſeducant*. Hic porro de antichristo loquitur, deque quibusdam eius ministris; de quo ſic Paulus loquitur; cum enim vocasset illum hominem peccati, et filium perditionis, intulit: *Cuius adventus est ſecundum operationem Satanæ, in omni virtute et ſignis, et prodigiis mendacii, in omni deceptione iniustitiæ, in iis, qui pereunt.*" Quod idem apostolus prius dixerat I. Thes. V. 3. *cum enim dixerint pax, et ſecuritas, tunc repentinus eis ſuperveniet interitus*, id Tertullianus *de Resurrect. carnis a)*, S. Joan. Chrysostomus Hom. LXXVII. in Matth. *b)*, et in celebri ad Hesychium

a) Cap. 24. p. 339. *b) T. VII. p. 742. n. 2. etc.*

CAPUT CXXVIII.

epistola S. Augustinus, (qui alibi *a*) propius determinavit hunc filium perditionis) præcipuum huius adventus secundi signum statuunt: quod de regno antichristi eiusque societate impia intelligendum est, Ecclesiam Dei ita premente, ut vehementer suspirent electi, desiderentque advenientem iudicem, prout suos vult Christus respicere et levare capita, *quoniam*, inquit, *appropinquavit redemtio vestra.* Id quod iam amplius explicatum imus.

CAPUT CXXVIII.

DIES JUDICII ELECTORUM EXSPECTATIO JUDÆORUM ET GENTIUM.

His autem fieri incipientibus, respicite, et levate capita vestra: quoniam appropinquat redemtio vestra. Et dixit illis hanc similitudinem: *Videte ficulneam, et omnes arbores: cum producunt iam ex se fructum, scitis, quoniam prope est æstas.* Ita et vos cum videritis hæc fieri, scitote, quoniam prope est regnum Dei. Luc. XXI. 28. etc.

Eius propinquantis signa.

Christus Matth. XXIV. 32. et Marc. XIII. 28. monet apostolos, ab arbore fici discere parabolam, quæ nempe loco are-

a) *Lib. XX. de Civit. Dei c.* 19.

factæ synagogæ reiectæ plantata est a Christo Ecclesia tempore excisæ urbis et templi iam Romæ SS. Petri et Pauli sanguine fœcundata, iamque missis per universum orbem apostolis producere cœpit fructum. Uti vero excisio urbis Hierosolymitanæ typus fuit consummationis sæculi, respicere hic ut illic, et levare iubentur electi capita, cum in illa magna tribulatione *iam ramus eius tener fuerit et folia nata* pro militantis Ecclesiæ conditione, ut tribulationibus crescat et maturescat, in signum, *quia prope est æstas* plenitudo temporis ad vitam æternam in cœlis, quæ cuique electorum in morte, omnium vero in consummatione sæculi est secura redemtionis spes. In parabola hac de arbore fici exponenda parci sunt SS. Patres, et in diversa abeunt. „Ramus huius ficus, S. Hilario in h. l. *a*), antichristus esse intelligitur, diaboli filius, peccati portio, legis assertor.“ Aversionis causam inde e paradyso repetit, quod huius arboris foliis Adamum legamus induisse se, et pudorem conscientiæ texisse, „id est tanquam peccati veste sub lege circumdatum.“ S. Ambrosium quidem iam supra audivimus parabolam hanc coniungere alteri de fici arbore, qua synagoga carens fructibus excidenda proponitur, illi item ficulneæ, quæ maledicta a Christo exaruit; ut tamen

a) *Comment. in Matth. c.* 26. *n.* 2. *p.* 721.

CAPUT CXXVIII.

hanc, quæ modo præ oculis est, pro bono omine habeat refloritutam, ut modo diximus, aliquando ante finem sæculorum arefactam ficulneam Judaicam, ut passim creditur, estque etiam S. Ambrosius eius sententiæ. „Alibi, inquit *a*), ex teneritudine arboris huius, et foliis commemorat coniici solere æstatis adventum, utroque significans, et Judaicæ plebis inanem, quam prætendebat gloriam, velut florem in adventu Domini decidisse; quia operibus infructuosa durabat: et iudicii diem velut æstatis adventum, quo adulti fructus terrarum omnium reconduntur, ex plenitudine Ecclesiæ, in quam Judæi quoque credituri sunt, metiendum. Hic ergo altioris sensus aliquod etiam quæramus arcanum." Quod deinceps pluribus explicat. S. Hieronymus pressius, ut solet, literæ inhærens in cap. XXIV. Matth. „Quomodo, inquit *b*), quum et gemma erumpit in florem, cortexque folia parturit, intelligitis æstatis adventum, et favonii ac veris introitum, ita cum omnia hæc, quæ scripta sunt, videritis, nolite putare iam adesse consummationem mundi, sed quasi prooemia et præcursores quosdam venire, ut ostendant, quod prope sit et in ianuis;" ut nempe nos semper suspensos et incertos huius diei

a) *Expos. Evang. sec. Luc. Lib. VII. n.* 160. *p.* 1448. *etc.*
b) *T. IV. p.* 117.

reddat; quo etiam faciunt, quæ mox sequuntur: *non præteribit generatio hæc*, quæ de excidio urbis et orbis intelligi possunt. Quippe a tempore, quo Christus hæc locutus est, non præteriit generatio, qualem fert communis ætas hominis, usque ad eversionem urbis Hierosolymitanæ. Si vero *generatio hæc* accipitur pro genere humano, pertinet ad consummationem fæculi, feu generis humani. Finem autem, cur fic ambigue locutus fit Christus, mox indicat, dum diem illum foli Deo cognitum manere vult; nos vero toto fermone hoc de excidio urbis et orbis, fuspensos, feu ut S. Hilarius loquitur fuspectos de illo esse voluit, perinde ac de articulo feu momento mortis.

Faciunt huc verba a): *His autem fieri incipientibus, respicite, et levate capita vestra etc.* prolata a Christo, postquam figna utriusque excidii urbis et orbis indicasset, fed indefinite. Sunt ex his fignis non pauca, quæ nullo non tempore se produnt a primo veluti usque ad fecundum Christi adventum futurum, bella, terræmotus, persecutiones etiam Ecclesiæ internæ et externæ, aliaque mala, quibus pressi fideles identidem moneantur respicere et levare capita, fuspirareque in fpe, *quoniam appropinquat*

a) *Luc. XXI.* 28.

CAPUT CXXVIII. *redemtio vestra.* Pertinent hæc ad ea tempora novissima, quando instabunt *ſigna in ſole, et luna, et ſtellis, et in terris pressura gentium præ confusione ſonitus maris, et fluctuum: arescentibus hominibus præ timore, et exspectatione, quæ ſupervenient universo orbi a).* Solabuntur autem se tunc electi, ut alias ſemper in malis huius vitæ, ſpe redemtionis nostræ. De his D. Paulus Rom. VIII. 23. *Sed et nos*, inquit, *ipsi primitias ſpiritus habentes, et ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei exspectantes, redemtionem corporis nostri. Spe enim ſalvi facti ſumus.* Sic igitur incertis nobis de novissimis nostris, ac ſpem inter et metum versantibus continuo in memoriam revocatur illud Eccli. VII. 40. *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in æternum non peccabis.*

Diligenter vero hic discrimen malorum et bonorum, reproborum et electorum observandum est. Reprobis nempe de novissimis ſuis incuriis et inadvertentibus *cum dixerint pax et ſecuritas, tunc repentinus eis ſuperveniet interitus*, inopinatus dies Domini horribilis; electi vero iugiter novissimorum memores, ac continuo iuxta Christi præceptum vigilantes, quia nesciunt, qua hora Dominus venturus ſit, respiciunt confidenter, et levant capita ſua in cœlum,

a) *Luc. XXI.* 25.

appropinquantem redemtionem suam suspirantes inter mala ac pressuras huius sæculi. Quod fuit semper Christi fidelium, est, eritque cumprimis in maximis novissimorum temporum tribulationibus solatium, ac spes ex adventu Domini, quem hora quidem, qua nesciunt, semper ceu instantem præstolantur secundum verbum Domini.

Modo meminimus per arborem fici infructiferam Luc. XIII. 6. populum Judaicum designari, perinde ac per arborem fici arefactam apud Matthæum et Marcum ut diximus: Judæos item aliquando ad Christum esse convertendos in novissimis temporibus prout explicavimus modo mysterium illud Rom. XI. 25. *Quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret, sicut scriptum est: Veniet ex Sion, qui eripiat; et avertat impietatem a Jacob. Et hoc illis a me testamentum: cum abstulero peccata eorum.* Et ut mox antea dixerat: *Sed et illi, si non permanserint in incredulitate inserentur: potens est enim Deus iterum inserere eos: Nam si tu ex naturali excisus es oleastro, et contra naturam insertus es in bonam olivam: quanto magis ii, qui secundum naturam inserentur suæ olivæ?* Sic igitur refloresceret arbor illa fici, de qua nos Christus apud Matthæum et Marcum

vult accipere parabolam: *Cum iam ramus eius tener fuerit, et nata fuerint folia, cognoscitis, quia in proximo sit æstas.* Nec refert, quod arbori maledictæ dicatur: *Jam non amplius in æternum ex te fructum quisquam manducet.* Hoc enim de Judaismo accipiendum est atque antiquata veteri lege, reiectisque Judæis. *Sed illorum delicto, salus est gentibus*, iuxta apostolum *a*), cuius verba mox sequentia confirmant modo de eorum conversione dicta *b*): *Quod si delictum illorum divitiæ sunt mundi, et diminutio eorum divitiæ gentium: quanto magis plenitudo eorum?* quando nimirum *fiet unum ovile, et unus pastor.* Jo. X. 16. Ubi notanda sunt proxime antecedentia verba: *Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili: et illas oportet me adducere.*

a) *Rom. XI.* 11. *b*) *Ib.* 12.

CAPUT CXXIX.

TEMPUS CONSUMMATIONIS SÆCULI INCERTUM.

Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc, donec omnia hæc fiant. Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt. *De die autem illa, et hora nemo ſcit, neque angeli cœlorum, nisi ſolus Pater.* Matth. XXIV. 34.

Nunquam non præstolatum.

Jam explicavimus ſuperiore capite ambiguum ſenſum Christi verborum *generatio hæc*, ut ſuspenſos nos ſalutari timore, ac incertos de ſecundo ſuo ad iudicium adventu teneat. Operæ pretium est ſublime hoc in Evangelio Christi ex ſcriptura et traditione ostendere. Sic S. Petrus *a*): *Omnium autem*, inquit, *finis appropinquavit.* Alibi ut non ſemel S. Paulus Christum ex ore Christi in Evangelio, cui apocalypsis S. Joannis conspirat, adventurum ſicut furem edixit. Et S. Paulus *b*): *Nos ſumus, in quos fines ſæculorum devenerunt.* Et postea prope iam esse resurrectionem nostram dicit. Et Jacobus *c*): *Patientes estote usque ad adventum Domini, et confirmate corda vestra: quo-*

a) *I. Petr. IV.* *b*) *I. Cor. X.* *c*) *Jac. V.*

CAPUT CXXIX. *niam adventus Domini appropinquavit.* S. Joannes a): *Filioli novissima hora est: et ſicut audistis, quoniam antichristus venit, et nunc antichristi multi facti ſunt; unde ſcimus, quia novissima hora est.* Diligenter vero animadvertendum est, de novissimis temporibus non, de ipso die iudicii, quem latere nos Christus voluit, huiusmodi apostolorum dicta esse intelligenda. Secus cum iam tunc, contra ipsa Domini verba dicentis, nondum ſtatim esse finem, fieret, D. Paulus monendum existimavit: *Ut non*, inquit b), *cito moveamini a vestro ſensu, neque terreamini, neque per ſpiritum, neque per ſermonem, neque per epistolam tanquam per nos missam, quasi instet dies Domini.* Idem argumentum versans D. Petrus: *Unum*, ait c), *vero hoc non lateat vos charissimi, quia unus dies apud Dominum ſicut mille anni, et mille anni ſicut dies unus*, v. 15. etiam D. Paulum inducit. Uterque nempe, cum essent, qui nimis ſtricte eorum verba acciperent, eis interpretationem dederunt, quæ cum veritate consisteret, nec tamen a ſcopo Salvatoris aberraret, qui vel ideo, ut incerta haberemus momenta ultima, novissimorum temporum, ac diei iudicii perinde ac ultimum vitæ nostræ, promiscue loqui ſolitus erat de ærumnis in instanti urbis Hierosolymitanæ excidio,

a) *I. Joan. II.* b) *II. Thess. II. 2.*
c) *Epist. II. cap. III. v. 8.*

lisque gravissimis, quæ secundum adven-
ım suum sunt antecessuræ.

A scopo hoc nunquam aberrarunt SS.
'P. inde ab apostolicis temporibus, dum
lentidem terrent fideles, ac si novissima
ım essent tempora: quam traditionem
peræ pretium est hic explicare. S. Bar-
abas in priore illa suæ epistolæ parte, quæ
x solo vetere latino interprete habetur:
Consummata, ait *a*), tentatio, sicut scrip-
ım est, sicut Daniel dixit, appropinqua-
it. Propter hoc enim Dominus interdicit
:mpori, et diei, ut acceleret dilectus illius
d hæreditatem suam." Opinio porro S. Bar-
abæ de sex mille annis usque ad consum-
ıationem huius sæculi congruit juxta cal-
ılum LXXII. Intt. persuasioni antiquissi-
ıorum PP. qui, ut mox videbimus, atque
ibi iam explicavimus septimum milliarium
bbato in hac vel altera vita deputant *b*).
ieneratim loquitur S. Ignatius M. ad Ephe-
os scribens *c*): „Novissima iam, ait, sunt
:mpora: revereamur, et timeamus Dei
ınganimitatem, ne in iudicium nobis ce-
at." Eodem sæculo II. novissima tempo-
ı agnoscit S. Justinus M. in Dial. cum
Tryphone *d*): „Currentibus ad finem tem-
ıoribus, iamque eo pro foribus adstante,

a) *Apud Cotel. PP. AA. T. I. p. 58.* *b*) *Eccl. milit. regnum Christi in terris T. I. c. 8. p. 26. etc.* *c*) *Cap. XI.* *d*) *Num. 32. p. 129.*

qui impia et nefanda in altissimum loquuturus est." S. Irenæus Lib. V. contra hæreses copiose de antichristo tractans *a*), cum eius adventu dissolutionem desolationemque Rom. Imp. coniungit. Taceo quæ de resurrectione prima, regno Christi millenario post antichristum disputat præsertim c. 35. Tertulliano item per abscessionem II. Thessal. II. 3. quæ prius ventura esset, aperte Romanum Imperium seu ſtatum Romanum indigitari est visum: „Cuius, inquit *b*), abscessio in decem reges dispersa antichristum inducet," quem iam instare in libro *de fuga in persec.* c. 12. dicit; fuerantque, qui olim Simonem magum, aut Neronem atque nostris etiam temporibus H. Grotius Caium in apocalypsi notatum voluit. Apud Hieronymum in catalogo ſcript. Judas notatur (qui opus ſuum in hebdomadas Danielis usque ad Severum perduxit) adventum antichristi eo tempore prædixisse. Victorinus M. Ep. Petaviensis in apocal. unum inter cæsares in Imperio Romano. II. Thess. II. 7. 8. indigitatum, rediturum putat in fine mundi, quem post prædicatum per orbem terrarum Evangelium futurum putat c. 6. Hunc vero cap. 11. 12. aperte ſuo nomine Neronem appellat. Qui de antiquissimorum christianorum precibus ſolemnibus in liturgia *pro mora finis* (de

a) *Cap.* 26. *b*) *De resurrect. carnis c.* 24. *p.* 340.

qua re passim apud Tertullianum occurrit mentio) tractarunt Joan. Dan. Klugius et Rudolphus Frid. Heizelman, huc etiam rem accipiunt. Eo pertinent, qui cum interitu Romanæ reipublicæ, quem tunc instare sibi persuadebant, coniunctum esse putarunt finem mundi. Quo ipso spectarunt preces illæ pro mora finis, veluti Tertullianus innuit locis, a laudatis auctoribus iam allatis *de resurrect. carnis*, *de oratione*, et *apologetico*, ubi c. 32. memorat hanc „vim maximam universo orbi imminentem, ipsamque clausulam sæculi acerbitates horrendas comminantem." Add. cap. 27. S. Hypolytus Ep. Portuensis, S. Iræneі discipulus, in libro de antichristo nihil admodum determinat; vitio autem ei dat Photius in Bibl. cod. 202. quod in interpretatione Danielis ætatem huius sæculi ad 6000. annorum, ut alii etiam, constringat, finem mundi quingentis post Christum natum annis circumscribens; ut palam fit ex hoc S. Martyris commentario nuper primum Romæ in lucem protracto; ac passim etiam ex aliis eiusdem et aliorum antiquissimorum SS. Patrum scriptis elucescit: qui huc vaticinia de Christo, et Ecclesia constringunt, quibus, ut rem exprimit S. Cyprianus M. in libro de idolorum vanitate: „Deus ante prædixerat fore, ut vergente sæculo, et mundi fine iam proximo ex omni gente

et populo, et loco cultores ſibi adlegeret etc.“ Alia vero aliorum SS. Patrum testimonia notat Ben. Bossuet in apocalypsin, in eam ſententiam, qua finis mundi cum interitu Romani Imperii coniunctus esse existimatur, quo etiam temporum illorum calamitates pertinere passim edixerunt. S. Cyprianus in aureo pro nostris præsertim temporibus *de unitate Ecclesiæ* libro dum intestina Ecclesiæ mala præ oculis versabantur; „hæreticæ perversitatis et ſchismatum venenata pernicies: quia, pergit, et ſic in occasu mundi fieri oportebat, prænunciante per apostolum nobis, et præmonente Spiritu ſancto: *In novissimis*, inquit, *diebus aderunt tempora molesta, et erunt homines etc.*“ Juvat hic exscribere operis illius conclusionem, magis utique temporibus nostris rationem novissimorum temporum habentibus post tot ſæcula atque tempora illa persecutionum ac insequens regnum Christi in terris. „Sic in nobis, inquit, emarcuit vigor fidei, ſic credentium robur elanguit? Et idcirco Dominus tempora nostra respiciens, in Evangelio ſuo dicit: *Filius hominis cum venerit, putas inveniet fidem in terra?* videmus fieri, quod ille prædixit. In Dei timore, in lege iustitiæ, in dilectione, in opere fides nulla est. Nemo futurorum metu cogitat diem Domini, et iram Dei: et incredulis ventura ſupplicia et ſtatuta perfidis æterna tormenta

Caput CXXIX.

nemo considerat. Quod metueret conscientia nostra, si crederet; quia non credit omnino, nec metuit: si autem crederet, et caveret: si caveret, evaderet. Excitemus nos, quantum possumus, dilectissimi fratres, et somno inertiæ veteris abrupto, ad observanda et gerenda Domini præcepta vigilemus. Simus tales, quales esse nos ipse præcepit dicens: *Sint lumbi vestri accincti, et lucernæ ardentes: et vos similes hominibus exspectantibus Dominum suum, quando veniat a nuptiis, ut cum venerit, et pulsaverit, aperiant ei. Beati servi illi, quos adveniens Dominus invenerit vigilantes.* Accinctos nos esse oportet, ne cum expeditionis dies venerit, impeditos nos et implicitos apprehendat. Luceat in bonis operibus nostrum lumen, et fulgeat, ut ipsum nos ad lucem claritatis æternæ de hac sæculi nocte perducat. Exspectemus solliciti semper et cauti adventum Domini repentinum, ut quando ille pulsaverit, evigilet fides nostra, vigilantiæ præmium de Domino receptura. Si hæc mandata serventur, si hæc monita et præcepta teneantur, opprimi dormientes diabolo fallente non possumus, servi vigiles Christo dominante regnabimus." Epistola LVIII. plebi Thibari consistenti scripta præcisius adhuc loquitur, et accommodatius in eam sententiam, quam paulo ante explicavimus, Christum nos perinde incertos de antichristi

CAPUT CXXIX.

temporibus, extremoque mundi excidio esse voluisse, ac de mortis articulo, ad cautos, ſollicitos, et continuo vigilantes nos reddendos. Ubi vero illud præprimis notandum, S. martyrem velut indubitatum habere instantem occasum ſæculi atque antichristi adventum; quod recte se habet iuxta mox notatum ſcopum, accommodatumque ei descriptum in apocalypsi usque ad cap. 20. Ecclesiæ ſtatum ſub imperio Romano profano, Romaque Babylone, cuius imperii imminens fatum, præludium quoddam ac figura erat, perinde ac excidium urbis Hierosolymitanæ futuræ aliquando consummationis ſæculi: „Scire enim debetis, inquit S. martyr, et pro certo credere ac tenere, pressuræ diem ſuper caput esse cæpisse, et occasum ſæculi atque antichristi tempus appropinquasse, ut parati omnes ad prælium ſtemus: nec quidquam nisi gloriam vitæ æternæ, et coronam confessionis dominicæ cogitemus. Nec putamus talia esse, quæ veniunt, qualia fuerunt illa, quæ transierunt: gravior nunc et ferocior pugna imminet, ad quam fide incorrupta et virtute robusta parare se debent milites Christi; considerantes idcirco, se quotidie calicem ſanguinis Christi bibere, ut possint et ipsi propter Christum ſanguinem fundere." De instante persecutione loquitur animatque fideles, „ut nemo quidquam de

ſæculo iam moriente desideret, ſed ſequatur Christum.“ Et mox: „Nec, ait, quisquam miretur, persecutionibus nos assiduis fatigari, et pressuris angentibus frequenter urgeri; quando hæc futura in novissimis temporibus Dominus ante prædixerit, et militiam nostram magisterio et hortamento ſui ſermonis instruxerit.“ Et postea: „Neque aliquis ex vobis, fratres dilectissimi, futuræ persecutionis metu, aut antichristi imminentis adventu ſic terreatur, ut non evangelicis exhortationibus, et præceptis ac monitis cœlestibus ad omnia inveniatur armatus. Venit antichristus, ſed et ſupervenit Christus. Grassatur, et ſævit inimicus, ſed et ſtatim ſequitur Dominus, passiones nostras et vulnera vindicaturus. Irascitur adversarius et minatur, ſed est, qui possit de eius manibus liberare.“

Lactantius *de beata vita* ad profanorum etiam prophetarum, quorum tunc venditabantur oracula, ad Sybillas imprimis provocat: „Congruentes cum cœlestibus divinarum literarum, finem rerum et occasum post breve tempus annuntiantes, describentes quasi fatigati et delabentis mundi ultimam ſenectutem.“ Proximis capitibus postquam pericula et calamitates ultimorum temporum graphice adumbrasset cap. 25. ei omnis exspectatio non amplius, quam

ducentorum annorum videtur. S. Hilarius, dum præ se habuit tempora, quibus potestas fæculi tuebatur in Arianis characterem principalem antichristi, adhuc propius definiens tempus in libro contra Auxentium *a)* „Necesse est, inquit, in ipsam nos ætatem antichristi incidisse, cuius fecundum apostolum ministris in lucis se angelos transformantibus ab omnium fere fensu et conscientia, is qui vocatur Christus, aboletur.“

S. Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi X. *de fecundo Christi adventu etc.* *b)* figna eum antecedentia explicaturus, „ne decepti moreremur, et a mendaci antichristo in errorem abduceremur,“ divino nutu motos, fapienti Dei consilio apostolos accessisse Christum notat, quæsivisseque quando hæc erunt? „Exspectamus te, fecundo adventurum, fed fatanas transfiguratur in angelum lucis, nos igitur tutos redde, ut non alium tui loco adoremus. Ille autem divinum, beatumque fuum os aperiens ait: *Videte, ne quis vos feducat.* Vos quoque auditores, illum nunc oculis mentis tanquam intuentes, eadem vobis quoque dicentem auditote: *Videte, ne quis vos feducat.* Qui fermo vos omnes admonet, ut iis, quæ dicenda funt, animum advertatis. Non enim præteritarum rerum historia

a) Num. 5. p. 1065. *b) Edit. San-Maur p. 225. n. 4.*

Caput CXXIX.

est, ſed futurarum, et certe futurarum prophetia: non prophetantibus nobis, indigni enim ſumus; ſed proferentibus in medium, quæ ſcripta ſunt, et ſigna declarantibus. Tu vide apud te, quænam ex illis iam contigerint, quænam vero adhuc eventura restent, teque præmuni.“ Signa ea postquam ex Evangelio recensuisset, defectionem postremo a fide, „Hæc igitur, ſubiungit, defectio est, et exspectandus iam inimicus. Et iam ex parte præcursores ſuos mittere occepit, ut ipse ad prædam paratus ſubsequatur. Tu igitur provide, o homo, et animam ſecuram redde. Testificatur nunc tibi Ecclesia in præsentia Dei viventis, et quæ antichristum ſpectant, prænuntiat tibi, antequam adveniat. Eaque ſive tuo tempore futura ſint nescimus, ſive posterius nescimus: optimum tamen est, te horum gnarum præmuniri.“ Deinceps num. 12. non alium mundi, quam Romani imperii finem fore ſciscit, tam græcorum, quam latinorum Patrum existimatione, „quam, ut ibidem editor P. Tutteus adnotat *a*), fefellit eventus, nisi adumbratam eius ſpeciem, in Germanico imperio nomine tenus conservatam, veri ac ſolidi Romanorum dominatus, cuius ſuccessio iam pridem interiit, in locum ſubstituas.“ Aliam aliorum recentiorum præsertim interpretum ſententiam

a) *Pag.* 229. *not.* 1.

retulimus in libro inscripto: *Ecclesia militans regnum Christi in terris.* Singulare est, quod postea num. 15. S. Cyrillus antichristum venturum edicat post integram templi Judaici Hierosolymitani ruinam, quæ necdum quidem fuerat, cum hæc peroraret, accidit nihilominus S. Cyrillo adhuc vivente, servatis solummodo fundamentis quibusdam, donec Saraceni septimo sæculo templum in eodem loco religionis suæ erexerunt: quod a christianis postmodum in ecclesiam conversum, tandem ab ipsis recuperatum Mahumedanorum superstitioni servit: ut laudatus P. Tutteus adnotat ad n. 15., et mox ad n. 16. *a*) ad eorum sententiam provocat, qui publicum Ecclesiæ cultum antichristi tempore cessaturum existimarunt, secus ac S. Cyrillus et alii putant: „Non enim, inquit ille, robur et nervos Ecclesiæ desperatos habeo," in fidelium solatium, quos demum n. 18. hortatus, „teipsum igitur, inquit, præmuni o homo: habes signa antichristi, neque solus ea recordare, sed et omnibus absque invidia communica. Si filium habes secundum carnem, illum jam instrue, et mone: et si quemquam per catechesin genuisti, hunc quoque cautum redde, ne falsum (Christum) sicut verum recipiat. *Jam enim mysterium perficitur iniquitatis.* Terrent me bella nationum: terrent

a) *Pag.* 231. *not.* 2.

Ecclesiarum ſcissiones, terret mutuum fratrum odium: et hæc quidem dicantur tantum; absit vero ut nostris temporibus compleantur, cauti tamen interim fiamus."

Eodem timore quo S. Cyrillus, perculsus quoque fuerat ob Arianam hæresin potestate ſæculi ſuffultam ubique obtinentem S. Hilarius, ut ostendimus memorato etiam mox libro, qui contra Auxentium n. 5. ſcribens: „Necesse est, ait, in ipsam nos ætatem antichristi incidisse:" S. Basilius item ad S. Gregorium de iisdem turbulentissimis temporibus ſpem tamen dubiam concipiens: „Sed si, ſcribit *a*), nihil evenerit eorum, quæ ſperamus, non procul abest Christi iudicium." Et S. Barsam Edessenum episc. *b*) ſanctissimum ad orationem, ſpem inter et metum, hortatus: „Ut, ait, Dominus non tradat nos in perpetuum inimicis crucis Christi, ſed custodiat ecclesias ſuas usque ad tempus pacis, quam novit ipse iustus iudex, quando ſit redditurus. Reddet enim, nec nos perpetuo deseret. Sed quemadmodum Israelitis annos ſeptuaginta præstituit pro peccatis ad captivitatis pœnam; ita forte et nos omnipotens per ſtatum aliquod tempus traditos aliquando revocabit, ac in pristinam pacem restituet; nisi forte appropinquat de-

a) *Epist. LXXI. T.III. p.* 166. *b*) *Ep. CCXIV. p.* 408.

fectio, et quæ nunc fiunt, exordia ſunt ingressus antichristi. Quod quidem si ita ſit, precare, ut aut ærumnas auferat, aut nos inter ærumnas invictos bonus ille custodiat.“ Idem dum deplorandum tunc Ecclesiæ ſtatum in epistola ad Galliæ et Italiæ episcopos graphice et copiose describit ingemiscens: „Quæ, inquit, deploratio his calamitatibus digna, aut par esse possit? Quales lacrymarum fontes his malis ſufficient? Quamdiu igitur ſtare quidam adhuc videntur, tamdiu adhuc vestigium veteris ſtatus præservatur, priusquam consummatum Ecclesiis naufragium eveniat. Præsens instat iam nobis, instat, inquam, integerrimi fratres, porrigite manus.“

Opportune ſic tum iam ad fatum, quod perpessa florentissima Orientalis Ecclesia adhuc fert, loquitur S. Basilius, ad intentum a Christo finem, quo nos de die et hora illa ſuspensos ad continuo non ſolum vigilandum, verum etiam orandum excitet, omnium optime, ad orationem hortatus, ne imparatis nobis ac incuriis *ſuperveniat repentina dies illa. Tanquam laqueus enim ſuperveniet in omnes, qui ſedent ſuper faciem omnis terræ. Vigilate itaque, omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia, quæ futura ſunt, et ſtare ante Filium hominis*, ut Christus apud Lucam XXI. 33. etc. loquitur,

et apud Marcum XIII. 33. *Videte, vigilate, et orate, nescitis enim, quando tempus sit . . . . quando dominus domus veniat: sero, an media nocte, an galli cantu, an mane.* Quia incerta iudicii exspectatio ad continendos in officio homines, atque a pravis operibus absterrendos aptior est, quam ipsa mortis incertitudo apud homines in flore ætatis, integræque sanitatis constitutos saltem: *Cum enim dixerint pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus*, iuxta apostolum *a*), *tanquam fur*, ut mox loquitur perinde ac ipse etiam Christus, qui nobis multa eiusdem diei sed fere ambigua dedit signa. Et siquidem certam etiam præstolemur Judæorum conversionem; fieri potest, ut et ipsa repentina sit futura, quæ nobis a prophetis prædicitur *in novissimo dierum b*), designante porro personam, per quam futura sit, Malachia prophetarum ultimo *c*): *Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus, et horribilis.* Communisque est persuasio, esse hunc unum ex duobus testibus Apoc. XI. 3. Sed nos ad seriem nostrorum testium redeamus.

S. Ambrosius lib. X. in cap. XXI. Lucæ quo perinde ac Matth. XXIV.

a) *I. Thess. V. 2.* *b*) *Oseæ III. 5. et Mich. IV. 1.* *c*) *Malach. IV. 5.*

excidium urbis Hierosolymitanæ, et orbis describitur: „Verborum autem, inquit *a*), cœlestium nulli magis, quam nos testes sumus, quos mundi finis invenit. Quanta enim prælia, et quas opiniones accepimus præliorum? Hunni in Alanos, Alani in Gothos, Gothi in Tayfalos, et Sarmatas insurrexerunt etc. Ergo quia in occasu fæculi fumus, præcedunt quædam ægritudines mundi. Ægritudo mundi est fames, ægritudo mundi est pestilentia, ægritudo mundi est persecutio." Et paulo post *b*): „Prædicetur Evangelium, ut fæculum destruatur. Sicut enim præcessit in orbem terræ Evangelii prædicatio, cui iam et Gothi, et Armeni crediderunt, et ideo mundi finem videmus . . . Tunc appropinquabit desolatio, quoniam a vera religione plerique lapsi errore desciscent." Idem in orat. funebri Satyri fratris fui: „Raptus est, inquit, ut totius orbis excidia, finem mundi non videat."

S. Hieronymus ab Algasia requisitus quæst. 9. illud II. Thess. II. 3. *Nisi discessio venerit primum, et revelatus fuerit homo peccati*, fic aperte interpretatur, ac circumscribit rem: „Nisi, inquit *c*), fuerit Romanum imperium ante desolatum, et anti-

a) *T. I. opp. pag.* 1506. *b*) *Pag.* 1507.
c) *T. IV. p.* 209.

christus præcesserit, Christus non veniet: qui ideo ita venturus est, ut antichristum destruat. Meministis, ait, quod hæc ipsa, quæ nunc ſcribo per epistolam, quum apud vos essem præsenti ſermone narrabam: et dicebam vobis Christum non esse venturum, nisi præcessit antichristus. Et nunc quid detineat ſcitis: ut reveletur in ſuo tempore; quæ causa ſit, ut antichristus in præsentiarum non veniat, optime nostis. Nec vult aperte dicere Romanum imperium destruendum, quod ipsi, qui imperant, æternum putant. Unde ſecundum apocalypsim Joannis in fronte purpuratæ meretricis ſcribitur nomen blasphemiæ, id est, Romæ æternæ. Si enim aperte audacterque dixisset: non veniet antichristus, nisi prius Romanum deleatur imperium, iusta causa persecutionis in orientem tunc Ecclesiam consurgere videbatur. Quodque ſequitur: *Jam enim mysterium operatur iniquitatis, tantum ut qui tenet, teneat, donec de medio fiat: et tunc revelabitur ille iniquus*, hunc habet ſensum: Multis malis atque peccatis, quibus Nero impurissimus cæsarum mundum premit, antichristi parturitur adventus: et quod ille operaturus est postea, in isto ex parte completur; tantum ut Romanum imperium, quod nunc universas gentes tenet, recedat et de medio fiat: et

tunc antichristus veniet, fons iniquitatis, quem Dominus Jesus interficiet ſpiritu oris ſui etc." Idem doctor in Matth. XXIV. „Signum, inquit *a*), Domini adventus est Evangelium in toto orbe prædicari, ut nullus ſit excusabilis; quod aut iam completum, aut in brevi cernimus esse complendum. Nam non puto aliquam remansisse gentem, quæ Christi nomen ignoret. Et quamquam non habuerit prædicatorem, tamen ex vicinis nationibus opinionem fidei non potest ignorare." At vero mille et quod excedit post Hieronymum annis demum magna orbis terraquei portio, ab Americo America dicta, detecta est, in qua Evangelium demum posteriore hac ætate prædicatum fuit hactenus, prædicaturque.

S. Jo. Chrysostomo Hom. XX. in Matth. n. 6. *b*) post ſæculum, quod currebat, non longe abesse visa est ista dilatio. „Nam, pergit, ad fores res ipsæ ſunt, nec ſcimus, num forte in hac generatione omnia nostra finem habitura ſint, et dies ille tremendus ſit adventurus, horrendum illud et nullam personarum acceptionem habens tribunal ostensurus. Nam pleraque ſigna iam perfecta ſunt, ac demum Evangelium per totum orbem prædicatum fuit, ac bella, ter-

a) *Lib. IV. in Matth. T. IV. p.* 115.
b) *T. VII. p.* 267.

*ræque motus, et fames evenerunt, nec magnum iam intervallum est. Sed ſigna non vides? Et hoc ipsum magnum ſignum est. Neque enim qui Noæ tempore erant, procemia generalis interitus viderunt, ſed interim ludentes, edentes, uxores ducentes, consuetaque omnia agentes, ſic a terribili illa ultione comprehensi ſunt. Similiterque in Sodomis, deliciis operam dantes, nihilque eorum, quæ postea facta ſunt, ſuspicantes, ab immissis fulminibus combusti ſunt. Quæ omnia cogitantes, ad perfectionem hinc parandam nos convertamus. Etiamsi enim communis ille consummationis dies non instet; uniuscuiusque finis in ianuis est, ſive ſenex, ſive iuvenis ſis etc."

Determinatius loquitur S. Pater homilia XXXV. al. XXXIV. in Joannem *a*), illum D. Pauli locum Phil. IV. 5. *Dominus prope est*, versans: „Non enim, ait, longe a consummatione absumus, ſed ad finem iam mundus vergit. Hoc prænunciant bella, ærumnæ, terræmotus, hoc extincta charitas. Sicut enim corpus exspirans et morti proximum, mille doloribus afficitur, et ruitura domus multa præmittit, quæ ex tecto et ex parietibus decidunt; ſic consummatio orbis iam prope et præ foribus est: ideo mala undique ipsum invadunt. Nam ſi tunc Dominus prope erat, multo magis

a) *T. VIII. p.* 200.

Caput CXXIX. nunc prope est. Si ante quadringentos annos cum hæc dicerentur, tempus illud plenitudinem temporum Paulus vocabat, multo magis præsens tempus ita vocandum. At fortassis ideo quidam non credunt; atqui ideo magis credendum. Unde nosti, mi homo, finem et supra dicta non prope esse? Certe ut anni finem non diem ultimum dicimus esse, sed etiam ultimum mensem, etsi triginta dierum sit; ita si tot annorum quadringentesimum esse finem dixerimus, non aberravimus. Itaque iam tunc ille finem prænuntiavit." Notant editores San-Mauriani in præfat. §. 2. scriptas esse has homilias ab anno 390. usque 394. vel 395. haud procul ab an. 400. Unde auspicium sumitur sæculum V. quo Roma toties diruta, Romanaque monarchia in Augustulo concidit.

Id quod SS. PP. præ oculis habuerunt, ut paulo ante de S. Cypriano notavimus, et alibi explicavimus de regno Christi millenario in terris iuxta apocalypsin S. Joannis, in qua status Romani imperii Romæque idololatræ sub nomine Babylonis eiusque interitus explicatur usque ad cap. 20. quo regnum illud millenarium proponitur, posteaque solvendum satanam. Nec vero S. Augustinus apocalypsis S. Joannis meminit in epist. 197. et 199. ad Hesychium

episcopum Salonitanum *a*), qui ut palam facit eius epistola ibidem 198. fatetur quidem, diem et horam consummationis sæculi frustra inquiri; attamen ex calamitatibus perversitatibusque temporum illorum post initia nempe sæculi V. instare tunc adventum Domini confidenter nimis asseruerat; S. Augustinus autem fassus quidem, esse nunc novissimum tempus, imo horam iuxta apostolum Joannem novissimam, nihilominus vult: quod præstet non inquirere tempus illud, sed hoc agere, ut unusquisque ad excipiendum iudicem sit paratus. Est hoc, quod S. Hieronymo, et Augustino cumprimis celebrata S. Melania præ oculis habens charam prolem suam ad contemtum sæculi hortatur his verbis: „Filii, plusquam quadringentis ab hinc annis scriptum est, *ultima hora est:* quid ergo lubenter ac volentes immoramini in vanitate vitæ? Ne forte veniant dies antichristi, et non possitis fieri compotes opibus vestris." S. Augustinus misisse se Hesychio initio statim epist. 197. memorat, quæ S. Hieronymus *b*) ad rem scripserit, quem paulo post n. 5. dicit temeritatis notasse opinionem cuiusdam, in nonum Danielis caput, quod ausus fuerit Danielis hebdomadas de adventu Christi futuro, non de præterito

a) *T. II. p. 737. etc.* *b*) *Vid. S. Hieron. in cap. VII. etc. Danielis et epist. ad Algasiam quæst. XI.*

exponere. Hesychium etiam fuisse in ea opinione, inde palam fit, quod S. Pater epist. 199. n. 21. totam quæstionem esse pronunciet: utrum Danielis hebdomades primo adventu Domini impletæ ſint, an finem ſæculi prophetarint, an ad utrumque pertineant. „Quod autem, paulo post ait, de ſignis evangelicis et propheticis, quæ fieri cernimus, propinquum Domini adventum ſperare debeamus, quis negat? Quotidie quippe magis magisque fit proximus. Sed quanto intervallo propinquet, hoc dictum est: *Non est vestrum nosse tempora.*“ Nec eum fefellit opinio, dum paulo post fassus quidem, abundasse iam tunc perversitatem temporum ſeu hominum: „Sed quid, addit, si abundantiores erunt post nos, et omnino abundantissimi, quando iamque ipse finis instabit, qui quamdiu aberit ignoratur?“ Signa autem paulo post ad tria ista refert: ad excidium urbis Hierosolymitanæ; ad adventum Christi in corpore ſuo, quod est Ecclesia; ad adventum eius in capite Ecclesiæ, quod est ipse. Est vero is ipse ſupremus ad iudicium adventus, ad quem collatis inter se evangelistarum locis id potissimum ſpectare dicit, quod ait apostolus: *cum dixerint pax et ſecuritas a)*, quæ tunc ſint ventura, „quando ſic erit tribulatio universo orbi, ut ad

a) *I. Theſſ. V. 3.*

Ecclesiam pertineat, quæ universo orbe tribulabitur, non ad eos, qui tribulabunt eam. Ipsi enim dicturi sunt: *Pax et securitas*, ut repentinus illis superveniat interitus; . . . quando e contrario gaudebunt, et exultabunt, qui diligunt manifestationem Domini. Nunc autem ista mala, quæ tanquam summa et extrema creduntur, utrique genti et utrique regno et Christi scilicet et diaboli videmus esse communia." Notandum demum S. Augustinum non prorsus a communi illa sententia, Romanum imperium esse hic attendendum, abire: „Illud tamen, inquit, quod apostolus ait: *tantum qui modo tenet, teneat*, non absurde de ipso Romano imperio creditur dictum, tanquam dictum sit: tantum qui modo imperat, imperet, *donec de medio fiat*, id est, de medio tollatur."

Ita etiam Theodoretus commentario suo in Danielis caput secundum statuit, ubi somnium Nabuchodonosoris explicatur, quo ei quatuor monarchiæ fuerunt repræsentatæ in statua partim aurea, argentea, ærea partim ferrea et testacea, quam lapis de monte sine manibus excisus comminuit: „Quodsi, inquit *a*), contendant priorem Domini adventum his verbis significari, ostendant, Romanum imperium simul atque Salvator

a) *T. II. p. 569. edit. Sirmond.*

CAPUT CXXIX.

apparuit, periisse. Omnino enim contra reperire est, viguisse ipsum, et non periisse cum Salvatoris ortu etc." Eodem modo commentatur in caput feptimum *a*), quo visio Danielis quatuor bestiarum exponitur, et in caput undecimum ostendit *b*), quomodo ad interrogationem apostolorum: „*Quando hæc erunt, et quod fignum adventus tui?* Christus Dominus promiscuum reddit responsum, fimul ea dicens, et quæ Hierosolymis essent eventura, et quæ in consummatione fæculi futura." Sic etiam ex Theodoreti fententia Daniel ab Antiocho Epiphane tanquam imagine transit ad exemplar: „Exemplar autem, inquit, Antiochi est antichristus, et antichristi imago Antiochus." Et paulo post: „Quod si quis, pergit, prophetiæ feriem inquirens, hæc non ita se habere credat, is evangelicam doctrinam mente repetat, ubi Dominus fimul, et quæ ad communem, et quæ ad ipsius Hierusalem consummationem pertinent, prædicit etc." Dum nos legimus Dan. XI. 40. *Et in tempore præfinito præliabitur etc.* ipse legens, *in fine temporum*, fubdit: „Sæpe diximus, quartæ bestiæ decem cornua, quæ eodem tempore apparuerunt, decem reges fignificare, qui circiter finem Romani imperii regnabunt," multa deinceps explicans in Daniele, quæ Antiocho

a) *Ib. p.* 637. *etc.* *b*) *Pag.* 677.

convenire nequeant ultimis temporibus futura iuxta doctrinam evangelicam et apostolicam de periculis novissimorum temporum, quæ incerta esse voluit Salvator, ut ſemper parati essemus et vigiles; ansam autem ſumpserunt veteres SS. Patres ex concussionibus Romani imperii iugem apud fideles temporum illorum refricandi memoriam.

Atque ex his ante Augustulum eidem propinquior Theodoretus, post Augustulum vero S. Gregorius passim hoc argumentum prosequitur Romæ Romanique imperii ruinas lamentando. Sic lib. II, hom. VI. in Ezech. *a*): „Ubique, inquit, luctus aspicimus, undique gemitus audimus. Destructæ urbes, eversa ſunt castra, depopulati agri, in ſolitudinem terra redacta est. Nullus in agris incola, pene nullus in urbibus habitator remansit: et tamen ipsæ parvæ generis humani reliquiæ adhuc quotidie et ſine cessatione feriuntur." Loquitur de Italia et Roma, ubi paulo post ſenatum ablatum, populumque peste aut gladio ſublatum luget. Mox duces et principes reipublicæ Romanæ leonibus comparans, „qui per diversas mundi provincias discurrentes, prædam ſæviendo et interficiendo rapiebant etc." „Sed iam, ſubdit, ecce deso-

a) *T. I. p.* 1374.

lata, ecce contrita, ecce gemitibus oppressa est." Integra in hoc argumento versatur lib. I. hom. I. in Evangelia in Luc. XXI. quo vaticinium Christi de excidio Hierosolymitanæ simul urbis et orbis continetur. „Appropinquantem, inquit *a*), eius terminum quantæ percussiones præveniant, innotescit; ut si Deum metuere in tranquillitate non volumus, vicinum eius iudicium, vel persecutionibus attriti timeamus." Postea allatis evangelistæ verbis, applicatisque ad suorum temporum calamitates: „Signa vero, pergit, in sole, et luna, et stellis adhuc aperte minime videmus, sed quia et hæc non longe sint, ex ipsa iam aëris immutatione colligimus. Quamvis priusquam Italia gentili gladio ferienda traderetur, igneas in cœlo acies vidimus, ipsum, qui postea humani generis fusus est sanguinem coruscantem. Confusio autem maris et fluctuum necdum nova exorta est. Sed cum multa prænuntiata iam completa sint, dubium non est, quin sequantur etiam pauca, quæ restant: quia sequentium rerum certitudo est præteritarum exhibitio." Notabilis cumprimis est in hanc rem S. Gregorii locus lib. XI. Reg. epist. 66. ad Edilbertum regem Anglorum: „Præterea, scribit, scire vestram gloriam volumus, quia sicut in scriptura sacra ex verbis Domini

a) *T. I. p.* 1436. *etc.*

omnipotentis agnoscimus, præsentis mundi iam terminus iuxta est, et ſanctorum regnum venturum est, quod nullo unquam poterit fine terminari. Appropinquante autem eodem mundi termino, multa imminent, quæ ante non fuerunt, videlicet immutationes aëris, terroresque de cœlo, et contra ordinem temporum tempestates, bella, fames, pestilentiæ, terræmotus per loca. Quæ tamen non omnia nostris diebus ventura ſunt, ſed post nostros dies omnia ſubsequentur.“ Jam tunc in Augustulo occidentale desierat imperium, ab Alarico, Genserico, et deinceps ab aliis ſæpe obsessa, capta, et vastata Roma, quibus consummatio illa Romani imperii, Romæque Babylonis apocalypticæ perficiebatur iuxta iam memoratam ſententiam antiquorum Patrum, et ſystema Bossueti, aliorumque recentiorum.

Et caute præstolandum.

In novissima operum editione Bossueti, opera PP. S. Mauri curata, post commentarium in apocalypsin ſequitur monitum ad Protestantes de prophetiis *a*), quas dicunt esse completas: ubi eadem iterum ex apocalypsi resumitur materia de antichristo imprimis, quem ipse ex S. Augustino lib. XX. c. 19. *b*), principem aliquem hæreti-

a) *Avertissement aux Protestans ſur leur prétendu accomplissement des Prophéties T. III. p.* 554. *b*) *Ib. p.* 637.

CAPUT CXXIX.

cum coniicit, qui sectam suam pro vera statuat Ecclesia. Idque pro certo habet, fore illum falsum aliquem reformatorem, cuius missio sit subtilis hypocrisis, quod proprie sit mysterium iniquitatis: fore autem illum, invicte demonstrat, unum hominem quemdam, non seriem aliquam hominum, qualem protestantium nonnulli in sede Romana iam per multa sæcula finxerant. Idem argumentum tractavit postea contra Sam. Werenfelsium *de excidio Babylonis apud S. Joannem a)*, quod iterum de Romano imperio idololatrico, Ecclesiam Christi persecutionibus dirum in modum premente, deque populationibus per Alaricum et alios factis, atque in apocalypsis prima parte explicatis usque ad cap. XX. exponit, in quo transit ad ultimam persecutionem Ecclesiæ in fine sæculi, quando solvendus est satanas, idque quam maxime observandum animadvertit, persecutionem illam potissimum constare, dum satanas, qui ligatus fuerat per mille annos b), *ut non seducat gentes*, cum consummati fuerint mille anni solutus fuerit, *de carcere suo et exibit, et seducet gentes, quæ sunt super quatuor angulos terræ etc.* Id vero singillatim animadvertit, nihil haberi hic de martyribus aut de effuso sanguine in testimonium Jesu, ut in persecutione Romana c), dum fallendo et

a) *Ib. p.* 701. b) *Apoc. XX.* 3. *etc.* c) *Pag.* 786.

ſeducendo cuncta peragentur. Signum autem præcipuum ac characterem illum ex I. Jo. II. 22. ſtatuit antichristi: *Hic est antichristus, qui negat Patrem et Filium*, nempe Jesum Christum esse verum Filium Dei, aut eum non venisse in carne: quæ est antiquissimorum Patrum ſententia, qui contra huiusmodi monstra hæresum, quæ ipsa etiam S. Joannes in citata epistola petit, iam temporibus apostolicis emergi cœpta ſcripserunt S. Irenæus contra Hæreses, Tertullianus contra Marcionitas, et in aureo de *præscriptionibus hæreticorum* libro, ubi cap. XXXIII. id expresse de S. Joanne: „At in epistola, inquit *a*), eos maxime antichristos vocat, qui Christum negarent in carne venisse, et qui non putarent Jesum esse Filium Dei. Illud Marcion, hoc Ebion vindicavit." Sed deteriora monstra ætas nostra tulit, quæ necdum vidit Bossuetus (ex quibus iam cerberus infernalis templum Dei, et ſanctorum eius invasit) nata ad præparanda antichristi tempora Voltaire, Helvetius, Rousseau, Diderot, Dalembert, Rainald etc. tempora de quibus Christus: *Filius hominis*, ait, *cum venerit*, *putas fidem inveniet in terris?*

Respiravit iterum ſæculo VI. in Occidente etiam imperium Romanum ſub Justiniano

a) *Pag.* 214.

CAPUT CXXIX.

Imp. ducibus Bellisario et Narsete, qui an. 553. Totilam devicit, a quo Roma iterato capta fuerat et vastata; nec obstantibus Longobardorum incursionibus, imperatores Orientis Romæ sunt dominati sub successoribus etiam Gregorii M. qui futura quandocunque demum novissima tempora præcisius designat ea, quibus „fides erit in opprobrium, et veritas crimen.“ Perinde est, quod legitur Isai. XIX. 15. *Et facta est veritas in oblivionem*, ubi Judæorum conversio ad Christum prædicitur, ipso apostolo interprete Rom. XI. 26. *Quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret: et sic omnis Israel salvus fieret, sicut scriptum est: veniet ex Sion, qui eripiat, et avertat impietatem a Jacob.* Quem locum iam supra explicavimus. Hucque accipit S. Hieronymus illud Deuter. XXVIII. 13. *Constituet te Deus in caput, et non in caudam* nempe rediturum Israelem, postquam plenitudo gentium intraverit: *Ita ut*, scribit in Oseæ XXX. et sæpe alibi, *qui fuerat caput, vertatur in caudam, et cauda vertatur in caput, et tunc fiat unus grex, et unus pastor.*

Terret vero cum Romanis nos idem apostolus, qui sumus ex gentilibus fideles, mox laudato capite undecimo ad Rom. 20. *Tu autem fide stas: Noli altum sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit;*

ne forte nec tibi parcat. Et v. 25. *Nolo enim vos ignorare fratres mysterium hoc: (ut non sitis vobis ipsis sapientes) quia caecitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret.* Thessalonicenses vero quasi de iam instante adventu Domini perplexos: *Ne quis vos*, admonet a), *seducat ullo modo: quoniam, nisi venerit discessio primum etc.* Quam discessionem novissimis temporibus explicat I. Tim. IV. 1. etc. II. Tim. III. 1. etc. et D. Petrus ep. II. c. 3. Haecque in memoriam revocans Judas apost. in ep. cath. *Vos autem*, inquit, *charissimi memores estote verborum, quae praedicta sunt ab apostolis D. N. J. C., qui dicebant vobis, quoniam in novissimo tempore venient illusores, secundum desideria sua ambulantes etc.* Et S. Joannes postquam Apoc. XX. 6. beatum et sanctum praedicasset, *qui habet partem in resurrectione prima: in his*, pergit, *secunda mors non habet potestatem, sed erunt sacerdotes Dei et Christi, et regnabunt cum illo mille annis. Et cum consummati fuerint mille anni, solvetur satanas de carcere suo, et exibit, et seducet gentes, quae sunt super quatuor angulos terrae Gog et Magog, et congregabit eos in praelium, quorum numerus est sicut arena maris.*

Longius hic evagarer, si recensendas in me susciperem varias opinationes, sparsas

a) *II. Thess. II. 3.*

etiam per pseudoprophetas, et prophetissas, post annum a Christo millesimum expletum quasi regnum millenarium. Quibus temporibus qui propiores erant, identidem etiam phrasi illa iam S. Gregorio M. familiari usi sunt, præses quoque in frequenti concilio Ansensi archiepiscopus Viennensis, de *quasi senio quodam debilitata* seu *confecta Ecclesia.* Sic Remigius Altisiodorensis sæc. IX. illa psalmorum verba: *Inveteravi inter omnes inimicos meos*, et: *iunior fui, etenim senui*, explicat de Ecclesia, „quæ nunc senuit, quia charitas refriguit." Et eodem sæculo Agobardus archiepiscopus Lugdunensis *de privil. et iur. sacerdotum*, quæ violata vel maxime formidinem ad finem vergentis regni Christi in terris Ecclesiæ militantis ingerere poterant: „Mundus, inquit, ipsa sua senectute deprimitur, et quasi ad vicinam mortem molestiis crescentibus urgetur, quod nos absque ambiguo de Ecclesia dicere possumus." Admodum periculosum in ipsa Ecclesiæ arce Romana Ecclesia videri poterat tam atris coloribus adumbratum ab ipso annalium parente Baronio sæculum decimum. Sequentis deinde undecimi perversitatem coram cernenti pensitantique S. Petro Damiani haud occurrit: „Nisi quia venturo citius antichristo via iam sternitur." Ep. 15. Nullum fortius calcar quam novissimorum temporum

Caput CXXIX.

ad ſacras in terram ſanctam expeditiones esse poterat, quas ſæc. XII. tanta contentione promovere ſategit, ſpe, intimo animi dolore, frustratus S. Bernardus, cui ſerm. XXXIII. in Cantic. deplorabilem rerum ſtatum describenti „intestina et insanabilis est plaga Ecclesiæ visa.“ Erat porro ſæc. XII. perinde ac XI. pervulgata de ingruente adventu antichristi persuasio. Jungendus est S. Bernardo eius discipulus in disciplina monastica ordinis Cisterc. Oddo ex monacho Morimundensi episcopus Frisingensis, qui integrum librum octavum ſuæ historiæ pertractandæ huic materiæ tribuit *de duabus civitatibus* inscriptum, ad novissima vero antichristi fere tempora respiciens cum fatis Romani imperii coniuncta, prout in libro, cui titulus *Ecclesia militans regnum Christi in terris* tum primo volumine cap. XII. *a*) ſingillatim *Romani imperii fata cum Ecclesiæ novissimis coniuncta*, tum deinceps passim, præsertim autem volumine ſecundo edisserui *b*), Ecclesiæ militantis tempora novissima persecutus de antichristo ſingillatim tum antiquissimorum SS. Patrum, cum etiam medii ævi opiniones c. 89. c) de coniunctis cum temporibus novissimis imperii Romani fatis.

a) *Pag.* 57. *b*) *Pag.* 215. *c*) *Pag.* 308.

Caput CXXIX.

Hæc omnia ſimul complexus est D. Thomas a) luculenter omnino, ſingula præ oculis ponens, extrema nempe mundi tempora, excidium orbis cum excidio urbis Babylon ſcilicet apocalypticæ ruinaque veteris Romani imperii, atque persecutionem Ecclesiæ a gentilibus, cum persecutionibus, et periculis postremorum temporum coniungens. Idque nos timore ſalutari ſemper magis et magis concutere debet, ut qui ſtat, videat ne cadat, quo calamitosiora, Ecclesiæque periculosiora identidem ingruere videmus tempora, et Ecclesiæ conculcari fidem, atque abiici auctoritatem potestatemque in altera hac temporum periodo: quod nobis S. Thomas explicans iam citatus, „Dicendum, inquit, quod nondum cessavit (Romanum imperium) ſed est commutatum de temporali in ſpirituale, ut dicit Leo papa in ſermone de apostolis: et ideo discessio a Romano imperio debet intelligi non ſolum a temporali, ſed etiam a ſpirituali, ſcilicet a fide catholica Ecclesiæ Romanæ. Est autem hoc conveniens ſignum: quia ſicut Christus venit, quando Romanum imperium omnibus dominabatur; ita econtra ſignum adventus antichristi est discessio ab eo.“

a) *Lect. I. in Epist. II. ad Thess. c. 2.*

Eo usque haud procedit, qui in apocalypsi S. Joannis propheticam quidem quandam feriem historiæ christianismi usque ad finem mundi per tres observat epochas celebratissimus Meldensis episcopus Benig. Bossuet in commentario, et breviter in compendio apocalypsis ad calcem commentarii, ubi tria tempora feu ætates Ecclesiæ præcise in apocalypsi ordine notata distinguit: primam ab exordio temporum persecutionum Judaicarum quidem, quas per Gentiles moverunt, usque ad cap. IX. Gentilium persecutiones prosequitur inde ad caput usque XX. Secundam ætatem ab initio capitis XX. notat usque ad v. 8. Ecclesiæ fcilicet regnum fuper terram: deinceps usque ad finem ætate tertia fignat tentationem Ecclesiæ ultimis temporibus, quando folutus fatan extremas vires experietur ad illam destruendam, fubsecutura mox universali resurrectione et extremo iudicio. Bossuetus tamen in fuo commentario potissimum primam ætatem fibi explicandam fumsit contra Protestantes, demonstrando, imperium Romanum profanum, non facrum intelligi debere, monarchiam nempe Romanam; atque Babylonem ac bestiam in apocalypsi notatam esse Romam non christianam, fed profanam (*Rome conquérante et fon Empire*) quæ est, *civitas magna, quæ habet regnum fuper reges terræ,*

CAPUT CXXIX.

iuxta constantem traditionem et doctrinam Patrum, a qua orthodoxi nunquam avelli se ſinent. „C'est donc, ut in præfatione loquitur, une tradition constante parmi les Pères de l'origine du christianisme, que la Babylon dont S. Jean prédit la chûte, étoit Rome conquérante et ſon Empire; et par la est renversé de fond en comble tout le ſystême Protestant, puisqu'on y cherche la chûte, non à l'exemple des Pères, d'un grand Empire, et d'une Rome maîtresse de l'univers par ſes victoires, mais d'une église chrétienne, et d'une Rome mise à la tête des églises chrétiennes par la chaire de S. Pierre."

Figmentum illud de Romana christiana Babylone ex ipsis Protestantibus iam exploserat ante Bossuetum H. Grotius ſingulari dissertatione ad interpretationem locorum novi testamenti, quæ de antichristo agunt, aut agere putantur, quam appendicis loco annotationibus ſuis ad apocalypsis cap. XVII. annectit; ad quem in laudata præfatione provocat Bossuetus et ad Hammondum, ipsumque Bullingerum Zwinglii apud Turicenses ſuccessorem, qui rem ad Romam idololatricam referendam esse invictis demonstrarit argumentis. Novos nuper inter alios Protestantes conatus fecit Bengelius, a ſuismet tamen passim explosus

cum ſuis asseclis. In actis Historico-Eccl. nostri temporis Vinarienſibus recenſetur Jo. Balthas. Lüderwald historia recentiorum motuum apud Protestantes ſuper apocalypſin a Bengelio eiusque hyperaspista Aug. Crusio factis, quibus tamen J. Aug. Ernesti in Bibl. theol. ostendit, quam infirmo talo totum illud ſystema nitatur unico ſcilicet loco Habac. III. 2. Ac si ibi Christus in medio annorum venturus dicatur. Cætera omnia, quæ Lüderwaldius in tota illa historia prosequitur, ad id potissimum faciunt, ut inconstantiam Protestantium prodant tam in interpretatione apocalypsis, quam etiam circa eius auctorem, et auctoritatem, quam pro lubitu labefactant, aut etiam doctrina temerarie abutuntur, et maxime impie in blasphemo illo fragmento de ſcopo Christi et apostolorum in constituendo ſibi regno terreno, uti videre est in eiusdem Lüderwaldii notitia de iisdem fragmentis.

Antiquissimos Patres perplexos quam maxime habuit regnum mille annorum *a*), quod primis pericopis capitis vigesimi ſtatuit S. Joannes. Habuit etiam inter Novatores patronos ſæc. XVI. Thomam Munzerum, August. Weber, et Joan. de Leiden error ille vetustissimorum chiliastarum.

a) *Vid. S. August. Lib. XX. de civ. Dei cap. 7.*

Caput CXXIX.

Notat in editione operum S. Irænei P. Massuet, posteriora quinque capita libri V. contra hæreses ſine dubio ob propugnatum in eis millenariorum errorem ſtudio omissa fuisse a pluribus ſcribis, uti in Mss. deprehendit, S. Hieronymus vero in procemio comment. in c. XVIII. Isaiæ refert a Dionysio Alexandrino impugnatum fuisse eleganti libro Irænæum; irrisam vero crassam fabulam, cuius auctor Cerinthus dicitur. A Patribus quidem corporalem resurrectionem creditam fuisse, non vero lubricam adeo et animalem S. Augustinus notavit: „Primam resurrectionem, ſunt eius verba, futuram ſuspicati ſunt corporalem; inter cætera maxime numero annorum mille permoti ſunt, tanquam oporteret in ſanctis eo modo velut tanti temporis fieri Sabbatismum, vacatione ſcilicet ſancta post labores annorum ſex millium, ex quo creatus est homo." Lib. XX. de civit. Dei cap. 9. disquirens, quod ſit regnum ſanctorum cum Christo per mille annos, et in quo discernatur a regno æterno, ad verba Apocal. cap. XX. 4. „*Et animæ occisorum propter testimonium Jesu, et propter verbum Dei*, ſubauditur, ſubdit, quod postea dicturus est, *regnarunt cum Jesu mille annis*; animæ ſcilicet martyrum nondum ſibi corporibus ſuis redditis. Neque enim piorum animæ mortuorum ſeparantur ab Ecclesia, quæ

etiam nunc est regnum Christi. Alioquin nec ad altare Dei fieret eorum memoria in communicatione corporis Christi etc." Et paulo post: „Quamvis ergo, pergit, cum suis corporibus nondum, iam tamen eorum animæ regnant cum illo, dum isti mille anni decurrunt. Unde in hoc eodem libro et alibi legitur: „*Beati mortui, qui in Domino moriuntur, a modo iam dicit Spiritus, ut requiescant a laboribus suis: nam opera eorum sequuntur illos.* Regnat itaque cum Christo nunc primum Ecclesia in vivis et mortuis. Propterea enim, sicut dicit apostolus, *mortuus est Christus, ut et vivorum et mortuorum dominetur.* Sed ideo tantummodo martyrum animas commemoravit, quia ipsi præcipue regnant mortui, qui usque ad mortem pro veritate certaverunt; sed a parte ad totum etiam cæteros mortuos intelligimus, pertinentes ad Ecclesiam, quod est regnum Christi." S. Cyprianus de exhortatione martyrii n. 12. in eundem locum Apoc. XX. 4. „Cum primo, ait, in loco posuisset occisos, addidit dicens: *Et quicunque imaginem bestiæ non adoraverunt, nec acceperunt inscriptionem in fronte, aut in manu sua:* quos universos a se in eodem loco simul visos coniungit, et dicit: *Et vixerunt, et regnaverunt cum Christo.* Vivere omnes dicit, et regnare cum Christo, non tantum, qui occisi fuerint, sed et quicunque

in fidei suæ firmitâte et Dei timore perstantes, imaginem bestiæ non adoraverint, neque ad funesta eius et sacrilega edicta consenserint." P. Lud. Alcasar interpres copiosissimus, in Apoc. XX. 4. testatur, interpretes omnes generatim supponere, neminem sanctorum excipiendum a resurrectione prima, adeoque ad regnum Christi in terris pertinere, de quo alibi tractamus ex instituto.

CAPUT CXXX.

UT SEMPER VIGILES SIMUS ET PARATI.

Vigilate ergo, quia nescitis, qua hora Dominus vester venturus sit. Illud autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias, qua hora fur venturus esset, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam. Ideo et vos estote parati: quia qua nescitis hora Filius hominis venturus est. Quis, putas, est fidelis servus, et prudens, quem constituit dominus suus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore? Matth. XXIV. 42. etc.

Ideo incertum nobis est tempus adventus Domini.

Huc tandem redit tam salutare arcanum, ac sublime illud, quod pluribus hactenus consideravimus in responsione Christi ad

quæstionem apostolorum, quod ſignum esset adventus ſui et consummationis ſæculi, cum eis Christus templi Hierosolymitani magnificentiam admirantibus et ornatum, prænuntiasset venturos dies, in quibus nec lapis ſuper lapidem relinqueretur, qui non destruatur; ſimulque fata populi Judaici in desolatione urbis Hierosolymitanæ, ac universi generis humani in consummatione ſæculi, adventuque ſuo ad iudicium commiscens, ut continuo vigilemus, ſemperque parati essemus, nos obstrinxit. Dum primum dixerat: *Vigilate, quia nescitis, qua hora Dominus vester venturus ſit*, mox ſubdit: *estote parati, quia qua nescitis hora Filius hominis venturus est*, ad iudicium nempe, quod alibi ſibi ceu Filio hominis a Patre commissum dicit: Abutebanturque Ariani loco Marc. XIII. 32. de iudicio, ubi neque filius ſcire diem illum dicitur: „Quia, ut contra Arianos interpretatur locum illum S. Athanasius, id vobis, omnibusque utile erat. Hæc ſiquidem et de angelis et de filio audire vobis conducit propter futuros impostores, ut, si ipsi dœmones angeli ſpecie ſimulata, de fine mundi disseruerint, eis non credatis, quippe qui illum ignorent. Si item antichristus se ipse mentitus dicat: Ego ſum Christus, atque de illo die et fine loqui aggrediatur, ut audientes decipiat, vos meæ

CAPUT CXXX.

a) *Orat. III. contra Arianos n. 49. T. I. p. 598.*

Caput CXXX.

huiusce vocis, *neque filius*, memores fidem illi denegetis. Præterea valde utile est finem et diem finis ignorare, ne, si eum cognoscerent, intermedium negligerent tempus, diesque fini proximos exspectarent, ut tunc solum sibi vacarent, et vigilarent. Quo circa tempus mortis singulorum reticuit, ne huiusmodi cognitione inflati homines, maximam temporis partem negligenter agerent etc." S. Augustinus in libro de diversis quæstionibus LXXXIII. quæst. LX. *a)* et passim alibi hanc movet. Enarratione in Psalm. VI. *b)* nonnullos perstringens, qui post septem millia annorum ab Adam, quasi completa hebdomada adventum Christi coniiciunt, allatis scripturæ locis, quibus hæc omnibus ignota esse dicuntur, concludens, neminem sibi computatione aliqua annorum arrogare scientiam illius temporis debere: „Si enim, inquit, post septem millia annorum ille dies venturus est, omnis homo potest annis computatis adventum eius addiscere. Ubi erit ergo, quod nec Filius hoc novit? Quod utique ideo dictum est, quia per Filium hominis hoc non discunt, non quod apud se ipse non noverit, secundum illam locutionem: *Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat*, id est, scire faciat vos: Et: *Exurge Domine*, id est, *fac nos exsurgere*. Cum

a) *T. VI. p.* 33. *b)* *T. IV. p.* 22.

ergo ita dicatur, nescire Filius hunc diem, non quod nesciat, sed quod nescire faciat eos, quibus hoc non expedit scire, id est, non eis hoc ostendat: quid sibi vult nescio quæ præsumtio, quæ annis computatis, certissimum sperat post septem annorum millia diem Domini? Nos igitur, quod nescire nos Dominus voluit, libenter nesciamus." Breviter iterum eandem in Psalm. XXXVI. attingens hanc quæstionem, Christum hoc se nescire dixisse ait, „quia in magisterio eius non erat, ut per eum sciretur a nobis *a*)." Quod postquam confirmasset similibus scripturæ de Deo sermonibus anthropologicis, demum concludens, „Quo proficit, inquit, iste sermo? ut quoniam diem novissimum scimus venturum, et utiliter ignoramus quando venturus sit, utiliter autem scimus venturum, paratum cor habeamus bene vivendo." S. Hieronymus in h. l. *b*) postquam pluribus probasset, non ignorare Filium hominis diem illum, in causam inquirens, cur ignorare dicatur Christus de quo apostolus scribit: „*In quo sunt omnes thesauri sapientiæ, et scientiæ absconditi*: Quare, inquit, absconditi sunt? Post resurrectionem interrogatus ab apostolis de die iudicii manifestius respondit: *Non est vestrum scire tempora et momenta, quæ Pater posuit in sua potestate.* Quando dicit, *non est vestrum scire*, ostendit,

a) *T. IV. p.* 257. *b*) *T. IV. p.* 118.

quod ipse ſciat, ſed non expediat nosse apostolis, ut ſemper incerti de adventu iudicis, ſic quoque vivant, quasi die illa iudicandi ſint. Denique et consequens Evangelii ſermo idipsum cogit intelligi. Docens quoque Patrem ſolum nosse, in Patre comprehendit et Filium; omnis enim pater filii nomen est." Quod hoc loco S. Pater de resurrectione Christi notavit, ſunt, qui ita accipiant, ut Christo qua Filio hominis indignum non putent, unum hoc Patri fuisse reservatum arcanum; ſed S. Pater ſuæ responsioni inhæret paulo post in illa verba: „*Vigilate ergo etc.* Perspicue ostendit Dominus, quare dixerit: *De die autem illo vel hora nemo ſcit, neque angeli in cælo, neque Filius, nisi Pater*, quia non expediat ſcire apostolis, ut pendulæ exspectationis incerto ſemper credant esse venturum, quem ignorant, quando venturus ſit. Et non dixit, quia nescimus, qua hora Dominus venturus ſit, *ſed nescitis.* Præmissoque patrisfamilias exemplo, cur reticeat consummationis diem, manifestius docet dicens: *Vigilate ergo, nescitis quando Dominus veniat etc.*"

Signa nobis eiuscemodi Christus in Evangelio præmonstravit, ex quibus dum aut hæc aut illa nunquam non fiunt, ſemper nos ſuspensos et incertos relinquunt,

ut paulo ante ex SS. ſcripturis et conſtanti SS. PP. traditione vidimus: „Quia, ut S. Gregorius M. paulo ante allatum locum ex epiſtola ad Edilbertum Angliæ regem concludit a), idcirco hæc ſigna de fine ſæculi præmittuntur, ut de animabus noſtris debeamus eſſe ſolliciti, de mortis hora ſuſpecti, et venturo iudici in bonis actibus inveniamur eſſe parati." Conſultius adeoque eſt, ut diem illam neſciamus, quæ ab ipſo ſalvatore alibi dicitur ventura ſicuti fur; ſed ſubiectæ parabolæ de decem virginibus et de patrefamilias, talenta ſervis diſtribuente, quæſtionem ſolvunt, præmiſſa veluti clavi in illis verbis: *Quis putas eſt fidelis ſervus et prudens, quem conſtituit dominus ſuper familiam?* Certe non otioſum vult, patiturque, non deſidioſum, non ſomnolentum, aut dormientem, aut eiusmodi etiam perverſum malum ſervum, *qui dixerit in corde ſuo* b)*: Moram facit dominus meus venire: et cœperit percutere conſervos ſuos, manducet autem, et bibat cum ebrioſis.* Eodemque in argumento apud Lucam monet ſalvator c): *Attendite autem vobis, ne forte graventur corda veſtra in crapula, et ebrietate, et curis huius vitæ: et ſuperveniat in vos repentina dies illa: tanquam laqueus enim ſuper-*

a) *T. II. opp. p.* 1166. b) *Matth. XXIV.* 48. *etc.*
c) *Luc. XXI.* 34. *etc. et XVII.* 26.

veniet in omnes, qui sedent super faciem omnis terræ . . . . Et sicut factum est in diebus Noe, ita erit in diebus Filii hominis etc. His omnibus nihil aliud monetur, quam quod illis psalmistæ verbis: *Declina a malo, et fac bonum*, hoc est oleum, quod virgines prudentes in vasis suis habent, hæc sunt talenta, quæ cum usura repetit dominus; et sicut servum torpentem, qui talentum suum in terram abscondit, terrena cœlestibus, transitoria æternis anteponit *a*), damnat, ita duplum lucratum remuneratur, et quomodo: *Amen dico vobis, super omnia bona sua constituet eum.* Hæc vero, quæ et quanta sunt? Pigeatne nos, brevi huius vitæ tempore vigilare, quos Deus in æterna vita super omnia bona sua, ubi ipse bonum super omne bonum, constituet?

a) *Vid. S. Greg. Lib. I. Hom. IX. in Evang.*

CAPUT CXXXI.

Caput CXXXI.

SERVUS BONUS ET FIDELIS.

Domine, quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia quinque superlucratus sum. Matth. XXV. 20.

Qui duplum ex talentis a Deo acceptis reportat.

Una hæc brevis sententia omnem œconomiam religionis christianæ complectitur in negotio salutis per gratiam Christi, quam nobis veluti ad negotiandum committit Deus, ut cum fœnore recipiat; imo recipiamus nos in eo, qui Abrahæ patri fidei nostræ dixit: *Ego sum merces tua magna nimis* in vita æterna, quæ in parabola de operariis per denarium significatur, qui singulis servis conductis in mercedem promittitur, quæ hic pro acceptis talentis dispar notatur, servus autem inutilis in tenebras exteriores mittitur, qui acceptum neglexit talentum. Est hoc, quod servo nequam exprobravit Dominus: *Oportuit ergo te committere pecuniam meam numulariis, et veniens ego recipissem utique, quod meum est, cum usura. Quod meum est*, inquit, ne quis de acceptis talentis, tanquam de suis glorietur, dicente apostolo a): *Quid enim habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris,*

a) *I. Cor. IV. 7.*

quasi non acceperis? Et prout postea idem de feipso loquitur a): *Gratia Dei fum id, quod fum, et gratia eius in me vacua non fuit, fed abundantius illis omnibus laboravi: non ego autem, fed gratia Dei mecum.* Sic fervus ille bonus et fidelis (bonus in eo, quod accepit, fidelis in cooperatione) accedens, *Domine*, ait, *quinque talenta tradidisti mihi*, agnoscitque, unde acceperit, et reddit, quod ex accepto lucratus est duplum. Pari modo Paulus absque gloriæ propriæ vitio abundantius se laborasse dicere potuit, veluti quinque acceptis a Deo talentis, præ altero, qui duo acceperat: nempe etiam quod unus quinque, et alter duo lucratus est, non ex fuo, fed ex eo venit, quod quinque aut duo talenta a Domino acceperint: *Unicuique*, ut in eadem I. Cor. III. 5. epistola loquitur apostolus, *ficut Dominus dedit. Ego plantavi, Apollo rigavit: fed Deus incrementum dedit. Itaque neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat: fed qui incrementum dat Deus. Qui autem plantat, et qui rigat, unum funt.* Ne fcilicet, qui acceptis quinque talentis totidem fuperlucratus est fuper eum, qui duo tantum accepit, et duo lucratus est, fefe extollat, etsi etiam ille præ hoc maiorem mercedem ex lucri proportione, quæ ex talentorum numero commenfuratur, recipiat: *Unusquisque*

a) *I. Cor. XV.* 10.

autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem a). Quia vero ipse etiam labor mensuram habet et proportionem ab acceptis talentis ſive gratiæ donis, ſive etiam naturæ facultatibus, quæ distinguuntur, dum dicitur paterfamilias distribuisse *uni quinque talenta, alii duo, alii vero unum, unicuique secundum propriam virtutem*, δύναμιν facultatem accomodatam quibusvis ingenii quoque, aut aliis quibuscunque naturalibus viribus, aut aliis, quæ a Deo auctore naturæ ſunt, perinde ac talenta obtenta ab auctore gratiæ, ut nec de his gloriari possit homo, aut ſuperbire, nec de illis, qualescunque dotes ſint naturæ ſive corporis ſive animi ſeu ingenii, de quibus ſolent se extollere iniuria auctoris naturæ homines, qui æque omnes non nisi asini, ut ita dicam, instar dorsum ſuum ad portandum accommodant, ex se, gradu ſolummodo dispari, ignavi inertesque ac mali. Sic conciliatur Matthæus, dum in conclusione huius parabolæ v. 30. dicitur: *inutilem servum eiicite in tenebras exteriores: ibi erit fletus et stridor dentium*, ubi vox ἀχρεῖος inutilis perinde habetur ac apud Lucam XVII. 10. in verbis Christi, *cum feceritis omnia, quæ præcepta ſunt vobis, dicite: Servi inutiles ſumus, quod debuimus facere, fecimus.* Apud Matthæum enim agitur

CAPUT CXXXI.

a) *I. Cor. III. 8.*

CAPUT CXXXII.

de ſervo inerti et desidioso, apud Lucam vero de nobis, qui nos et omnia nostra Deo debemus auctori naturæ et gratiæ, (cui nihil ex quocunque creaturæ officio accedere aut deperire potest) *ut non glorietur omnis caro in conspectu eius*, iuxta apostolum *a*), ut postea dicit *b*): *Quid autem habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?*

CAPUT CXXXII.

EXTREMUM JUDICIUM.

Cum autem venerit Filius hominis in maiestate ſua, et omnes angeli cum eo, tunc ſedebit ſuper ſedem maiestatis ſuæ: et congregabuntur ante eum omnes gentes, et ſeparabit eos ab invicem, ſicut pastor ſegregat oves ab hœdis: et ſtatuet oves quidem a dextris ſuis, hœdos autem a ſiniſtris. Tunc dicet rex his, qui a dextris eius erunt: *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare etc.* Matth. XXV. 31. etc.

Judæis, et nobis omnibus bonis et malis denunciatum.

Sic conclusit Christus munus ſuum prædicandi Judæis, quasi ad extremum provocando, eisque ob oculos ponendo, iudi-

a) *I. Cor. I.* 29. *b*) *Ib. IV.* 7.

cium; postea etiam, dum ductus ad ſynedrium, nihil quidem ad factas contra se accusationes respondet, ceu ipse ſupremus iudex, donec adiuratus *per Deum vivum* a principe ſacerdotum Matth. XXVI. 63. an esset *Christus Filius Dei*, aiens hoc, *verumtamen*, addit, *dico vobis: Ammodo videbitis Filium hominis ſedentem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus cæli.* Dum nimirum, ut ſupra Matth. XVI. 27. *venturus est in gloria Patris ſui cum angelis ſuis: et tunc reddet unicuique ſecundum opera eius.*

Animadverte porro, quam appositus ſit hic ultimus ſermo Christi ante passionem ſuam, de ultimo iudicio, quo iudicaturus est omnes gentes, dum mox se iudicandum inimicis ſuis tradidit *a*): *Et factum est, cum consummasset Jesus ſermones hos omnes, dixit discipulis ſuis: Scitis, quia post biduum Pascha fiet, et Filius hominis tradetur, ut crucifigatur.* Verus nimirum agnus paschalis pro genere humano immolandus. Dicit evangelista: *Cum consummasset omnes ſermones hos*, quia nimirum ad rem pertinent etiam præmissæ parabolæ, et alia. „Supra Dominus præmisit, ut in h. l. commentatur D. Thomas *b*), diversas parabolas pertinentes ad iudicium, hic autem manifeste de ſuo iudicio agit:“ hæc autem, quæ præ oculis

a) *Matth. XXVI.* 1. *b*) *T. III. p.* 330.

Caput CXXXII.

modo sunt, pertinent ad iudicium credentium fidelium: quia, ut ait Jo. III. *qui non credit, iam iudicatus est.* De fidelibus autem dicitur: *Et tunc reddet unicuique secundum opera eius*, per Christi gratiam charitate illa Dei et proximi, in qua universa lex pendet, quaevis opera et actiones legi conformes. Dum vero opera beneficentiae tantum in proximum memorantur non iam ut proximo, sed Christo atque adeo Deo facta, sublimitas illa ac divinitas praecepti charitatis declaratur, qua proximum non nisi in Deo unico summo bono ac fine ultimo diligimus; atque intimus nexus et communio utriusque dilectionis Dei et proximi ostenditur; ut nec Deus sine proximo, nec proximus sine Deo ametur: Sed, iuxta magistrum amoris a), *si diligamus invicem, Deus in nobis manet, et charitas eius in nobis perfecta est:* dum praeceptum mutuae dilectionis non tantum servamus, ut Lev. XIX. 18. habetur: *Diliges amicum tuum sicut teipsum*, sed proximum etiam diligimus inimicum iuxta legem evangelicam, eaque de qua Christus perfectione: *Estote*, ait b), *perfecti, sicut et Pater vester caelestis perfectus est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super iustos et iniustos;* qualis nos Patri suo reconciliatos Christus vocaturus est: *Venite benedicti Patris mei*, ut ex miseratione Pa-

a) *I. Jo. IV.* b) *Matth. V.* 48.

tris, et Filii meritis fiat remuneratio operum, et quidem tantillorum pro æterna gloria in cœlis, quo magis reluceat immensa Dei benignitas.

Non memorantur nisi opera charitatis fraternæ, ne quid videamur nos servi inutiles præstare operibus nostris Deo. Dum humiles electi mirantes quærunt: *Quando te vidimus?* iterum immensa Dei clementia declaratur, simulque ordo charitatis etiam fraternæ ad Deum referendæ ceu ex toto corde, et ex totis viribus amandum, in hoc alibi nobis in exemplum propositum: *Estote misericordes, sicut et Pater vester cœlestis misericors est a).* Christi vero verba declarant, quod quemadmodum peccata et infirmitates nostras, ita etiam omnes necessitates humanas in se susceperit, dum dicit: *Quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* Quia nimirum membra illius corporis sumus, cuius ipse caput est: nec dedignatur, nos fratres compellare, et quæ uni ex his fratribus minimis fecerimus, sic in acceptis habere, ac si ipsimet fecissemus. Neque vero auxesin in hoc sermone cogitare par est, quem solita sua asseverandi formula, *amen dico vobis*, firmat. Quanto autem hoc nobis solatio simul ac stimulo esse debet, ut nihil omnino officii,

a) *Luc. VI.* 36.

quantumvis parvum illud ſit, negligamus, cui tantum pretium est ſtatutum, perinde ac neglectui tantum piaculum, ut Christus eadem asseveratione illis, qui a ſinistris ſunt, dicat: *Amen dico vobis: quamdiu non fecistis uni de minoribus his, nec mihi fecistis.* Neque hic de iniuriis vel damnis proximo illatis est ſermo, ſed de neglectu operum charitatis: *Discedite a me, maledicti*, ait, *in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis eius. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare etc.*

CAPUT CXXXIII.

CHRISTUS PASCHA NOSTRUM.

Scitis, quia post biduum Pascha fiet, et Filius hominis tradetur, ut crucifigatur. Tunc congregati ſunt principes ſacerdotum, et ſeniores populi in atrium principis ſacerdotum, qui dicebatur Caiphas: et consilium fecerunt, ut Jesum dolo tenerent, et occiderent. Matth. XXVI. 2. etc.

Immolatus in cruce.

Summa veteris et novi testamenti continetur allatis Christi verbis, figura ac figuratum, typus et antitypus redemtio generis humani, facta per unigenitum Filium Dei

Patris et virginis matris, ſimulque verum agnum paschalem, cuius ſanguine in figura olim liberati ſunt ab angelo exterminatore Israelitæ, dum una nocte necarentur omnes primogeniti Ægyptiorum usque ad primogenitum regis, et ſic urgerentur etiam, ut exirent de Ægypto, ut habetur Exod. XII. 26. etc. *Cum dixerint vobis filii vestri: Quæ est ista religio? dicetis eis: Victima transitus Domini est, quando transivit ſuper domos filiorum Israel in Ægypto, percutiens Ægyptios, et domos nostras liberans.*

Hoc iam instabat festum post biduum, istudque Christus denuntians ſuis discipulis: *Scitis*, ait, *quia post biduum Pascha fiet*, ſeque ſimul verum agnum Dei, *qui tollit peccata mundi*, a Joanne Baptista demonstratum, fore immolandum aperit: *Et Filius hominis tradetur, ut crucifigatur.* Rem iam pluribus Christus in itinere ad urbem denunciaverat a): *Ecce ascendimus Jerosolymam, et Filius hominis tradetur principibus ſacerdotum et ſcribis, et condemnabunt eum morte; et tradent eum Gentibus ad illudendum, et flagellandum, et crucifigendum, et tertia die resurget.* Jam ergo tunc *congregati ſunt principes ſacerdotum et ſeniores populi, et conſilium fecerunt, ut Jesum dolo tenerent, et occiderent*, verum nimirum agnum paschalem, quem ſemet post

a) *Matth. XX. 18. etc.*

Caput CXXXIII. biduum immolandum discipulis suis denunciat. Traditus est autem a Juda proditore Judæis, qui condemnaverunt eum in consilio suo ad mortem; ab his autem, cum eis non liceret interficere quemquam, tradebatur *Gentibus ad illudendum, et flagellandum, et crucifigendum. Quærebant* quidem, ut etiam apud Marc. XIV. 1. legitur, *summi sacerdotes et scribæ, quomodo eum dolo tenerent, et occiderent*, per insidias nimirum proditorie et occulte: sed oportebat eum, qui pro redemtione mundi mortem oppetiturus erat, palam et in conspectu omnium elevatum a terra in cruce mori, extensis, ut omnia ad se traheret, brachiis.

Studiose quidem in suo consilio caverant, *non in die festo* fieri hoc; sed erat Christus verus agnus in præcipuo festi paschalis die occidendus iuxta Danielis prophetiam: idque contra ac consilium et rationem inierant Judæi, ut supra vidimus, factum est: *Etenim pascha nostrum immolatus est Christus* semel in cruce, qui quotidie offerendum se præbet in altari: quod incruentum sacrificium, antequam ipse se cruentam hostiam offerret Christus in cruce, in ultima cœna instituit, præcipiens apostolis, fieri hoc in sui commemorationem, immolati nimirum in cruce. Oportebat enim, ut rem iam supra de concilia-

bulo principum ſacerdotum et ſeniorum populi ex S. Leone P. declaravimus, et mox amplius edisseremus *a*): „Ut ovem ſignificativam ovis vera removeret, et ut uno expleretur ſacrificio variarum differentia victimarum. Ut ergo umbræ cederent corpori, et cessarent imagines ſub præsentia veritatis, antiqua observantia novo excluditur ſacramento, hostia in hostiam transit, ſanguine ſanguis aufertur, et legalis festivitas, dum mutatur, impletur. Discumbentibus enim discipulis ad edendam mysticam cœnam, cum in Caiphæ atrio tractaretur, quomodo Christus posset occidi, ille corporis et ſanguinis ſui ordinans ſacramentum, docebat, qualis Deo hostia deberet offerri."

a) *Serm. VII. de pass. D. c. 1.*

Caput CXXXIV.

CAPUT CXXXIV.

CHRISTUS IN FINEM DILEXIT SUOS.

Ante diem festum Paschæ ſciens Jesus, quia venit hora eius, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem: *Cum dilexisset ſuos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos.* Jo. XIII. 1. etc.

Hic in Eucharistia et in æternum.

Interpretes, cum apud S. Joannem nihil de institutione ſacræ Eucharistiæ legatur, id quod hic dicit de Christo, ipsum nimirum ſuos, qui erant in mundo, in finem dilexisse, de hoc præcipuo amoris monumento, quod ſuis in ſacratissimo altaris ſacramento reliquit, interpretantur. Quod utique ſic accipiendum est, ut incruentum hoc ac iuge ſacrificium non ſolum a cruento, quod Christus iam Patri cœlesti oblaturus erat in cruce, non ſeparetur, quin etiam cœna illa magna ſimul comprehendatur, quam ſuis post hanc vitam in cœlis paravit: Sic enim perfecte intelligitur, quomodo Christus ſuos, qui erant in mundo, dilexerit in finem; qui amor utique nullos limites fert, ſive extensive ſive intensive accipiatur. Hoc nobis demonstravit, dum pro nobis in cruce mortuus est; etenim *maiorem charitatem nemo habet, quam ut ani-*

mam ſuam ponat quis pro amicis ſuis: fecit vero hoc pro inimicis nobis et peccatoribus, qui *pro impiis mortuus est. Vix enim pro iusto quis moritur; nam pro bono forsitan quis audeat mori. Commendat autem charitatem ſuam Deus in nobis: quoniam cum adhuc peccatores essemus ſecundum tempus Christus pro nobis mortuus est a);* quo ſane nullus intensior potest charitatis gradus cogitari. Ut autem extensive ſit ſummus, ſine careat necesse est, ut adeo Christus ſuos, qui ſunt in hoc mundo, in finem dilexisse dicendus ſit ſine fine. Cuius quidem dilectionis ſummæ argumentum præbuit, quando in cruce mortuus pro nobis ſacrificium se obtulit, cuius cruenti ſacrificii memoriale perpetuum in incruento ſacrificio reliquit, quod in ultima cœna tunc instituit: quo ad immortalitatem nutrimur in hac vita, ac viaticum in vitam æternam accipimus, veste nuptiali ad cœnam illam magnam ornati, ad quam nos cœlestis paterfamilias invitare dignatus est, ſine fine participandam.

CAPUT CXXXIV.

Sic Christus ſciens, quia venit hora eius, ut transeat ad Patrem, cruento et incruento ſacrificio dilectionis ſuæ monumentum ſuis relinquens, in finem dilexit eos, hocque amoris ſensu Luc. XXII. 15.

a) *Rom. V. 6. etc.*

Desiderio, ait, *desideravi*, *hoc pascha mandu- care vobiscum*, *antequam patiar. Dico enim vobis*, *quia ex hoc non manducabo illud*, *donec impleatur in regno Dei.* Loquitur de paschate, quod veteri ſuccedebat, quodque ipse cibus et conviva cum ſuis manducaret in regno Dei præsentis temporis Ecclesia, et gloria cœlesti, fruentibus ea electis in corpore ac anima post futuram resurrectionem: quam quidem beatam ſortem SS. Patres etiam fructum participationis corporis et ſanguinis Domini faciebant. Argumentum hoc instaurans S. Irenæus contra eos, qui Christum verum humanum corpus assumpsisse negabant: „Quando, inquit *a*), et mixtus calix et fractus panis percipit verbum Dei, et fit Eucharistia ſanguinis et corporis Christi, ex quibus augetur, et consistit carnis nostræ ſubstantia: quomodo carnem negant capacem esse donationis Dei, quæ est vita æterna, quæ ſanguine et corpore Christi nutritur, et membrum eius est? Quemadmodum et beatus apostolus ait, in ea quæ est ad Ephesios epistola: *Quoniam membra ſumus corporis eius*, *et de carne eius*, *et de ossibus eius:* non de ſpiritali aliquo, et invisibili homine dicens hæc: ſpiritus enim neque ossa, neque carnes habet; ſed de ea dispositione, quæ est ſecundum verum hominem, quæ ex carnibus, et ner-

a) *Lib. V. contra Hæres. cap. II. n.* 3. *p.* 294.

vis, et ossibus consistit: quæ de calice, qui est ſanguis eius, nutritur, et de pane, quod est corpus eius, augetur. Et quemadmodum lignum vitis depositum in terram ſuo fructificat tempore, et granum tritici, decidens in terram et dissolutum, multiplex ſurgit per ſpiritum Dei, qui continet omnia, quæ deinde per ſapientiam in usum hominis veniunt, et percipientia verbum Dei Eucharistia fiunt, quod est corpus et ſanguis Christi: ſic et nostra corpora ex ea nutrita, et reposita in terram, et resoluta in ea resurgent ſuo tempore." Est hoc thema ſublimis illius theologiæ Eucharisticæ, quam edisserit S. Greg. Nissænus in oratione catechetica cap. 37. ſic eam concludens *a)*: „Verbum propterea se admiscuit interitui obnoxiæ hominum naturæ, ut communione divinitatis ſimul etiam deificetur humanitas: ea de causa per ſuæ gratiæ dispensationem se per carnem inserit omnibus credentibus, commixtus, et contemperatus corporibus credentium, quibus ſubstantia est ex pane et vino, ut unione cum eo, quod est immortale, ſit etiam homo particeps incorruptionis. Hæc autem dat virtute benedictionis in illud transelementata eorum quæ apparent natura."

a) *T. III. p.* 195.

Caput CXXXV.

CAPUT CXXXV.

CHRISTUS LAVAT DISCIPULORUM PEDES.

Cœna facta, cum iam diabolus misisset in cor, ut traderet eum Judas Simonis Iscariotæ: *Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus, et quia a Deo exivit, et ad Deum vadit: ſurgit a cœna, et ponit vestimenta ſua: et cum accepisset linteum, præcinxit se. Deinde mittit aquam in pelvim, et cœpit lavare pedes discipulorum, et extergere linteo, quo erat præcinctus.* Jo. XIII. 2. etc.

Humilians ſemetipsum.

S. Joannes evangelista ſemper ſibi ſimilis, omnes veluti cœlos transvolans aquila, ſicut in exordio ſui Evangelii pluribus nobis divinam Verbi incarnati generationem, ac deinceps etiam de Patre, Filio et Spiritu ſancto ſublimissima mysteria pandit; tanto altius ad mortem usque humiliantis ſemetipsum et exinanientis Filii Dei mysterium evehit et gloriam eius extollit, quam vidimus gloriam quasi unigeniti a Patre plenum gratiæ et veritatis; quod et hic iterum ſingulari demonstravit modo. Enarraturus enim nobis evangelista maximum humilitatis Christi exemplum ad pedes discipulorum ſuorum, maximum præmittit

mysterium incarnationis unigeniti Filii Dei, divinam pandens Evangelii Christi œconomiam, ut eo amplius miremur, summum humilitatis actum, quo Christus discipulorum pedes lavit: cuius tam studiose singulas circumstantias humiliantis se exponit, ut tanto altius extollat, quo maiora mysteria in suo sermone coniungit: ac imprimis quomodo, cum dilexisset suos, in finem dilexit eos, de qua dilectione alibi dicit: *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret:* Quod mysterium iterum hic paucis attingit, et cum ipsa lotione pedum ita quodammodo, ut in principio Evangelii generationem divinam cum humana, copulat: *Sciens*, inquit, *quia omnia dedit ei Pater in manus, et quia a Deo exivit, et ad Deum vadit: surgit a cœna, et ponit vestimenta sua: et cum accepisset linteum, præcinxit se, deinde mittit aquam in pelvim etc.* „Quid autem, ait S. Augustinus *a*), mirum, si surrexit a cœna, et posuit vestimenta sua, *qui cum in forma Dei esset, semetipsum exinanivit?* Et quid mirum, si præcinxit se linteo, qui *formam servi accipiens, habitu inventus est ut homo?* quid mirum, si misit aquam in pelvim, unde lavaret pedes discipulorum, qui in terram sanguinem fudit, quo immunditiam dilueret peccatorum etc.“

a) *Tract. LV. in Jo. T. III. P. II. p. 655.*

CAPUT CXXXV.

O felices et ter beatos apostolos, qui post lotionem pedum se mundos esse audire meruerunt a Christo dicente ad Petrum *a*): *Qui lotus est* (uti iam erant pro more nimirum veterum ante convivium, Judæorum singulariter ante accubitum, faciem, manusque lavandi) *non indiget, nisi ut pedes lavet*, viatorum more, quales apostoli futuri erant, ituri in universum mundum prædicare Evangelium. Exclamare hic cum apostolo licet et prophetis *b*): *Sicut scriptum est: Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona!* Nimirum: *Ad dandam scientiam salutis plebi eius, in remissionem peccatorum eorum: per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens ex alto, illuminare his, qui in tenebris, et in umbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis:* prout nobis per Zachariam præcursoris Domini patrem Luc. I. 76. etc. denunciata est Evangelii præconisatio, qua facta, quisque cum Ps. CXVIII. 105. dicat: *Lucerna pedibus meis verbum tuum, et lumen semitis meis*, rogando cum eodem Ps. XVI. 5. Deum: *Perfice gressus meos in semitis tuis, ut non moveantur vestigia mea.* Dum nempe cum eodem Ps. XXV. 12. securus quisque in Ecclesia canit: *Pes meus stetit in directo, in ecclesiis benedicam te Domine.*

a) *Jo. XIII.* 10. *b*) *Rom. X.* 15.

Caput CXXXV.

Præceptum fuit in veteri testamento, agnum pascalem *tenentes baculos in manibus a)* comedere festinanter: cuius loco in præcinctu erant apostoli novum celebrare pascha, suscipere verum agnum pascalem, quem præcursor demonstrans *Ecce*, ait *b)*, *agnus Dei, qui tollit peccatum mundi*, proxime immolandum in cruce, iamiam vero comedendum ac veluti prægustandum in cœna ab apostolis mundis ea lotione, qua qui lotus est, testimonio Christi *est mundus totus:* quave præparatione opus est ad immaculatum agnum, ipsum Christum Dominum Verbum divinum incarnatum gustandum. *Et vos mundi estis*, ait, *sed non omnes. Sciebat enim, quinam esset qui traderet eum: propterea dixit: Non estis mundi omnes.* Terribile nobis peccatoribus dictum! unde et tremenda mensa cœna dominica dicitur, de qua nos cautos reddit apostolus *c)*: *Probet autem seipsum homo: et sic de pane illo edat, et de calice bibat. Qui enim manducat, et bibit indigne, iudicium sibi manducat, et bibit, non diiudicans corpus Domini*, ab aliis scilicet cibis, invicto argumento, Christi corpus et sanguinem vere et proprie adesse, ac summi in sacramento, atque in Christi agni paschalis pro nobis immolati memoriam offerri, de quo iam sumus tractaturi.

a) Ex. XII. 11. *b) Jo. I.* 29. *c) I. Cor. XI.* 28.

Caput CXXXVI.

CAPUT CXXXVI.

INSTITUTIO SACRIFICII NOVI TESTAMENTI.

Desiderio desideravi, hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar. Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei. Et accepto calice gratias egit, et dixit: Accipite, et dividite inter vos: Dico enim vobis, quod non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat. Et accepto pane gratias egit, et fregit, et dedit eis, dicens: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur: hoc facite in meam commemorationem.* Similiter et calicem, postquam cœnavit, dicens: *Hic est calix novum testamentum in ſanguine meo, qui pro vobis fundetur.* Luc. XXII. 15. etc.

Pascha novum, et oblatio iuxta Malachiam prophetam.

An Christus agnum paschalem ea comederit nocte, cum ſecundum S. Joannem primum pascha proxima die esset celebrandum, qua ipse Christus fuit immolatus pascha nostrum, ex evangelistis non colligitur. Qua de re quidquid ſit, quod pascha legale V. T. attinet: *cum pascha nostrum immolatus ſit Christus* in cruce; de

essentia autem paschatis ſit comedere agnum, pascha utique, quod tantopere desideravit manducare cum discipulis ſuis, non est nisi cœna in qua ſacramentum, ſacrificiumque corporis et ſanguinis ſui instituit. Certe tanto desiderio ferri erga vetus pascha, quod iam ceu nuda figura cessare debebat, non potuit, quale ſuis verbis Christus exprimit: *Desiderio desideravi, hoc pascha manducare vobiscum.* Neque etiam verba illa *antequam patiar* intelligere hæc ſinunt, de illo, quo *pascha nostrum immolatus est Christus* in passione et morte ſua mactandus verus agnus paschalis, qui se iam in cœna dederat manducandum discipulis ſuis. Quid enim aliud grande illud esse potuerat, quod tanto desiderio desiderasset, nisi quod ipse in cœna fecit corporis et ſanguinis ſui convivium? „Quo vehementius, ſunt verba S. Augustini *a*), commendaret mysterii illius altitudinem, ultimum hoc voluit arctius infigere cordibus et memoriæ discipulorum, a quibus ad passionem digressurus erat." Dum nimirum pascha nostrum iam immolandus erat Christus, ſeque hostiam Patri oblaturus in cruce cruentum ſacrificium, ipse in ſui commemorationem novum instituit incruentum, reiecto veteri ſubstituens novum testamentum: *Hic est enim*, ait *b*), *ſanguis meus novi*

a) *Epist.* 54. *c.* 6. *T. II. p.* 127. *b*) *Matth. XXVI.* 28.

testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum, cessantibus iam oblationibus et sacrificiis (quibus nunquam ulla caruit religio) cæteris omnibus, prout hæc prænuntiata sunt a propheta ultimo veteris testamenti Malach. I. 10. etc. *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum: et munus non accipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus: et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda: quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.* Locum hunc S. Justinus M. in dialogo Triphoni Judæo ob oculos ponit *a*), quo in locum sacrificiorum ipso sanguine brutorum et aliarum eiuscemodi rerum sordescentium oblatio munda in gentibus offerenda dicitur, ac sacrificanda. „De iis autem, subdit S. martyr allato Malachiæ loco, quæ ipsi in omni loco a nobis gentibus offeruntur sacrificiis, id est, de pane Eucharistiæ, et de calice similiter Eucharistiæ, iam tum prædicit, illud etiam addens, nomen suum a nobis glorificari, a vobis autem prophanari.“ Locum parallelum in eandem Malachiæ prophetiam paulo post ex S. Irenæo afferemus.

Sacrificium corporis et sanguinis Christi in altari.

Cum primum Christus se in cruce obtulit sacrificium, prophanabantur sacrificia

a) *Num.* 41.

veteris testamenti, quæ erant huius sacrificii in cruce figuræ, iam iuxta apostolum inania elementa. Quid vero amplius hic foret, si sub elementis panis et vini non lateret veritas corporis et sanguinis Christi iuxta tam apertum effatum Christi? „Cum, ut verbis S. Justini utar *a*), per alimoniam suam siccam simul et liquidam passionis illius, quam propter eos (christianos) Filius Dei passus est, recordationem faciunt.“ Quid clarius dici queat de incruenti illius sacrificii celebratione, quam idem S. martyr in apologia II. singillatim describit. Plura ex S. Justino alibi recensuimus, possetque integra SS. Patrum series afferri *b*), qui memoratum Malachiæ locum huc interpretantur; ex quibus est S. Irenæus inter primos et præcipuos, ex quo afferemus locum ex veteri Msc. nuper in lucem inter alia prolatum in novissima S. Irenæi editione a Christophoro Pfaffio Lutherano, quibus Zwingliani et Calvinistæ merito exprobrant, statuta reali præsentia in Eucharistia sequi etiam oblationem fieri seu sacrificium. Sam. Jebb porro anglus in tertio opp. S. Justini volumine ostendit *c*), apostolos et omnes fere Ecclesiæ Patres Eucharistiam pro novi testamenti sacrificio habuisse. Ernestus Grabius itidem anglus in notis ad

a) *Ibid. n.* 117. *b*) *Principia theolog. liturg. C. I.*
c) *Pag.* 215.

S. Irenæi lib. IV. c. 32. in edit. Mauriana c. 17. Eucharistiam proprium sacrificium nominat, allatis veterum et recentiorum super hac re iudiciis, atque etiam subscribit Jo. Medi et aliorum Anglorum voto de restituendo hoc N. T. sacrificio. Itaque S. Irenæus martyr in memorato a Pfaffio edito fragmento II. post allatum inter alia Malachiæ locum: „Hæ oblationes, ait, non secundum legem sunt, cuius chirographum delens Dominus e medio sustulit, sed secundum spiritum: nam in spiritu et veritate oportet adorare Dominum. Quapropter oblatio Eucharistiæ etiam non carnalis, sed spiritualis est, et in hoc munda." Qualem nimirum a solis ortu usque ad occasum in gentibus fore offerendam prædixit Malachias; illam autem hic id esse dicit S. Irenæus, quod Christus mulieri Samaritanæ denuntiaverat venisse horam, *quando neque in monte hoc, neque in Jerosolyma adorabitis Patrem a)*: ubi utique de sacrificio res est, quocirca Samaritanis cum Judæis erat schisma, illis in monte Garizim offerentibns, quod dicebant Judæi in Hierosolymis tantum faciendum esse; recte id quidem; ipsius Christi effato: *quia salus ex Judæis*, ex salvatore nimirum Christo Jesu, qui pro nobis se victimam in cruce Deo Patri obtulit: atque hinc cessante typico V. T.

a) *Jo. IV. 21.*

cultu in brutis victimis successit novus, quem Christus in sui commemorationem instituit: non utique in nudis panis et vini symbolis, secundum egenas V. T. figuras et umbras eo solum discrimine, quod veteres essent signa futurorum in pane et vino etiam iam tunc quidem, sed præterea aliis, atque aliis ante legem et sub lege signis multo expressioribus, adeoque secundum naturam figuræ et commemorationis, significantioribus in destructione ipsa victimæ. Quod vero fiat hic commemoratio rei iam præteritæ, id ad perfectionem sacrificii plus non conferret, destrueret autem naturam N. T. quæ est, cessante umbra, in spiritu et veritate a): *Nam et Pater tales quærit, qui adorent eum, Spiritus est Deus: et eos, qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare.* Quod utique sacramentaliter non carnaliter fit, quando Christus super altari revera sistitur, atque hostiam se Deo eandem ac in cruce offert, iuxta sacræ institutionis verba, quæ leguntur Matth. XXVI. 26. etc. eademque Marc. XIV. 22. etc. et quod oblationem attinet, significantius adhuc Luc. XXII. 19., perinde ac apud D. Paulum I. Cor. XI. 24. etc.: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur: hoc facite in meam commemorationem . . . Hic calix novum testamentum est in meo sanguine, qui pro vobis*

a) *Jo. IV.* 23.

CAPUT CXXXVI. *effundetur. Hoc facite quotiescumque bibetis in meam commemorationem.* Verba hæc *ſpiritus et vita ſunt*, non Capharnaitice ſumenda; ſed prout dicit apostolus *a*): *Seminatur corpus animale, ſurget corpus ſpirituale:* id est, iuxta S. Justinum mox laudatum non carnalis ſed ſpiritualis, uti S. Athenagoræ dicitur in apologia incruentum ſacrificium, λογικὴ λατρεία cultus rationalis: „Nec, ut habet antiquissimæ liturgiæ Romanæ, quæ S. Leonis nomine edita est, oratio, irrationabilium cruor effunditur animantum, ſed ſancti Spiritus operante virtute ſacrificium iam nostrum corpus et ſanguis ipsius est ſacerdotis:“ quo ſub ſpeciebus panis et vini unice iuxta ordinem Melchisedech Deo digna oblatio fit; dum offerimus in ſpiritu et veritate Deum Deo, quæ ſola condigna Deo potest esse hostia ac cultus Θεοπρεπὴς in ſacrificio N. T. in quo Christus ſimul offerens est et oblatio, *Sacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchisedech*, ut psalm. CIX. dicitur, quem ipse de se Christus interpretatur *b*). „Sacrificium iam nostri temporis corpus et ſanguis est ipsius ſacerdotis. De illo quippe tanto ante prædictum est in psalmis: *Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchisedech*, ut ait S. Augustinus Serm. III. inter nunc primum ex membranis bibl. Cæs. Vindobonensis

Deo digna hostia, ac cultus.

a) *I. Cor. XV.* 44. *b*) *Matth. XXII.* 41. *etc.*

editos a P. Mich. Denis primo eius bibliothecæ custode, c. I. p. 10. Sacerdotem autem secundum ordinem Melchisedech se Christus non exhibuit in cruce, sed in ultima cœna, quando panem et vinum corpus et sanguinem fecit suum: idque, dum facere in suam commemorationem præcepit, prout fit, fietque semper mortem Domini annuntiando in sacramento altaris *donec veniat* in consummatione sæculi, sacerdos secundum ordinem Melchisedech demonstratur, *appellatus a Deo*, iuxta apostolum *a*), *pontifex iuxta ordinem Melchisedech. De quo nobis grandis sermo et interpretabilis ad dicendum: quoniam imbecilles facti estis ad audiendum.* Aperuit autem, ut modo innuimus, mox amplius explicaturi, fidelibus Corinthiis; Hebræis vacillantibus adhuc ad hoc mysterium imbecillibus.

Quid mirum, si inperceptibile ac ineffabile hoc mysterium sibi suffeni irrideant, qui nil nisi quod sensibus percipiunt, aut imbecilla ratione assequuntur, in animum sibi inducunt, iam non credendum. „Quot sunt, qui modo dicunt, sunt verba S. Jo. Chrysostomi *b*), vellem eius formam, typum, vestimenta, calceamenta videre? Ecce illum vides, ipsum tangis, ipsum comedis. Et tu quidem vestimenta videre

a) *Hebr. V.* 10. *b*) *Hom. LXXXII. in Matth. n.* 4.

Caput CXXXVI. cupis; ipse vero se ipsum tibi dat, non videndum modo, ſed tangendum, comedendum, intus accipiendum." At hoc ipsum est, quod irreligiosos nostri ævi quam maxime offendit, atque ab illis magis ſacramentum hoc blasphematur, quam ipsum incarnationis mysterium. Magnus ille ore hominum, qui unicus dici iam passim ſolet, Fridericus Borussiæ rex, quique vulgatis ſuis operibus multo maiorem ſtragem animarum post mortem, quam vivus corporum editurus, nisi nimis cum ſuis consortibus desiperet, videbatur, minus indignatur temporibus fabulosis, quæ ingentem numinum multitudinem protulerunt, quam philosophicis illis, quibus homines, ut et Deum colerent crucis ſupplicio affectum, et eum qui se vorandum, ut blasphemat, dare voluit, ſibi persuadere potuerint. Sed enim *en populus ſapiens, et intelligens, gens magna a)*, christianorum ſcilicet, quæ orbem replet, profitetur incunctanter Deum, qui indutus hominem dignam se in cruce Deo obtulit hostiam, reliquisse ſemetipsum in altari unice Deo dignum offerendum ſacrificium ad unice dignum eidem exhibendum cultum, quod fieri nulla re creata poterat b): *Nec est alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes ſibi, ſicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris.* Non

a) Deut. IV. 6. *b) Ib. vers. 7.*

aliter dicere hoc potuit Moyses de cæremoniis veteris testamenti quam quod essent figuræ novi, quod ſanguine divini agni est dedicatum, *etenim pascha nostrum immolatus est Christus*, immolatusque quotidie in altari comeditur verus agnus paschalis: „Qui se ipsum tibi dat non videndum modo, ſed tangendum, comedendum, intus accipiendum.“ Cuinam persuaso de veritate, divinitateque utriusque testamenti V. et N. paradoxum videatur, ut figuræ tam perfecte respondeat figuratum? Agnus nimirum, *qui occisus est ab origine mundi* a) et usque ad finem mundi immolabitur ſacrificio incruento, cultuque latreutico vere et omnimode divino per Jesum Christum unigenitum Filium Dei Verbum incarnatum, qui est agnus Dei verus, cuique in altari immolato ſimul cum Patre et Spiritu ſancto offertur in Trinitate perfecta ſacrificium.

Demonstratur hinc non potuisse Deum ſibi hunc non reddere Deo vero unice condignum per Deum verum, legitimum cultum, debitamque iustitiam. Non potest non Deus omnia facere propter ſemetipsum. Sicut ergo divinæ iustitiæ ſatisfecit ſacrificando se pro nobis ſemel in cruce; ita maiestati ſuæ condignus cultus redditur per eundem Filium ſuum, relinquentem se in

a) *Apoc. XI.* 15.

CAPUT CXXXVI. iuge sacrificium in Eucharistia: illic sacrificio cruento oblatus pro peccatis nostris, hic per idem sacrificium incruentum satisfacit cultu perpetuo λατρεία perfecta. Illic pascha 'nostrum immolatus est Christus abolito veteri, et instituto novo in sui commemorationem, prout apud evangelistam Lucam legitur: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur; hoc facite in meam commemorationem:* uti etiam apud Paulum habetur *a*): ubi vocem græcam κλώμενον *quod pro vobis frangitur*, vulgatus vertit, *tradetur*, cum in præsenti sit perinde ac apud Lucam *datur* διδόμενον, et apud omnes tres evangelistas, qui de institutione Eucharistiæ in cœna agunt (S. Joannes autem rem iam cap. VI. anticipaverat) vox ἐκχυνόμενον de calice sanguinis: *Hic est enim*, ut Matthæus et Marcus apud vulgatum interpretem habent *b*), *sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum;* Lucas vero: *Hic est calix novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis effundetur*, seu effunditur, ἐκχυνόμενον: quod utrique convenit calici sanguinis eucharistici, et in cruce effundendi: quippe cum idem sanguis, qui postea effundendus erat in cruce, iam etiam hic contineretur in calice, essetque in commemorationem sacrificii cruenti

a) *I. Cor. XI.* 24. *b*) *Matth. XXVI.* 28. *et Marc. XIV.* 23.

in cruce deinceps offerendus quotidie in altari: quæ verba *in meam commemorationem* D. Paulus ad consecrationem calicis repetens mox ſubdit *a*): *Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, et calicem bibetis mortem Domini annuntiabitis, donec veniat*, iugi nimirum usque ad consummationem ſæculi ſacrificio novi testamenti in Christi ſanguine: quemadmodum apud Paulum perinde ac apud tres evangelistas dicitur novum testamentum in effuso Christi ſanguine pro nobis in cruce mortui: *Qui*, ut idem rem explicatissimam alibi reddit apostolus *b*), *per Spiritum ſanctum ſemetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis ad ſerviendum Deo viventi? Et ideo novi testamenti mediator est: ut morte intercedente, in redemtionem earum prævaricationum, quæ erant ſub priori testamento repromissionem accipiant, qui vocati ſunt æternæ hæreditatis. Ubi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris. Testamentum enim in mortuis confirmatum est: alioquin nondum valet, dum vivit qui testatus est.* Notandum vero quod Matthæus et Marcus in verbis institutionis habeant *ſanguis meus novi testamenti*, Lucas vero et Paulus: *Calix novum testamentum in meo ſanguine:* quibus verbis expressius tum veritas ſanguinis Christi in calice, cum etiam testamenti ratio explica-

a) *I. Cor. XI.* 26. *b*) *Hebr. IX.* 14.

Caput CXXXVI. tur, iuxta iam allatam ab apostolo declarationem mortem Domini annuntiari, dum pascha nostrum immolatus est Christus, iuxta eundem apostolum et evangelistas, in ipsa cœna, nec S. Joanne abludente: qui cum omnia præter anticipatam iam de Eucharistia doctrinam, enarraturus esset quæ cœnam illam, in qua is ſuper pectus Domini recubuerat, antecedebant, comitabantur, et ſequebantur, ſingula tamen *ante diem pascha* legalem acta fuisse commemorat.

Sacrificium ſecundum ordinem Melchisedech.

Cæteri vero evangelistæ postquam ea, quæ Christus iusserat de parando paschate, edixerant, deinceps quid Christus instituerit, et fecerit, narrant. Mysterium hoc Patrum concilii œcumenici Tridentini verbis potius quam meis explicare interest *a*): „Quoniam ſub priori testamento, teste apostolo Paulo, propter levitici ſacerdotii imbecillitatem consummatio non erat: oportuit, Deo Patre misericordiarum ita ordinante, ſacerdotem alium ſecundum ordinem Melchisedech ſurgere D. N. Jesum Christum, qui posset omnes, quotquot ſanctificandi essent, consummare, et ad perfectum adducere. Is igitur Deus ac Dominus noster, etsi ſemel se ipsum in ara crucis, morte intercedente, Deo Patri oblaturus erat, ut æternam illic redemtionem operaretur, quia tamen per

a) *Sess. XXII, c.* 1.

mortem ſacerdotium eius extinguendum non erat, in cœna noviſſima qua nocte tradebatur, ut dilectæ ſponſæ ſuæ Eccleſiæ viſibile, ſicut hominum natura exigit, relinqueret ſacrificium, quo cruentum illud ſemel in cruce peragendum repræſentaretur, eiuſque memoria in finem usque ſæculi permaneret, atque illius ſalutaris virtus in remiſſionem eorum, quæ a nobis quotidie committuntur, peccatorum applicaretur, ſacerdotem ſecundum ordinem Melchiſedech se in æternum conſtitutum declarans, corpus et ſanguinem ſuum ſub ſpeciebus panis et vini Deo Patri obtulit, ac ſub earundem rerum ſymbolis apoſtolis, quos tunc novi teſtamenti ſacerdotes conſtituebat, ut ſumerent, tradidit, et eisdem, eorumque in ſacerdotio ſucceſſoribus, ut offerrent, præcepit, per hæc verba: *Hoc facite in meam commemorationem*, uti ſemper catholica Eccleſia intellexit, et docuit." Breviter hæc S. Hieronymus in Matth. XXVI. 26. his verbis expreſſit. „Aſſumit panem, qui confortat cor hominis, et ad verum paschæ transgreditur ſacramentum: ut quomodo, præfiguratione eius, Melchiſedech ſummi Dei ſacerdos panem et vinum obtulit, ipſe quoque veritatem ſui corporis et ſanguinis repræſentaret." Sacerdotium Christi ſecundum ordinem

CAPUT CXXXVI.

Jesu, et carnem et ſanguinem esse edocti ſumus. Nam apostoli in commentariis ſuis, quæ evangelia vocantur, ſic ſibi mandatum esse tradiderunt: Jesum accepto pane, cum gratias egisset, dixisse: *Hoc facite in meam commemorationem: Hoc est corpus meum:* Similiter accepto calice, cum gratias egisset, dixisse: *Hic est ſanguis meus.*" Cum in ore duorum aut trium ſtet omne verbum, S. Justino martyri, qui Gentilibus rationem ſacrificii Christiani exposuit, tres alios iungamus martyres Irenæum, Ignatium et Cyprianum, qui epist. 63. ad Cæcilium, in ſacerdote Melchisedech ſacrificii dominici ſacramentum præfiguratum explicat iuxta psalmistam: *Tu es ſacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchisedech*, cuius præstantiam præ ſacerdotio Aaronico iam S. Paulus Hebr. VII. ostendit, hincque argumentatus S. Cyprianus: „Quod autem, inquit, Melchisedech typum Christi portaret, declarat in psalmis Spiritus ſanctus ex persona Patris ad Filium dicens: *Ante luciferum genui te. Tu es ſacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchisedech.* Qui utique ordo hic est de ſacrificio illo veniens, et inde descendens, quod Melchisedech ſacerdos Dei ſummi fuit, quod panem et vinum obtulit, quod Abraham benedixit. Nam qui magis ſacerdos Dei ſummi, quam Dominus noster Jesus Christus? Qui ſacrificium Deo Patri obtulit, et obtulit

hoc idem, quod Melchisedech obtulerat, id est, panem et vinum, suum scilicet corpus et sanguinem." De eo autem, quod idem faciendum, hoc est sacrificandum in sui commemorationem voluit, atque adeo sacerdos in æternum iuxta ordinem Melchisedech hoc sacrificium instituit, idem ep. 63. „Nam, inquit, si Jesus Christus Dominus et Deus noster, ipse et summus sacerdos Dei Patris, et sacrificium Patri se ipsum primus obtulit, et hoc fieri in sui commemorationem præcepit: utique ille sacerdos vice Christi vere fungitur, qui id, quod Christus fecit, imitatur."

Est hoc idem quod S. Clemens, cuius apostolus meminit Phil. IV. 3. fuitque D. Petri in cathedra Romana post Linum et Cletum successor, dicit, epist. I. ad Corinthios n. 40.: „Ubi etiam et a quibus celebrari vult, ipse excelsissima sua voluntate definivit, ut pure et sancte omnia facta in beneplacito accepta essent voluntati eius. Qui ergo assignatis temporibus oblationes suas faciunt, accepti, et beati sunt: nam qui sequuntur leges Domini, non aberrant. Summo quippe sacerdoti sua munia tributa sunt, et sacerdotibus locus proprius assignatus est, et levitis sua ministeria incumbunt, homo laicus præceptis laicis constringitur." Sacerdotes autem ad sacrificandum sunt instituti etiam in novo testamento eo

CAPUT CXXXVI. discrimine, quod tam luculenter D. Paulus in epistola ad Hebræos secundum ordinem Aaron in veteri, et secundum ordinem Melchisedech in N. T. declarat.

Idem S. Irenæus agit contra Judæos et hæreticos, docens quomodo Christus veteribus sacrificiis novum substituens *a*): „Eum, qui ex creatura panis est, accepit, et gratias egit, dicens: *Hoc est meum corpus.* Et calicem similiter, qui est ex ea creatura, quæ est secundum nos, suum sanguinem confessus est, et novi testamenti novam docuit oblationem: quam Ecclesia ab apostolis accipiens, in universo mundo offert Deo." Affert postea ex Malachia I. 10. 11. prophetarum duodecim ultimo locum, quo repudiato veteri sacrificio novum prædicitur offerendum inter Gentes in omni loco *purum*, de quo deinceps agens capite sequenti: „Non genus, inquit *b*), oblationum reprobatum est; oblationes enim et illic, oblationes autem et hic: sacrificia in populo, sacrificia in Ecclesia, sed species immutata est tantum, quippe cum iam non a servis, sed a liberis offeratur." Et postea *c*): „Oportet enim nos oblationem Deo facere, et in omnibus gratos inveniri fabricatori Deo, in sententia pura, et fide

a) *Lib. IV. contra Hæres. c.* 17. *n.* 5. *p.* 249.
b) *Num.* 2. *p.* 250. *c*) *Num.* 4. *p.* 251.

ſine hypocriſi, in ſpe firma, et dilectione ferventi, primitias earum, quæ ſunt eius, creaturatum offerentes. Et hanc oblationem Ecclesia ſola puram offert fabricatori, offerens ei cum gratiarum actione ex creatura eius. Judæi autem non offerunt: manus enim eorum ſanguine plenæ ſunt; non enim receperunt Verbum, quod offertur Deo; ſed neque omnes hæreticorum ſynagogæ. Alii enim alterum præter fabricatorem dicentes Patrem, ea, quæ ſecundum nos creata ſunt, offerentes ei, cupidum alieni ostendunt eum, et aliena concupiscentem. Qui vero ex defectione, et ignorantia et passione dicunt facta ea, quæ ſunt ſecundum nos, ignorantiæ, passionis, et defectionis fructus offerentes, peccant in Patrem ſuum, contumeliam facientes magis ei, quam gratias agentes. Quomodo autem constabit eis, eum panem, in quo gratiæ actæ ſint, corpus esse Domini ſui, et calicem ſanguinis eius, si non ipsum fabricatoris mundi filium dicant.... Quomodo autem rursus dicunt, carnem in corruptionem venire, et non percipere vitam, quæ corpore Domini et ſanguine alitur? Ergo aut ſententiam mutent, aut abstineant offerendo, quæ prædicta ſunt."

Transsubstantiatio.

Tales nobis hæreticos iam S. Ignatius M. in epistola ad Smyrnæos n. 7. designat:

Caput CXXXVI. „Ab Eucharistia, inquit, et oratione abstinent; eoquod non confiteantur Eucharistiam carnem esse Servatoris N. J. C., quæ pro peccatis nostris passa est." Quibus verbis simul in hoc testimonio perinde ac aliorum martyrum, qui fidem sanguine signarunt SS. Justini, Irenæi, Cypriani luculentissimum habetur testimonium de veritate realis præsentiæ Christi in Eucharistia, quod S. Justinus philosophus gentilibus, qui iuxta apostolum I. Cor. I. 22.: *Sapientiam quærunt*, etiam rationibus firmat, demonstratque. Duplicem enim allatus a nobis ex prima pro Christianis ad Antoninum pium Imp. apologia locus demonstrationem habet veritatis catholicæ, in explicandis verbis Christi: *Hoc est corpus meum*: *Hic est sanguis meus*, alteram ex natura desumtam, ut quemadmodum panis et vinum aliaque alimenta in carnem et sanguinem nostrum transmutentur, ita panis et vinum in corpus et sanguinem Christi: altera longe sublimissima est ratio ac divina, ut quemadmodum in incarnatione caro Verbi ab ipso Verbo carnem assumente perfecta est, ita in Eucharistia panis et vinum caro et sanguis fiant per precem, verba ipsius continentem, nimirum: *Hoc est corpus meum: Hic est sanguis meus.* Utrumque argumentum coniungit S. Gregorius Nissenus *a*): „Unde in

a) *Orat. Catechet. c.* 37. *T. III. p.* 104.

illo corpore transmutatus panis transit in divinam virtutem, per idem nunc fit similiter. Nam et illic verbi gratia sanctum fecit corpus, cui ex pane erat substantia; et quodammodo ipsum quoque erat panis: et hic similiter panis, sicut dicit apostolus, sanctificatur per Verbum Dei et orationem, non eo quidem, quod cibo mediante in Verbi corpus evadat, sed quod statim per Verbum in corpus transmutetur, sicut dictum est a Verbo: *Hoc est corpus meum.* " Nempe, *quod pro vobis tradetur.* Ex quibus verbis S. Augustinus Neophytos allocutus, simplicissimam eis proponit fidem, *hoc accipite in pane, quód pependit in cruce etc.* S. Gregorius Nissenus autem altius assurgens id agit, ut difficultati illi occurrat, quomodo idem corpus Christi, ut alibi a me est expositum *a*), a fidelibus in tam diversis locis sumi possit: „Quomodo, inquit *b*), fieri potuerit, ut unum illud corpus, quod tam multis fidelium millibus in universo orbe terrarum semper distribuitur, totum per partem sit in unoquoque, et ipsum in se totum maneat?" Quam rem quibusdam allatis comparationibus, ex rerum natura illustrat; quemadmodum etiam Eutychius patriarcha in eadem Ecclesia græca, ubi simplicior, adeoque purior semper fuit

a) *Theologia vetus et nova circa præsentiam Christi in Eucharistia cap. VI. p.* 164. *etc. Cap. XIX. p.* 528. *etc.*
b) *Loc. cit. p.* 172.

theologia eucharistica, apud Balt. Corder. in catena græcorum Patrum in Lucæ cap. XXII. 16. *a*): „Totum igitur, inquit, sacrum corpus Domini sumitur, tametsi tantum particula suscipiatur. Dividitur enim indivisibili modo, in omnibus partibus existens propter commixtionem: quemadmodum sigillum omnibus se communicat, et figuram suam imprimit, unicum tamen permanet, atque immutatum, et post sui communicationem non minuitur, tametsi res innumeræ illo obsignentur. Et quemadmodum vox ab uno prolata, et per aërem diffusa, tota quidem penes illum a quo procedit manet, et in aëre facta, tota etiam ab omnibus illam audientibus excipitur, nemine eorum plus minusve referente, cum tota sit indivisibilis, et eadem in omnibus, qui illam auribus hauriunt, tametsi illi numero sint mille aut plures." Quæ comparatio lucem maiorem assertioremque accipit per explicationem S. Gregorii Nissæni qua panem et vinum in corpus et sanguinem Christi transmutari ostendit, quandocunque et ubicunque fit verbis Christi consecratio, transmutaturque, perinde ac dum viveret Christus, panis et vinum, cibus et potus in eius corpus et sanguinem. „Quærebatur enim, ait *b*), quemadmodum quod est in illo corpus Christi, vivificat omnem hominum

a) *Pag.* 552. *b*) *Ib. p.* 103.

naturam, in quibus est fides, omnibus distributum et ipsum minime diminutum. Fortasse ergo non procul absumus a probabili ratione. Nam si cuiusvis corporis subsistentia nutrimento, nimirum cibo et potu constet: sit autem cibus ille panis, potusque aqua vino exhilarata; Dei autem Verbum, sicut prius est definitum, quod est Deus, et Verbum, humana est natura contemperatum: et cum esset in nostro corpore, non aliquam aliam humanæ naturæ innovavit constitutionem; sed per ea, quæ sunt consueta, et congruentia, suo corpori dedit permansionem, cibo et potu continens substantiam. Cibus autem erat panis. Quomodo ergo in nobis, sicut iam sæpe dictum est, qui panem vidit, humanum corpus videt quodammodo, quod, cum ille in eo fuerit, hoc fit: ita illic quoque quod Deus suscepit corpus, cum panis alimentum accepisset, quadam ratione idem erat, qui ille, alimento, ut dictum est, transeunte in naturam corporis. Nam quod est omnium proprium, id quoque pro certo et constanti est in illa carne, nempe quod illud quoque corpus pane continebatur. Corpus autem, Dei Verbi inhabitatione ad divinam transmutatum est dignitatem. Recte ergo nunc quoque Dei Verbo sanctificatum panem in Dei Verbi corpus credo transmutari. Etenim panis erat potestate

illud corpus. Fuit autem sanctificatus habitatione Verbi, quod tanquam in tabernaculo habitavit in carne." Tam ad captum est hæc theologia eucharistica ad explicandam conversionem panis et vini in corpus et sanguinem Christi, quam est alienus vel ab ipsa natura conceptus ubiquisticus, seu omnipræsentia Lutheri, vel impanatio ad explicandam realem præsentiam convenienter ad verba Christi: *Hoc est corpus meum: Hic est sanguis meus.*

Suapte vero natura se hic menti ingerit transsubstantiatio: „quando, iuxta phrasin S. Irenæi *a)*, mixtus calix, et fractus panis fit Eucharistia sanguinis et corporis Christi, ex quibus augetur, et consistit substantia carnis nostræ." Id quod fatetur Ernestus Grabius Anglus ad S. Gregorium Nissenum inter alios provocans, dum respiciens ad substantialem transmutationem per *ἐπαύξησιν* in notis sic loquitur ad hunc S. Irenæi locum: „Sicut panis quem Servator in terris comedit, vi naturalis caloris in carnem eius vertebatur, et noster panis quotidianus in substantiam corporis nostri transit: quod corpus hodie a nobis gestatum idem dicitur cum illo, in quo ante plures annos versati sumus, quoniam eadem anima vegetatur; licet particulæ eius

a) Lib. V. contra Hæres. c. II. n. 3.

ſint prorsus diverſæ, et nulla forte ex prioribus existat ſuperstes." Quæ ratio in Christo Deo et homine multo manifestissima est, dum in eo humana natura propria ſubsistentia carens ſubsistit in Verbo divino atque unum idemque ſistitur ex pane et vino transsubstantiatum corpus Christi quibuscunque locorum aut temporum (quorum quod attinet distantiam, haud dispar est ad rem ratio) intervallis fiat consecratio, quin corpus, quod eius naturæ adversatur, replicet, aut res implicet, quam quotidiano in nobismetipsis experimento contestatam habemus; ut quemadmodum panis et vinum in nostram ſubstantiam transmutantur, ita in Eucharistia panis et vinum in corpus et ſanguinem Christi: „Non per generationem, ut verbis Bellarmini utar *a*), non per motum localem, ſed per conversionem panis in ipsum." Adhibet hic S. Irenæus l. c. obvia ad rem de vite et tritico exempla: „Quemadmodum lignum vitis depositum in terram ſuo fructificat tempore, et granum tritici, decidens in terram et dissolutum multiplex ſurgit per ſpiritum Dei, qui continet omnia: quæ deinde per ſapientiam in usum hominis veniunt, et percipientia verbum Dei Eucharistia fiunt, quod est corpus et ſanguis Christi." Solent hic SS. Patres (quos

a) *De ſacramento Euch. Lib. III. c.* 4.

recensui citato iam libro theol. V. et N. circa præsentiam Christi in Euchar. c. VI.) ad efficax illud provocare in rerum creatione divinum verbum, aut ad miracula non solum Christi in conversione aquæ in vinum, verum etiam in veteri testamento a Moyse patrata conversione virgæ in serpentem mox in primam naturam redeuntis, et aquarum Ægyptiarum in sanguinem. Quæ quidem attentionem magis ad se rapiunt, ut tamen omnium accommodatissimum sit exemplum quotidianum ac naturale nutritionis a S. Gregor. Nisseno maxime illustratum, quæ vero obvia cum „assiduitate sua vilescant, ut cum S. Augustino loquar *a*), ita ut pene nemo dignetur attendere opera Dei mira, et stupenda in quolibet seminis grano, secundum ipsam suam misericordiam servavit sibi quædam, quæ faceret oportuno tempore præter usitatum cursum ordinemque naturæ, ut non maiora sed insolita videndo stuperent, quibus quotidiana viluerant."

a) *Tract. XXIV. in Joan. n.* 1.

CAPUT CXXXVII.

CHRISTI CLARIFICATIO PER PASSIONEM, ET MORTEM IN RESURRECTIONE SUA.

Cum exisset (Judas) dixit Jesus: *Nunc clarificatus est Filius hominis: et Deus clarificatus est in eo.* Si Deus clarificatus est in eo, et Deus clarificabit eum in femetipso: et continuo clarificabit eum. Jo. XIII. 31. etc.

Oblatus, quia ipse voluit.

O immensam clementiam Dei erga genus humanum ipso momento, quo proditor Judas, nunc primum agno pro falute generis humani immolando pastus, exit, ut atrocissimum omnium proditionis fcelus compleat, Christus se clarificatum charis manifestat discipulis: „Non, funt verba S. Cyrilli Hierosolymitani *a*), quod prius careret gloria; glorificatus enim erat gloria, quam habuit ante constitutionem mundi: Verum ut Deus glorificabatur ab æterno, modo vero glorificabatur, dum patientiæ gestaret coronam. Non coacte reliquit vitam, nec vi illata mactatus est, fed voluntarie. Audi quid dicat: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum fumendi eam.* Volens inimicis concedo: nisi enim vellem, non

a) *Catech. XIII. n. 6. p.* 185.

CAPUT CXXXVII.

fieret. Venit igitur ex libero proposito ad passionem, gaudens de eximio opere, lætabundus de corona, plaudens ſibi de hominum ſalute: crucem non erubescens, ſalutem enim dabat orbi. Neque enim vilis erat homo, qui patiebatur, ſed Deus inhumanatus deque obedientiæ præmio decertans." S. Anselmus lib. I. *Cur Deus homo*, factæ ſibi cap. 8. obiectioni de obedientia Christi respondens Bosoni: „Non bene, inquit *a*), discernis inter hoc, quod fecit exigente obedientia, et quod ſibi factum, quia ſervavit obedientiam, ſustinuit non exigente obedientia." Explicat deinceps rem ex apost. Phil. II. *Factus est obediens etc. Propterea exaltavit illum etc.* Et ex illo Ps. CIX. *De torrente in via bibet, propterea exaltavit caput.*

Ipsi, quibus crucifixus ſtultitia est, mundi ſapientes, illustrissimi illi heroes quam maxime celebrantur, qui vitam pro ſalute patriæ exponentes victores extiterunt. Apostolorum nomine Paulus: *Nos*, inquit *b*), *prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem ſcandalum, Gentibus vero ſtultitiam: ipsis autem vocatis Judæis atque Gentibus Christum Dei virtutem, et ſapientiam*, quam nempe Deus cum immensa benignitate ſua et iustitia tam eximie in rédemtione humana plena cœlesti

a) *Pag.* 77. *b*) *I. Cor.*

Caput CXXXVII.

Patri per mortem unigeniti Filii præstita iustitia demonstravit, atque etiam hoc modo Deus clarificatus est in semetipso, omnia in omnibus etiam operibus suis per creationem, et redemtionem, quam iam in cruce ac passione sua effuso sanguine consummaturus erat, immolandus verus agnus paschalis, cuius sacrificii commemorationem iam in cœna modo instituerat; atque *clarificatus est Filius hominis*, mox cum se Christus discipulis suis iam antea denunciasset, venisse horam, *ut clarificetur Filius hominis*, sese illis ceu granum frumenti in exemplum dedit, quod *nisi cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Qui amat animam suam, perdet eam: et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam a).* Quibus verbis generatim innuit apostolis, quod postea singulariter manifestavit Petro, *qua morte clarificaturus esset Deum b)*, siquidem et cæteri plerique omnes apostoli fuerint Christum per mortem secuti, quod mox sequentibus haud obscure significatur verbis: *Si quis mihi ministrat, me sequatur, et ubi ego sum, illic et minister meus erit. Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus*; eo nimirum honore et gloria, *ut ubi ego sum, illic et minister*

a) *Joan. XII. 23.* b) *Ib. XXI. 19.*

CAPUT CXXXVII.

meus erit, quod suis obtinuit electis per passionem et mortem suam, quæ cum tunc proxima esset, dicit: *Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater, salvifica me ex hac hora. Sed propterea veni in hanc horam.* Quæ verba parallela sunt illis in horto: *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste.* Hic vero mox subdit: *Pater, clarifica nomen tuum;* cum paulo antea dixisset: *Venit hora, ut clarificetur Filius hominis;* dum paulo post se iam ante passionem et mortem suam clarificatum testatur, quando solos undecim apostolos electos electorumque omnium instar coram se habuit, postquam iam exisset Judas, quo adhuc præsente paulo ante a): *Turbatus est spiritu: et protestatus est et dixit: Quia unus ex vobis tradet me.* Quo in loco manifesta apparet causa cur præsente adhuc Juda turbatus sit Christus, perinde ac mœroris in horto non propter se aut ea, quæ a se sustinenda essent in passione sua ac morte, sed quemadmodum hic propter proditorem, ita in horto propter eos omnes, qui non essent participes futuri passionis ac mortis suæ, qua *clarificatus est* ut *Filius hominis; et Deus clarificatus est in eo.* „Quid est, quærit S. Jo. Chrysostomus b), *Deus glorificabit eum in se ipso?* Hoc est, per se

a) *Joan. XIII.* 21.

b) *Hom. LXXII. n.* 2. *T. VIII. p.* 425.

ipsum, non per alium; et ſtatim clarificabit eum, ſimul cum cruce. Non post longum tempus, inquit, neque diu post resurrectionem illum reddet ſplendidum; ſed ſtatim in ipsa cruce conspicuæ res apparebunt. Sol namque obscuratus est, petræ ſcissæ ſunt, velum quoque ſcissum est, multa corpora ſanctorum, qui dormierant, ſuscitata ſunt: ſepulchrum ſignacula habebat, custodes assidebant; et cum lapis corpori ſuperpositus esset, corpus ſurrexit, post quadraginta dies ſpiritus datus est, et ſtatim omnes illum prædicarunt. Hoc est illud: glorificabit illum in se ipso, et ſtatim glorificabit illum: non per angelos, non per aliam quamdam potestatem, ſed per se ipsum. "

Caput CXXXVIII

CAPUT CXXXVIII.

MANDATUM NOVUM MUTUÆ DILECTIONIS.

Filioli, adhuc modicum vobiscum sum. Quæretis me: et sicut dixi Judæis: Quo ego vado, vos non potestis venire: et vobis dico modo: *Mandatum novum do vobis: ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, ut et vos diligatis invicem. In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.* Jo. XIII. 33. etc.

Inter Christianos.

Animadverte verba, ceu tenerrime amantis patris moriturientis: *Filioli, adhuc modicum vobiscum sum.* Quid vero testamenti loco eis reliquit, dum eos, necdum hæreditatem paternam adituros in cœlis, adhuc in hoc mundo reliquit? *Quo ego vado*, ait, *vos non potestis venire, et vobis dico modo.* Vides, quomodo attentionem moveat ad ea, quæ dicturus est; et quid dicit? Audi ultimam voluntatem Salvatoris nostri: *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem.* Sed nunquid amor proximi ex duobus illis mandatis erat, in quibus tota lex pendet et prophetæ? At erat præceptum hoc depravatum et neglectum vitio hominum, amore proprio abductorum, præsertim etiam

Judaicæ gentis, ſuis rebus nimium ſtudentium, et prærogativa ſua cæteras nationes, ac homines proximos ſuos deſpicientium, odientiumque. Secundum ſiniſtram ſcribarum interpretationem, qua proximum in lege ſolum pro amicis, contribulibus, neceſſariis ſuis habere ſolebant, accipi ſolet illud Matth. V. 43. *Diliges proximum tuum; et odio habebis inimicum tuum.* Poteſt tamen etiam ad literam ſumi, de inimicis illis, quibus parcere ac misereri vetabantur veluti populis Chananeæ Deut. VII. 2. vel Amalecitis, quos delere iubebantur Deo etiam inimicos, quos ſæpe inceſſit, ac execratur pſalmiſta.

Novum porro ac eximium, ſingulareque mandatum hoc voluit eſſe Chriſtus ſuorum diſcipulorum veluti teſſeram, in quo cognoſcerent omnes, *quia diſcipuli mei eſtis;* ſicut in Actis IV. 32. legimus: *Multitudinis autem credentium erat cor unum, et anima una.* Et V. 12.: *Erant unanimiter omnes in porticu Salomonis.* Nec ſtatim deferbuit arctiſſima hæc dilectionis inter Chriſtianos coniunctio, ſed, ut Tertullianus in Apologetico ſcribit *a*), „eiusmodi vel maxime dilectionis operatio nobis notam inurit apud quosdam. Vide, inquiunt, ut invicem se diligant (ipsi enim invicem oderunt) et ut pro alterutro

a) *Cap.* 39. *p.* 31.

Caput CXXXVIII

mori parati ſunt!" Et mox: „Itaque qui animo animaque miſcemur, nihil de rei communicatione dubitamus. Omnia indiſcreta ſunt apud nos, præter uxores." Paulo post de religiosis christianorum conviviis, quæ *Agape* vocabant *a*): „Cœna nostra de nomine rationem ſui ostendit; id vocatur, quod dilectio penes græcos." Et Minutius Felix in ſuo octavio: „Sic mutuo, quod doletis, amore diligimus, quoniam odisse non novimus. Sic nos, quod invidetis, fratres vocamus, ut unius Dei parentis omnes, ut consortes fidei, ut ſpei cohæredes." Nempe ut citato loco ſupra dixerat Tertullianus: „Fratres et dicuntur, et habentnr, qui unum Patrem Deum agnoverunt, qui unum Spiritum biberunt ſanctitatis, qui de uno utero ignorantiæ eiusdem ad unam lucem expaverunt veritatis. Sed eo fortasse minus legitimi existimamur, quia nulla de fraternitate nostra tragœdia exclamat, vel quia ex ſubstantia familiari fratres ſumus." Quam vero iam rarescit, estque odiosum hoc nomen, ac despicabile habetur hodie in iis, qui, primæ apostolicæ Ecclesiæ more Hierosolymis, communionem bonorum consectantur! Quam quæso veterascit apud Christianos mandatum Christi hoc novum novi testamenti! *Quod autem*, ut de veteri tunc abolendo loquitur D.

a) *Ib. pag.* 32.

Paulus Hebr. VIII. 13. *antiquatur, et senescit, prope interitum est.* Infelix omen novissimorum temporum, quia tunc, ut Christus ipse notavit, *refrigescet charitas multorum:* charitas Dei, et proximi suis testamenti loco relicta.

CAPUT CXXXIX.

APOSTOLI CONTENDENTES, QUI INTER EOS ESSET MAJOR?

Facta est autem et contentio inter eos, quis eorum videretur esse maior. Dixit autem eis: Reges gentium dominantur eorum: et qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. *Vos autem non sic: sed qui maior est in vobis, fiat sicut minor: et qui præcessor est, sicut ministrator etc.* Luc. XXII. 24. etc.

A dominandi fastu revocantur.

Non semel facta est inter apostolos hæc contentio, ut apud evangelistas diversis refertur locis. Ac primum quidem locum dare potuerunt prærogativæ Petro datæ: tum etiam, ut observat S. Jo. Chrysostomus *a)*, didrachma pro se et Petro solo solutum: postquam hæc enim acciderunt,

a) Hom. LVIII. in Matth. n. 2.

Caput CXXXIX.

apud evangelistas primum facta contentio esse legitur; transfiguratio item, ubi quidem cum Petro simul adfuerunt Jacobus, et Joannes filii Zebedæi, qui, ut Marc. X. 35. legitur, aut eorum mater, ut habet Matthæus XX. 20. accessit ad Jesum petens, *ut*, ait, *sedeant hi duo filii mei, unus ad dexteram tuam, et unus ad sinistram tuam in regno tuo.* Marcus memorat audientes hæc decem cœpisse indignari de Jacobo et Joanne, Jesus autem vocans eos, *ait illis: Scitis, quia hi, qui videntur principari gentibus, dominantur eis etc.* quæ eadem leguntur apud Matthæum in historia de filiis Zebedæi iisdem pene verbis, quæ modo ex Luca XXII. audivimus.

Ad humilitatem parvuli.

Hic dum IX. 46. intrasse cogitationem in apostolos dicit, *quis eorum maior esset, at*, pergit, *Jesus videns cogitationes cordis illorum, apprehendit puerum, et statuit illum secus se, et ait illis: Quicunque susceperit puerum istum in nomine meo, me recipit: et quicunque me receperit, recipit eum, qui me misit. Nam qui minor est inter vos omnes, hic maior est.* Convenit quod Marci IX. 32. legitur, interrogasse apostolos Christum, quid in via tractassent: *At illi tacebant: siquidem in via inter se disputaverant, quis eorum maior esset. Et residens vocavit duodecim, et ait illis: Si quis vult primus esse, erit omnium novissimus,*

et omnium minister. Addit idem de advocato in medium puero, perinde ac Matth. XVIII. 1. cum accessissent discipuli ad Jesum dicentes; *Quis putas, maior est in regno cœlorum? Et advocans Jesus parvulum, ſtatuit in medio eorum, et dixit: Amen dico vobis, niſi converſi fueritis, et efficiamini ſicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum. Quicunque ergo humiliaverit ſe ſicut parvulus iste, hic est maior in regno cœlorum.*

Caput CXXXIX.

Et ſuo exemplo.

At in loco nobis propoſito Luc. XXII. non iam parvulum, ſed ſe ipſum exhibet humilitatis ſtupendum exemplum, lavando discipulorum pedes; quo vero non attento facta est contentio inter eos, quis eorum videretur eſſe maior, cum adhuc Judas adeſſet, an non incentor? qui loculos habebat *a)* ceu diſpenſator facultatum, quo nihil in humanis atque ſacris quoque ad ſuperbiendum proclivius. Equidem in Petro tunc præſumtio, nulla vero ambitio aut faſtus notatus fuerat; qui vero in prima ſua epistola præſcriptam contra dominatum ſæcularem a Christo conſenioribus ſuis hierarchis Eccleſiæ commendat formam *b)*: *Seniores ergo, qui in vobis ſunt, obſecro, conſenior, et teſtis Christi paſſionum: qui et eius, quæ in futuro revelanda eſt, gloriæ communicator: paſcite, qui in vobis eſt, gregem Dei,*

a) Jo. XII. 6. et XIII. 29. *b) I. Petr. V. 1.*

CAPUT CXXXIX.

providentes non coacte, ſed ſpontanee ſecundum Deum: neque turpis lucri gratia, ſed voluntarie: neque, ut dominantes in cleris, ſed forma facti gregis ex animo. Et cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcessibilem gloriæ coronam. Est hoc, quod mox Christus, dum eos a fastu et ambitione ſæculi dehortatus est, illis promittit in regno ſuo, quod eis iam per passionem et mortem ſuam dispoſiturus erat: *Vos*, inquit *a*), *estis, qui permanſistis mecum in tentationibus meis: et ego diſpono vobis, ſicut diſpoſuit mihi Pater meus, regnum, ut edatis, et bibatis ſuper menſam meam in regno meo: et ſedeatis ſuper thronos iudicantes duodecim tribus Iſrael:* nempe qui ambitione ſæculi, ac vana regni Meſſiæ terreni ſpe Evangelium regni Christi non ſuſceperunt iudicandi a contribulibus ſuis apostolis, qui eum ſecuti *in regeneratione cum ſederit Filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ*, ſedebunt *ſuper ſedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſrael b*). Haud ſecus vero eisdem apud Joannem l. c. post datum in lotione pedum humilitatis exemplum, indicat dignitatem apoſtolatus eorum, adhuc in terris. Postquam enim ad extollendum illud humilitatis exemplum dixerat Jo. XIII. 16.: *Amen, amen dico vobis: Non est ſervus maior domino ſuo: neque apoſtolus est maior eo, qui miſit illum: ſi hæc ſcitis, beati eritis, ſi*

a) *Luc. XXII. 28.* *b*) *Matth. XIX. 28.*

feceritis ea; mox v. 20. eadem usus consueta sua asseverandi formula, potestatem, quam suo Patrisque nomine habituri essent, atque gestaturi personam in terris asserit: *Amen, amen dico vobis: Qui accipit, si quem misero, me accipit: qui autem me accipit, accipit eum, qui me misit.* Id quod etiam aliis occasionibus dictum apud alios evangelistas legitur.

CAPUT CXL.

CHRISTI PRO PETRO ORATIO, UT NUNQUAM DEFICERET FIDES EJUS.

Simon, Simon, ecce satanas expetivit vos ut cribraret sicut triticum: *ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua: et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* Luc. XXII. 31. 32.

Conversusque confirmaret fratres suos.

Immediate hæc sequuntur apud Lucam, posteaquam, facta inter apostolos contentione, *quis eorum videretur esse maior*, eos quidem Christus, ut modo audivimus, in ordinem redegisset, ad humilitatem revocatos, ut tamen mox subiungeret: *Vos autem estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis: et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus, regnum etc.* διατίθεμαι, unde

CAPUT CXL.

διαθήκη *testamentum*, quod Christus novum instituit, reiecto veteri, post mortem suam per apostolos iam tunc etiam sedentes *super thronos iudicantes duodecim tribus Israel* notanter in concilio Hierosolymitano Act. XV. dum tradita sibi divinitus auctoritate rem decernentibus, his verbis, *visum est Spiritui sancto et nobis nihil ultra imponere vobis oneris etc.* postquam iam prius Act. X. per Petrum *primum Deus visitavit sumere ex gentibus populum nomini suo*, ut in eodem concilio Jacobus apostolus effatur ex ore ipsius Petri: qui ubique se os apostolorum et caput exhibuit conversus a lapsu, quem ei mox apud eundem Lucam, cum illi confirmandos fratres commisisset, prædixerat Christus, statimque sese vaticinii huius veritas ostendit, quemque aliquando satanam, quod non saperet, quæ Dei sunt, appellavit Christus, cum eius passionem impedire vellet, iam instante passione maxime cribravit satan, ut ter Christum negaret, sibi plus fidens, quam Christi verbis, lapsum ei prædicentis: cum enim ad Petrum diceret: *Simon, Simon, ecce satanas expetivit vos*, ipse confidenter dicit *a*): *Domine, tecum paratus sum, et in carcerem, et in mortem ire.* Nec hoc sibi arroganter præsumsisse contentus, cum Christus generatim omnes in se scandalum *b*) passuros, palam ac præcise dice-

a) *Luc. XXII.* 33. *b*) *Matth. XXVI.* 31.

ret, ipse iterato contradicens proterve asseverat: *Et si omnes ſcandalizati fuerint in te, ego nunquam ſcandalizabor:* ac quoties se facturum negat, toties Christum eadem nocte pernegavit; at mox etiam, dum conversus eum respiceret Christus, conversus et ipse agnoscens reatum flevit amare, hactenus efficaci Christi in Petri etiam ſuccessoribus oratione, ut non deficeret fides Petri ſuper quam Christus ædificavit Ecclesiam ſuam, promisitque portas inferi non prævalituras adversus eam: dum hic ſingulariter iniungitur Petro: *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos*, eos omnes in Ecclesia ſuper petram ædificatam quibuscum se futurum promisit usque ad consummationem ſæculi. Cumque Ecclesia Christi ad gentes esset transferenda ſedem ſibi Petrus ſanguine ſuo in gentium metropoli Roma, orbi gentium dominante, ablato tunc ſceptro de Juda ac paulo post ſanctuario destructo, consecravit, in cruce ſicut ſuus magister ſuspensus prout ei prædixerat post resurrectionem ſuam Christus ſolito ſuo asseverans iuramento a): *Amen, amen dico tibi: cum esses iunior cingebas te, et ambulabas, ubi volebas: cum autem ſenueris, extendes manus tuas,* (in cruce) *et alius te cinget, et ducet, quo tu non vis* (inter gentes). *Hoc autem dixit, ſignificans, qua morte clarificaturus esset Deum.* Cuius

a) *Jo. XXI.* 18.

prædictionis ipse meminit in epistola Petrus a): *Certus, quod velox est depositio tabernaculi mei, secundum quod et Dominus noster Jesus Christus significavit mihi.* D. Paulus vero (qui cum D. Petro princeps apostolorum dici meruit profuso pariter Romæ eodem quidem die, nón eodem anno sanguine suo) apostolatum deprædicans acceptum a Christo *ad obediendum fidei in omnibus gentibus*, in ipsa salutatione epistolæ suæ ad Romanos fidem hanc quam Roma hactenus inviolatam servavit, servabitque petra super quam Christus fundavit Ecclesiam suam, annuntiari in universo mundo contestatur, fidem nempe *in omnibus gentibus pro nomine eius, in quibus estis et vos* (Romanos affatur) *vocati Jesu Christi. Omnibus, qui sunt Romæ dilectis Dei, vocatis sanctis. Gratia vobis, et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. Primum quidem gratias ago Deo meo per Jesum Christum pro omnibus vobis: quia fides vestra annuntiatur in universo mundo*, nunquam deficiente fide Petri confirmantis fratres suos.

a) *II. Petr. I.* 14.

CAPUT CXLI.

LAPSUS PETRI.

Omnes ſcandalizabimini in me in nocte ista: quia ſcriptum est: Percutiam pastorem, et dispergentur oves. Sed postquam resurrexero, præcedam vos in Galilæam. Petrus autem ait illi: Et si omnes ſcandalizati fuerint in te: ſed non ego. Et ait illi Jesus: *Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac, priusquam gallus vocem bis dederit, ter me negaturus es.* At ille amplius loquebatur: Et si oportuerit me ſimul commori tibi, non te negabo. Similiter autem et omnes dicebant. Marc. XIV. 27. etc.

Eidem ad cautelam ſalutarem.

Mirabilis Deus in ſanctis ſuis! Petrus plenus zelo, et amore pro magistro, ut videri poterat, atque etiam ſibi ipse videbatur, promtissimus eum ſequi in quævis pericula, atque animam etiam paratus pro eo ponere: plenus reverentia, ut humilis diceret, *tu mihi non lavabis pedes in æternum*; mox etiam obediens ultra modum, *Domine non ſolum pedes, ſed etiam caput.* Facta est, ut modo vidimus, quidem iterum contentio inter discipulos paulo ante, quam Christus, lavando discipulorum pedes, eos ad humi-

CAPUT CXLI.

litatis ſtudium revocaret, *quis eorum videretur esse maior*, nullum autem ſingularis ab evangelista in Petro ambitionis vestigium notatur, nec prius, ſicut in filiis Zebedæi Jacobo et Joanne, quos inter Petrus ſemper primo præ cæteris omnibus habebatur loco a Christo. Jam vero dum ad momentum omnium maximum perventum, multo gravius omnibus lapsurus prædicitur: *Priusquam gallus bis vocem dederit, ter me es negaturus.*

Erat olim feralis tuba alicubi gentium, græcis *αλέκτωρ gallus*, dicta, quæ per intervalla insonabat per urbes et compita, cum de iudicio ſanguinis agebatur ad provocandum, si quid in causa rei a quoquam proferri posset. Nihil hic accommodatius esse potuit ad ſolitum galli cantum, nec congruentius dici queat; ſed Petro tragicum erat horrendi lapsus, trinæ abnegationis indicium. Persistit Petrus, nimium ſibi ipsi fidens, et de se præsumens, in abnuendo, quod Christus ei non ſemel indicaverat futurum, quodque paulo post evenit, in Christo perfricte ac perfide abnegando. *At ille amplius loquebatur: Etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo.* Hoc cum S. Chrysostomus observasset in h. l. „quanto magis Christus negabat, tanto magis Petrum contra contendisse: Quid hoc est, pergit, Petre? cum dicebat, unus vestrum

me traditurus est, timebas, ne tu ipse proditor esses, et condiscipulum sciscitari cogebas; licet nihil horum tibi conscius esses: nunc autem ipso clare clamante, ac dicente: *omnes scandalizabimini*, contradicis, nec semel tantum, sed bis et pluries? Hoc quippe dicit Lucas. Unde ergo hoc ipsi contigit? Ex multo amore, ex multa voluptate. Postquam enim illo terrore liberatus fuit, ne proditor ipse esset, et proditorem novit, cum confidentia postea loquebatur; et contra alios insurgebat, dicens: *Et si omnes scandalizati fuerint, ego non scandalizabor.* Imo aliquid ambitionis hic erat: nam et in cœna quis eorum maior esset, disceptabant; ita illos hic morbus exagitabat. Idcirco illum cohibuit, non ad negationem impellens; absit, sed auxilio suo vacuum relinquens, humanæque naturæ infirmitatem demonstrans. Vide autem, quomodo post hæc demissus fuerit: nam post resurrectionem quando dixit: *Hic autem quid?* et repressus est, ne contradicere quidem est ausus, ut hic, sed tacuit. Rursusque post resurrectionem cum audit: *Non est vestrum nosse tempora vel momenta*; rursus tacuit, nec contradicit. Deindeque in cœnaculo, et sindone cum audisset vocem dicentem sibi: *Quæ Deus purificavit, tu communia ne dixeris*; cum non clare sciret, quid sibi vellet illud;

quievit, neque contendit. Hæc porro omnia lapsus ille operatus est. Antea vero totum sibi adscripsit, dicens: *Et si omnes scandalizati etc.* cum dicere debuisset, si gratia tua fruar: contra vero postea sic loquitur: *Quid nobis attenditis, quasi propria virtute vel pietate fecerimus hunc ambulare?* Magnum hic dogma accipimus, non sufficere hominis fervorem, nisi superna adsit gratia."

Eximius vero, quem D. Petrus apostolorum princeps fecit ex suo lapsu, profectus, cum sit etiam in successorum suorum exemplum, modestia præsertim et humilitas, qua reprehendentem D. Paulum tulit, multos tamen nullo non tempore in transversum egit, ipsum S. Cyprianum M. cuius in hanc rem verba et exemplum contra Donatistas afferens S. Augustinus: „Magnum quidem, inquit *a*), meritum novimus Cypriani episcopi et martyris; sed numquid maius quam Petri apostoli et martyris? De quo idem Cyprianus in epistola ad Quintum ita loquitur: " Nam nec Petrus, inquit, quem primum Dominus elegit, et super quem ædificavit Ecclesiam suam, cum secum Paulus de circumcisione postmodum disceptaret, vindicavit sibi aliquid insolenter, aut arroganter assumpsit, ut diceret, se primatum tenere, et obtempe-

a) *Lib. II. de baptismo contra Donatistas n. 2.*

rari a novellis et posteris ſibi potius oportere; nec despexit Paulum, quod Ecclesiæ prius persecutor fuisset: ſed consilium veritatis admisit, et rationi legitimæ, quam Paulus vindicabat, facile consensit; documentum ſcilicet nobis, et concordiæ et patientiæ tribuens, ut non pertinaciter nostra amemus, ſed quæ aliquando a fratribus et collegis nostris utiliter et ſalubriter ſuggeruntur, si ſint vera et legitima, ipsa potius nostra ducamus. „Ecce ubi commemorat Cyprianus, quod etiam nos in ſcripturis ſanctis didicimus, apostolum Petrum, in quo primatus apostolorum tam excellenti gratia præeminet, aliter quam veritas postulabat de circumcisione agere ſolitum, a posteriore apostolo Paulo fuisse correptum.“ Acris de hac re fuit S. Augustino disceptatio cum S. Hieronymo *a*); qui hanc honestam dispensationem dicebat, qua utique etiam aliquando opportune D. Paulus circumcidendo Timotheum usus fuerat; nec circa veritatem ipsam error in Petro esse poterat, quam ipse in visione didicerat, et in concilio Hierosolymitano definierat; ſed tamen hic œconomia intempestiva reprehensibilis fuit. Quod ut eius apostolatus primatusque prærogativæ nihil detrahit perinde existimandum in huius-

a) *T. II. opp. S. August. p. 173. B.*

CAPUT CXLI.

modi lapsibus est de eius ſucceſſoribus; in quibus id conſtanter experti ſumus ex- perituramque ſemper Eccleſiam tuto confi- dimus, quod Chriſtus pro Petro Patrem rogavit *a*), *ut non deficiat fides tua, et tu aliquando converſus confirma fratres tuos*, ſuc- ceſſores præ cæteris apoſtolorum in com- munione poteſtatis eccleſiaſticæ inter ſum- mos Eccleſiæ paſtores pontificem et epiſ- copos, quos vel ipſum S. Cypriani exem- plum cautos reddere debet cum S. Augu- ſtino dicente l. c. „Cæterum vereri magis debeo, ne in Petrum contumelioſus exi- ſtam. Quis enim neſcit illum apoſtolatus principatum cuilibet episcopopatui præfe- rendum. “

a) *Luc. XXII.* 32.

CAPUT CXLII.

CHRISTUS VIA, VERITAS, ET VITA.

Quo ego vado, ſcitis, et viam ſcitis. Dicit ei Thomas: Domine, nescimus, quo vadis: et quomodo possumus viam ſcire? Dicit ei Jesus: *Ego ſum via, et veritas, et vita. Nemo venit ad Patrem, nisi per me.* Jo. XIV. 4. etc.

Viæ dux ad vitam cœlestem.

Postquam Christus denunciasset Petro, ab eo se eadem nocte antequam gallus cantet, ter esse negandum, celebrem illum ac ſublimem (in quo fuerunt, qui ſummas quasque eloquentiæ humanæ virtutes, importune profecto, deprehendisse ſibi ſunt visi) apud Joannem XIV. et ſeqq. prosequitur ſermonem interruptum, orsus iterum velut ex abrupto: *Non turbetur*, inquit, *cor vestrum. Creditis in Deum, et in me credite. In domo Patris mei mansiones multæ ſunt. Si quo minus dixissem vobis: Quia vado parare vobis locum.* Non poterant non turbari discipulorum animi ex his, quæ dicebat, et faciebat Christus tunc, dum iam prope esse ipsi conceperant regnum illud Messiæ, in quo se proximos futuros esse a rege nec quidquam dubitabant, necdum eorum animis exempto præiudicio, ac ſtupore illo

Judaico, de Messia domino ac domitore orbis. Unde etiam referbuit inter eos contentio: *Quis eorum videretur esse maior.* At Christus repressit eorum ambitionem non solum verbis, sed facto etiam: ablutione nimirum pedum eos ad humilitatem revocat, de proditore locutus, de infidelitate ipsorum singulorum, de negatione Petri, tum præsertim quod abiturus, eosque solos relicturus esset. *Filioli, adhuc modicum tempus vobiscum sum. Quæretis me: et sicut dixi Judæis: quo ego vado, vos non potestis venire: et vobis dico modo a).* Jam Petrus eum interrogaverat: *Domine, quo vadis? Respondit Jesus: Quo ego vado, non potes me modo sequi: sequêris autem postea.* Ex ipsa Petri responsione patet, mali aliquid eum esse ominatum: *Dicit ei Petrus: Quare non possum te sequi modo? animam meam pro te ponam.* Nunc vero dum eorum animum et exspectationem erigit, postquam præparaverit eis locum, se iterum venire promittit, et accipere eos ad se ipsum: *ut ubi sum ego, et vos sitis. Et quo vado, scitis, et viam scitis. Dicit ei Thomas: Domine, nescimus, quo vadis: et quomodo possumus viam scire?* Simplex hæc ac popularis est interrogatio; quantivis vero ac ineffabilis momenti Christi responsio. *Dicit ei Jesus: Ego sum via, et veritas, et vita. Nemo venit ad Patrem, nisi per me.*

a) *Jo. XIII.* 33.

Quibus verbis integra œconomia redemtionis, ac salutis humanæ per Christum auctorem vitæ, et felicitatis æternæ comprehenditur. „*Ego sum*, inquit, sunt verba S. Athanasii *a*), eorum, qui salutem consequuntur, *via*, et mortuorum *vita*, et eorum, qui mendacium aversantur, *veritas*.“ Via est Christus tanquam homo missus a Patre, ut nos astu mendaciis dæmonis deceptos, atque in devia abductos, tanquam Deus æterna veritas, et vita in morte peccati constitutos revocaret in viam veritatis ac vitæ æternæ, ad quam a Deo creatore destinatus homo; desciscens autem a Christo redemtore Deo et homine Patri est reconciliatus: Quia *nemo venit ad Patrem, nisi per me.* Est hoc quod dixerat: *Creditis in Patrem, et in me credite. In domo Patris mei mansiones multæ sunt.* Ne scilicet turbarentur dum hac se solari possent spe: *quia vado parare vobis locum* in cœlis nempe vitam æternam. Quod vero non intellexerant Judæi, dum id Christus eis palam solito suo iuramento asseveraverat Jo. VI. 47. veritas æterna: *Amen, amen dico vobis: Qui credit in me, habet vitam æternam. Ego sum panis vitæ etc.* sed multi etiam ex discipulis dixerunt tunc: *Durus est hic sermo, et quis potest eum audire?* deseruerunt viam, *retro abierunt, et iam non cum illo ambulabant.*

a) *Serm. de fide Bibl. PP. T. V. p.* 166.

Caput CXLII. At Petrus: *Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes.* Sic nos cum S. Ambrosio oremus a): „Suscipe nos quasi via, confirma quasi veritas, vivifica quasi vita. Pande ergo illud vere bonum tuum, illud divinum, in quo et vivimus, et movemur. Movemur quasi in via, sumus quasi in veritate, vivimus quasi in vita æterna.“ Sic S. Augustinus in illa Jo. V. 25. Christi verba b): „*Venit hora, et nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei, et qui audierint vivent.* Unde vivent? inquit, de vita. De qua vita? de Christo. Unde probamus, quia de vita Christo? *Ego sum*, inquit, *via, veritas, et vita.* Ambulare vis? *ego sum via.* Falli non vis? *ego sum veritas.* Mori non vis? *ego sum vita.* Hoc dicit tibi Salvator tuus: Non est, quo eas, nisi ad me; non est, qua eas, nisi per me.“ Brevissime S. Bernardus Serm. II. de ascensione T. III. p. 914. c): „Sequamur Domine te, quia tu es *via, veritas, et vita.* Via in exemplo, veritas in promisso, vita in præmio.“ S. Laurentius Justinianus, *de casto connubio verbi et animæ* c. 22. d): „Via, inquit, credentium, veritas contemplantium, et vita regnantium. Quos enim eligis, ut in vita æterna regnent vita vivifi-

a) *Lib. de bono mortis c.* 12. b) *T. III. P. II. p.* 468.
c) *Vid. de grad. humil. et superb. c.* 1. *T. II. p.* 559.
d) *T. I. p.* 247.

cante, nunc reples gratia. Manifestas te illis, illos rapis in te supra se, et iam non sunt in se, sed in te: vident se non in se, sed in te: exultant in se de te, suaviterque commorantur extra se, quia sunt in te, jucundiusque manent in te, quam in se." Omnia uno in complexu habes lib. III. de imitatione Christi c. 56. „*Ego sum via, veritas, et vita.* Sine via non itur, sine veritate non cognoscitur, sine vita non vivitur. Ego sum *via*, quam sequi debes; *veritas*, cui credere debes; *vita*, quam sperare debes. Ego sum *via* inviolabilis, *veritas* infallibilis, *vita* interminabilis. Ego sum *via* rectissima, *veritas* suprema, *vita* vera, vita beata, vita increata. Si manseris in via mea, cognosces veritatem, et veritas liberabit te, et apprehendes vitam æternam."

Caput CXLIII.

CAPUT CXLIII.

VISIO PATRIS IN FILIO.

Si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis; et amodo cognoscetis eum, et vidistis eum. Dicit ei Philippus: Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis. Dicit ei Jesus: Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me? Philippe, qui videt me, videt et Patrem. *Quomodo tu dicis: Ostende nobis Patrem? Non creditis, quia ego in Patre, et Pater in me est? Verba, quæ ego loquor vobis, a me ipso non loquor: Pater autem in me manens, ipse facit opera.* Joan. XIV. 7. etc.

Per incarnationem unigeniti Filii Dei.

Antequam Philippus peteret a Christo: *Domine, ostende nobis Patrem*, iam Christus dixerat: *Et amodo cognoscetis eum, et vidistis.* Dum nimirum in eo erat, ut completurus esset opus redemtionis nostræ, propter quod e sinu Patris descendit factus homo unigenitus Filius Dei, quo simul nobis Pater est manifestatus, prout infra apud eundem S. Joannem ipse in oratione ad suum cœlestem Patrem effatur a): *Manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi*

a) *Joan. XVII. 6.*

de mundo. Quod est mysterium incarnationis summum, Deus manifestatus in carne, quando iuxta eundem Joan. I. 14. *vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis:* cum quo mysterium aliud nullum resplendentibus radiis divinitatis in operibus naturæ, et providentiæ quibus Deus potentiam, sapientiam et bonitatem suam manifestavit, in comparationem venire potest. „Non enim, sunt verba Theodoreti *a*), immensam bonitatem illius sic ostendit cœlum, et terra, mare, sol, et luna, et sidera, atque universa denique creatura, tam quæ videri potest, quam quæ non potest, solo verbo condita, sive potius solo nutu voluntatis per verbum in medium educta; quemadmodum unigenitum ipsum Dei Filium, qui forma Dei exstabat, splendorem gloriæ, figuram substantiæ, qui in principio erat, et Deus erat, per quem omnia facta sunt, suscepta hominis forma in similitudinem hominis esse factum.“ Quando nimirum *misericordia et veritas*, iuxta psalmistam, *obviaverunt sibi, iustitia et pax osculatæ sunt. Veritas de terra orta est, et iustitia de cælo prospexit.* Est hoc, quod D. Paulus contestatur Ephesiis in Christum credentibus *b*): *Non cesso, gratias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in orationibus meis, ut*

a) *Orat. X. de provid.* *b*) *Eph. I. 16.*

CAPUT CXLIII.

Deus Domini nostri Jesu Christi Pater gloriæ det vobis spiritum sapientiæ, et revelationis, in agnitione eius: illuminatos oculos cordis vestri, ut sciatis, quæ sit spes vocationis eius, et quæ divitiæ gloriæ hæreditatis eius in sanctis. Et quæ sit supereminens magnitudo virtutis eius in nos, qui credimus secundum operationem potentiæ virtutis eius, quam operatus est in Christo etc. Et postea *a*): *Deus autem, qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, et cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo (cuius gratia estis saludti) et conresuscitavit, et consedere fecit in cælestibus in Christo Jesu: ut ostenderet in sæculis supervenientibus abundantes divitias gratiæ suæ in bonitate super nos in Christo Jesu.* Et paulo post commemorans commissum sibi *b*) *in gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi, et illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi a sæculis in Deo, qui omnia creavit, ut innotescat principatibus, et potestatibus in cælestibus per Ecclesiam, multiformis sapientia Dei, secundum præfinitionem sæculorum, quam fecit in Christo Jesu Domino nostro.* Sic etiam contestatur sollicitudinem suam Colossensibus, Laodicensibus, *et quicunque*, ait *c*), *non viderunt faciem meam in carne: ut consolentur corda ipsorum, instructi in charitate, et in omnes divitias plenitudinis intellectus, in agnitionem mysterii Dei Patris et Christi Jesu: in*

a) *Eph. II.* 4. *b*) *Ib. III.* 8. *c*) *Col. II.* 1.

quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi: quos nimirum cœlestis Pater per Filium suum nobis manifestavit. Unde miratus Christus: *Tanto*, inquit, *tempore vobiscum sum, et non cognovistis me:* posteaquam iam dudum Petrus os apostolorum eorum nomine Patrem in Filio (per quem nobis locutus est Deus a): *Cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ eius*) agnoverat exclamans b): *Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. Et nos credidimus, et cognovimus, quia tu es Christus Filius Dei*, Deus verus, de Deo vero, ut qui videt Filium, videat et Patrem consubstantialem Patri. Unde iam Christus dixerat: *Si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis: et amodo cognoscetis eum, et vidistis eum.* Unde Philippus occasionem quærendi acceperat.

CAPUT CXLIII.

Hic in fide, in cœlo in specie sicuti est.

Simplex et rudis videtur Philippi petitio, ut veluti oculis exhibeat Christus Patrem, qua vero eo intellectu, quem iam Deus Abrahamo aperuerat: *Ego ero merces tua magna nimis*, re ipsa conformiter Christi responso nihil est sublimius in evangelio, cuius unicus hic est finis, debetque unicum esse desiderium nostrum ac votum, tota spes nostra hic et in æterna vita. *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum* c).

a) *Hebr. I.* 3. b) *Jo. VI.* 69. c) *Ib. XVIII.* 3.

CAPUT CXLIII.

Igitur rogemus Dominum: *Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis:* hic in fide, in cœlesti autem patria in specie prout apposite S. Augustinus illud quod modo præ oculis habuimus, *ego sum via, veritas, et vita*, sublimiter ad connexionem sermonis Christi interpretatur. „In fide nobis, inquit, via est, in specie autem veritas et vita. *Videmus nunc per speculum in ænigmate a)*, et hæc est fides: *tunc autem facie ad faciem*, et illa erit species," de utraque cognitione loquitur Christus: *Si cognovissetis, et amodo cognoscetis eum*, hoc ad speciem pertinet: quando eum *facie ad faciem* videbimus, sicuti est, illud ad fidem; quomodo nunc Patrem in Filio agnoscimus distinctum quidem in persona, sed in una substantia paternitate perfecta, quæ in nobis, qui non eandem, sed similem tantum homogeneam a parentibus habemus, non nisi imperfecta est. *Quomodo tu dicis: ostende nobis Patrem? Non creditis, quia ego in Patre, et Pater in me est? Verba, quæ ego loquor vobis, a me ipso non loquor. Pater autem in me manens, ipse facit opera.* Verbis suis de divinitate sua in unitate substantiæ fidem facit operibus, miraculis nimirum. De quibus alibi *b)*: *Pater meus usque modo operatur, et ego operor.* Et *c)*: *Amen, amen dico vobis: non potest Filius a se facere quidquam, nisi*

a) I. Cor. XIII. 12. b) Jo. V. 17. c) Ib. v. 19.

quod viderit Patrem facientem: quæcunque enim ille fecerit, hæc et Filius similiter facit. Pater enim diligit Filium, et omnia demonstrat ei, quæ ipse facit: et maiora his demonstrabit ei opera, ita ut vos miremini. Quæ non solum de suis, sed etiam de discipulorum operibus intelligenda sunt, ut hic dicit *a*): *Amen, amen dico vobis: qui credit in me, opera, quæ ego facio, et ipse faciet, et maiora horum faciet, quia ego ad Patrem vado:* „Quæ verba, ut loquitur S. Thomas in h. l. *b*), non solum monstrant virtutem divinitatis in Christo, sed etiam virtutem fidei, et coniunctionem Christi cum fidelibus. Sicut enim Filius operatur propter Patrem in se manentem per unitatem naturæ; ita et fideles operantur propter Christum in se manentem per fidem."

Est hæc fides coniuncta cum plena fiducia ad quam discipulos suos hortatus, *Habete*, inquit *c*), *fidem Dei. Amen dico vobis, quicunque dixerit huic monti: Tollere, et mittere in mare: et non hæsitaverit in corde suo, sed crediderit, quia quodcunque dixerit, fiat, fiet ei. Propterea dico vobis, omnia, quæcunque orantes petitis: credite, quia accipietis, et evenient vobis.* Et hic iam suos relicturus in mundo *d*): *Quia ego ad Patrem*

a) *Joan. XIV.* 12. *b*) *In cap. XIV. Joan.*
c) *Marc. XI.* 22. *d*) *Joan. XIV.* 12.

Caput CXLIII. *vado, et quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam: ut glorificetur Pater in Filio. Hoc faciam*, inquit, *quod petieritis Patrem*, et mox: *Si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam*, ut ostenderet se unum cum Patre Deum, seque esse, qui faciat, sive Patrem in nomine suo rogarent, sive seipsum: *Quia ego in Patre, et Pater in me est.* Et infra v. 20. ubi eis vitam, qua nimirum ipse in Patre vivit in cœlo, promittit: *In illo die*, inquit, *cognoscetis, quia ego sum in Patre meo, et vos in me, et ego in vobis*, in beata nempe visione Dei *facie ad faciem.* At vero, ut alibi dicit *a*): *Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum: sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum.* Est hoc, quo concluditur sermo de visione Patris in Filio complenda in altera vita. Nempe *b*): *Qui habet mandata mea, et servat ea: ille est, qui diligit me. Qui autem diligit me, diligetur a Patre meo: et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum.* Idem mox repetit ad Judæ ap. interrogationem: *Domine, quid factum est, quia manifestaturus es nobis teipsum, et non mundo?* Quod mysterium illud prædestinationis attinet, de quo D. Paulus, raptus licet in tertium cœlum, exclamat *c*): *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei: quam incomprehensibilia*

a) *Matth. VII.* 21. *b*) *Jo. XIV.* 21. *c*) *Rom. XI.* 33.

ſunt iudicia eius, et investigabiles viæ eius! etc. Christus non attenta Judæ quæstione, dicta modo de dilectione, qua ſalvi ſimus, repetens, respondit: *Si quis. diligit me, ſermonem meum ſervabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et manſionem apud eum faciemus: qui non diligit me, ſermones meos non ſervat*, atque idcirco reprobus est; qui autem diligit in finem electus, ut mox videbimus Cap. ſeq.

Caput CXLIV.

CAPUT CXLIV.

OBEDIENTIA IN CHARITATE.

Si diligitis me, mandata mea ſervate. Et ego rogabo Patrem, et alium paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere; quia non videt eum, nec ſcit eum: vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, et in vobis erit. Jo. XIV. 15. etc.

Diffusa in cordibus nostris per Spiritum ſanctum.

„Supra consolatus est Dominus discipulos ſuos, ſunt verba D. Thomæ l. c., de ſuo receſſu, promittens eis acceſſum eorum ad Patrem; ſed quia poſſet videri eis longum, quod ad Patrem accederent, et in-

terim sine magistro esse dolerent, ideo consolatur eos, promittens eis Spiritum sanctum." Explicat S. doctor deinde, quæ sit conditio ad receptionem Spiritus S. ex parte discipulorum requisita: „Scilicet amor cordis, et obedientia operis. Quorum unum Dominus supponit eos habere: et quantum ad hoc dicit: *si diligitis me;* et hoc apparet, quia tristamini de meo recessu. Infra XVI. 27. *Vos me amastis, quia ab initio mecum estis.* Aliud vero imperat futurum, et quantum ad hoc dicit: *Mandata mea servate:* quasi dicat: Non ostendatis amorem, quem habetis ad me in fletu, sed in obedientia mandatorum meorum." Jam tunc tristitia apostolos ob propinquum discessum Christi repleverat ignaros adhuc, quæ eos mala sustinenda manerent in demandato eis apostolatus munere; ideo promittit eis Spiritum S. paracletum seu consolatorem in omnibus periculis et adversitatibus: ne ceu orphani in mundo errarent: *Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos.* Antequam ab eis discederet ad Patrem, promisit: *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi.* Quod cum corporaliter Verbo incarnato fieri non posset, hic promittit se rogaturum Patrem: *et alium paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere.* Adhuc ea in persuasione

erant apostoli, Christi regnum, restituto regno Israel in solio David, super gentes fore in mundo. Ideo quærit Judas: *Quid factum est, quia manifestaturus es nobis teipsum, et non mundo.* Manifesta autem est Christi responsio secundum conditionem, quæ prius apostolis fuit posita, amor cordis et obedientia operis: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum; et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. Qui non diligit me, sermones meos non servat.* Talis est mundus, et omnis, qui diligit mundum: *Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo a).* Hoc est regnum Christi in cordibus nostris, per Spiritum sanctum diffusum, ut eum ex toto corde amantes, sermonem eius servemus, serviamusque ei, *de manu inimicorum nostrorum liberati in sanctitate et iustitia omnibus diebus nostris.*

Sic impletur præceptum illud charitatis, in quo, ut iam supra vidimus, tota lex pendet, et prophetæ: duplex quidem Dei et proximi, ut tamen hoc ad illud revocetur, quatenus proximum non nisi in Deo diligimus, et sic iuxta apostolum omnia in charitate fiunt. Hinc est quod Deus a nobis non nisi cor nostrum petit: *Fili mi,*

a) *I. Joan. II. 1.*

prabe mihi cor tuum. Hic est spiritus ille adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus Abba, Pater! Quo eundem cum Christo cœlestem Patrem nacti hæredes quidem Dei cohæredes autem Christi in regno cœlorum constituimur. Quid hoc regno augustius? Quid hac relatione Deum Patrem inter et nos filios nobis dignius sublimiusque? Quid fruitione hac summi boni, in amando æternum Deo beatius cogitari ac esse possit? Quid hac suavitate in delectatione charitatis dulcius? Quid facilius leviusque in hac vita impletione legis, exhibitioneque operis non voluntate tantum, sed etiam voluptate charitatis? „Est quædam voluptas cordis, sunt verba S. Augustini *a*), cui panis dulcis est ille cœlestis. Porro si poetæ dicere licuit: *trahit sua quemque voluptas*, non necessitas, sed voluptas; non obligatio, sed delectatio: quanto fortius nos dicere debemus, trahi hominem ad Christum, qui delectatur veritate, delectatur beatitudine, delectatur iustitia, delectatur sempiterna vita, quod totum Christus est?" Ille nempe qui in apostolis nobis omnibus dixit: *Si diligitis me, mandata mea servate?* Hoc est mandatum Christi novum; hæc lex gratiæ: hic est paraclitus ille, Spiritus sanctus, per charitatem diffusus in cordibus nostris, ut sine onere, sine labore omnia in chari-

a) *Tract. XXVI. in Jo. n.* 4. *T. III. P. II. p.* 495.

tate faciamus; quidquid Deo creatori, redemtorique debemus sola cordis redhibitione præstemus, delectationeque charitatis. „Ipsi gratias, ut cum S. Paulino loquar *a*), qui nobis tanti fœnoris remittit usuras, et obligationis immensæ compendium præstat, solam a nobis sui dilectionem repetens: quam inter præcepta principali loco ponens ostendit, quomodo insolubile debitum etiam inopes solveremus. Nemo se excuset difficultate solvendi: quia nemo se potest dicere, animum non habere. Addo etiam amplius, eum, qui creditor est, debitorem fore."

CAPUT CXLV.

PAX CHRISTI.

Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis: non quomodo mundus dat, ego do vobis. Non turbetur cor vestrum, neque formidet. Jo. XIV. 27.

Inter mala in hoc mundo.

Dicit hæc Christus, postquam versu proxime antecedenti promisisset apostolis suis paracletum Spiritum sanctum, consolatorem nimirum, ne turbaretur cor eorum: quibus verbis *non turbetur cor vestrum* velut ex ab-

a) *Epist.* 4.

rupto, sed apposite omnino (cum ad passionem suam properando, dixisset: *Surgite eamus* Joan. XIII. 38.) sermonem hunc ultimum ad apostolos suos exorsus fuerat Joan. XIV. etc. in quo tanta eis perferenda prædicit, ipsa prædictione hac firmato eorum, ne in tantis malis deficeret, animo: *Hæc*, ait Joan. XVI. 1. cum iterum eis Spiritum sanctum paracletum promisisset, *locutus sum vobis, ut non scandalizemini. Absque synagogis facient vos etc.* Jam ex parte viderant cum Christo versati apostoli paupere, et afflicto: iamque in eo res erat, ut passio et mors Christi consummanda in memoriam eorum ea revocaret, quæ toties Christus de se ipso, et de omnibus, qui accepta post Christum cruce eius discipuli esse vellent, manerent fata. Et ecce, hic pacem eis suam relinquit, et dat! Dixerat illis, cum primum eos apostolos fecerat: *Ecce ego mitto vos, sicut oves in medio luporum etc.* a) In hoc ipso ultimo sermone ipsis iterum prædicit b): *Venit hora, ut omnis, qui interficit vos, arbitretur, se obsequium præstare Deo.* Jam eos ad hæc præmunierat, cum diceret c): *Beati eritis, cum vos oderint homines, et cum separaverint vos, et exprobraverint, et eiecerint nomen vestrum tanquam malum propter Filium hominis. Gaudete in illa die et exultate: quoniam merces vestra multa est*

a) *Matth. X. 16.* b) *Jo. XVI. 2.* c) *Luc. VI. 22.*

in cælo. Hæc est pax, quam ſuis relinquit Christus: *Non quomodo mundus dat, ego do vobis. Non turbetur cor vestrum, neque formidet. Non quomodo mundus dat*, inquit, paulo post ostendens, quid a mundo exemplo ſuo ipsis exspectandum esset. *Mementote ſermonis mei, quem ego dixi vobis: Non est ſervus maior domino ſuo. Si me persecuti ſunt, et vos persequentur a).* Horum postea memores *ibant apostoli gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Jesu contumeliam pati b).* De his, quæ apostolis ſufferenda essent, testatur D. Paulus I. Cor. IV. 11. etc. *Usque in hanc horam et esurimus, et ſitimus, et nudi ſumus, et colaphis cædimur, et instabiles ſumus, et laboramus operantes manibus nostris: maledicimur, et benedicimus: persecutionem patimur, et ſustinemus: blasphemamur, et obsecramus: tanquam purgamenta huius mundi facti ſumus, omnium peripsema usque adhuc.*

Qualem vero se apostolus in his, aliisque innumeris afflictionibus, periculis, plagis, verberibus etc. quæ alibi commemorat, præbuerit, prodit, *repletus ſum*, inquit c), *consolatione, ſuperabundo gaudio in omni tribulatione.* Sic et cæteri, quam ipsis reliquit Christus, fruiti ſunt pace: *non quomodo mundus dat*, imo in malis istis omni-

a) *Jo. XV.* 20. b) *Act. V.* 41. c) *II. Cor. VII.* 4.

CAPUT CXLV.

bus, quæ mundus dabat, pace Christi ſunt muniti, ut non turbaretur cor eorum, neque formidaret. „Cum ſciret, ſunt verba Origenis contra Celsum infensissimum christiani nominis hostem, et insultatorem *a*), mundi et non Dei fore homines, qui bellum nobis indicerent, addit: *Non quomodo mundus dat pacem, ego do vobis pacem.* In illo autem nostram fiduciam ponimus, etsiamsi in mundo premamur: dixit enim: *In mundo pressuram habebitis, ſed confidite, ego vici mundum.* Hæc certe pax unice a Deo est, pax Christi, *qui consolatur nos in omni tribulatione nostra, ut possimus et ipsi consolari eos, qui in omni pressura ſunt.* „Perfecta virtus, inquit S. Ambrosius *b*), habet quietis tranquillitatem, et ſtabilitatem; ideo Dominus donum eius perfectioribus reservavit dicens; *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Perfectorum est enim, non facile mundanis moveri, non turbari metu, non exagitari ſuspicione, non terrore concuti, non dolore vexari, ſed quasi in littore tutissimo adversus insurgentes fluctus ſæcularium procellarum mentem immobilem fida ſtatione placidare. Hoc firmamentum christianis mentibus Christus invexit, pacem internam invehens animis probatorum; non ut turbetur cor nostrum, neque exa-

a) *Lib. VIII.* n. 14. *T. I. p.* 752. *b*) *De Jacob et beata vita Lib. II. n.* 28. *T. I. p.* 468.

gitetur animus. Hanc pacem ſuper omnem mentem esse, apostolus doctor asseruit dicens: *Et pax, quæ exsuperat omnem mentem, custodit corda vestra, et ſensus in Christo Jesu.* Fructus itaque pacis est, non perturbari in pectore. Denique vita iusti quieta est, iniustus autem inquietudinis et perturbationis plenus est. Itaque amplius ſuis ſuspicionibus affligitur impius, quam alienis plerique verberibus: maioresque vibices vulnerum in eius animo ſunt, quam in eorum corpore, qui ab aliis verberantur."

CAPUT CXLVI.

CHRISTUS AD PATREM REDIT.

Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem: quia Pater maior me est. Jo. XIV. 28.

In gloriam ſuam.

Cum Filius minor ſit Patre in humana, quam assumpserat, natura, quamque iam vadens ad Patrem, ad eius dexteram erat collocaturus, gaudii utique hoc argumentum et causa esse debebat discipulis magistrum ſuum diligentibus, quod vaderet ad Patrem humana indutus natura, quo respectu Christus dicit, quia *Pater maior me est:* quod ipsum dicit manifesto divinitatis

CAPUT CXLVI.

suæ argumento. Ad quid enim diceret Christus homo, *quia Pater maior me est*, (quod qui diceret, risui se exponeret quilibet homo) nisi simul Deus esset; Deum vero se esse probat, ut paulo ante prædicta Judæ proditione Jo. XIII. 19. *Amodo dico vobis, prius quam fiat: ut cum factum fuerit, credatis, quia ego sum*, scilicet QUI SUM *a*), Jehova. *Et nunc dixi vobis, prius quam fiat: ut cum factum fuerit, credatis:* dum nimirum in procinctu erat ad complendum opus redemtionis nostræ, instaretque tempus, paratis iam cum Juda lictoribus. Hinc addit: *Jam non multa loquar vobiscum:* cum adesset hora nos eripiendi a potestate dæmonis. *Venit enim princeps mundi huius, et in me non habet quidquam: in me*, inquit *b*), *qui cum in forma Dei esset*, non pro se, sed pro nobis, *non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed* propter nos *semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen: ut in nomine Jesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, et infernorum; et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris.*

a) *Exod. III.* 14. *b*) *Phil. II.* 6.

CAPUT CXLVI.

De hac igitur gloria gaudere vult Christus discipulos, si se diligerent, de qua mox Patrem rogaturus erat *a*): *Et nunc clarifica me tu Pater apud temetipsum, claritate, quam habui priusquam mundus esset, apud te.* Viditque postea unus ex apostolis superstes et audivit S. Joannes *b*) *vocem angelorum multorum in circuitu throni, et animalium, et seniorum: et erat eorum numerus millia millium dicentium voce magna: Dignus est agnus, qui occisus est, accipere virtutem, et divinitatem, et sapientiam, et fortitudinem, et honorem, et gloriam, et benedictionem:* ad quam gloriam iamiam iturus erat per passionem et mortem suam amore Patris sui sic iubentis. *Ut cognoscat mundus, quia diligo Patrem, et sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. Surgite, eamus hinc c*).

Hoc dicens a cœna ac cœnaculo se proripit concessurus in hortum Getsemani, ubi captus inde deduceretur ad passionem et mortem, quam pati eum oportuit, et sic, vadens ad Patrem, intrare in gloriam suam. Intelleximus supra Cap. CIX. quomodo Christus *dum complerentur dies assumtionis eius, faciem suam firmavit, ut iret in Jerusalem;* videmus hic eum cœnaculo egressum, concessurum extra urbem in hortum, quem

a) *Joan. XVII.* 5. *b*) *Apoc. V.* 11.
c) *Joan. XIV.* 31.

CAPUT CXLVI.

ſciebat locum Judas, *quia frequenter Jesus convenerat illuc cum discipulis ſuis a*). Adest igitur Judas, adest quasi ex condicto Jesus: *Jesus itaque ſciens omnia, quæ ventura erant ſuper eum, processit.* Via hæc erat ad Patrem, per passionem et mortem ſuam, de qua dixerat: *Audistis, quia ego dixi vobis: Vado, et venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem. Vado,* inquit, *et venio ad vos*, uti iam ſupra dixerat: *Quia vado parare vobis locum. Et si abiero, et præparavero vobis locum: iterum venio, et accipiam vos ad me ipsum, ut ubi ſum ego, et vos ſitis b*). In cœlesti nimirum patria apud Patrem, ad quem, ſuis quoque paraturus locum, erat iturus, prout eum mox in oratione ultima effatus: *Nunc autem*, ait c), *ad te venio, et hæc loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in ſemetipsis*, intrantes cum Christo *in gaudium Domini ſui*, in gloriam Patris ſui.

a) *Joan. XVIII.* 2. b) *Ibid. XIV.* 2.
c) *Ibid. XVII.* 13.

CAPUT CXLVII.

CHRISTUS VITIS, NOS PALMITES.

Ego sum vitis vera: et Pater meus agricola est. Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum: et omnem, qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat. Jo. XV. 1.

In Christo manentes et fructificantes.

Vitem veram se dicit Christus, ab ea se discernens, quæ erat tantum in figura, infrugifera illa, et maledicta, *quæ exspectata ut faceret uvas, fecit autem labruscas.* De qua toties conqueritur apud prophetas Dominus, cuius operarii in vineam missi, servos, ipsumque Christum Dominum Filium æterni Patris, qui hic agricola dicitur, occiderunt. *Nunc ergo habitatores Jerusalem, et viri Juda, iudicate inter me et vineam meam. Quid est quod debui ultra facere vineæ meæ, et non feci ei? An quod exspectavi, ut faceret uvas, et fecit labruscas?* a) Et Jerem. II. 21. *Ego autem plantavi vineam electam, omne semen verum: quomodo ergo conversa es mihi in pravum vinea aliena?*

Potest etiam dici vitis vera Christus ob *sanguinem uvæ meracissimum* b), quem nobis bibendum tradit. „Recte etiam,

a) *Isai. V.* b) *Deut. XXXII.* 14.

demiandus. Putare oportet, fodere, ligare, et reliqua facere. Falce, ut sentio, et ligone, et aliis rusticis instrumentis ad vitis curam opus est, ut nobis fructum producat esculentum.“ Et in Pædagogo lib. I. p. 115.: „Silvescit enim, inquit, vitis, nisi putetur; ita etiam homo. Luxuriantes autem adnatasque propagines, verbum, qui est gladius, expurgat, cogens appetitiones, ne fructum ferre desiderent. Eorum autem, qui peccant, increpatio habet scopum salutem, verbo se concinne applicante pro propriis, uniuscuiusque moribus, et alicubi quidem vehementi, ac intenso; alicubi autem laxo ac remisso.“ Propius hoc S. Jo. Chrysost. in h. l. de ærumnis apostolis inducendis exponit. Universim vero apostolus loquitur: *Omnes, qui pie volunt vivere in Christo, persecutionem patientur.* Nec de externa tantum vi res agitur; quisque sibi ipsi vim inferre debet: *Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.* Vi maxima naturæ corruptio et vitiositas opus habet. Abscindenda est manus, pes, oculus, qui scandalizat: purganda, putanda est vitis unde palmes fructuosior efficitur. Hinc ostenditur tentationes fortiores efficere nos, et quævis mala, quæ patienter ac fortiter perferimus, aut ipsi nobis inferimus. Quod quo severiores in nos ipsos facimus, eo meliores, digrioresque nos conductitios

divini vinitoris operarios exhibemus; qui omnem palmitem, qui fert fructum, purgat, ut fructum plus afferat. Exemplum illustrissimum Ecclesia primitiva per Christum in apostolis, ac deinceps per priora persecutionum sæcula præbet; tempus putationis illius, qua tam stupendum in modum excrescens vinea Domini, Ecclesia, totum tam subito replevit orbem sanguine martyrum Christi irrigata, quasi sanguine uvæ in vaticinio patriarchæ Jacob de Christo Gen. XLIX. 11. *Lavabit in vino stolam suam, et sanguine uvæ pallium suum.*

CAPUT CXLVIII.

PERFECTIO CHARITATIS EXEMPLO CHRISTI.

In hoc clarificatus est Pater meus, ut fructum plurimum afferatis, et efficiamini mei discipuli. Sicut dilexit me Pater, et ego dilexi vos. Manete in dilectione mea. Si præcepta mea ſervaveritis, manebitis in dilectione mea, ſicut et ego Patris mei præcepta ſervavi, et maneo in eius dilectione. Hæc locutus ſum vobis, ut gaudium meum in vobis ſit, et gaudium veſtrum impleatur. *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, ſicut dilexi vos. Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis.* Jo. XV. 8. etc.

Vitam dantis pro nobis.

Supra vidimus, cœleſtem Patrem a dilecto Filio ſuo per mortem et paſſionem fuiſſe clarificatum. Christum etiam audivimus nos hortantem: *Estote perfecti, ſicut Pater veſter cœleſtis perfectus eſt, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos et malos, et pluit ſuper iustos et iniustos;* ut nimirum nos ad dilectionem inimicorum instrueret. Hoc vero Christus nos maxime ſuo exemplo docuit, et plus fecit, quam hoc in ſermone ad

perfectionem charitatis posuit: *Maiorem charitatem nemo habet, ut animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis*, quales nos nimirum fecit, Patri reconciliatos. *Ut quid enim Chriſtus, cum adhuc infirmi eſſemus ſecundum tempus, pro impiis mortuus eſt? Vix enim pro iuſto quis moritur: nam pro bono forſitan quis audeat mori. Commendat autem charitatem ſuam Deus in nobis: quoniam cum adhuc peccatores eſſemus, ſecundum tempus Chriſtus pro nobis mortuus eſt a).* Commentarius quidam ſunt hæc apoſtoli verba præcepti charitatis ſecundum id, quod notavimus, Chriſti pro nobis vitam ponentis exemplum, qui iubemur et inimicos diligere, atque adeo amicorum loco habere, ut diligamus invicem, ſicut dilexit nos. Modo dixerat: *Sicut dilexit me Pater, et ego dilexi vos.* Eſt hoc, quod legitur Jo. III. 16. *Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium ſuum unigenitum daret: ut omnis, qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam.* Ad Evangelium hoc ſalutis humanæ per univerſum orbem denunciandum Chriſtus apoſtolos ſelegit dicens: *Sicut miſit me Pater, ita ego mitto vos*; nempe, *ſicut oves*, ut alibi dicit, *in medio luporum*; exemplo magiſtri *ſicut ovis ad occiſionem*; ad animas ſuas ponendas, ſanguinemque effundendum pro Chriſto, *ut* nempe *clarificetur*

a) *Rom. V. 6. etc.*

Caput CXLVIII.

Pater in Filio. Quod pertinet ad primum et maximum mandatum Dei nimirum; secundum vero *simile huic*, quia in primo concentratur, omnia scilicet ad finem unum referendo, gloriam Dei: *In hoc clarificatus est Pater meus, ut fructum plurimum afferatis, et efficiamini mei discipuli*, nempe, *ut diligatis invicem sicut dilexi vos.* Est hoc sublime illud mysterium, per quod, ut diximus, utrumque dilectionis præceptum, *in quo universa lex pendet et prophetæ*, concentratur. „Ipsa est, ait S. Augustinus *a*), dilectio ab omni mundana dilectione discreta, quam distinguendo addidit Dominus, *sicut dilexi vos.* Quid enim nisi Deum dilexit in nobis? Non quod habebamus, sed ut haberemus: ut perducat nos, sicut paulo ante dixi, ubi sit Deus omnia in omnibus. Sic etiam medicus recte dicitur ægros diligere; et quid in eis nisi salutem diligit, quam cupit utique revocare, non morbum, quem venit expellere? Sic ergo et nos invicem diligamus, ut quantum possumus, invicem ad habendum in nobis Deum cura dilectionis attrahamus.“ Hoc fuerat tunc opus grande apostolicum, ad quod instruendo discipulos suos, eisdem toties in hoc ultimo sermone perfectionem dilectionis mutuæ sicut dilexit nos, et cum ipsis etiam nobis inculcavit, ut *sicut Christus animam suam pro nobis*

a) *Tract. LXVI. in Jo. n. 2. T. III. P. II. p. 675.*

posuit, sic et nos pro fratribus debeamus animam ponere a).

Caput CXLIX.

CAPUT CXLIX.

AMICI DEI SIMUS, NON SERVI.

Vos amici mei estis, si feceritis, quae ego praecipio vobis. Jam non dicam vos servos, quia servus nescit, quid faciat dominus eius. Vos autem dixi amicos: quia omnia, quaecunque audivi a Patre meo, nota feci vobis. Jo. XV. 13. etc.

Charitate.

„O rem mirabilem! exclamat S. Augustinus *b*), cum servire non possimus, nisi praecepta Domini fecerimus, quomodo praecepta faciendo servi non erimus? si servus non ero praecepta faciendo, et nisi praecepta fecero, servire non potero: ergo serviendo servus non ero." Servos paulo post iterum vocat: *Non est servus maior domino suo, si me persecuti sunt, et vos persequentur.* Ut alibi in eodem argumento dicitur: *Non est discipulus super magistrum.* Est vero haec ipsa magistri erga discipulos suos dignatio, quod ceu intimis amicis omnia, quaecunque audivit a Patre suo, nota eis fecerit. Praemisit vero: *Vos amici mei estis, si feceritis,*

a) *Joann. III. 16.* *b*) *Tract. LXXXV. in Joann. T. III. P. II. p. 711.*

CAPUT CXLIX.

quæ ego præcipio vobis. Omnia mandata Dei in præcepto charitatis coadunantur, de quo dudum dixerat Christus, in duobus præceptis universam legem pendere, et prophetas, charitatis Dei nempe et proximi, quæ unice in hoc ultimo fermone inculcatur: *Si diligitis me, mandata mea fervate. Si præcepta mea fervaveritis, manebitis in dilectione mea. Mandatum novum do vobis*, et a): *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem. Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut animam fuam ponat quis pro amicis fuis.* Id iam in eo erat, ut faceret, moriturus pro nobis in cruce, iuxta œconomiam Evangelii Christi Verbi divini incarnati, de qua dicit Christus: *Quia omnia, quæcunque audivi a Patre meo, nota feci vobis*, amicis fcilicet meis, de quibus dixerat: *Vos amici mei estis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis.* Et fupra b): *Qui habet mandata mea, et fervat ea, ille est, qui diligit me. Qui autem diligit me, diligetur a Patre meo. Et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum.* Quicunque nempe ex illis est, de quibus dicit: *Vos amici mei estis etc.* Qualis fuit Nicodemus, qui Jo. III. venit ad Jesum de nocte, cui ex parte quidem obscurius totam Evangelii Christi Verbi divini incarnati œconomiam pandit: *Nemo*, inquit, *ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis, qui est in cœlo. Et ficut*

a) *Joan. XV.* 12. etc. b) *Ibid. XIV.* 21.

Moyses exaltavit ſerpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis: ut omnis, qui credit in ipsum, non pereat, ſed habeat vitam æternam. Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium ſuum unigenitum daret: ut omnis, qui credit in illum, non pereat, ſed habeat vitam æternam. Fuit hic Nicodemus *a*), qui in ſynedrio Judæorum, cum decernerent interficere Christum, eius defensorem egit, et cum Josepho de Arimathea *b*) unxerat corpus Jesu, quando apostoli fugam arripuerant, de quibus dixerat: *Jam non dicam vos ſervos etc.*

Recte vero, ut non ſimus ſervi, S. Augustinus ſervilem excludit timorem, quem foras mittit charitas ab illis, de quibus apostolus *c*): *Non enim accepistis ſpiritum ſervitutis iterum in timore.* Sic idem apostolus etiam ſervos dominis ſuis obedire vult *in ſimplicitate cordis vestri, ſicut Christo. Non ad oculum ſervientes, quasi hominibus placentes, ſed ut ſervi Christi, facientes voluntatem Dei cum bona voluntate ſervientes, ſicut Domino et non hominibus d*), procul ſpiritu ſervitutis in timore. Igitur ab hac ſervitute liberi ſunt, quibus dicit: *Jam non dicam vos ſervos, quia ſervus nescit, quid faciat dominus eius.* „Non utique ille ſervus, pergit S. Augustinus, pertinens ad timorem castum, cui dicitur:

a) *Joan. VII.* *b*) *Ibid. XIX.* 38. *c*) *Rom. XI.* 20. *d*) *Eph. VI.* 5.

Euge, serve bone, intra in gaudium Domini tui: sed ille servus pertinens ad timorem foras a charitate mittendum, de quo alibi dicit: *servus non manet in domo in æternum, filius autem manet in æternum.* Quoniam itaque dedit nobis potestatem, filios Dei fieri, non servi, sed filii simus: ut miro quodam et ineffabili, sed tamen vero modo servi non servi esse possimus: servi scilicet casto timore, ad quem pertinet servus intrans in gaudium Domini sui; non servi autem timore foras mittendo, ad quem pertinet, servus non manens in domo in æternum. Ut autem tales servi non servi simus, Dominum facere sciamus. Hoc autem servus ille nescit, qui nescit, quid faciat Dominus eius; et cum aliquid boni facit, sic extollitur, quasi hoc ipse faciat, non Dominus eius; et in se, non in Domino gloriatur, cum se ipse deceperit, quia sic gloriatur, quasi non acceperit. Nos autem charissimi! ut amici Domini esse possimus, quid noster Dominus faciat, sciamus. Non enim solum homines, verum etiam iustos ipse facit nos, et non ipsi nos. Et ut hoc sciamus, quis nisi ipse facit? *Non enim Spiritum huius mundi accepimus, sed Spiritum, qui ex Deo est, ut sciamus, quæ a Deo donata sunt nobis.* Ab ipso, quidquid boni est, donatur. Ergo quia et hoc bonum est, ab ipso utique donatur, ut sciatur, a quo bonum omne donetur: ut omnino de omnibus

bonis, qui gloriatur, in Domino glorietur." Add. quæ ſequenti ſermone in illa verba: *Non vos me elegistis, ſed ego elegi vos*, in eandem ſententiam loquitur.

CAPUT CL.

MISSIO SPIRITUS S. PARACLETI.

Expedit vobis, ut ego vadam: si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos. Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, et de iustitia, et de iudicio: De peccato quidem, quia non crediderunt in me: de iustitia vero, quia ad Patrem vado, et iam non videbitis me: de iudicio autem, quia princeps huius mundi iam iudicatus est. Joan. XVI. 7. etc.

Ad iudicium porro mundi, mundanorum Judæorum.

De plenitudine Spiritus ſancti in apostolos die Pentecostes effuſa hic ſermo est. „ Spiritus ſanctus, inquit S. Gregorius Nazianzenus *a*), in Christi discipulis vim ſuam exercuit trifariam, tribusque temporibus, prout ipsorum captus ferebat: nempe antequam Christus per paſſionem glorificatus eſſet: postquam per resurrectionem glorifi-

a) *Orat. de festo Pentec.*

catus fuit: ac denique post eius in cœlum ascensum. Hoc autem perspicue ostendit tum prima illa morborum, spirituumque depulsio, quæ scilicet non absque Spiritus numine fiebat; tum illa post confectum salutis nostræ negotium insufflatio, quæ divinioris procul dubio inspirationis specimen habebat; tum postremo præsens hæc ignearum linguarum divisio, quam solemni festo celebramus. " Quem primum sermonem post acceptum Spiritum sanctum ad populum Judaicum Act. II. 22. etc. habuit Petrus apostolus, is ea omnia in se continet, quæ hic a Christo de Spiritu sancto dicuntur: primum, *arguet mundum de peccato*, ut per os Petri fit Judæis exprobrantis: *Viri Israelitæ! audite verba hæc: Jesum Nazarenum, virum probatum a Deo in vobis, virtutibus, et prodigiis, et signis, quæ fecit Deus per illum in medio vestri, sicut et vos scitis, hunc definito consilio et præscientia Dei traditum, per manus iniquorum affligentes interemistis.* En peccatum Judæorum, de quo eos Spiritus S. arguit: *Quia non crediderunt in me*, nec agnoverunt Messiam: convincuntur autem, quantum in hoc peccatum commiserint: *Certissime sciat ergo*, ut Petrus sermonem suum concludit, *omnis domus Israel, quia et Dominum eum, Christum fecit Deus, hunc Jesum, quem vos crucifixistis. His autem auditis compuncti sunt etc. De iustitia vero*, quod est secundum, *quia*

ad Patrem vado, et iam non videbitis me, postquam iam perfunctus ſum munere Messiæ, a quo vos perperam regnum David terrenum restituendum existimabatis, regemque versaturum inter vos in hoc mundo, me illum etc. nempe, *quem Deus ſuscitavit ſolutis doloribus inferni, quod impossibile erat teneri illum ab eo: Quia* ſcilicet *princeps huius mundi iam iudicatus est:* quod est tertium *de iudicio*, quo diabolus, per quem peccatum venit in hunc mundum, et totum genus humanum pervasit, atque ſibi obnoxium habuit, regno ſuo exutus est per Christum, *quem Deus ſuscitavit, ſolutis doloribus inferni;* hominibus nimirum a pœna æternæ damnationis liberatis, infernalis ignis, *qui diabolo et angelis eius paratus est*, a quo *impossibile erat teneri illum.* Deinceps vero hæc ex psalmista David confirmans, atque recapitulans: *Providens*, pergit apostolus, *locutus est de resurrectione Christi, quia neque derelictus est in inferno, neque caro eius vidit corruptionem. Hunc Jesum resuscitavit Deus, cuius omnes nos testes ſumus. Dextera igitur Dei exaltatus, et promissione Spiritus ſancti accepta a Patre, effudit hunc, quem vos videtis, et auditis. Non enim David ascendit in cælum: dixit autem ipse: Dixit Dominus Domino meo, ſede a dextris meis: Donec ponam inimicos tuos, ſcabellum pedum tuorum.*

CAPUT CL.

Porro quæ dixit: *Dextera igitur Dei exaltatus, et promissione Spiritus ſancti accepta a Patre, effudit hunc, quem vos videtis, et auditis* in compendio ſunt, quæ Christus apostolis in ultimo ſermone de Spiritu ſancto paracleto explicavit: *Quem*, inquit *a*), *mittet Pater in nomine meo; ille vos docebit omnia, et ſuggeret omnia, quæcunque dixero vobis.* Nempe ut postea dicit *b*): *Adhuc multa habeo vobis dicere, ſed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Non enim loquetur a ſemetipso, ſed quæcunque audiet, loquetur, et quæ ventura ſunt, annuntiabit vobis. Ille de meo accipiet, et annuntiabit vobis. Omnia, quæcunque habet Pater, mea ſunt; propterea dixi, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis.* Quæ divinam continent de SS. Trinitatis mysterio theologiam, passim ab interpretibus S. Scripturæ et theologis hic explicatam. Vid. Maldonatus in h. l.

a) *Joan. XIV.* 26. *b*) *Ibid. XVI.* 12.

CAPUT CLI.

TRISTITIA HUJUS SÆCULI CONVERTENDA IN GAUDIUM.

De hoc quæritis inter vos, quia dixi: modicum, et non videbitis me: et iterum modicum, et videbitis me. *Amen, amen dico vobis, quia plorabitis, et flebitis vos, mundus autem gaudebit: vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium.* Joan. XVI. 19. etc.

Æternum in coelis.

Aderat iam ipsa hora, qua modicum non essent visuri magistrum suum discipuli (tradendum in manus peccatorum, ad illudendum, flagellandum, et crucifigendum) et iterum post modicum visuri resurgentem. Sed non huc solum restringi hoc modicum, indicat comparatio, quæ sequitur, mulieris, quæ, *cum parit, tristitiam habet, quia venit hora eius: cum autem pepererit puerum, iam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum.*

Mittendi erant apostoli in universum mundum, prædicare evangelium omni creaturæ, non unum tantum hominem, sed innumeros Christo regeneraturi, idque cum dolore parturientis pressuram habituri in

mundo, ac plerique etiam in violenta morte cum Christo. Hæc iam omnia hoc ipso in ultimo sermone post cœnam eis prædixerat Christus Joan. XV. 18. etc. *Si mundus vos odit, scitote, quia me priorem vobis odio habuit.* O quantum hoc solatium omnibus, qui in hoc mundo premuntur, et affliguntur a mundo! de quibus vere dici potest: *Quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo: propterea odit vos mundus. Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis. Non est servus maior domino suo. Si me persecuti sunt, et vos persequentur. Si sermonem meum servaverunt, et vestrum servabunt. Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum, quia nesciunt eum, qui misit me.* Nunquam quidem desunt fata huiuscemodi in Ecclesia etiam inter fideles, sed dira præsertim primis illis temporibus ab apostolis, apostolicisque viris fuerunt perferenda, quæ Christus illis prædicens, *ut*, inquit a), *non scandalizemini. Absque synagogis facient vos: sed venit hora, ut omnis, qui interficit vos, arbitretur, se obsequium præstare Deo.* Brevi hæc experti sunt apostoli, ideo a Christo prædicta, *ut*, sicut ait, *cum venerit hora, eorum reminiscamini, quia ego dixi vobis;* nempe, ut sese in omnibus malis hisce solarentur, non quod tristitiam non sentirent in illis, sed quod scirent, tristitiam converten-

a) *Joan. XVI. 1. etc.*

dam in gaudium. Certos eos iam reddiderat magister veritatis *a*): *Non relinquam vos orphanos: veniam ad vos. Adhuc modicum, et mundus me iam non videt. Vos autem videtis me, quia ego vivo, et vos vivetis. Et in illo die cognoscetis, quia ego sum in Patre meo, et vos in me; et ego in vobis*, in æterna nimirum illa, post hanc miseram, ac unice felici vita, de qua iuxta eundem apostolum et evangelistam aquilam *b*): *Scimus, quoniam, cum apparuerit, similes ei erimus: quoniam videbimus eum, sicuti est*, non iam *per speculum in ænigmate*, sed *facie ad faciem c*): quam theologi visionem intuitivam appellant; dum modo nec ipsam animam nostram cognoscimus, nisi abstractive tantum, et *ex parte*, iuxta apostolum: *Tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum*, a Deo nimirum, ut S. Thomas interpretatur, quo ipso summo bono ero beatus: quippe qui „seipsum, ut cum S. Augustino loquar *d*), quo melius aut maius nihil esse possit, promisit. Quid est enim aliud, quod per prophetam dicit: *Ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi plebs:* nisi ego ero, unde satientur? ego ero, quæcumque ab hominibus honeste desiderabuntur, et vita, et salus, et victus, et copia, et gloria, et honor,

a) *Joan. XIV.* 18. *etc.* *b*) *I. Joan. III.* 2. *c*) *I. Cor. XIII.* 12. *d*) *Lib. XXII. de Civit. Dei, c.* 30. *totius operis ultimo.*

et pax, et omnia bona: sic enim et illud recte intelligitur, quod ait apostolus: *Ut sit Deus omnia in omnibus.* "

Nec dubitare poterant apostoli perinde in prosperis, quæ consecutura erant, certum esse vaticinium, ac in malis, quæ fuerant præcessura: *Et vos igitur nunc quidem tristitiam habebitis: iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis.* Tristitia nempe huius miseræ vitæ cum tempore transibit, gaudium autem manebit in æterna felicitate, ut iam discipulorum animos præmunierat Christus a): *Beati eritis, cum vos oderint homines, et cum separaverint vos, et exprobraverint, et eiecerint nomen vestrum tanquam malum propter Filium hominis. Gaudete in illa die, et exultate: ecce enim merces vestra multa est in cælo.*

a) *Luc. VI.* 22.

CAPUT CLII.

CHRISTUS ADVOCATUS NOSTER APUD PATREM.

Amen, amen dico vobis: Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Usque modo non petistis quidquam in nomine meo: petite, et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum. Hæc in proverbiis locutus sum vobis. Venit hora, cum iam non in proverbiis loquar vobis, sed palam de Patre annuntiabo vobis. *In illo die in nomine meo petetis: et non dico vobis, quia ego rogabo Patrem de vobis. Ipse enim Pater amat vos, quia vos me amastis, et credidistis, quia ego a Deo exivi. Exivi a Patre, et veni in mundum: iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem.* Joan. XVI. 23. etc.

In quibuscunque necessitatibus.

Habes hic una periodo totam Evangelii œconomiam, quomodo Verbum divinum, quod erat in sinu Patris, exivit a Patre, venit in mundum, iamque in eo erat, ut iterum relinqueret mundum, rediretque ad Patrem, tam probe intellectam ab apostolis, ut dicerent: *Ecce iam palam loqueris, et proverbium nullum dicis. Nunc scis*

mus, quia ſcis omnia, et non opus est tibi, ut quis te interroget: in hoc ſcimus, quia a Deo existi. Quis vero mentis affectus esse debuit charis discipulis, debetque omnibus esse electis Christi fidelibus, dum Christum audiunt ſolita ſua iuramenti formula asseverantem: *Amen, amen dico vobis: si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Usque modo non petistis quidquam in nomine meo.* Christum ſecum habebant hactenus apostoli, qui curam omnem de ſuis in se ſuscipiebat, ut nihil ipsis deesset; etiamsi ſine ſaculo et pera eos misisset: nec ſubiit cogitatio quemquam eorum, aliquid Patrem in Christi nomine petendi; nunc autem a Christo relinquendi, ſicut oves in medio luporum mittendi, petere iubentur ſecuri, quod acciperent, non ſolum necessaria vitæ, ſed quibuscunque in tantis periculis et angustiis adminiculis in munere ſuo apostolico opus habere possent, *ut gaudium vestrum*, ait, *ſit plenum*, in profectu ſcilicet, ac prospero prædicationis evangelicæ ſuccessu. Sic passim apostoli in Actis Apostolorum gaudentes inducuntur: ante omnia autem post primam reclusionem e carcere Act. IV. *unanimiter levaverunt vocem ad Deum . . . Et nunc domine* rogant fiducialiter, *respice in minas eorum, et da ſervis tuis cum fiducia loqui verbum tuum: in eo quod manum tuam extendas ad ſanitates, et ſigna, et prodigia fieri per nomen ſancti Filii tui Jesu.*

Quæ ſimul testificatio est de ſignis, quæ Pater cœlestis quasi non rogatus faciebat per manus apostolorum. Quanta vero in ipsum cœlestem Patrem fiducia esse debet veris Christi amatoribus, dum a Christo audiunt? *In illo die in nomine meo petetis, et non dico vobis, quia rogabo Patrem de vobis: Ipse enim Pater amat vos! In illo die*, inquit, ſciens, quid proxime essent facturi discipuli, qui modo tam intime persuasi, tenerrimeque affecti tam confidenter dicunt: *In hoc credimus, quia a Deo existi? Respondit eis Jesus: Modo creditis? Ecce venit hora, et iam venit, ut dispergamini unusquisque in propria, et me ſolum relinquatis: et non ſum ſolus, quia Pater mecum est.* Postrema hæc verba futura erant etiam discipulorum Christi consolatio, quibus ipse, eos modo relicturus, dixerat: *Vado et venio ad vos. Non relinquam vos orphanos, ſed veniam ad vos,* qui est in Patre, et Pater in ipso cum Spiritu ſancto, quem mittendum promittit.

CAPUT. CLIII.

CAPUT CLIII.

PAX, ET FIDUCIA IN CHRISTO VICTORE MUNDI.

Hæc locutus ſum vobis, ut in me pacem habeatis. In mundo preſſuram habebitis: ſed confidite ego vici mundum. Joan. XVI. 33.

Complementum ultimi ſermonis Christi ad discipulos.

Est hæc concluſio ultimi ſermonis Christi ad discipulos ſuos, antequam pateretur: in quo ſermone maxime elucet ſublime in Evangelio Christi: atque adeo S. Joannem eum nobis referre attinebat, aquilam illam inter evangeliſtas ſublimius volantem. Auſpicatur ſermonem hunc ultimum Christus, postquam ſummo humilitatis actu discipulorum pedes lavaſſet, ſummoque charitatis monumento ſeipſum in cibum et potum dediſſet, reliquiſſetque in ſacrificii ſui cruenti memoriam incruentum ſacrificium.

Non turbetur cor vestrum, infit *a*), *creditis in Deum, et in me credite.* Quibus verbis ante omnia fidem in ſe æqualem Patri unigenitum Filium Dei firmat, ne turbentur ob ea, quæ iam circa ipſum in paſſione ſua eſſent agenda, qua ſuis locum eſſet in domo Patris ſui paraturus, si manendo

a) *Joan. XIV.*

in dilectione, mandata eius ſervaverint, omnia edocti per Spiritum ſanctum, quem promittit, ſuamque pacem eis relinquit, ne turbentur aut formident; ſed manendo in Christo, ſicut palmes in vite *a)*, fructum plurimum afferant, ſerventque præcepta in mutua dilectione, a mundo quidem odio habiti *b)*; persecutiones et quævis mala perpessi exemplo magistri, quæ mala deinceps eisdem aperit, ac iterum Spiritum paracletum consolatorem, ſeque advocatum pollicetur apud Patrem, cuius nomine quidquid petierint, ſint obtenturi, tanto ſecurius certiusque, quod ipse Pater eos amet. Demum postquam iterum repetiisset, clariusque eorum proximam fugam prædixisset, concludens omnem ſermonem: *Hæc*, inquit, *locutus ſum vobis, ut in me pacem habeatis.*

Paulo ante in eodem hoc ſermone eos edocuerat, ut vidimus, quæ ſit pax Christi inter media mala huius vitæ, ærumnas et persecutiones, quas hic iterum prædicit, ſed in fiduciam erga se erigit certus de victoria, quam de mundo reportatum ibat. *Confidite: ego vici mundum.* Non, ſicut maximus quisque heros, in incertum pugnans, aut ſuos commilitones ambiguæ committens pugnæ, ſed indubios ſuo exemplo victores, quando corpus patitur, et ſuccumbit; in

a) *Joan. XV.* *b)* *Ib. XVI.*

patientia vero nostra anima possidetur nostra. „Ac nos quidem, sunt verba Origenis, qui medias adhuc inter persecutiones Ecclesiæ vixit *a*), cum tentanti Deus dat nos persequendi potestatem, persecutionem patimur; cum autem vult nos Deus ab illa immunes esse, vel in medio mundo, nos odio habente, pacem agimus incredibilem, confisi tutela eius, qui dixit: *Confidite, ego vici mundum.* Et revera vicit mundum, et propterea tamdiu potestatem habet mundus, quamdiu vult eius victor, qui illius vincendi accepit a Patre potestatem. Hac eius victoria confidimus. Quod si nos rursus in certamen venire et pietatis causa decertare voluerit, accedant hostes; istud ex nobis audient: *Omnia possum in eo, qui me confortat*, Christo Jesu Domino nostro. Nam ex duobus passeribus, qui asse veneunt, unus in laqueum non cadit sine Patre, qui in cœlis est: et ideo omnia complexa est divina providentia, ut ab illa vel capilli nostri numerati sint."

Præteriere dirissima persecutionum priora sæcula, diu in pace fuit Ecclesia, periculosissima adhuc imminent novissima tempora; ad omnia paratus esse debet pugil christianus: nunquam in hoc mundo desunt „patientiæ (ut vocat S. Cyprianus *b*),

a) *Contra Celsum L. VIII. n. 70. T. I. p. 794.* *b*) *P.* 141.

se aliosque ſingulari libro *de bono patientiæ* immanis persecutionis tempore animans,, armansque christianos) ſolatia, quæ cum apta ſint et necessaria in isto mundo universis, tum magis nobis, qui diabolo impugnante plus quatimur; qui in acie quotidie ſtantes, inveterati et exercitati hostis conflictationibus fatigamur: quibus præter varias et assiduas tentationum pugnas, in persecutionum quoque certamine patrimonia relinquenda ſunt, ſubeundus carcer, portandæ catenæ, animæ impendendæ, gladius, bestiæ, ignes, cruces, omnia denique tormentorum ac pænarum genera fide et virtute patientiæ perferenda, Domino ipso instruente et dicente: *Hæc locutus ſum vobis, ut in me pacem habeatis: in mundo autem pressuram habebitis; ſed fidite, quoniam ego vici mundum.* Si autem qui diabolo et mundo renunciavimus, pressuras et infestationes diaboli et mundi crebrius ac violentius patimur, quanto magis patientiam tenere debemus, qua adiutrice et comite omnia infesta toleremus? Domini et magistri ſalutare præceptum est: *Qui toleraverit*, inquit, *usque ad finem, hic ſalvus erit.* Et iterum: *Si permanseritis*, inquit, *in verbo meo, vere discipuli mei eritis, et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos.*"

Caput CLIII.

Veritate hac se liberari non patiebantur Judæi, quibus ultimus eorum propheta Malachias *a*) verbis ultimis prophetiæ suæ promisit peculiarem ipsis prophetam Eliam præcursorem in primo adventu suo Domini, *ut convertat corda patrum in filios, ne forte veniam, et percutiam terram anathemate*, quod factum est, quando Christus vicit mundum, toties, quoties de eo sermo in Evangelio, reprobatum, ab ultima etiam Christi ad Patrem oratione (ut mox videbimus) et redemtione exclusum, quippe qui eum non cognovit: dumque Christus dicit: *Confidite, ego vici mundum*, suis animus adiicitur, ut cum magistro crucifixo pressuram habentes in mundo, cruci etiam affigant mundum, ut de se D. Paulus profitetur *b*), *per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo.*

a) *Malach. IV. 6.* *b*) *Gal. VI. 14.*

CAPUT CLIV.

ORATIO CHRISTI PRO CLARIFICATIONE.

Hæc locutus est Jesus, et ſublatis oculis in cœlum dixit: *Pater venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te: ſicut dediſti ei poteſtatem omnis carnis, ut omne quod dediſti ei, det eis vitam æternam.* Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te ſolum Deum verum, et quem miſisti Jeſum Christum. Joan. XVII. 1. etc.

Sua, et nostra per Deum et in Deo.

Tandem Christus ultima hac oratione, quam elevatis oculis in cœlum auspicatur, ſeſe victimam Deo Patri offert mox in cruce futuram. Sicuti nos orare docuit *Pater noster, qui es in cælis*, ita elevatis in cœlum oculis orditur: *Pater!* mox pro nobis ſacrificaturus se in carne, quam assumendo, et cum verbo divino hypostatice uniendo consortes nos divinæ naturæ effecit, ut unum eundemque cum eo haberemus Patrem. *Pater*, inquit, *venit hora*, *clarifica filium tuum.* Venit hora passionis, qua ipſa ut ſupra vidimus, etiam clarificaturus erat Patrem. „Sed, ait S. Augustinus *a*), si passione clarificatus dicitur, quanto ma-

a) *T. CV. in Joan. n.* 3. *T. III. P. II. p.* 759.

gis resurrectione? Nam in passione magis eius humilitas, quam claritas commendatur, Apostolo dicente: *Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* Deinde sequitur, et de eius clarificatione iam dicit: *Propter quod et Deus illum exaltavit, et donavit ei nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris.* Hæc est glorificatio D. N. J. C. quæ ab eius resurrectione sumsit exordium." Et paulo post: „Quod ergo ait: *Pater, venit hora, clarifica Filium tuum*, sic intelligendum est, tanquam dixerit: venit hora seminandæ humilitatis, fructum non differas claritatis:" Quærit iam quid sibi velit, quod sequitur: *ut Filius tuus clarificet te*, respondens autem tractatu sequenti brevissime, „tanquam, ait, diceret: resuscita me, ut innotescas toti orbi per me." Hoc est quod sequitur: *ut Filius tuus clarificet te, sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne, quod dedisti ei, det eis vitam æternam.* Hæc non contrariari ei, quam supra (Cap. 81.) exposuimus, Christi clarificationi per passionem et mortem in resurrectione sua, dicta conferenti patescet. Christus satisfaciendo æterno Patri, per passionem et mortem suam clarificavit Patrem suum, iustitiam et misericordiam eius mani-

festando erga genus humanum, ut ad finem, ad quem a Deo creatus est, redire posset, quem hic vocat vitam æternam; *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum a)*, hic nempe in fide, quasi in ſpeculo, illic autem in ſpecie, facie ad faciem in cœlis: ut hic ſit vita æterna, quam alias dicit regnum ſuum, nempe ecclesiam fidelium in præsenti vita, in altera autem ecclesiam ſanctorum cœlestem in felicitate æterna.

Sic Deus est omnia in omnibus in cœlo et in terra ad gloriam ſuam, tanquam finem ultimum omnium rerum, manifestandam, ac se ceu ſummum bonum participandum a nobis. Postquam Deus se in operibus ſuis manifestaverat in creando, gloriam vero, quam ei reddere rationalis creatura homo in hoc orbe terraqueo debuisset frustratus peccando fuerat, venit Christus Verbum divinum in terram: *Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis b)*, gratiæ nimirum plenum et ſuperabundans in genus humanum, in gratiam per Christum receptum (unde nato Domino angeli cecinerunt: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus*) veritatis autem plenum in ipsa manifestatione divinæ gloriæ, quæ nulla

a) *Joan. XVII. 3.* b) *Ib. I. 14.*

CAPUT CLIV.

unquam re magis, quam in Verbi divini Incarnatione enituit, opere redemtionis nostræ per Christum, de quo ipse, cœlestem Patrem affatus, *Ego*, inquit, *te clarificavi super terram: opus consummavi, quod dedisti mihi, ut faciam.* Petierat iam a Patre Christus a): *Pater clarifica nomen tuum. Venit ergo vox de cælo: Et clarificavi, et iterum clarificabo.* Venit hæc vox de cœlo, dum *quidam gentiles ex his, qui ascenderant, ut adorarent in die festo*, accedentes ad Philippum, qui erat a Bethsaida Galileæ trans Jordanem in confinibus, unde etiam Petrus et Andreas ortus erat, *rogabant eum dicentes: Domine volumus Jesum videre. Venit Philippus et dicit Andreæ: Andreas rursum, et Philippus dixerunt Jesu.* Non frustra hæc ita articulatim recensentur, siquidem Patrem suum clarificaturus erat per apostolos, in universum mundum, ad prædicandum Evangelium omni creaturæ missos. Ut nimirum Gentiles, abiecto cultu falsorum deorum, agnoscant *te solum verum Deum, et quem misisti, Jesum Christum b)*, Messiam Judæis promissum. Hunc apostoli, quem Judæi reiecerunt, Gentilibus prædicarunt. Est hoc, quod Christus antea iam in ultimo ante passionem suam sermone dixerat apostolis: *In hoc clarificatus est Pater meus, ut fructum plurimum afferatis, et efficiamini mei discipuli c).*

a) *Jo. XII.* 28. b) *Ib. XVII.* 3. c) *Ib. XV.* 8.

Consideravimus supra glorificatum Christum et Deum clarificatum in eo per passionem et mortem suam, in cruce exaltatum, qualem mortem, dum ille Petro denuntiasset, addit evangelista a): *Hoc autem dixit, significans, qua morte clarificaturus esset Deum.* Sic Christus de seipso, dum a cœna ultima eum proditurus exisset Judas, loquitur, iam passurus ac moriturus in cruce b): *Nunc clarificatus est Filius hominis: et Deus clarificatus est in eo. Si Deus clarificatus est in eo, et Deus clarificabit eum in semetipso: et continuo clarificabit eum.* Est hoc, quod in proposito nobis textu Jo. XVII. 5. sequitur: *Et nunc clarifica me tu Pater apud temetipsum, claritate, quam habui, priusquam mundus esset, apud te,* ad dexteram nimirum tuam in cœlesti solio tuo, quo resurgens ex mortuis erat elevandus.

CAPUT CLIV.

Quemadmodum igitur Pater clarificavit Filium post resurrectionem et ascensionem in cœlum in gloria sua ad dexteram suam collocando; sic Christus clarificavit Patrem suum humanam naturam assumendo, eumque hominibus per Evangelii prædicationem manifestando, per passionem et mortem vero suam plene eius iustitiæ satisfaciendo pro nobis, ut et Filius clarificaret Pa-

a) *Io. XX.* 19. b) *Ib. XIII.* 31. *etc.*

trem in nobis hic, et in æternum: nempe, *ut Filius tuus clarificet te, ſicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne, quod dedisti ei, det eis vitam æternam. Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te ſolum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum*, qui nos participes redderet vitæ æternæ in Deo, facie ad faciem eum videndo, cognoscendoque ſicuti est.

CAPUT CLV.

ORATIO PRO APOSTOLIS.

Manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo. Tui erant, et mihi eos dedisti: et ſermonem meum ſervaverunt. Nunc cognoverunt, quia omnia, quæ dedisti mihi, abs te ſunt: quia verba, quæ dedisti mihi, dedi eis: et ipsi acceperunt, et cognoverunt vere, quia a te exivi, et crediderunt, quia tu me misisti. *Ego pro eis rogo: non pro mundo rogo, ſed pro his, quos dedisti mihi, quia tui ſunt: et mea omnia tua ſunt, et tua mea ſunt: et clarificatus ſum in eis.* Et iam non ſum in mundo, et hi in mundo ſunt, et ego ad te venio. Joan. XVII. 6. etc.

Non pro mundo.

Postquam pro ſua clarificatione oravit Christus, iam pro apostolis ſuis orat, quibus

ſpecialiter manifeſtavit nomen Patris, quod ipſi deinceps manifeſtarent per orbem terrarum, et quod ipſi in aure audierunt, prædicarent ſuper tecta. Testimonium eis reddit, quod ſermonem ſuum ſervaverint. *Et nunc cognoverunt, quia omnia, quæ dediſti mihi abs te ſunt: et cognoverunt, quia a te exivi.* Quod dicit: *Nunc*, ad ſermonem ultimum, quem modo præ oculis habuimus ſingulariter referendum est, in cuius fine palam profitentur diſcipuli, perfectam Evangelicæ doctrinæ fidem se habere: *Ecce*, aiunt, *iam palam loqueris etc.* postquam nempe ultimo ipsis dixisset, se exisse a Patre, et venisse in mundum, et redire ad Patrem. Quibus verbis totum Evangelium divini verbi pro ſalute humana incarnati continetur: ea terribili restrictione, quæ ſequitur. *Non pro mundo rogo, ſed pro his, quos dediſti mihi, quia tui ſunt.* Quæ in verba S. Augustinus, „ mundum vult modo intelligi, ſcribit *a*), qui vivunt ſecundum concupiſcentiam mundi, et non ſunt in ea ſorte gratiæ, ut ab illo eligantur ex mundo ". De mundo loquitur, de quo ſupra Jo. XV. 18. *Si mundus vos odit, ſcitote, quia me priorem vobis odio habuit. Si de mundo fuiſſetis, mundus quod ſuum erat, diligeret, quia vero de mundo non eſtis, ſed ego elegi vos de mundo: propterea odit vos mundus. Mementote*

a) *Tr. CVII. in Jo. n. 1. T. III. P. II. p. 767. etc.*

sermonis mei, quem ego dixi vobis: Non est servus maior domino suo. Si me persecuti sunt, et vos persequentur. Si sermonem meum servarunt, et vestrum servabunt. Rem iterum Christus postea edisserit *a*): *Ego dedi eis sermonem tuum, et mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut et ego non sum de mundo. Non rogo, ut tollas eos de mundo, sed ut serves eos de malo.* Quia nimirum ut alibi loquitur Joannes *b*): *Totus mundus in maligno positus est.* Et in oratione Dominica dicimus: *Libera nos a malo*, a dæmone scilicet, et mundo in maligno posito. Non vult tolli eos de mundo, nam *sicut tu me misisti in mundum, et ego misi eos in mundum c*). Nempe dum eis dixit: *Ite in universum mundum, et prædicate Evangelium omni creaturæ.* Misit eos sicut ipse a Patre missus fuerat, et clarificatus est in eis, dum *cognoverunt*, ait, *vere, quia a te exivi. Et servaverunt sermonem meum*, servaturique erant Evangelium, quod acceperunt prædicandum in universo mundo, quem Christus iam, expleto opere missionis suæ, erat relicturus. Veluti de se ad Patrem redeunte loquitur: *Jam non sum in mundo, et hi in mundo sunt, et ego ad te venio.*

Mundum quidem Christus ubique in Evangelio incessit, ac detestatur; omnium autem horribilissimum est, quod dixerat:

a) *Jo. XVII:* 14. *b*) *I. Jo. V.* 19. *c*) *Jo. XVII.* 18.

Non pro mundo rogo, sed pro his, quos dedisti mihi; quia tui sunt, pro quibus nempe, ut apostolus dicit *dedit semetipsum pro peccatis nostris, ut eriperet nos de præsenti sæculo nequam a)*. Et S. Joannes *b)*: *Mundus transit, et concupiscentia eius, qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum.* Hi sunt de quibus Christus paulo post in conclusione ultimæ orationis suæ ad Patrem rogat: *Pater, quos dedisti mihi, volo, ut ubi ego sum, et illi sint mecum; ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi; quia dilexisti me ante constitutionem mundi. Pater iuste, mundus te non cognovit.* Sic S. Joannes dicit *c)*: *Mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit;* nempe *lux venit in mundum; et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem; lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt.* Quod tunc de Judæis dictum erat; a quibus ideo lux Evangelii ad gentes fuit delata *aperire oculos eorum, ut convertantur a tenebris ad lucem* (ut Christus ad Saulum a se in via prostratum locutus fuerat), *et de potestate satanæ ad Deum ut accipiant remissionem peccatorum, et sortem inter sanctos, per fidem quæ est in me d)*, ut rem ipse narrat apostolus, alibique monet corripere eos, qui veritati resistunt *e)*: *Ne quando det illis pœniten-*

a) Gal. I. 4. b) I. Jo. II. 27. c) Jo. I. 10. d) Act. XXVI. 18. e) II. Tim. II. 25.

tiam ad agnoscendam veritatem, et resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem. Hic est, de quo idem II. Cor. IV. 4.: *Deus huius ſaeculi*, qui a Christo *princeps huius mundi* non ſemel appellatur eiusque caterva Ephes. VI. 12.: *Mundi rectores tenebrarum harum.* Nempe erat hæc iusta pœna peccati: *A quo enim quis ſuperatus est, huius et ſervus est*, ut dicitur II. Pet. II. 19. Et ad Rom. VI. 16.: *Nescitis, quoniam cui exhibetis vos ſervos ad obediendum, ſervi estis eius, cui obeditis, ſive peccati ad mortem, ſive obeditionis ad iustitiam?* Primum nobis accidit culpa protoparentum nostrorum, alterum contingit gratia Christi, a quo *princeps huius mundi iam iudicatus est a)*, quando de eo dixit *nunc iudicium est mundi: nunc princeps huius mundi eiicietur foras b)*. Sic igitur ſe habent duæ illæ civitates, „quarum est una Dei, altera huius mundi, ſunt verba S. Augustini lib. II. Retract. c. 43. de libris ſuis *de civitate Dei*, qui cum ſint, ſubdit, de utraque civitate conſcripti, titulum tamen de meliori acceperunt, ut de civitate Dei potius vocarentur.

a) *Jo. XVI.* 11. b) *Ib. XII.* 31.

CAPUT CLVI.

ORATIO PRO UNITATE.

Pater sancte, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint unum, sicut et nos: Joan. XVII. 11.

Inter hierarchas apostolos et eorum successores.

Est hæc pars orationis, quam Christus ante passionem suam peculiariter pro apostolis fudit, quos inter paulo adhuc ante iterata facta fuerat contentio, quis eorum videretur esse maior: perinde vero ad eorum successores in regimine ecclesiastico pertinere censenda est hæc oratio, quibuscum se futurum promiserat usque ad consummationem sæculi; rogatque hic: *Pater sancte, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint unum.* Prima virorum apostolicorum scripta nos docent, nihil eos antiquius sacratiusque habuisse hac unitate. Singulari animadversione dignum est, S. Clementem, cuius D. Paulus Phil. IV. 3. cum cæteris coadiutoribus meminit, divique Petri successorem pontificem Romanum, in qua sede centrum unitatis ecclesiasticæ residet, officio hoc suo præclare fuisse perfunctum in epistola I. ad Corinthios, in qua postquam pluribus pro unitate corporis Christi, quod est Ecclesia inter alia perorasset: „Apo-

stoli, pergit *a*), per Jesum Christum cognoverunt contentionem de nomine episcopatus oborituram, idcirco hos, quos summos sacerdotes vocaverat, constituerunt.“ Exprobrat porro Corinthiis, post illam a D. Paulo sedatam de Cepha et Apollo, aliam iam graviorem unius aut duorum causa contra presbyteros motam seditionem *b*); hinc eos ad charitatem, humilitatem et obedientiam hortatur. Quo eodem in argumento ad unam versantur omnes epistolæ S. Ignatii, ne illa quidem ad S. Polycarpum episcopum excepta licet ipsum monentis, „episcopo attendere: ut et Deus, ait, vobis *c*).“ Hoc quid aliud est, quam quod pro apostolis rogat Patrem, *ut sint unum, sicut et nos*, perinde ac v. 20. ut mox videbimus, rogat *pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me: ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint.* Est hoc ob quod S. Ignatius laudat Smyrnæos *d*): „Omnes episcopum sequimini, ut Jesus Christus Patrem, et presbyterium ut apostolos.“ Sunt hi, quos Christus fidelibus præficit, pro quibus hic v. 11. singulariter rogat; pro fidelibus vero postea v. 22. *Et ego*, ait, *claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis*: quos nimirum ex mundo elegerat credituros, *ut sint consummati in unum* in una sancta catholica et

a) *Num.* 44. *b*) *N.* 47. *c*) *N.* 6. *d*) *N.* 8.

apostolica Ecclesia: cuius unitatis vinculum, concordiam, et harmoniam laudatus S. martyr in ordine hierarchico aptissimo exprimens exemplo in epistola ad Ephes.: „Unde, inquit *a*), decet vos in episcopi sententiam concurrere, quod et facitis. Nam memorabile vestrum presbyterium, dignum Deo, ita coaptatum est episcopo, ut chordæ citharæ. Propter quod in consensu vestro, et concordi charitate Jesus Christus canitur." Sic Magnesianos hortatur *b*): „Ut hoc sit vestrum studium, in Dei concordia omnia agere, episcopo præsidente Dei loco, et presbyteris loco senatus apostolici." Epistolam ad Philadelphenos laude episcopi exorditur: „Coaptatus est enim mandatis, ut chordis cithara." Postea vero cum iterum dicta, a nobis iam relata, repetiisset *c*): „Quidam autem, pergit, suspicati sunt, me, ut præscium divisionis quorundam hæc dicere. Testis autem mihi is est, in quo vinctus sum, quod a carne humana non cognoverim, sed spiritus annuntiavit, dicens ista: sine episcopo nihil facite." Audiant hæc, qui non verentur sanctissimum infamare martyrem, ac si is pro dignitate ordinis episcopalis episcopus quippe ipsus scripsisset. Audiant item, qui hodie cum Aerianis primum hunc cum secundo presbyte-

a) *Num.* 4. *b*) *N.* 5. *c*) *N.* 7.

rorum ordine vix non confundunt contra unitatem illam, qua ſicut in tota Eccleſia omnia ad centrum unitatis Rom. Eccleſiam, ita in ſingulis diœceſibus ad epiſcopos revocantur ad ſchismata ac diſſidia evitanda, ut hortari pergit S. Ignatius. „Unitatem amate, diſſidia fugite. Imitatores eſtote Jeſu Chriſti, ſicut et ipſe Patris ipſius.“ Quod quid aliud eſt, quam quod rogavit Chriſtus Patrem: *Ut ſint unum ſicut et nos.* Sic Trallianos alloquitur *a)*: „Cum enim epiſcopo ſubiecti eſtis, ut Jeſu Chriſto, videmini mihi non ſecundum hominem, ſed ſecundum Jeſum Chriſtum vivere.“

Ad mutuum vero eccleſiarum per orbem catholicum unionis nexum, veluti fermento quodam conglutinandum, nihil aptius erat litteris illis, quas *formatas*, atque etiam ob cauſam allatam, *fermentum* vocabant, quibus eccleſiæ mutuam invicem communionem ſibi conteſtabantur, excluſis paraſynagis hæreſum et ſchismatum, veluti tempore ſchismatis Novatiani factum ex Cypriano diſcimus, cui Antoninus ep. litteras huiusmodi transmiſit ad Cornelium P. R. deferendas *b)*, „ut depoſita omni ſollicitudine iam ſciret ſe ſecum, hoc eſt cum catholica Eccleſia communicare.“

a) Num. 2. *b) Epiſt.* 55.

Est ad rem imprimis S. Martyris liber *de unitate Ecclesiæ*, ubi ſub initium ſtatim ſingularem prærogativam D. Petri in eo ſtatuit, ut *ecclesia Christi* una demonstraretur *a*); et alibi Petro primum potestatem datam dicit: ſuper quem ædificavit ecclesiam, et unde unitatis originem institueret. Quæ fuit habita in ecclesia cynosura respectusque ad 'ecclesiam Romanam: ad quam *propter potiorem principalitatem*, ut S. Irenæus loquitur contra hæreses *b*), *necesse est, omnem convenire ecclesiam:* fuitque ſemper agnitum in ſede Petri centrum unitatis, atque adeo unionis cum una ſancta catholica et apostolica ecclesia quibusvis causis hæresum ac ſchismatum hac una præclusis præscriptione. Huc facit de *præscriptionibus hæreticorum* aureus Tertulliani liber ex unione nimirum et communione ecclesiarum apostolicarum, quas inter Romanam miris extollit elogiis, quæ ſingulari Dei providentia una iam ſuperest, eritque ſemper centrum communionis in unitate ecclesiæ catholicæ ut ſemper fuit, ſic; „ut multo posteriores, ut loquitur c. 33. Tertullianus, quæ denique instituuntur, tamen in eadem fide conspirantes non minus apostolicæ deputentur pro consanguinitate doctrinæ. Et cap. 21. Communicamus, ait, cum ecclesiis apostolicis, quod nulla doctrina diversa, hoc est

a) *Epist.* 73. *b*) *Lib. III. c.* 3.

CAPUT CLVI.

testimonium veritatis." Præcise S. Optatus Milevitanus contra Donatistas præscribit, „probatum est, nos esse, inquiens *a*), in ecclesia sancta catholica, apud quos et symbolum Trinitatis est, et per cathedram Petri, quæ nostra est, per ipsam et cæteras apud nos esse." Sic passim S. Augustinus præscribit pro veritate catholica contra hæreticos et schismaticos pro unitate ecclesiæ, de qua etiam singularem librum contra Donatistas scripsit. S. Hieronymus contra Luciferianos S. Cyprianum eo capite in causa rebaptizationis excusat, quod ea non obstante in unione communioneque cum Romana sede perseveraverit. Et in causa schismatis Meletiani ad Damasum P. R. scribens: „Ego, inquit *b*), nullum primum nisi Christum sequens beatitudini tuæ, id est, cathedræ Petri communione consocior: super illam petram ædificatam ecclesiam scio; quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est. Si quis in arca Noe non fuerit, peribit regnante diluvio." Efficaces Christi pro Apostolis preces, *ut sint unum*, et pro eorum successoribus in communione sedis apostolicæ, de divina providentia in conservanda ecclesia sua dubitare nos non sinunt, quod singulari libro ostendere conatus sum *de communione potestatis ecclesiasticæ inter summos ecclesiæ pastores, pontificem et episcopos.*

a) *Lib. II. n.* 9. *b*) *Epist.* 14.

CAPUT CLVII.

DE SALUTE ELECTORUM.

Non pro eis autem rogo tantum, ſed et pro eis, qui credituri ſunt per verbum eorum in me: ut omnes unum ſint ... ut credat mundus, quia tu me misisti. Et ego claritatem, quam dediſti mihi, dedi eis, ut ſint unum, ſicut et nos unum ſumus. Ego in eis, et tu in me, ut ſint consummati in unum; et cognoscat mundus, quia tu me misisti, et dilexisti eos, ſicut et me dilexisti. Pater, quos dedisti mihi, volo, ut ubi ſum ego, et illi ſint mecum, ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi, qui dilexisti me ante constitutionem mundi. Joann. XVII. 20.

In Deo.

Ad orationem hanc, quis non ad cœlestem patriam exardesceret, quam Christus passione ſua erat tunc nobis recuperaturus, *ut videant*, ait, *claritatem meam, quam dedisti mihi, qui dilexisti me ante constitutionem mundi.* Hic commemorat claritatem ſuam cœlestem, cuius aliquando intuendæ participes futuri essemus; antea de claritate in hoc adhuc mundo locutus: *Et ego claritatem*, ait, *quam dedisti mihi, dedi eis, ut ſint unum, ſicut et nos unum ſumus.*

CAPUT CLVII.

Totus sermo, seu oratio Christi ad Patrem ad unitatem tendit, et dilectionem spirat. Quamque unitatem, pro apostolis orans, paucis, ut intelleximus Cap. præcedenti commemoraverat. Hic pluribus explicat velut viscera pandens pro universitate fidelium usque ad consummationem sæculi: *Ego in eis, et tu in me, ut sint consummati in unum.* „Ubi, sunt verba S. Augustini *a*), se mediatorem inter Deum et homines breviter intimavit. Neque enim hoc ita dictum est, tanquam Pater non sit in nobis, aut nos in Patre non simus; cum et alio loco dixerit: *veniemus ad eum, et mansionem apud eum faciemus*; et hic paulo ante non dixerit: *ego in eis, et tu in me*, quod dixit modo: *aut ipsi in me, et ego in te*, sed, *tu in me, et ego in te, et ipsi in nobis.* Quod ergo nunc ait: *ego in eis, et tu in me*, ita dictum est ex persona mediatoris, sicut illud, quod apostolus ait: *vos Christi, Christus vero Dei.* Quod vero addidit: *ut sint consummati in unum*, ostendit eo perduci reconciliationem, quæ fit per mediatorem, ut perfecta beatitudine, cui iam nihil possit adiici, perfruamur. Unde id, quod sequitur: *ut cognoscat mundus, quia tu me misisti*, non sic accipiendum puto, tanquam iterum dixerit: ut credat mundus. Aliquando enim et cognoscere pro eo, quod est credere, ponitur;

a) *Tr. CX. in Jo. n. 4. p. 776. etc.*

ut est, quod ait aliquanto superius: *et cognoverunt vere, quia a te exivi, et crediderunt, quia tu me misisti.* Hoc dixit posterius: *crediderunt*, quod prius dixerat; *cognoverunt*, sed hic, quando quidem de consummatione loquitur, talis est intelligenda cognitio, qualis erit per speciem, non qualis nunc per fidem."

Vindicavit etiam locum hunc S. Pater contra Arianos, qui eo abusi sunt contra divinitatem Christi, naturalem nimirum unius substantiæ in personis unionem, cum inter nos homines moralis tantummodo sit, quomodo de primis fidelibus *cor unum et anima una a)* fuisse dicitur. Neque tamen S. Hilarius et alii contra Arianos hic subsistunt, sed naturalem etiam unionem statuunt per unam unius fidei naturam, per incarnationis mysterium, regenerationis per baptismum, imprimis etiam per participationem corporis et sanguinis in eucharistia, quod est argumentum lib. VIII. de Trinit. ubi post alia num. 13. pag. 954. sic arguit: „Eos nunc, qui inter patrem et filium voluntatis ingerunt unitatem, interrogo, utrumne per naturæ veritatem hodie Christus in nobis sit, an per concordiam voluntatis? Si enim vere verbum caro factum est, et vere nos verbum carnem ci-

a) *Act. Apost. IV.* 32.

bo dominico fuminus, quomodo non naturaliter manere in nobis existimandus est, qui naturam carnis nostræ iam inseparabilem fibi homo natus assumsit, et naturam carnis fuæ ad naturam æterniatatis fub facramento nobis communicandæ carnis admiscuit?" Et S. Cyrillus Alex. allato D. Pauli loco Eph. IV. 4. unum corpus et unus fpiritus: „Unum etenim corpus multi fumus in Christo; omnes enim, inquit *a*), de uno pane participamus, et omnes in uno peruncti fumus fpiritu, nimirum Christi, ut igitur concorporales uniusque et eiusdem fpiritus comparticipes futuros in unitatem fpiritus intemeratam et infractam animorum consensionem fervari vult fuos discipulos. Si quis autem discipulos uniri velit, ficut Pater et Filius unum funt, non folum fecundum fubstantiam, fed et fecundum voluntatem (una enim est in fancta natura, et eadem in omnibus voluntas) ita fentiat per me licet." Hæc ille ad primam Christi pro apostolis: *ut fint unum*, orationem, de qua paulo ante fumus locuti, quæ postea magis adhuc illustrat ad v. 21.

Ibi fermo est *b*), quomodo se mutuo clarificent Pater et Filius; hic Christus profitetur, se dedisse fuis claritatem, quam ipse a Patre fuo acceperat. Corruperat homo

a) *In Jo. T. IV. p. 972.* *b*) *Jo. XVII. 1.*

per peccatum imaginem divinam, ad quam conditus fuerat, quam uno tunc divino afflatu acceperat; ſed maioris molis erat eam restituere: opus illud creationis erat, hoc redemtionis *pretioso ſanguine quasi agni immaculati Christi et incontaminati a).* Quod totum mysterium claritatis nostræ in Deo mox post ſalutationem in exordio epistolæ ibidem D. Petrus pandit *b): Benedictus Deus, et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui ſecundum misericordiam ſuam magnam regeneravit nos in ſpem vivam per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis, in hæreditatem incorruptibilem, et incontaminatam et immarcessibilem conservatam in cælis.* In ingressu autem epistolæ II. D. Petrus id, quod caput est, declarat ad claritatem illam, de qua Christus dicit: *Et ego claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis, ut ſint unum, ſicut et nos unum ſumus: Per quem*, inquit, *maxima et pretiosa nobis promissa donavit, ut per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ.* D. Paulus, postquam ſimili gratiarum actione adhuc prolixius divinam erga nos gratiam et misericordiam extulisset: *Benedictus Deus,* inquit, *et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione ſpirituali in cælestibus in Christo etc.* mox cap. II. quæ ſit veluti communicatio illa idiomatum nobis per Christum in Deo declarat, claritatemque illam, qua unum ſumus in illo, pan-

a) *I. Petr. I. 19.* b) *Ib. 3.* c) *Eph. I. 3.*

CAPUT CLVII.

dens: *Deus autem*, ait *a*), *qui dives est in misericordia*; *propter nimiam charitatem suam*, *qua dilexit nos*, *et cum essemus mortui peccatis*; *convivificavit nos in Christo*; *cuius gratia estis salvati*, *et conresuscitavit et consedere fecit in cælestibus in Christo Jesu:* Hoc est, quod alibi dicit nos *hæredes quidem Dei*, *cohæredes autem Christi* esse, quibus nempe *potestatem dedit*, *filios Dei fieri*, *his*, *qui credunt in nomine eius: qui non ex sanguinibus*, *neque ex voluntate carnis*; *neque ex voluntate viri*, *sed ex Deo nati sunt*; filii Dei scilicet, ut idem S. Joannes dicit c): *Carissimi nunc filii Dei sumus*, *et nondum apparuit*; *quid erimus. Scimus*, *quoniam*, *cum apparuerit*; *similes ei erimus.* O bone Deus! quanta hæc dignatio! quanta claritas in Deo et unitas cum Deo consortibus nobis divinæ in Christo naturæ! „Agnosce, o christiane! dignitatem tuam, et divinæ consors factus naturæ noli in veterem vilitatem degeneri conversatione redire. Memento cuius capitis, et cuius corporis sis membrum *d*).“ Est hoc, ut ecclesia cantu solemni celebrat, „admirabile commercium, creator generis humani animatum corpus sumens de virgine nasci dignatus est: et procedens homo sine semine largitus est nobis suam deitatem.“

a) *Eph. II.* 4. *b*) *Jo. I.* 12. *c*) *I. Ep. III.* 2. *d*) *S. Leo Serm. I. de Nativ. Christi.*

CAPUT CLVIII.

IMMENSA DEI DILECTIO.

Pater iuste, mundus te non cognovit: ego autem te cognovi: et hi cognoverunt, quia tu me misisti. Et notum feci eis nomen tuum, et notum faciam: *ut dilectio, qua dilexisti me, in ipsis sit, et ego in ipsis.* Jo. XVII. 25. 26.

Erga suos, quos e mundo selegit.

Hæc sunt ultima Christi verba sermonis ultimi cum discipulis suis in hortum euntis, et complementum omnium, quæ dici possunt de divinæ erga electos suos dilectionis excessu, quo Christus cœlestem patrem suum rogat, ut dilectio, qua filium suum unigenitum diligit, etiam in ipsis sit; ac si Numen nobis benignissimum reddere velit vicem præcepti amandi proximum sicut semetipsum. Fierine potest Domine Jesu, ut eo amore nos diligat Pater tuus, quo tu ab eo amaris? si nihil esset, quod a nobis amorem erga Deum ex toto corde, ex tota anima, ex toto intellectu, ex totis viribus pro modulo nostro super omnia, et in omnibus supra omnem modum exposceret, hic certe divini amoris id flagitaret excessus humanæ menti imperceptibilis.

CAPUT CLVIII.

Mysterii huius sublimitatem nemo, nisi cui Christus Patrem suum notum fecit, percipere potest. Procul hinc profani, procul *mundus*, qui ut Patrem suum alloquitur Christus, *te non cognovit: ego autem te cognovi: et hi cognoverunt; quia tu me misisti.* Unus ex Apostolis D. Paulus *sapientiam autem* inquit *a*), *loquimur inter perfectos: sapientiam vero non huius saeculi, neque principum huius saeculi, qui destruuntur, sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quae abscondita est; quam praedestinavit Deus ante saecula in gloriam nostram.* Gloriam illam, de qua mox Isa. XIX. 4. verba recitat: *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quae praeparavit Deus iis, qui diligunt illum.* Prout Apostolus prophetam legit; tunc pergit: *Nobis autem revelavit Deus per spiritum suum: spiritus enim omnia scrutatur etiam profunda Dei. Quis enim hominum scit, quae in homine sint, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? ita et quae Dei sunt, nemo cognovit, nisi spiritus Dei. Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum, qui ex Deo est: ut sciamus, quae a Deo donata sunt nobis.* Quae vero sunt haec, nisi quae Deus iam patri fidei nostrae Abraham revelavit *b*): *Ego sum merces tua magna nimis*, Deus nimirum ipse possidendus in aeterna gloria facie ad faciem, sicuti est, videndus et diligendus in

a) *I. Cor. II. 6.* *b*) *Gen. XV. 1.*

ſeipso, fruendo ſummo bono, ut ſit ipse Deus noster, amor noster in cœlis; fiatque quod Christus Jesus filius Dei Patrem ſuum cœlestem rogavit: *ut dilectio, qua dilexisti me, in ipsis ſit, et ego in ipsis.* Hoc est, quod iuxta Apostolum a) *videmus nunc per ſpeculum, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam, ſicut et cognitus ſum.* Pro ipsa vero hac cognitione ſaltem imperfecta in hac vita nobis divinitus revelata, idem apostolus cœlestem Patrem pro Ephesiis tam ardenter, tam incessanter, memoriam eorum faciens in orationibus ſuis, rogat, *ut Deus Domini nostri Jesu Christi, Pater gloriæ det vobis ſpiritum ſapientiæ et revelationis in agnitione eius: illuminatos oculos cordis vestri, ut ſciatis, quæ ſit ſpes vocationis eius, et quæ divitiæ gloriæ hæreditatis eius in ſanctis. Et quæ ſit ſupereminens magnitudo virtutis eius in nos, qui credimus, ſecundum operationem potentiæ virtutis eius, quam operatus est in Christo, ſuscitans illum a mortuis, et constituens ad dexteram ſuam in cœlestibus, ſupra omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem, et omne nomen, quod nominatur non ſolum in hoc ſæculo, ſed etiam in futuro. Et omnia ſubiecit ſub pedibus eius: et ipsum dedit caput ſupra omnem ecclesiam, quæ est corpus ipsius, et plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur* b).

a) *I. Cor. XIII.* 12. b) *Eph. I.* 16. *etc.*

Caput CLIX.

CAPUT CLIX.

MŒROR CHRISTI IN HORTO.

Assumto Petro et duobus filiis Zebedæi, *cœpit contristari et mœstus esse. Tunc ait illis; tristis est anima mea usque ad mortem;* fustinete hic et vigilate mecum. Et progressus pusillum procidit in faciem fuam orans et dicens; Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste, verumtamen non ficut ego volo, fed ficut tu. Matth. XXVI. 37. etc.

Agonia fingularis.

Non est in vita Christi, quod maiorem admirationem ftuporemque excitare debeat, quam hæc Christi ante mortem fuam agonia; nec est, quod ita offendat hodiernos religionis christianæ irrisores, quam tantus hic in animo Christi mœror, ut ex omnibus membris fanguinem eliceret: quem putant θεανθρωπῳ indignum, cum esset etiam homini cordato dedecori. Christus, qui infirmitates nostras in se fuscepit, agoniam etiam ante mortem fustinere voluit, fed quando ipse voluit, pridie ante mortem orans coram patre prostratus; non vero dum hostibus parricidis fponte se offert ad passionem, nec elevatus in cruce, ubi Deum se monstrando, hominem intrepidum exhibendo, mortem oppetere de-

cuit, ac vel ultimus exspirantis halitus divinitatis indicium præbere debuit.

Supra vidimus, Christum tempore assumtionis suæ appropinquante, intrepide obfirmasse animum suum, atque præcessisse eundo discipulos suos in Jerusalem, ita ut mirarentur ipsi deiecti et contristati. In via et data quavis occasione, nec quidquam commotus, de passione sua perinde, ac de resurrectione sua verba facit. Dum iam adest tempus, ultimusque dies imminet, dicit quidem: *Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater salvifica me ex hac hora. Sed propterea veni in horam hanc. Pater clarifica nomen tuum a).* Statim resumit animum gloriæ divinæ intuitu, ut veteri paschate antiquato, ipse agnus paschalis immolaretur: *Desiderio*, inquit, *desideravi hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar.* Prodituro se Judæ dicit: *quod vis facere, fac cito.* Et ipse post cœnam inter divinum illum, cuius modo particulas quasdam expendimus, sermonem ultimum procedit, eoque medio in itinere suos animat: *surgite, eamus;* mœstos de suo abitu solatur discipulorum animos, eosque contra hostem mundum obfirmat: *Confidite*, ait postremum, *ego vici mundum*, orationemque auspicatus:

a) *Joan. XII. 27. etc.*

Caput CLIX.

Pater venit hora etc. oblationem ſacrificii ipse ſacerdos et victima imperturbato animo facit. Jam vero ſubito *cæpit, et pavere, et contristari, et mæstus esse a)*. S. Justinus M. illud Ps. XXI. 15. versans *b)*: *Sicut aqua effusus ſum, et dispersa ſunt omnia ossa mea: factum est cor meum tanquam cera liquescens in medio ventris mei:* „Prænuntiabat, inquit, quod ei illa nocte contigit, cum adversus eum in montem Olivarum venerunt, ut eum comprehenderent. Nam in commentariis, quos ab eius apostolis eorumque discipulis ſcriptos dico, proditum est, ſudorem veluti guttas ſanguinis ex eo defluxisse, cum precaretur et diceret: *Si fieri potest, transeat calix iste:* contremiscente videlicet illius corde et ossibus ſimiliter contremiscentibus, ac corde ſpeciem habente liquescentis in ventre ceræ; ut certo ſciremus, voluisse Patrem in eiusmodi etiam perpessionibus Filium ſuum vere propter nos versari, ne diceremus eum, cum Filius Dei esset, non ſensisse, quæ ei inflicta ſunt, quæque ei acciderunt." Legimus in actis ſinceris martyrum, dolores in tormentis haud infrequenter divinitus aut lenitos aut penitus fuisse ſublatos. Angelum inter torturam Theodoro confessori abstersisse dolores, ex eius ore refert Rufinus *c)*.

a) *Matth.* XXVI. 37. *et Marc.* XIV. 33.
b) *Dialog. cum Tryphone n.* 103. *pag.* 199.
c) *L.* X. *hist. c.* 36.

Christum vero angelus confortavit ad passionem, sustinendosque sine mitigatione dolores, ut ex verbis Christi coniicitur ad Patrem in cruce: *Deus meus, quare me dereliquisti.*

S. Athanasius in oratione de passione, in ea sententia, quam iam ex S. Ignatii epistola ad Ephesios n. 15. commemoravimus, principem huius mundi latuisse Mariæ virginitatem, et partum ipsius, similiter et mortem Domini, tria mysteria clamoris, quæ in silentio patrata sunt, Christum hæc in se prorsus singularia et extraordinaria, qualis certe est sudor sanguineus, quem Lucas XXII. 44. describit, passum, existimat, ut veluti provocaret hostem, alias, quæ est aliorum etiam sententia, potius impediturum passionem, ex qua tantus fructus in genus humanum esset redundaturus, comparatione usus S. Pater, quæ, ut est similitudinum ratio, non in omnibus circumstantiis valet. „Non aliter, ut habent verba in catena PP. quam si quis animadversa in compare atque æmulo suo formidine secum decertandi, imbecillem se fingat, quod illum pelliciat ad pugnam: et ille, dum pro vera habet illam simulatam imbecillitatem, audacter in certamen prodeat, mox domandus illius generosi athletæ viribus. Ita quoque Dominus sub specie

Caput CLIX. humanæ infirmitatis provocans adversarium hominem, quem induerat, suis viribus adversus inimicum corroboravit, atque ideo sub tempus mortis anxius esse, et mœrere cœpit, et obsecrabat calicem transire; clamabat, spritum quidem promtum esse, carnem autem infirmam, ut adversarius noster cum eo, quasi cum homine congressurus, vires eius divinas experiretur; atque ita inductus, ludificatusque adorsus est Dominum. Et nunc quidem, cum animadverteret eius formidinem, animo fiduciaque contractiore fuit: nunc autem cum videret imbecillitatem corporis, audaciam resumsit. Ac iam deinde cernere erat diabolum quidem cum omni exercitu, principatibus et potestatibus in fugam se dare, Dominum contra humanis armis diabolicas legiones persequi. Nec longum deinde in medio intervallum, cum inimicum omnibus rebus suis spoliavit." S. Ambrosius, qui quemadmodum S. Athanasius Arianos, tunc Apollinaristas etiam præ oculis habuit, qui ipsam divinitatem passam dicebant, nusquam magis pietatem Christi, maiestatemque demiratur; „Minus enim, inquit *a*), contulerat mihi, nisi meum suscepisset affectum. Ergo pro me doluit, qui pro se nihil habuit, quod doleret: et sequestrata delectatione divinitatis æternæ, tædio meæ

Nostri causa suscepta.

a) *Lib. X. in Luc. n.* 56. *T. I. p.* 1516.

infirmitatis afficitur. Suscepit enim tristitiam meam, ut mihi suam lætitiam largiretur: et vestigiis nostris descendit usque ad mortis ærumnam, ut nos suis vestigiis revocaret ad vitam." Postea tamen singularem, ut plerique, tristitiæ causam indicat: „Nec illud distat a vero, si tristis erat pro persecutoribus suis, quos sciebat immanis sacrilegii pœnas daturos. Et ideo dixit: *transfer calicem hunc a me;* non quia Dei Filius mortem timebat, sed quia vel malos perire timebat *a*)." Sic S. Hieronymus in h. l. dicit Christum postulasse, ut transeat calix iste, „non timore patiendi, sed misericordia prioris populi, ne ab illis bibat calicem propinatum *b*)". Possunt equidem varia in medium afferri eiusmodi; at semper hic aliquid absconditum latet, exceditque humanum captum: cur Christus *tentatus* quidem *per omnia pro similitudine* iuxta apostolum *c*), perinde nimirum ac nos, quorum in se suscepit infirmitates, hic aliquid sustinere voluerit ultra mensuram infirmitatis nostræ? Cui enim unquam angustiatus animus tantum elicere potuit sanguinis, ut in terram decurrant guttæ? Luc. XXII. 44. In eo porro, quod Lucas XII. 50. dudum ante passionem dixerat: *Baptismo habeo baptizari, et quomodo coarctor* (συνέχομαι) *usquedum perficiatur*, dubium nobis reliquit sensum.

a) *Ib. p.* 1517. *b*) *T. IV. p.* 130. *c*) *Hebr. IV.* 15.

Caput CLX.

CAPUT CLX.

JUDÆI, VOCE CHRISTI PROSTRATI.

Jesus itaque ſciens omnia, quæ ventura erant ſuper eum, proceſsit, et dixit eis: quem quæritis? responderunt ei: Jesum Nazarenum. Dicit eis Jesus: ego ſum. Stabat autem et Judas, qui tradebat eum, cum ipsis. *Ut ergo dixit eis: ego ſum; abierunt retrorſum, et ceciderunt in terram.* Iterum ergo interrogavit eos: quem quæritis? illi autem dixerunt: Jesum Nazarenum. Respondit Jesus: Dixi vobis, quia ego ſum, si ergo me quæritis, ſinite hos abire. Ut impleretur ſermo, quem dixit: quia quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quemquam. Joann. XVIII. 4. etc.

Sponte se tradit.

Modo vidimus Christum ut hominem ſimilem nobis, infirmitates et peccata nostra portantem, in agonia perfusum ſudore ſanguineo, patrem rogantem, ut si fieri posset, transeat calix iste; iam cernimus eum intrepide procedentem in occursum Judæ proditori, lictorum cohortem ad capiendum eum adducenti. Rem adhuc melius ob oculos ponunt evangelistæ Matthæus et

Marcus, Inducuntque Christum tertio iam ex oratione ad discipulos dormientes redeuntem, sicque alloquentem: *Dormite iam et requiescite; ecce appropinquavit hora, et filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite eamus; ecce appropinquavit, qui me tradet a)*. Ipso facto hic ostendit Christus, quod Isaiæ LIII. 7. prædictum est: *Oblatus est, qui ipse voluit.* Et ipse Christus Joann. X. 17. 18.: *Quia ego pono animam meam, ut iterum summam illam. Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a me ipso, et potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo, iterum sumendi eam.* Qua sane potestate, insigni divinitatis suæ indicio, toties usus fuerat, quoties antea eius vitæ insidiati lapidare eum aut comprehendere voluerunt, nec potuerunt, ut Joann. X. 30. 39.: *Jesus autem exivit de manibus eorum.* Et Luc. IV. 29. 30. dum Nazareni cives sui illum in supercilium montis, ut præcipitarent, adduxerunt; *ipse autem transiens per medium illorum ibat.*

At longe insignius dedit argumentum, suam et suorum salutem in sua esse potestate, dum ad solam vocem suam retrorsum abierunt iterato, et ceciderunt in terram, atque ad iussionem suam, *finite hos abire*, nec attingere auderent ullum discipulorum,

a) *Matth. XXVI.* 45. *et Marc. XIV.* 41.

etsi lacessiti ab ipsis dicentibus: *Domine, si percutimus in gladio a)?* Et inprimis a Petro servo summi sacerdotis auriculam abscindente, in quem utique percutientem gladio insurgere debebant potius, quam in Christum, qui restituit læso aurem, Petrumque coercuit iussum mittere gladium in vaginam.

Unus vero nobis sublimis aquila S. Joannes vocem pandit tantæ virtutis: *Ego sum;* idem nempe is, de quo Evangelium exorsus: *In principio*, ait, *erat Verbum*, *et Verbum erat apud Deum*, *et Deus erat Verbum.* Jehova scilicet proprium Dei nomen, quod quærenti olim Moysi Deus manifestavit ex rubo: *Ego sum*, *qui sum; sic dices filiis Israel; qui est misit me ad vos:* Jehova. Ad cuius tremendum nomen hic *retrorsum abierunt*, *et ceciderunt in terram.*

Porro hic divini nominis virtus demonstratur, *ut in nomine Jesu omne genu flectatur cælestium*, *terrestrium et infernorum:* quo idola postea prostrata, altaria diruta, templa in cinerem redacta, dæmonia fugata, sæculi huius principatus et potestates, reges et imperatores huius sanctissimi nominis hostes et persecutores profligati, vero divini numinis cultui locum

a) *Luc. XXII.* 49.

dederunt, infideles quoque ac profanæ cultores religionis, fidelibus populis.

Dum vero prostrati reverentia divini nominis numinisque, iterum a Christo interrogati, iterum *Jesum Nazarenum* inclamant: suis salvis, ipse se unum pro omnibus sponte offert: nempe *oblatus est*, *quia ipse voluit*, ac semetipsum tradidit in eorum manus, id solum exprobrans, quod quasi ad latronem exiissent *cum gladiis et fustibus*, *cum quotidie*, ait, proximis maxime ante passionem diebus, *vobiscum fuerim in templo*, *non extendistis manus in me; sed hæc est hora vestra*, *et potestas tenebrarum a)*. Et his demum verbis comprehendendi Christum facultas illis est facta, quos antea divinitatis suæ voce in terram prostraverat. „ Quamvis enim, verba sunt S. Leonis P. *b)*, ex infirmitate nostra vere passus Dominus Jesus, vereque sit mortuus; non tamen ita se abstinuit a gloria sua, ut inter contumelias passionis nihil divinæ operationis exerceret. Nam cum impius Judas non iam ovina pelle velatus, sed lupino furore manifestus, vim sceleris per speciem pacis incipiens, signum traditionis sæviore omnibus telis osculo præbuisset, et multitudo furibunda, quæ ad comprehendendum Dominum cum armata militum cohorte confluxerat, inter fa-

a) Luc. XXII. 52. etc. *b) Serm. L. de Pass.*

ces et laternas lumen verum, tenebris obcæcata suis, non cerneret; Dominus, qui exspectare potius turbas, quam declinare delegerat, ficut Joannes evangelista testatur, quem quærant, necdum inventus, interrogat, illisque dicentibus, quod Jesum quærerent: *Ego fum*, inquit, quod verbum illam manum ita ex ferocissimis congregatam, quasi quodam fulmineo ictu ftravit, atque perculit, ut omnes illi atroces, minaces, atque terribiles, retroacti corruerent. Ubi fuit fævitiæ conspiratio? ubi ardor irarum? ubi instructus armorum? Dominus dicit: *Ego fum:* et ad vocem eius turba prosternitur impiorum. Quid iam poterit maiestas eius iudicatura, cuius hoc potuit humilitas iudicanda? Verumtamen Dominus fciens, quid magis mysterio fuscepto conveniret, in hac potestate non perstitit, fed persecutores fuos in facultatem dispositi fceleris redire permisit. Nam si teneri nollet, non utique teneretur. Sed quis hominum posset falvari, si ille non fineret, se comprehendi? Nam et beatus Petrus, qui animosiore constantia Domino cohærebat, et contra violentorum impetus fervore fanctæ charitatis exarserat, in fervum principis facerdotum usus est gladio, et aurem viri ferocius instantis abscidit. Sed hunc zelantis apostoli pium motum progredi Dominus ultra non patitur, recondi gladium iubet, nec

finit se adversus impios manu ferroque defendi. Contra sacramentum enim erat redemtionis nostræ, ut qui mori pro omnibus venerat, capi nollet: ne dilato gloriosæ crucis triumpho, et dominatio diabolica fieret longior, et capitivitas humana diuturnior. Dat ergo in se furentibus licentiam sæviendi, nec tamen etiam talibus dedignatur, se indicare divinitas. Aurem servi iam ipsa sectione demortuam, et a compage viventis corporis alienam, in sedem de honestate capitis revocat manus Christi, reformat, quod ipse formaverat: nec tarde caro sequitur eius imperium, cuius erat ipsa figmentum." Et S. Augustinus: „Una vox, inquit *a*), dicentis: *Ego sum*, tantam turbam odiis ferocem, armisque terribilem sine telo ullo percussit, repulit, stravit. Deus enim latebat in carne: et sempiternus dies ita membris occultabatur humanis, ut laternis et facibus quæreretur occidendus a tenebris. *Ego sum*: dicit Christus, et a Judæis exspectatur antichristus, ut retro redeant, et in terram cadant, quoniam deserentes cœlestia, terrena desiderant. Certe ad comprehendendum Jesum persecutores cum traditore venerunt, quem quærebant, invenerunt, audierunt: *ego sum*, quare non comprehenderunt, sed abierunt retro, et ceciderunt? nisi quia hoc voluit,

a) *Tr. CXIII. in Jo. n.* 3. *T. III. P. II. p.* 784.

qui potuit, quidquid voluit. Verum si nunquam ab eis se permitteret comprehendi, non quidem illi facerent, propter quod venerant, sed ne ipse faceret, propter quod venerat." Vid. S. Cyrillus Alex. T. IV. pag. 10. 11. etc., S. Chrysostomus T. VIII. pag. 490., Theophilactus T. I. pag. 736. etc. in h. l.

CAPUT CLXI.

CHRISTUS SE FILIUM DEI PROFESSUS CORAM SYNEDRIO.

Jesus autem tacebat, et princeps sacerdotum ait illi: *Adiuro te per Deum vivum, ut dicas nobis, si tu es Christus filius Dei. Dicit illi Jesus: tu dixisti; verumtamen dico vobis, amodo videbitis filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus cœli.* Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens: blasphemavit: quid adhuc egemus testibus? ecce nunc audistis blasphemiam: quid vobis videtur? at illi respondentes dixerunt: reus est mortis. Matth. XXVI. 63. etc.

Reus mortis, tanquam blasphemasset, habetur.

Dixerat prius evangelista, principes sacerdotum et omne concilium quæsivisse falsum testimonium contra Jesum, ut eum

morti traderent. Jesus autem tacebat, donec a principe ſacerdotum, cum frustra adversus eum testimonia aliorum perquirerentur, adiuratus per Deum vivum interrogaretur de eo, quod caput rei erat: an esset Christus filius Dei? Jam os aperit verbum divinum, veritas æterna negare se nequiens: *Tu dixisti*, inquit, iisdem postea erga Pilatum verbis usus, *ut propria*, ait S. Hieronymus, *ſententia condemnentur a)*. S. Marcus, qui plerumque S. Matthæum, passim etiam ad verbum sequitur, loco verborum: *Tu dixisti*, habet: *Ego ſum*; S. Lucas duplicem interrogationem distinguit ſynedrii, utrumque in responſione ſecunda coniungit: *Vos dicitis, quia ego ſum. b)*. Præmittit autem aliam hanc responſionem: *Si vobis dixero, non credetis mihi; si autem interrogavero, non respondebitis mihi, neque dimittetis. Ex hoc autem erit filius hominis ſedens a dextris virtutis Dei.* Quibus verbis exprobrat ſynedrio, quod futurum aliquando iudicem ſuum in iudicium trahant ad mortem. Parallelus est locus in ſimili occasione Jerem. XXVI. dum is pariter a ſacerdotibus reus mortis ageretur: *Ecce*, ait, *in manibus vestris ſum: facite mihi, quod bonum et rectum est in oculis vestris. Verumtamen ſcitote, et cognoscite, quodsi occideritis me, ſanguinem innocentem tradetis contra vosmetipsos, et*

a) *In Matth. L. IV. T. IV. p.* 131. b) *Luc. XXII.* 70.

contra civitatem istam, et habitatores eius, in veritate enim misit me Dominus ad vos. Sed aliter loquitur homo in iudicium vocatus ab hominibus, aliter Filius Dei iudex aliquando futurus, id quod legitur apud S. Matthæum expressioribus verbis, ad eos deterrendos, ne ipsi iudicent aut condemnent iudicem suum aliquando venturum in nubibus cœli, et amodo sessurum a dextris virtutis Dei. Quibus verbis eis in memoriam revocat supra allatum argumentum ad probandam Messiæ divinitatem ex Ps. CIX. *Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis,* fuitque ultimus Christi *congregatis Pharisæis* sermo *a*), ad quem *nemo poterat ei respondere verbum: neque ausus fuit quisquam ex illa die amplius interrogare.* Quid vero princeps sacerdotum? scissis vestimentis blasphemasse Jesum vociferatur.

Ex his autem omnibus palam fit, quæstionem perinde synedrii ac responsionem Christi, dum interrogatur: an sit Filius Dei? de vero naturali filio fuisse. Si enim eo solum sensu interrogatus respondisset, quo etiam homines in scripturis dicuntur filii Dei, non eum reum mortis, ob blasphemiam iudicassent. „Sed, quærit S. Jo. Chrysostomus, quænam erat hæc blasphemia? Nam ante congregatis illis dixerat:

a) *Matth. XXII.* 41. *etc.*

CAPUT CLXI.

Dixit Dominus Domino meo: sede a dextris meis: donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum: dictumque interpretatus est, nec ausi sunt illi respondere, sed tacuerunt, et ex illo tempore nihil contra dixerunt. Cur ergo dictum illud blasphemiam vocarunt? cur vero Christus ita respondit? ut omnem ipsis tolleret defensionem: nam usque ad ultimam horam docuerat, se esse Christum, a dextris Patris sedere, et venturum denuo esse, ut iudicet orbem; quae magnam eius cum Patre concordiam significabant. Vestimentis ergo scissis ait: *Quid vobis videtur?* non fert ex se sententiam, sed quasi in manifesto peccato et clara blasphemia illorum sententiam requirit. Quia enim sciebant, si res in examen veniret, atque in notitiam, illum ab omni crimine liberandum esse; apud seipsos illum condemnant, auditoresque praeoccupant dicentes: *vos audistis blasphemiam*, tantum non cogentes, et vim inferentes, ad sententiam ferendam. Quid igitur illi? *Reus est mortis*, ut quasi iam damnatum sisterent, Pilatumque ad sententiam ferendam inducerent: hac mente, et horum conscii dicunt: *Reus est mortis.* Ipsi accusabant, ipsi damnabant, et sententiam ferebant, omnium officia occupabant."

Etsi vero Christus ad tam varia tribunalia ductus fuerit, ab Anna ad Caipham,

hinc ad Pilatum, ab hoc ad Herodem, et iterum ad Pilatum; nuspiam tamen tam indigne habitus fuit, quam apud Caipham, qui erat reiectæ gentis pontifex anni illius, a ſervo etiam per ſummam iniuriam alapa percussus; potius autem ferens se dari totum ad cruciandum corpus, ut S. Augustinus notat; nec dum reus mortis iudicatur, quod blasphemasset, conquestus est, ſed ſolum quando alapa cæsus est.

CAPUT CLXII.

AGER FIGULI, EX PROIECTIS A JUDA TRIGINTA ARGENTEIS, EMTUS.

Principes autem ſacerdotum, acceptis argenteis, dixerunt: Non licet eos mittere in corbonam, quia pretium ſanguinis est. *Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli, in ſepulturam peregrinorum.* Matth. XXVII. 6. 7.

Pro peregrinis, ſeu gentilibus.

Postquam principes ſacerdotum et ſeniores populi Jesum vinctum adduxissent, ac tradidissent Pontio Pilato præsidi: *Videns Judas, qui eum tradidit, quod damnatus esset, pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus ſacerdotum et ſenioribus, dicens: Peccavi, tradens ſanguinem iustum.* Religioni ſibi

ducunt, mittere hanc pecuniam in corbonam, id est, inter dona Deo ſacra reponere: *Quia*, aiunt, *pretium ſanguinis est. Consilio autem inito etc.*; imo ignari ipsi hoc consilio ſuo divini consilii ſecretis obsecundant, haud ſecus ac Caiphas, cum esset pontifex anni illius, prophetabat dicens, oportere unum hominem mori pro populo. Ast pro quo populo? Profecto non ſolum pro Judaico, qui abiecit Christum, ſed peregrinorum illorum, nempe gentilium, qui convertendi erant ad Christum, *consepulti ei in baptismo*, ut Colossenses II. 12. allocutus Apostolus, *in quo*, pergit, *et resurrexistis per fidem operationis Dei, qui ſuscitavit illum a mortuis. Et vos, cum mortui essetis, in delictis, et præputio carnis vestræ etc.* Incircumcisi nempe, quales et Romani, ad quos ſcribens idem Apostolus *a*): *Consepulti enim*, ait, *ſumus cum illo per baptismum in mortem: ut quomodo Christus ſurrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimul et resurrectionis erimus.*

Locus autem Matthæi, qui præ oculis est, declaratur ex Zachariæ XI. 12. cuius loco Jeremiæ nomen forte irrepsisse S. Hieronymus observat; idem nihilominus dicit,

a) *Rom. VI. 4.*

Caput CLXII.

ostensum sibi a Nazarenæ sectæ homine librum, in quo locus sub Jeremiæ nomine designabatur: unde sunt, qui eum ad literam ex deperdito Jeremiæ fragmento desumtum putant, qui in Zacharia tamen quoad substantiam cum Matthæo concordat. Est vero iste: *Tunc impletum est, quod dictum est per Ieremiam prophetam dicentem: Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati, quem appretiaverunt a filiis Israel. Et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus.* Hoc est, quod citato Zachariæ loco dicitur: *Et apprehenderunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me: Proiice illud ad statuarium, decorum pretium, quo appretiatus sum ab eis. Ad statuarium*, iuxta LXXII. conflatorium. Id quod concordans cum S. Matthæo S. Cyrillus Hier. catech. XIII. n. 11. „Verum, ait, non aurifices solum conflatorium habent, nec ærariis solum est suum conflatorium; sed et figuli habent luti conflatoria." Apud Zachariam est vox יוצר quæ fictorem, atque adeo figulum significat. Qua allegoria utitur D. Paulus Rom. IX. 20: *Numquid dicit figmentum ei, qui se finxit: Quid me fecisti sic?* Qua in epistola ad Romanos materia hæc de Gentilium electione, et Judæorum reiectione, potior pars est. Atque simul etiam illustratur, quod mox in citato Zachariæ loco connectitur, de virga, quam præcidit pro-

pheta, *ut dissolverem*, inquit, *germanitatem inter Judam et Jsrael.* Nempe qui iuxta D. Paulum ib. v. 4. ſunt Jsraelitæ, *quorum adoptio est filiorum etc.* Quod de apostolis et aliis, qui in Christum crediderunt ex Judæis, intelligitur, reiecta gente; ita ut etiam *pretium appretiati, quem appretiaverunt filii Jsrael*, proprio ſuo consilio non in commodum eorum, ſed peregrinorum, ſeu alienigenarum Gentilium cesserint ſcil. argentei illi, quibus Judas, *proiectis in templo, recessit: et abiens laqueo se ſuspendit*, ad quod alludens Zacharias, *et tuli*, inquit, *triginta argenteos, et proieci illos in domum Domini.*

Caput CLXIII.

CAPUT CLXIII.

CHRISTUS SE REGEM PROFITETUR CORAM PILATO.

Introivit ergo iterum in prætorium Pilatus, et vocavit Jesum, et dixit ei: Tu es rex Judæorum? Respondit Jesus: A temetipso hoc dicis, an alii tibi dixerunt de me? Respondit Pilatus: Nunquid ego Judæus sum? Gens tua et pontifices tradiderunt te mihi: Quid fecisti? *Respondit Jesus: Regnum meum non est de hoc mundo, si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent, ut non traderer Judæis: nunc autem regnum meum non est hinc. Dixit itaque ei Pilatus: Ergo rex es tu? Respondit Jesus: Tu dicis, quia rex sum ego.* Joan. XVIII. 33. etc.

Hic et in æterna vita constituto sibi regno.

Ut de silentio Christi notavimus, quod observavit coram synedrio ad omnes obiectiones, donec interrogaretur: an esset Christus Filius Dei vivi? sic etiam coram Pilato obmutuit, et non aperuit os suum ad omnia, quæ afferebant accusationum capita, præter interrogationem a Pilato factam, an rex esset? Cum primum apud Pilatum sisteretur, ut apud Matthæum XXVII. 11,

etc. legitur: *Interrogavit eum præses: Tu es rex Judæorum? Dicit illi Jesus: Tu dicis.* Quæ, ut iam notavimus, esse affirmantis verba, constat. Et pergit evangelista, *cum accusaretur a principibus sacerdotum et senioribus, nihil respondit. Tunc dicit illi Pilatus: Non audis, quanta adversum te dicunt testimonia? et non respondit ad ullum verbum, ita, ut miraretur præses vehementer.* Sciebat Christus mentem Pilati, quam in processu causæ satis prodebat, eum ceu innocentem dimittendi. Nec irritari eum suo silentio curat, qui cum iterum responsum non accipit: *Mihi*, inquit *a*), *non loqueris: nescis, quia potestatem habeo crucifigere te, et potestatem habeo dimittere te?*

In prima vero interrogatione apud eundem Joannem: *An rex sit?* Non directe statim ad quæstionem respondit; sed prius percunctatus est ex Pilato, an a semetipso hoc diceret, an aliorum instinctu, Judæorum scilicet accusatorum, tunc maxime regem Messiam præstolantium, qui subactis terræ principibus ac imperiis fortitudine bellica et armis restitueret regnum Israel, postquam Judæa, quæ ex cæteris tribubus superat, esset in provinciam Romanam redacta, sublato nimirum sceptro de Juda. Erant tunc proni semper ad rebellionem Judæi, cum quis ducum sese (qualis fuerat

a) *Joan. XIX.* 9.

CAPUT CLXIII.

Judas Galilæus seu Gaulonites, Theudas et alii) proderet, ceu liberi filii Abraham, servitutis impatientes. Sed dum iam sub potentia Romana mussitare non audent; neque in Jesu bellatorem illum potentem cernunt, qualem ipsi expostulabant ad restituendas res suas, regnumque redintegrandum atque dilatandum per orbem, ut sibi terrena tantum sapientes in animum induxerant; Deo sic providente, contra se, pro Christo vero Messia sententiam dicunt, dum Pilato, ipsis Jesum secundum legem suam iudicandum offerenti, respondent: *Nobis non licet occidere quemquam a)*. Sic postea clamantes, postulantesque a Pilato, ut crucifigeretur Jesus, illo autem dicente: *Regem vestrum crucifigam?* Palam profitentur: *Non habemus regem nisi cæsarem.*

Vide autem et admirare divinam providentiam! quidquid dicerent Judæi, Pilatus semper inhæret suæ menti, veluti contra mentem. Nec diffiteri hactenus possunt Judæi, quod in horis hebraicis suis propriis auctoribus J. Lightfoot *b)* ad hunc Joannis locum, itemque abbas Calmetus ostendunt, eos agnovisse, a Judæis quadraginta annis ante excisionem urbis ademta esse capitalia iudicia. Quidquid vero de hac re sit, sceptrum certe de Juda tunc ablatum

a) *Joan. XVIII. 31.* b) *P. II. p. 671.*

fuerat, dum Jesus adest ad theocratiam veri nominis, adversantibus licet omnibus sæculi potestatibus, constituendam, non qualem Judæi præstolabantur armis et tumultibus bellicis obtinendam, sed sicuti ex Isaiæ XLII. 1. etc. Matth. XII. 18. etc. Christus tanquam puer describitur: *Ecce puer meus, quem elegi, dilectus meus, in quo bene complacuit animæ meæ. Ponam spiritum meum super eum, et iudicium gentibus nuntiabit. Non contendet; neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem eius. Arundinem quassatam non confringet, et linum fumigans non extinguet, donec eiiciat ad victoriam iudicium. Et in nomine eius gentes sperabunt.* Ex his, gentilibus scilicet, erat centurio ille a), qui indignum se ratus, in cuius domum Christus intraret, dum filium suum paralyticum sanari rogabat, testimonium ab illo accepit: *Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel; dico autem vobis, quod multi ab oriente et occidente venient, et recumbent cum Abraham, Isaac et Jacob in regno cælorum; filii autem regni eiicientur foras.* Filii regni sunt Judæi, quibus Messias promissus est rex regum, et Dominus dominantium, sed non qualem Judæi imaginabantur.

Passim Christus de regno suo verba iniicit, sed plerumque in parabolis, aut ea-

a) *Matth. VIII. 8.*

rum explicatione apud discipulos ſuos, veluti Matth. XIII. 19. de parabola ſeminantis, ubi *vos ergo*, ait, *audite parabolam ſeminantis. Omnis, qui audit verbum regni, et non intelligit, venit malus et rapit, quod ſeminatum est in corde eius.* Tales tunc erant, quibus frustra per triennium Christus, et ante ipſum præcurſor Joannes appropinquans regnum Dei prædicaverat. Sic parabolam de zizaniis ibidem 38. explicans Christus, *ager autem*, inquit, *est mundus, bonum vero ſemen ſunt filii regni.* Ut vero palam ſit etiam de regno in terris ſermonem esse, paulo post dicitur: *Mittet filius hominis angelos ſuos, et colligent de regno eius omnia ſcandala.* Hoc est quod Matth. XXIV. 14. dicitur: *Et prædicabitur hoc evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus: et tunc erit consummatio.* Ante passionem vero ſuam, postquam factam inter apostolos compescuisset contentionem: *Quis eorum videretur esse maior a)? vos autem estis*, ſubdit, *qui permansistis mecum in tentationibus meis. Et ego dispono vobis, ſicut disposuit Pater meus, regnum.* Quod ad utrumque regnum Eccleſiæ et cœleste pertinet, de hoc dicit *regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud.* Alibi: *Regnum cœlorum non venit cum obſervatione*, prout nempe primum in Judæa prædicatum fuit a Christo, qui ideo Pilato

a) *Luc. XXII. 24.*

respondens: *Quia Rex sum ego*, mox subdit; *Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati a)*. Recusabat olim, dum eum volebant facere regem, sed ut rem Tertulliani verbis exprimam *b)*: „Regem denique fieri conscius sui regni, refugit." Dum tamen illud per passionem et mortem sibi et suis disponit, semper aliquid regiæ maiestatis elucet, ac gloriæ, prout eo in momento discipulis dicit: *Nunc clarificatus est filius hominis.* Exemplum supra vidimus in triumphali suo in urbem Hierosolymitanam ingressu; eoque pertinent ipsa purpura, sceptrum, ac spinea corona, quibus illudebatur: *Cæperuntque salutare eum dicentes, ave rex Judæorum.* Ipsa etiam vestis, quam ei induerat Herodes ἐσθῆ τα λαμπρὰν *splendidam*, ex contemtu quidem, quasi nihil sibi de suo regno timendum esset a homine vili, et, ut sibi videbatur, impote mentis, eoquod nihil ei responderet, ad ipsum missus a Pilato ceu Gallilæus, qualis tunc ab illis vulgo credebatur, qui nativitatem eius in Bethlehem ex stirpe regia David ignorabant. Et vel ideo Herodi nihil respondisse dici potest, ne natus Galilæus ad eius ditionem pertinere videretur. Pilato autem præsidi Romanorum, Judææ dominantium, professus se regem, persuasit veluti invito et ve-

a) *Jo. XVIII.* 37. b) *De Idolatria n.* 18. *p.* 116.

ritatem nequaquam perspicienti, ut deinceps constanter, post acceptam a Christo confessionem loquitur a): *Vultis ergo, ut dimittam vobis regem Judæorum?* Et apud Marcum XV. 12. *Quid ergo vultis, faciam regi Judæorum?* Et Joann. XIX. 14. *Ecce rex vester.* Et: *Regem vestrum crucifigam!* ante forte ad Pilatum delatum fuerat, paucis ante diebus in solemni ingressu urbis palam Christum regem Jsrael fuisse proclamatum? Nec adduci potuit, ut mutaret titulum, quem superscribi iusserat cruci: JESUS NAZARENUS REX JUDÆORUM.

Fallitis o Judæi, et fallimini sinistra vestra de regno Messiæ opinione, et imponitis Pilato dicentes: *Quia ipse dixit, rex sum Judæorum;* qui dum populus eum rapere vellet, et facere regem, aufugit; dudum is per patriarcham vestrum, de cuius nomine Israelitæ dicti gloriamini, fatum vestrum condixit, iugumque, quod ipsi confitemini coram Pilato præside vos Romano imperio subiecti, subire, dicentes: *Non habemus regem, nisi cæsarem;* nec attenditis, quod prædicatum est manifeste, non auferendum sceptrum de Juda, et ducem de femore eius, *donec veniat qui mittendus est, et ipse erit exspectatio gentium:* Messias nempe, quem præsentem respuitis ex gente vestra

a) *Jo. XVIII.* 39.

de tribu Juda ac regia ſtirpe David; quemque vos, adigentes Pilatum, ut eum crucifigeret, nominatis Jesum Nazarenum, ut falso putatis, in errorem etiam inducto eodem Pilato, ut ſcriberet: JESUS NAZARENUS REX JUDÆORUM, non in eo, quod regis titulum daret, ſed quod regem ſcriberet Judæorum, qui brevi fatum ſubituri erant eis per Danielem prophetam prænuntiatum, repudiandi, ut non essent amplius Dei populus, excidendi occiso Christo: *Et non erit eius populus, qui eum negaturus est. Et civitatem, et ſanctuarium dissipabit populus cum duce venturo; et finis eius vastitas; et post finem belli ſtatuta desolatio a).* Horum ignarus ſcripsit Pilatus: JESUS NAZARENUS REX JUDÆORUM; nec reminiscitur modo, Jesum ſibi contestatum fuisse, se quidem regem esse, ſed regnum ſuum non esse de hoc mundo, hoc est terrenum; quale tunc erat Romanum quartum illud in ſomno Nabuchodonosoris designatum atque a Daniele propheta explicatum cum reliquorum etiam regnorum ſeu præcipuarum monarchiarum interitu: *In diebus autem regnorum illorum ſuscitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur, et regnum eius alteri populo non tradetur; comminuet autem, et consumet universa regna hæc; et ipsum ſtabit in æternum. Secundum quod vidisti, quod de mon-*

a) Dan. IX. 26.

CAPUT CLXIII.

te abscissus est lapis sine manibus, et comminuet testam et ferrum, et æs, et argentum et aurum, Deus magnus ostendit regi., quæ ventura sunt postea a). Lapis hic de monte abscissus est Christus Jesus natus ex Maria virgine, his ab angelo matri denunciatus verbis: *Ecce concipies in utero; et paries filium et vocabis nomen eius Jesus. Hic erit magnus et filius altissimi vocabitur, et dabit ei Dominus Deus sedem David patris eius; et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni eius non erit finis.* Hic est *rex Judæorum*, quem o Judæi *negastis ante faciem Pilati b)! Noli scribere*, aiunt illi *c)*, *rex Judæorum; sed quia ipse dixit: Rex sum Judæorum. Respondit Pilatus: Quod scripsi, scripsi.* Sic dum dat sententiam mortis, vultque exprimere condemnationis causam, designavit quodamodo latitudinem regni Christi per orbem; erat enim scriptum hebraice, græce et latine. „O admirabilem vim divinæ operationis, exclamat S. Augustinus *d)*, etiam in cordibus ignorantium! Nonne occulta vox quædam Pilato intus quodam, si dici potest, clamoso silentio personabat, quod tanto ante in psalmorum litteris prophetatum est: Ne corrumpas tituli inscriptionem? Ecce tituli inscriptionem non corrupit; quod scripsit, scripsit. Sed etiam pontifices, qui hoc cor-

a) Dan. XI. 44. *b) Act. III. 13.* *c) Jo. XIX. 21.*
d) Tr. CXVII. in Jo. n. 5. T. III. P. II. p. 798.

rumpi volebant, quid dicebant? *Noli scribere*, inquiunt, *rex Judaeorum; sed quia ipse dixit: Rex sum Judaeorum.* Quid loquimini insani? Quid fieri contradicitis, quod mutare nullomodo potestis? Nunquid enim propterea non erit verum, quia Jesus ait: *Rex sum Judaeorum.* Si corrumpi non potest, quod Pilatus scripsit, corrumpi potest, quod veritas dixit? Sed Judaeorum tantum rex est Christus, an et gentium? Imo et gentium." Hoc igitur vult titulus crucis non hebraice tantum, sed etiam graece scriptus et latine indicio regni seu ecclesiae Christi, per orbem dilatandae. Quam in rem Tertullianus exordiis huius rei vicinior allato psalmistae loco: *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terrae verba eorum*; contra Judaeos scribens, postquam longa serie nominasset regiones ac gentes, apud quas Christi iam tunc regnum fuerat: „Quid, subdit *a*), de Romanis dicam, qui de legionum suarum praesidiis imperium suum muniunt, nec trans istas gentes porrigere vires regni sui possunt? Christi autem regnum et nomen ubique porrigitur, ubique creditur, ab omnibus gentibus supra enumeratis colitur, ubique regnat, ubique adoratur, omnibus ubique tribuitur aequaliter; non regis apud illum maior gratia, non Barbari alicuius inferior laetitia, non digni-

Caput CLXIII.

a) C. 7. p. 189.

CAPUT CLXIII. tatum aut natalium cuiusquam discreta merita, omnibus æqualis, omnibus rex, omnibus iudex, omnibus Deus ac Dominus est."

Non de hoc mundo. Omnem hic Tertullianus differentiam regni, quod Christus a pauperibus piscatoribus, excluso omni interventu potentium huius mundi, constituit, ab aliis mundi regnis prodit, in hoc mundo, non de hoc mundo, quod imprimis S. Augustinus passim probe distinguit etiam in libris retractationum, præcipue vero in ipsa hæc verba Christi: „Quod enim, inquit *a*), eius regnum, nisi credentes in eum, quibus dicit; de mundo non estis, et ego non sum de mundo? Quamvis eos vellet esse in mundo; propter quod de illis dicit ad Patrem, non rogo, ut tollas eos de mundo, *sed ut serves eos de malo.* Unde et hic non ait: Regnum meum non est in hoc mundo, sed *non est de hoc mundo.* Et cum hoc probaret dicens: *Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent, ut non traderer Judæis;* non ait: nunc autem regnum meum non est hic; sed *non est hinc etc.* Hic est enim usque in finem sæculi, quando messores venient, id est, angeli, et colligent de regno eius omnia scandala; quod utique non fieret, si regnum eius non esset

a) *L. I. c.* 3. *n.* 2. *T. I. p.* 6. *L. I. de ordine n.* 31. *T. I. p.* 328. *Tr. CXV. in Jo. T. III. P. II. p.* 792.

hic. Sed tamen non est hinc; quia peregrinamur in mundo." Putat S. Chrysostomus in h. l. Christum voluisse Pilato timorem ac suspicionem tyrannidis seu rebellionis demere. Tum quærens, an non Christi regnum de hoc mundo sit, et respondens quomodo non sit de hoc mundo: „Non, inquit *a)*, quod hic non imperet; sed quod etiam in cœlis imperium obtineat." Petit vero Manichæos, abusos hoc loco, perinde ac eius Metaphrastes Theophilactus in h. l.: „Nam, inquit *b)*, hic regnum quidem eius est in hoc mundo, et ab eo regitur, et sicut ille vult, omnia circumagit; non est autem de mundo regnum eius, sed supernum et ante sæcula, et non hinc, id est ex terrenis constitutum, sed hic quidem imperat et regit: non autem est hinc, neque constitutum ex inferioribus, neque caducum: alioqui quomodo intelligeretur hoc, *in propria venit*, si mundus hic non esset eius proprius?" Sic etiam illud Matth. XXVI. *Non bibam amplius de hoc genimine vitis, donec bibam illum novum in regno Dei*, interpretatur de regno Christi in hac terra post resurrectionem eius duce eodem S. Chrysostomo Hom. LXXXII. in Matth. n. 2. p. 783. etc. S. Laurentius Justinianus varias sententias SS. Patrum de regno Chri-

a) Hom. LXXXIII. n. 4. T. VIII. pag. 495.
b) T. I. p. 753.

Caput CLXIII.

sti, sermone in Dominica de ramis Palmarum, complexus est his verbis a): „Non ait: regnum meum non est in hoc mundo, sed signanter dixit: *de hoc mundo*, id est, qualia sunt regna istius mundi, quae vicissitudine sua, perturbationibus et anxietatibus plena sunt. De ipsius vero regni qualitate propheta ait: *Potestas eius, potestas aeterna, quae non auferetur, et regnum illius, quod non destruetur.* Regnat tamen etiam in hoc mundo, dum regit, quos condidit, sibique subiectos suum deducit ad regnum, ac reges facit, quemadmodum per Joannem in Apocalypsi dicitur: *Et fecit nos reges, et sacerdotes, et regnabimus in aeternum.* Venit igitur rex noster humilis, sub carnis fragilitate obtectus, in hunc mundi campum cum diabolo pugnaturus, ut illi dirriperet dominatum, quem in hominibus eo permittente, tyrannica temeritate tenebat; noluit autem illum per divinitatis imperium, sed per aequitatis superare censuram. Hinc se ab illo passus est persequi, tentari, flagellari, crucifigi, occidique. Quam ob rem iustitiae exigente decreto, dum iustum perimit iniuste, iniusti principatus, quem sibi in hominibus usurparat, amisit imperium. Hoc igitur adversus aëreas potestates celebrato triumpho, regis nostri spiritualis victoriae sunt propalata insignia, praeconesque

a) *Serm.* 37. *T. I. p.* 106.

directi per orbem, qui eadem universis notificarent populis, quatenus suum spiritualem agnoscerent regem, illisque fidelis confessionis tributa præstarent."

Caput CLXIV.

CAPUT CLXIV.

PILATUS INVITUS JESUM CONDEMNAT; JUDÆI SEIPSOS EXECRANTUR.

Videns autem Pilatus, quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua lavit manus coram populo dicens: *Innocens ego sum a sanguine iusti huius: vos videritis. Et respondens universus populus, dixit: sanguis eius super nos, et super filios nostros.* Tunc dimisit illis Barabbam, Jesum autem flagellatum tradidit eis, ut crucifigeretur. Matth. XXVII. 24. etc.

Postquam omnes Pilati conatus ad Christum liberandum elusissent.

Quis non obstupescat et contremiscat ad feralem hanc mortis sententiam, a iudice latam, qui de innocentia eius, quem condemnat, sese convictum palam profitetur? Nihil equidem non egit, ut aut liberaret Jesum, aut sese a sententia ferenda expediret. Obtulit eum Judæis, ut reum secundum legem suam iudicarent, remittit etiam cum accusatoribus ad Herodem, il-

CAPUT CLXIV. loque inde reverso, iterum profitetur *a*): *Nullam causam invenio in homine isto ex his, in quibus eum accusatis; sed neque Herodes: nam remisi vos ad illum, et ecce, nihil dignum morte actum est ei. Emendatum ergo illum dimittam*, flagellis nimirum cæsum; quem tamen innocentem agnoscit? Fecit hoc postquam incassum aliam Jesum liberandi rationem inierat Pilatus *b*). *Necesse autem habebat, dimittere eis per diem festum unum. Exclamavit autem simul universa turba dicens: Tolle hunc, et dimitte nobis Barabbam... Iterum autem Pilatus locutus est ad eos, volens dimittere Jesum. At illi succlamabant, dicentes: Crucifige, crucifige eum. Ille autem tertio dixit ad illos: Quid enim mali fecit iste? Nullam causam mortis invenio in eo: corripiam ergo illum, et dimittam.* Observare vero licet et hic quandam Pilati humanitatem: cum esset, ut S. Hieronymus in h. l. notat *c*), legibus Romanis quidem sancitum, *ut qui crucifigitur, prius flagellis verberetur*, ipse flagellando Christum mitigare Judæorum animos voluit, ut posset dimittere Christum. *At illi instabant vocibus magnis postulantes, ut crucifigeretur, et invalescebant voces eorum.* Quis unquam furor esse potuit, huic comparandus inter homines, nisi invalescentes has Judæorum voces diabolica intus rabi-

a) *Luc. XXIII.* 14. *etc.* *b*) *Ibid.* 17. *etc.*
c) *T. IV. opp. p.* 136.

es, admotis omnibus machinis expressisset? Iam ergo Pilatus ſuo et ſuorum militum furore Judæorum mitigare furorem ac maniam tentat. *Tunc ergo apprehendit Pilatus Jesum, et flagellavit. Et milites plectentes coronam de ſpinis imposuerunt capiti eius: et veste purpurea circumdederunt eum, et dicebant: Ave rex Judæorum, et dabant ei alapas a).* Quis unquam insultus tales, opprobria talia ac improperia adversus maleficos, quorum desperatæ res quævis humana viscera commovere ſolent, audivit aut vidit? Tentavit et hac importunissima opportunitate uti Pilatus ad liberandum Jesum *b*): *Exivit ergo iterum Pilatus foras, et dixit eis: Ecce adduco vobis eum foras, ut cognoscatis, quia nullam invenio in eo causam. Exivit ergo Jesus, portans coronam ſpineam et purpureum vestimentum. Et dicit eis: Ecce homo.* Quid vero ad hæc Judæi? Atque ex his illi, quos primos religio ad misericordiam erga miseros inflectere debebat? *Cum ergo vidissent eum pontifices et ministri, clamabant dicentes: Crucifige, crucifige eum c).* Necdum cedit Pilatus. Ipsum Jesum, postquam frustra ſollicitasset Judæos, ut acciperent eum, ac crucifigerent, aggreditur, si forte vel ab eo rationem liberandi ipsum, vel se potius a causa expediendi, rescire posset. *Et ingressus est prætorium iterum, et dixit ad Je-*

a) *Jo. XIX. 1. etc.* *b*) *Ib. 4. etc.* *c*) *Ib. 6.*

CAPUT CLXIV.

sum: Unde es tu? Jesus autem responsum non dedit ei a).

Judæi vero iam fortissimam machinam adhibent: *Si hunc*, clamant *b*), *dimittis, non es amicus cæsaris? omnis enim, qui se regem facit, contradicit cæsari.* Quis hoc ſibi perſuaderet dici a Judæo? cui nihil infaustius, exosius, execrabiliusque esse poterat cæsare rege Judæorum, nihil adeo præter ſpem et exspectationem oraculo omnium prophetarum de Messia rege ſuo ac ſimul ex eorum ſententia orbis dominatore! Pilatus vero iam cæsaris nomine territus, ſedens pro tribunali, ipsis regem Christum velut ſingulari divino instinctu ſistit, et *dicit Judæis c): Ecce rex vester. Illi autem clamabant: Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Regem vestrum crucifigam? Responderunt pontifices: Non habemus regem, nisi cæsarem.* Pontifices hoc agant? Qui ignorare non poterant, non auferendum ſceptrum de Juda, donec veniat, qui mittendus est. Ut populus, ſic ſacerdos conspirant omnes uno ore, ad ſuo ſeipsos ore condemnandos, diris devovendos, execrandosque, dum Pilato lavante veluti inter innocentes manus ſuas *d*), *respondens universus populus dixit: Sanguis eius ſuper nos et ſuper filios no-*

a) *Jo. XIX.* 9. b) *Ibid.* 12. c) *Ibid.* 14. *etc.*
d) *Matth. XXVII.* 25.

stros! Quod nos anathema Judæorum ore latum, post tot generationes et sæcula coram in eis completum cernimus, horrescimus, abominamur. Stupori vero fuit semper, et est pertinacissima illa Judaicæ gentis pervicacia, qua tot tunc Pilati ad Christum liberandum conatus frustrati sunt, ac animi constantia; quam si conservasset Pilatus, exspectaturus responsum a Jesu, dum quæreret ex ipso: *Quid est veritas?* primitiarum instar esse potuisset Christi fidelium, Ecclesiæque ex Gentilibus congregandæ, reiecta synagoga, Judæis se ipsos condemnantibus, et cum posteritate quoque sua omnibus diris devoventibus, „Vobis enim *a*), ut rem verbis S. Leonis P. edicam, dicentibus: *Sanguis eius super nos et super filios nostros*, merito hoc retributum est, ut quod vestri generis improba perdidit portio, adsequatur hoc fidelis Gentium plenitudo. Nos ergo, dilectissimi, quibus Dominus noster Jesus Christus crucifixus, non scandalum neque stultitia, sed Dei virtus, Deique sapientia est, nos, inquam, spiritale semen Abrahæ, non in prole servitutis geniti, sed in familia libertatis renati: pro quibus in manu forti et brachio excelso de oppressione ægyptiacæ dominationis eductus, verus et immaculatus agnus immolatus est Christus."

a) *Serm. II. de Passione Domini.*

Caput CLXV.

CAPUT CLXV.

CHRISTUS BAJULANS SIBI CRUCEM.

Tunc ergo tradidit eis illum, ut crucifigeretur. Susceperunt autem Jesum, et eduxerunt. *Et baiulans sibi crucem exivit in eum, qui dicitur Calvariæ, locum*, Hebraice autem Golgotha: ubi crucifixerunt eum. Jo. XIX. 16. etc.

Quod de Christo apostolus dicit, quomodo formam servi accipiens, seipsum exinanivit, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, hanc sibi baiulans, exit in eum, qui dicitur Calvariæ, locum: Cumque iam scriptus esset titulus crucis: Jesus Nazarenus Rex Judæorum, *factus est*, iuxta Isaiæ prophetiam *a*), *principatus super humerum eius*. Jam qui in horto sola voce: Ego sum, nempe qui sum, seu: Qui est, ut nomen suum per Moysen manifestavit, *Deus*, idem procedit cruce oneratus, *agnus Dei, qui tollit peccatum mundi b*). *Quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam c*). *Agnus qui occisus est ab origine mundi d*) præfiguratus in victimis V. T. ab origine mundi, præsertim autem in agno paschali: qua-

a) *Isai. III. 6.* b) *Jo. I. 29. 36.* c) *Jer. XI. 19.* d) *Apoc. XIII. 8.*

propter in cruce *non fregerunt eius crura . . . ut ſcriptura impleretur, os non comminuetis ex eo a)*, quod cavetur de agno paschali *b)*. Alia item impleta prophetia: *Oblatus est, quia ipse voluit, et non aperuit os ſuum; ſicut ovis ad occisionem ducetur; et quasi agnus coram tondente se obmutescet, et non aperiet os ſuum. De angustia, et iudicio ſublatus est.* De angustia in horto, et de iudicio expostulatus a Judæis, et traditus a Pilato ad crucifigendum. „Grande ſpectaculum, exclamat S. Augusinus *c)*, ſed si ſpectet impietas, grande ludibrium; si pietas, grande mysterium; si ſpectet impietas, grande ignominiæ documentum; si pietas, grande fidei munimentum; si ſpectet impietas, videt regem pro virga regni, lignum ſui portare ſupplicii; si pietas, videt regem baiulantem lignum ad ſemetipsum figendum, quod fixurus fuerat etiam in frontibus regum; in eo ſpernendus oculis impiorum, in quo erant gloriatura corda ſanctorum. Dicturo enim Paulo: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce D. N. J. Ch. ipsum crucem ſuam ſuo gestans humero commendabat.*" Apostolo nempe illi, qui Hebr. XIII. 13. nos animat: *Exeamus igitur ad eum extra castra, improperium eius portantes;* iuxta præceptum ſcilicet a Christo perinde ac exemplum om-

a) Jo. XIX. 33. 36. *b) Ex. XII.* 36. *Num. IX.* 12.
c) Tr. CXVII. in Jo. n. 3. *T. III. P.II. p.* 797.

nibus datum: *Dicebat autem ad omnes; si quis vult post me venire, abneget semetipsum et tollat crucem suam quotidie, et sequatur me.*

Quis est homo natus de muliere ex conditione ſtatus lapsi ad ærumnas 'quotidianas, calamitatesque perenaturas in hac vita deplorabili, repletus multis miseriis, et nunquam in eodem ſtatu permanens, nec ad momentum in prospero etiam rerum cursu unquam ſecurus, tutus, ac omnino fortunatus? Quis inquam non quotidie crucem ſuam ſentit, atque ſub eius onere fatiscit? Cui vero nostrum tam gravis, ſicuti Domino nostro imposita est? Ecquis ſuam tantillam præ illa non lubens tollat, ac ſufferat Christum ſecutus, ut in patientia ſua possideat animam ſuam per regiam crucis viam ex brevi hac ad æternam in regno cœlorum vitam? Quis unico hoc afflictæ inauspicatæ alias huius vitæ ſolatio, quod apud ſolos habetur christianos, Christi passionibus communicantes, ſeipsum privet? Sine quo nihil in humanis, nisi conturbatio, dolor, et ægritudo, anxietas animi, tædium vitæ, desperatio, ſuicidium apud irreligiosos (abiicientes ſpem vitæ æternum beatæ post hanc præsentem per se ſola ſpectatam nunquam non funestam ac infelicem) tantopere frequentatum.

CAPUT CLXVI.

MULIERES PLANGENTES JESUM; DUM SE, SUOSQUE PLANGERE DEBEBANT.

Conversus autem ad illas Jesus dixit: *Filiæ Jerusalem, nolite flere ſuper me, ſed ſuper vos ipsas flete, et ſuper filios vestros.* Luc. XXIII. 28.

Quod fecit Christus in triumphali ſuo ingressu in Jerusalem, dum *ut appropinquavit, videns civitatem flevit ſuper illam a)*, hoc in urbis egressu ad montem Calvariæ portans crucem, ut facerent, ſequentes se mulieres, *quæ plangebant et lamentabantur eum*, hortatur: *Quoniam*, inquit, *ecce venient dies, in quibus dicent: Beatæ ſteriles, et ventres, qui non genuerunt, et ubera, quæ non lactaverunt b)*. Prout iam antea apud eundem evangelistam prædixerat: *Væ autem prægnantibus et nutrientibus in illis diebus. Erit enim pressura magna ſuper terram, et ira populo huic.* Horribilia dictu ſunt audituque, quæ ad rem Josephus de bello Judaico præsens tunc, narrat inter alia, dum iam caperetur urbs, milites ad odorem assæ carnis, irrumpentes domum, mulierem deprehendisse assati infantis partem manducantem. *Væ autem*, quod

a) Luc. XIX. 41. *b) Ib. XXI.* 23.

CAPUT CLXVI.

Christus *prægnantibus et nutrientibus in illis diebus* prædicit, etiam iam ad primam obsidionem pertinet a Cestio Floro factam, quando adhuc evadendi, in Christianorum favorem, locus erat, animum vero obstinantibus Judæis, quorum innumerabilis multitudo confluxerat ad pascha, dum postea ad eam obsidendam Titus advenit. Ad quam obsidionem sunt referenda, quæ Christus flens dixerat super eam: *Quia venient dies in te: et circumdabunt te inimici tui vallo* (quod factum notanter Josephus, ut nullus evadere posset, describit) *et circumdabunt te, et coangustabunt te undique. Et in terram prosternent te et filios tuos, qui in te sunt etc.* a) de quibus nempe ad mulieres locutus fuerat Christus, ad prophetas Isai. XI. 19. et Os. X. 8. provocans: *Tunc incipient dicere montibus: Cadite super nos, et collibus operite nos: Quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?* In viridi, inquit, ligno, cuiusmodi est, *quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo* b). Qualis vero debuerat esse gens Judaica arbor illa fici, de qua Christus per similitudinem: *Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua, et venit quærens fructum in illa et non invenit* c). Ad quam nimirum ultimum veniens Jerusalem nihil invenit in ea, *nisi folia tantum, et ait*

a) *Luc. XIX.* 43. b) *Ps. I.* 3. c) *Luc. XIII.* 6.

illi: Nunquam ex te fructus nascatur in aeternum. Et arefacta est continuo ficulnea a). Viride adhuc lignum erat ſynagoga, cum Christus advenisset, ſed folia tantum ferebat in umbra et figura V. T. quæ a Christo in N. T. erant adimplenda per passionem et mortem ſuam Judæis auctoribus, atque adeo iusto iudicio maledicta et arefacta ficulnea. Quidnam ergo in arido iam (cum Christus per tres annos nihil profecisset in adhuc viridi) efficere poterant Christi apostoli per quadraginta, qui restabant ad excidium, annos, totidem, quot olim, *quadraginta annis proximus fui generationi huic; et dixi ſemper hi errant corde, ipsi vero non cognoverunt vias meas, quibus iuravi in ira mea, si introibunt in requiem meam b).*

a) *Matth.* XXI. 19. b) *Ps.* XCVI.

Caput CLXVII.

CAPUT CLXVII.

CHRISTUS AFFIXUS CRUCI PRO CRUCIFIXORIBUS ORANS.

Postquam venerat ad locum, qui vocatur Calvariæ, ibi crucifixerunt eum, et latrones unum a dextris, et alterum a finistris. *Jesus autem dicebat: Pater, dimitte illis: non enim sciunt, quid faciunt.* Luc. XXIII. 3.

Silentium rumpit.

Sic igitur Christus fit pro nobis maledictum suspensus in ligno inter duos latrones, *delens quod adversus nos erat, chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci: et expolians principatus et potestates, traduxit confidenter palam triumphans illos in semetipso a).* Sic princeps huius mundi eiectus est foras, et ipse *mundus* Paulo *crucifixus* dicitur, *et ego*, addit, *mundo b).* Et paulo post c): *Nemo mihi molestus sit: ego enim stigmata Domini Jesu in corpore meo porto.* Cum Traianus imp. S. Ignatium M. ad iudicium vocatum, ut in eius martyrio apud P. Ruinart legitur, cacodæmonem vocasset: „Ignatius dixit: Nemo Theophorum cacodæmonem appellat. Abscedunt enim dæmones a servis Dei. Traianus dixit: Et quis est Theophorus?

a) *Col. II.* 14. b) *Gal. III.* 14. c) *Ib.* 17.

Ignatius respondit: Qui Christum habet in pectore etc. Traianus dixit: Illum dicis, qui ſub Pontio Pilato crucifixus est? Ignatius dixit: Illum dico, qui peccatum meum cum ſuo inventore crucifixit. " Est hoc mysterium cruci affixi D. N. J. Ch. inter duos latrones *unum a dextris, et alterum a ſiniſtris:* prout nimirum aliquando tremendus iudex *ſtatuet oves quidem a dextris ſuis, hædos autem a ſiniſtris a).* Sic igitur *ibi crucifixerunt eum.* Siste hic, o homo! viator christiane ad immane hoc Verbi divini incarnati, in cruce ſuspensi inter aëra ſpectaculum. Dum natura exhorrescit, cœlum obtenebratur, terra conquassatur, portæ ſcinduntur, an ſolus homo excors, tanquam mente ſit excæcata, ac plus quam ſaxeo, ferreo, æneoque pectore, quod tanto portento non concutiatur, conteratur, liquescatque, ſaltem ad amabilissimum ſimul ac dolorosissimum aspectum crucifixi ſalvatoris, brachia ad nos amplexandos, ac omnia ad se trahenda expandentis, dirissimosque inter cruciatus prima in cruce ad Patrem cœlestem emissa voce pro ſuis crucifixoribus ſuspirantis?

En absolutissimam pietatem, atque inenarrabilem benignitatem Salvatoris nostri crucifixi! Qui nobis, ut inimicos diliga-

a) *Matth. XXV.* 33.

Caput CLXVII.

mus, atque pro persequentibus oremus, præceptum dedit, hanc inter passionem edit vocem, cum cruci affixus inter acerbissimos dolores, quos acutissimos tunc esse oportuit, dum in altum effertur, et distensis horribilem in modum nervis, fixuraque clavorum exasperata, concussa sunt omnia ossa eius. Ipse iam exaltatus a terra memor verbi sui, nihil prius habet, quam orare Patrem pro crucifixoribus suis, lætis illis, et ovantibus, dum, quod tantis vociferationibus a Pilato furibundi extorserant, iam crucifixum coram cernunt. Ipse autem: *Pater*, inquit *a*), *dimitte illis, quia nesciunt, quid faciant*, silentium hac primum voce, quod hactenus tenuerat, rumpens. „Qualis est hic, exclamat S. Anselmus *b*), qui in omnibus pressuris suis nec semel os suum aperuit, ut aut quereretur, aut excusationis, aut comminationis, aut maledictionis verbum adversus maledictos canes istos proferret: et novissime verbum benedictionis, quale a sæculo non est auditum, super inimicos suos effudit? Quid hoc viro mansuetius. Quid benignius anima mea, vidisti“? Et postea quasi abreptum dolore resumit verbum: „Quid tu? Non mirum, si sole contristato, tu contristaris, si terra contremiscente, tu contre-

a) *Medit. IX. de humanitate Christi pag.* 219.
b) *Medit. XV. p.* 232.

miscis: si ſcissis ſaxis, cor tuum ſcinditur: si flentibus iuxta crucem mulieribus, tu conclamas. Inde in omnibus iis conſidera illud dulcissimum pectus, quam tranquillitatem ſervaverit pietatis. Non ſuam attendit iniuriam, non pœnam reputat, non ſentit contumelias, ſed ipsis potius, a quibus patitur, ille compatitur: a quibus vulneratur, illis medetur: illis vitam procurat, a quibus occiditur. Cum qua mentis dulcedine, cum qua ſpiritus devotione, cum qua charitatis plenitudine clamat: *Pater ignosce illis?* Ecce ego, Domine tuæ maiestatis adorator, non tui corporis interfector: tuæ mortis venerator, non tuæ passionis derisor: tuæ misericordiæ contemplator, non infirmitatis contemptor! Interpellet itaque pro me tua dulcis humanitas, commendet me Patri tuo tua ineffabilis pietas. Dic igitur dulcis Domine: *Pater ignosce illi.*" Audiamus etiam et S. Bernardum, qui ſerm. XLIII. in Cantica de se ipso testatur *a)* se ab ineunte ſua converſatione, fasciculum collectum ex omnibus anxietatibus, et amaritudinibus Domini colligare, et inter ubera ſua collocasse, postquam in ſermone de passione Domini enormitatem ſceleris in Christum Domini, ad quod *expalluit et expavit machina mundialis b)*, ob oculos posuis-

Caput CLXVII.

a) Num. 3. T. IV. p. 1418. *b) T. III. p.* 887.

set, vicissim vero Christum pro crucifixoribus orantem, tandem; „Tu autem quid? exclamat *a*), in ipsa elevatione manuum tuarum, cum iam ſacrificium matutinum in holocaustum vespertinum transiret: in ipsa, inquam, virtute incensi, quod cœlos ascendebat, terram operiebat, inferos respergebat, exaudiendus pro reverentia tua clamas: *Pater ignosce illis, quia nesciunt, quid faciunt!* O quam multus es ad ignoscendum! O quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine! O quam longe ſunt cogitationes tuæ a cogitationibus nostris! O quam firmata est etiam super impios misericordia tua! Mira res! ille clamat: *Ignosce*; Judæi: *Crucifige.*"

a) *Num.* 9.

CAPUT CLXVIII.

JUDÆI BLASPHEMANTES CHRISTUM IN CRUCE.

CAPUT CLXVIII.

Prætereuntes autem blasphemabant eum, moventes capita sua, et dicentes: Vah, qui destruis templum Dei; et in triduo illud reædificas: Salva temetipsum: Si Filius Dei es, descende de cruce. Similiter et principes sacerdotum illudentes cum scribis et senioribus dicebant: *Alios salvos fecit; seipsum non potest salvum facere: si rex Israel est, descendat nunc de cruce; et credimus ei.* Confidit in Deo, liberet nunc, si vult eum . . . Idipsum autem et latrones; qui crucifixi erant cum eo improperabant ei. Matth. XXVII. 39. etc.

Petunt illudendo ut descendat de cruce.

Habemus hic imprimis caput illud accusationum, ac si Christus templum Hierosolymitanum, si destrueretur, dixerit, se in triduo reædificaturum, cum ipse templum divinitatis suæ, corpus nempe suum obtulerit destruendum in cruce, a se autem propria virtute resuscitandum. Utique, si tunc obsecundasset Judæis descendens adhuc vivus de cruce, mysterium redemtionis nostræ morte sua non complesset: nec tam grande miraculum fuisset vivum descendere

de cruce, quam mortuum resurgere. „Ubi est, Judæos compellat Cassiodorus in Ps. LXIII. *a*), Judæi infidelitas vestra? adhuc de vivo dicebatis: *Si rex Israel est, descendat de cruce.* Vos ipsos consulo, vos ipsos in iudicium voco: quanto mirabilius est, mortuum posse resurgere, quam adhuc vivum de cruce velle descendere. Parva petistis, dum maiora provenerint. Sed infidelitas vestra non potuit ſanari ſignis multo fortioribus, quam petistis." Dum igitur oblatus est, quia ipse voluit, ac bonus pastor pro ovibus ſuis animam ſuam posuit, non quod ipsi irridendo, blasphemandoque volebant, antequam moreretur in cruce, descendit, ſed ſeipsum mortuum resuscitando, ſuis etiam in resurrectione gloriosa corporum præivit. „Non enim, ſunt verba Origenis *b*), ipse destruit templum, ſed quod alii destruunt, ipse ædificat: ſive templum proprium corporis, quod a Judæis fuerat traditum morti, ſive testium ſuorum et omnium, qui habuerunt verbum Dei in se, et ex insidiis impiorum propter pietatem mortui ſunt. *Veniet* enim *hora*, *quando omnes*, *qui in monumentis ſunt*, *audient vocem Filii Dei*, *et resurgent.* Et non ſolum in eo quod dicebant: *qui destruis templum*, mentiti ſunt, ſed etiam illud, quod dixerunt: *et ego in triduo reædificabo ipsum.* Nec enim dixit,

a) *T. II. p.* 195. *b*) *In Matth. T. III. p.* 922.

reædificaturum. Sermo enim ædificationis non ostendit ſubitaneum opus, ſuscitationis autem ostendit. Et qui quidem deridebant, dicebant: *Salva teipsum:* ipse autem accipiens virtutem a Patre, et hoc fecit, et amplius. Cunctis enim capientibus verbum ſuum, ſalutem ſuam ostendit."

Uni latronum converso promittitur paradisus.

Cum Judæis blasphemantibus et irridentibus unus etiam latronum idipsum apud Lucam dicebat *a*): *Si tu es Christus, ſalvum fac temetipsum, et nos;* alter autem non ſine mysterio gratuitæ vocationis, quo nullum insignius, quam hoc in cruce esse potuit, dum unus latronum ſubito virtute crucis, gratia crucifixi conversus increpans ſocium, Christum rogat: *Memento mei, cum veneris in regnum tuum!*

Unde tam ſubito tam magna latroni fides? tanta felicitas, ut cum Petro apostolorum principe comparari queat, ac dici beatus: *Quia non caro et ſanguis revelavit tibi, ſed Pater meus, qui in cælis est b*). Ecce adhuc apostoli post resurrectionem, antequam Spiritu S. illuminarentur, vulgi opinione detenti, Christum iam ascensurum in cœlum interrogant: *Si in tempore hoc restitues regnum Israel c*) in terris nempe, quod ſperabant Judæi ſolium David restituendi, hic

a) *Luc. XXIII.* 39. *b*) *Matth. XVI.* 17. *c*) *Act. I.* 6.

latro autem iam moriturus a morituro in cruce Christo petit ſui meminisse, cum venerit post mortem in regnum ſuum, agnoscens se cum ſocio digna factis recipere, et meretur audire a Christo: *Hodie mecum eris in paradiso a*). O divinam ſalvatoris in cruce ſententiam, redimentis humanum genus, paradisoque restituentis eos Adæ posteros, quorum repræsentat hic latro personam! „Ait enim Jesus, ſunt verba S. Leonis P. Serm. II. de Pass. Dni. *Hodie mecum eris in paradiso;* „Excedit humanam conditionem ista promissio; nec tam de ligno crucis, quam de throno editur potestatis. Ab illa altitudine præmium datur fidei, in qua chirographum humanæ transgressionis aboletur: quia se forma ſervi a Dei forma non dirimit, dum etiam inter ipsa ſupplicia proprietatem unitatemque ſuam ſervavit, et deitas inviolabilis, et natura passibilis.“ Judæi improperando: *Alios ſalvos fecit, se ipsum non potest ſalvum facere; Christus rex Israel etc. b*) agnoscunt quidem, Christum (quod fecit, miracula patrando) alios ſalvos fecisse, ſed temerarie volunt, ut descendat nunc de cruce, *ut videamus, et credamus;* latro vero conversus, nec ipse petit liberari, ſeu descendere de cruce, nec ut Christus descendat, ſed ut mortuus in cruce ſui meminerit, cum venerit in reg-

a) *Luc. XXIII.* 43. b) *Marc. XV.* 31.

num suum, illum verum agnoscens in cruce regem Israel, quem socius latro cum Judæis spectatoribus vocat illudendo. Necesse est, latrones hos prius habuisse de Christo notitiam. Et quem vel tot, ac tanta eius miracula latere potuerunt? „Viderat forsitan, de converso latrone ait S. Anselmus *a)*, latro iste te antea cæcos illuminantem, vel mortuos suscitantem, et non adoraverat te. Tunc vero, quando videt te pendere in ligno, adorat te dicens: *Domine, memento mei, dum veneris in regnum tuum!* Hoc fecit in illum crux tua. Verius, et perfectius cognovit iste te in cruce pendentem, quam in templo docentem, aut miracula facientem. O quanta est virtus crucis tuæ, quanta est gloria pendentis in ligno! Latro iste, ubi vidit tuum lignum, mox cognovit tuum regnum; et ubi te pendere aspexit, ibi quod regnares, intellexit. O quantus odor de cruce exibat, qui omnem infidelitatem ab eo repellebat! O quam digne vocabat te Dominum suum, qui veraciter sciebat se servum tuum, quia oculis suis intuebatur pretium, quo redimebas penitus mundum universum! Sed quid bone Jesu, quid dulcissime Domine, respondisti latroni te oranti in cruce? *Hodie mecum eris in paradiso.* Et quid est hoc, o rex desiderabi-

a) Orat. XLII. ad crucem Domini p. 275.

CAPUT CLXVIII. lis! Tu clavis affigeris, et paradisum promittis? Tu pendes in ligno, et latroni dicis: *Hodie mecum eris in paradiso.* Et o desiderium animarum! ubi est paradisus, quia dicis latroni: *Hodie mecum eris in paradiso?* An paradisus tecum est, et ubi tu vis, paradisus est? An tu indubitanter paradisus es, quia tam confidenter promittis: *Hodie mecum eris in paradiso?* Credo Domine, credo certe, quod ubi tu vis, et ubi tu es, ibi paradisus est; et esse tecum, hoc est esse in paradiso." Cui hæc paradoxa videantur, sibi ob oculos ponat, atque in animum inducat Christum eo die descendentem in infernum, seseque redemtorem præsentantem, ibique cum cæteris electis patribus, et patriarchis David regi psallenti: *Quid mihi est in cælo, et a te, quid volui super terram?*

CAPUT CLXIX.

CHRISTUS IN CRUCE MATRI PROVIDET.

Stabat autem iuxta crucem Jesu mater eius, et ſoror matris eius Maria Cleophe, et Maria Magdalene. Cum vidisset ergo Jesus matrem, et discipulum ſtantem, quem diligebat, *dicit matri ſuæ: Mulier ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo: Ecce mater tua.* Et ex illa hora accepit eam discipulus in ſua. Jo. XIX. 25. etc.

Ceu per testamentum.

Hæc est feralis illa hora, quam virgini matri filium ſuum post partum in templo præsentanti ſenex Simeon prædixit: *Tuam ipsius animam pertransibit gladius;* doloris, non ferri, ut fuerunt etiam ex antiquioribus, qui ſibi persuaderent. Stabat autem dolorosissima quidem, nihil tamen indecorum, indignumque tanta matre aut gestu habituque corporis, aut voce, vociferatione muliebri, vel ſingultibus præseferens; intrepida vero et plusquam virili constantia, cum apostoli fugam arripuissent, ipsa cum Joanne dilecto discipulo procedit ad crucem; non erubescens, nec timens, inter tot filio ſuo insultantes ad ſpectaculum consistit tragicum, filium contuita manus

Caput CLXIX. in cruce extendentem ad populum non credentem, sed contradicentem sibi, nec quidquam de cruciatu suo, maximisque doloribus conquerentem, quin pro suis crucifixoribus orantem, latroni converso paradisum promittentem, deque matre, et discipulo (qui tunc electorum ecclesiam crucis meritum participantem repræsentabant) filiali affectu sollicitum, eo id nobis ipso evangelista testificante, cui matrem, a filio iam in hac vita derelinquendam, commendavit, Joanne, inquam; de quo S. Ambrosius: „Solus ergo, ait *a*), me docet, quod alii non docuerunt, quemadmodum in cruce positus appellaverit matrem, pluris putans, quod victor suppliciorum, atque pœnarum, victor diaboli pietatis officia dividebat, quam quod regnum cœleste donabat. Nam si religiosum est, quod latroni venia datur a Domino, multo religiosius, quod mater honoratur a filio. Nec præposterum iudicetur, quod prius latronis absolutionem, quam matris appellationem scripsi; qui enim venerat salvos facere peccatores, non absurdum, si prius in meis scriptis susceptum munus in redimenda salute peccatorum implevit. Denique ipse ait: *Quæ est mater mea, et qui sunt fratres mei?* Quia non venerat vocare iustos, sed peccatores. Sed ibi pro loco,

a) *Expos. Ev. sec. Luc. L. X. n.* 130. *T. I. p.* 1532.

hic et in cruce non immemor matris, appellat eam dicens: *Ecce filius tuus;* et Joanni: *Ecce mater tua.* Testabatur de cruce Christus, et testamentum eius signabat Joannes, dignus tanto testatore testis. Bonum testamentum non pecuniæ, sed vitæ; quod non atramento scribitur, sed spiritu Dei vivi: *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis;* sed nec Maria minor, quam matrem Christi decebat, fugientibus apostolis ante crucem stabat, et piis spectabat oculis filii vulnera, quia exspectabat non pignoris mortem, sed mundi salutem." Quem hic S. Ambrosius extollit S. Joannem veluti testamenti (eoquod Christus in cruce, vestibus etiam militibus sorte cedentibus, moriturus nihil in hoc mundo de suo relinqueret nisi matrem, nec habens, in cruce præsertim, ubi caput reclinaret) signatorem, eum testamentarium adoptatorem admirabundus considerat S. J. Chrysostomus: „Papæ, inquit *a*), quantum honorem discipulo collatum! Cum enim ipse iam abiret, ipsam discipulo curandam tradit. Quia enim credibile erat ipsam, utpote matrem, dolere, et patrocinium quærere, iure illam discipulo tradit dicens: *Ecce mater tua.* Hæc porro dicebat, ipsos mutuo coniungens amore; quod cum intelligeret discipulus, ipsam in sua accepit. Cur autem

a) *Hom. LXXXV. in Jo. n. 2. T. VIII. p.* 506.

nullam aliam memoravit mulierem, licet alia quoque adstaret? Ut nos doceret plus tribuendum matribus esse." Sic S. Augustinus: „Facit, inquit a), quod faciendum admonet, et exemplo suo suos instruxit præceptor bonus, ut a filiis piis impendatur cura parentibus; tanquam lignum illud, ubi erant fixa membra morientis, etiam cathedra fuerit magistri docentis. Ex hac sana doctrina didicerat Paulus apostolus, quod docebat, quando dicebat: *Si quis autem suis, maxime domesticis non providet, fidem negavit, et est infideli deterior.* Quid autem tam cuique domesticum, quam parentes filiis, aut parentibus filii? Huius itaque saluberrimi præcepti ipse magister sanctorum de se ipso constituebat exemplum, quando non ut famulæ Deus, quam creaverat, et regebat, sed ut matri homo, de qua creatus fuerat, et quam relinquebat, alterum quodammodo filium providebat. Nam cur hoc fecerit, quod sequitur indicat; ait enim evangelista: *Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua;* de se ipso dicens." Eandem matris considerationem expendens S. Gregorius M. in comparationem affert verba illa Christi ad matrem in Cana Galilææ, dum illa, quod vinum deesset, suggereret: *Quid mihi, et tibi est mulier b)?* „Ac si, inquit c), aperte dice-

a) *Tract. CXIX. in Jo. n. 2. T. III. P. II. p. 802.* b) *Jo. II. 4.* c) *Regest. Epist. L. III. Ep. 39. T. II. p. 1070.*

ret: Unde facere miraculum possum, hoc mihi ex patre, non ex matre est. Ex matre enim mori poterat, qui ex natura patris miracula faciebat. Unde et in cruce positus, eandem matrem moriens recognovit, quam discipulo commendavit dicens: *Ecce mater tua.* Ait ergo: *Quid mihi, et tibi est mulier? Nondum venit hora mea.* Quod est: In miraculo, quod ex tua natura est, non habeo, te minime recognosco. Cum hora mortis venerit, cognosco te matrem, quia unde mori possum, hoc ex te habeo." Add. V. Beda in h. l. T. V. p. 608.

CAPUT CLXX.

CHRISTUS SE DERELICTUM IN CRUCE CLAMANS.

A Sexta autem hora tenebræ factæ sunt super universam terram usque ad horam nonam. Et circa horam nonam clamavit Jesus voce magna dicens: Eli Eli Lamma Sabacthani? hoc est: *Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* Matth. XXVII. 45, 46.

In persona nostra.

Postquam iam Christus per tres circiter horas, quando tenebræ factæ sunt ab hora sexta usque ad nonam, patientissime acerbissimos tulisset crucis dolores, in iis, quæ per hoc tempus locutus fuerat, de ali-

CAPUT CLXX.

is potius, quam de se ipso sollicitus; iamiam ne videretur doloris expers, quæ fuit non paucorum hæreticorum sententia, utque hominis extrema patientis supplicia veluti a Deo derelicti personam exprimeret Psalmi XXI. (quem, sunt qui putant, in sua persona scriptum, orasse integrum) verba: *Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti?* clamans voce magna, ut ab omnibus audiretur, in persona eorum, quorum causa patiebatur, ad Patrem suum cœlestem effudit. „Hæc vox, sunt verba Tertulliani conta Praxeam Patripassianum, carnis, et animæ, id est hominis, non sermonis, nec spiritus, id est, non Dei, propterea emissa est, ut impassibilem Deum ostenderet. qui sic filium dereliquit, dum hominem eius tradidit in mortem. Hoc et Apostolus sensit, scribens: *Sic Pater filio non pepercit.* Hoc et Isaias prior pronuntiavit: *Et Dominus eum tradidit pro delictis nostris.* Sic dereliquit, dum non parcit: sic dereliquit, dum tradidit". Pro nobis nempe, atque adeo in nostra persona, ut passim SS. Patres interpretantur, quorum ob peccata, et infirmitates hæc sustinuit. „Nos enim, inquit S. Cregorius Nazianzenus *a*), eramus derelicti illi prius, atque contemti." Consentiunt SS. Hilarius, et Hieronymus in hunc locum, et S. Ambrosius in Lucam,

a) *Orat. XXXVI.*

et alibi, aliique. S. Augustinus in Psalm. XXI. a) *Deus, Deus meus respice in me, quare me dereliquisti:* „Quare, inquit, dicitur, nisi quia nos ibi eramus, nisi quia corpus Christi ecclesia?" Ubi, et postea in Psalm. XXXVII. b) totum psalmum in persona Christi dictum asserit. Et in Psalm. XLIX. c) Unde ergo, ait, *Deus, Deus meus, ut quid me dereliquisti:* nisi quia in carne infirmitatis agnoscebatur vox peccatoris? Qui enim ſuscepit ſimilitudinem carnis peccati, cur non ſusciperet ſimilitudinem vocis peccati?" S. Leo, „caput nostrum, inquit d), Dominus Jesus Christus omnia in se corporis ſui membra transformans, quod olim in psalmo eructarat, id in ſupplicio crucis ſub redemtorum ſuorum voce clamabat: *Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?"* Totum mysterium explanans ſermone ſequenti idem S. pontifex, difficultati occurrit circa hæc verba in persona Christi: „Tanquam, inquit, fixo Jesu in crucis ligno paternæ ab eo Deitatis omnipotentia recessisset; cum in tantam unitatem Dei et hominis natura convenerit, ut nec ſupplicio potuerit dirimi, nec morte disiungi. Manente enim in ſua proprietate utraque ſubstantia, nec Deus dereliquit ſui corporis passionem, nec Deum ſe-

a) *T. IV. p.* 95. b) *Pag.* 297. c) *Pag.* 446.
d) *Serm. XVI. de Pass. Dom.*

Caput CLXX.

cit caro passibilem: quia Divinitas, quæ erat in dolente, non erat in dolore. Ideo ergo Jesus voce magna clamabat, dicens: *Quare me dereliquisti?* ut notum omnibus faceret, quare oportuerit eum non erui, non defendi, sed sævientium manibus derelinqui, hoc est, salvatorem mundi fieri, et omnium hominum redemtorem: non per miseriam, sed per misericordiam; nec amissione auxilii, sed definitione moriendi. "

Theophylactus, quod in verbis Tertulliani allatis anceps videatur et durum, emollit, simulque aliorum SS. PP. sententiam firmat: „ Ex persona, inquit a), humanæ naturæ dicit: quasi diceret: Cur me hominem dereliquisti, o Deus, ut opus habeam Deo, qui pro me crucifigatur? Nos enim homines fuimus deserti, ille nunquam a Patre derelictus est. "

a) *In Marc. CXV. T. I. p. 259.*

CAPUT CLXXI.

MORS CHRISTI IN CRUCE.

Clamans voce magna Jesus ait : Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Et hæc dicens exspiravit. Videns autem centurio, quod factum fuerat, glorificavit Deum dicens: Vere hic homo iustus erat. Et omnis turba eorum, qui simul aderant ad spectaculum istud, et videbant, quæ fiebant, percutientes pectora sua revertebantur. Luc. XXIII. 46. etc.

Spontanea.

Ecce centurio videns, quod factum fuerat, glorificat Deum dicens: *Vere hic homo iustus erat.* Et Matth. XXVII. 54. *Qui cum eo erant, custodientes Jesum, viso terræ motu, et his, quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes: Vere filius Dei erat iste.* Erant hi gentiles, quorum nos, reiecta iudaica gente, posteri. Annon, dum Deum mortuum cogitamus, horrore concutiamur? erectis tamen animis amorem iungentes dolori, si perpendimus in Dei supplicio animæ lytrum. Quippe *iustitia et pax osculatæ sunt:* opus redemtionis nostræ consummatum est. *Cum ergo accepisset Jesus acetum, dixit: Consummatum est. Et inclinato capite, tradidit spiritum a).* Nempe ut habet S. Augusti-

a) *Joan. XIX.* 30.

CAPUT CLXXI.

nus; „ inclinato capite ad osculum nobis præbendum; aperto corde, ut eo nos recipiat; expansis brachiis ad nos amplectendos, totum corpus dat ad redimendum."

In Christo Jesu Domino nostro usque ad extremum spiritum in cruce (in qua tanquam infamis malefactor inter duos latrones pendebat, simul vero ceu in solio elatus a terra rex orbem a se redemtum prospiciebat, et in duobus latronibus specimen iudicii extremi informabat) ima cum summis, humilia cum divinis conspicua erant. Et sic habetur, *mors Domini inter tria* illa *mysteria clamoris*, *quæ in silentio Dei*, quo nempe Christus semetipsum exinavit, *operata sunt*, ut iam ex S. Ignatio M. notavimus *a*). „Cum mortem, ut cum Origine loquar *b*), nihil aliud definiant sapientes, quam separationem animæ a corpore, videamus, ne forte aliud sit simpliciter mori, aliud autem voce magna clamare, et emittere spiritum, sicut præsens exponit Matthæus: aut in manus Dei commendare spiritum, secundum quod dicit Lucas; aut inclinare caput, et tradere spiritum, sicut Joannes exponit. Et mori quidem omnium hominum est etiam malorum, quoniam omnium animæ separantur a corpore, etiam iniquorum, qui dicere non possunt, quæ

a) *Epist. ad Ephes. n.* 19. *b*) *In Matth. T. III. p.* 926.

dixit Christus exiens de corpore suo. Magnam autem vocem clamare, et sic emittere spiritum, quod est in manus Domini commendare spiritum: aut inclinare caput, et tradere spiritum, non est nisi tantum sanctorum, qui bonis operibus Deum sibi præparaverunt, sicut et Christus, ut possint exeuntes de mundo fiducialiter in manus Dei commendare, vel tradere spiritum suum." Convenienter hæc ad ea dicta sunt, quæ in S. Luca leguntur. Unde et sancti moribundi verbis Christi, seu Psalmistæ: *In manus tuas commendo spiritum meum*, usi sunt. Id vero supra naturam nostram est, ac divinum, sic clamantem exspirare, quod solum (omissis verbis: *Pater in manus tuas etc.*, quæ apud Lucam habentur) Matthæus, et Marcus dicunt; de centurione autem, et iis, qui cum ipso erant, illum iustum, filiumque Dei agnovisse. *Videns autem*, apud Marcum XV. 39. legitur, *centurio, qui ex adverso stabat, quia sic clamans exspirasset, ait: Vere hic homo filius Dei erat.* Atque adeo Christum extremo halitu, dum sic insolito prorsus, et supra naturam nostram posito modo verba fundens, clamans voce magna exspirat, se eum monstravit, quem se in concilio adiuratus per Deum vivum a principe sacerdotum interroganti, *si tu es Christus filius Dei a)*, professus est.

a) Matth. XXVI. 63.

CAPUT CLXXI.

Ego sum a), agnoscentibus illis; ex quibus ecclesia reiectis Judæis congreganda erat, ac dicentibus: *Vere filius Dei erat iste.* Quæ in verba S. Hieronymus, „nullus, ait *b)*, habet potestatem dimittendi spiritum, nisi ille, qui animarum conditor est.“ Quippe penes Deum solum est hæc potestas vitæ, et mortis, ut de se dixerat Christus *c)*: *Quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam a me: sed ego pono eam a meipso, et potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam.*

Igitur dum voluit Christus auctor vitæ et mortis, mortem oppetiit, postquam omnia consummata sunt, ut apud Joannem legitur *d)*: *Sciens Jesus, quia omnia consummata sunt, ut consummaretur scriptura, dixit: Sitio.* Et mox: *Cum accepisset acetum, dixit: Consummatum est. Et inclinato capite tradidit spiritum*; sua sponte, nimirum sine violentia: „Quia, sunt verba S. Augustini in h. l. *e)*, nihil remanserat, quod antequam moreretur, fieri adhuc oporteret, tanquam ille, qui potestatem habebat ponendi animam suam, et iterum sumendi eam; peractis omnibus, quæ, ut peragerentur, exspectabat: *Inclinato capite tradidit spiritum.* Quis ita dormit, quando voluit?

a) *Marc. XIV. 62.* b) *T. IV. p.* 140. c) *Jo. X.* 17. 18. d) *Ib. XIX.* 28. e) *Tr. CXIX. in Jo. n.* 6. *p.* 803.

Quis ita vestem ponit, quando voluerit, ſicut se carne exuit, quando voluit? Quis ita cum voluerit, abit, quomodo, cum voluit, obiit? Quanta ſperanda, vel timenda potestas est iudicantis, si apparuit tanta morientis?" Et S. Bernardus: *Cum accepisset*, inquit *a*), *acetum*, *dixit: Consummatum est.* „Nihil restat implendum; iam non est, quod exspectem. *Et inclinato capite*, factus obediens usque ad mortem *tradidit ſpiritum.* Quis tam facile, quando vult, dormit? Magna quidem infirmitas mori; ſed plane ſic mori virtus immensa. Nempe quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Potest humana vesania ſibi ipsi in mortem ſceleratas iniicere manus; ſed hoc non est, ponere animam ſuam; urgere eam magis, et violenter abrumpere, quam ad nutum ponere est. Tibi impie Juda, misera plane voluntas fuit, non ponendi animam, ſed pendendi; nec tradente te, ſed trahente laqueo nequissimus ille ſpiritus exivit, non emissus a te, ſed amissus. Solus in mortem tradidit animam ſuam, qui ſolus virtute propria regressus est ad vitam. Solus potestatem habuit ponendi, qui ſolus facultatem æque liberam habuit resumendi, imperium habens vitæ et mortis." S. Thomas in cap. XXVII. Matth. T. III. pag. 376.: „Voluit, in-

a) *Serm. de Pass. Dom. T. III. p.* 885.

CAPUT CLXXII.

quit, mori cum magna voce, ad significandum, quod ex potestate, et non necessitate moreretur; unde animam suam posuit, cum voluit, et accepit, cum voluit; unde facilius fuit Christo ponere animam, et recipere, quam alicui dormire, et excitari. "

CAPUT CLXXII.

PRODIGIA CHRISTO MORTUO.

Jesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum. *Et ecce velum templi scissum est in duas partes a summo usque deorsum, et terra mota est, et petræ scissæ sunt. Et monumenta aperta sunt; et multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt; et exeuntes de monumentis post resurrectionem eius, venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis.* Centurio autem, et qui cum eo erant, custodientes Jesum, viso terræ motu, et his, quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes: *Vere filius Dei erat iste.* Matth. XXVII. 50. etc.

Ex quibus gentiles Christum Filium Dei agnoscunt, Judæis obcæcatis.

Præcesserant tenebræ ab hora sexta usque ad horam nonam, quanto nimirum tempore Christus in cruce vixit, non amplius; quod ipsum maximum fuit miraculum, ac divinitatis Christi argumentum, ut vidi-

mus, in ipsa iam secuta morte maxime conspicuum, quod imprimis stupuit non centurio tantum, sed et qui cum ipso erant, custodientes Jesum milites, utique gentiles; dum Judæos nec velum templi scissum, terra mota, petræ scissæ, resurgentesque ex monumentis, et multis apparentes commoverent, ut dicerent, et agnoscerent, quod milites: *Vere filius Dei erat iste.* Quæ in verba: „Miraculum enim erat, inquit Origenes *a*), quoniam post tres horas receptus est, qui forte biduum victurus erat in cruce secundum consuetudinem eorum, qui suspenduntur quidem, non autem percutiuntur; ut videretur beneficium Dei fuisse, quod exspiravit, et meritum orationis eius magis, quam violentia crucis. Illud etiam, quod in sequentibus exponit Marcus, cum Joseph intrasset ad Pilatum, et petiisset corpus Jesu, hoc ipsum significat. Sic enim dicit: *Quoniam Pilatus miratus est, si iam mortuus esset, et vocans centurionem interrogavit eum, si iam mortuus esset; et cum audisset a centurione, donavit corpus eius Joseph.*" Ubi id imprimis animadvertendum est, fuisse hunc centurionem eundem ipsum, qui, et *qui cum eo erant, custodientes Jesum, viso terræ motu, et his, quæ fiebant*, timuisse dicuntur valde dicentes: *Vere filius Dei erat iste.* Cumque

CAPUT CLXXII.

a) *In Matth. n.* 140. *T. III. p.* 929.

CAPUT CLXXII.

terræ motum ſaltem etiam Pilatum audiviſse oporteat, quis dubitet de his omnibus ſermonem centurioni fuiſse cum Pilato, qui paucis abhinc horis nihil non egerat, ut Christum agnita eius innocentia liberaret, lotis etiam manibus innocentem a ſanguine iusti huius ſeſe protestatus? Quid si iam de velo templi ſciſso fama percrebeſcebat, ad Pilati etiam aures perveniens? de quo Tertullianus in apologetico narrat *a*) illum „ea omnia ſuper Christum et ipsum, iam ſua conscientia christianum" cæsari tunc Tiberio nunciasse. Quæ vero is denunciavit, nos latent, tacent etiam evangelistæ alia, prꝛæterquam *miratum, si iam mortuus eſset, fuiſse Pilatum ac centurionem b*), ut S. Joann. Chryſostomus animadvertit *c*) et paulo post, quosdam narrare, centurionem hunc in fide roboratum, martyrium fortiter ſubiiſse *d*); ideo „credidisse, quia cum potestatis ſigno mortuus esset. Hæc vox, pergit *e*), velum diſcidit, monumenta aperuit, et domum deſertam reddidit." Nempe caput rei erat, in reiectæ ſynagogæ locum Eccleſiam ex gentibus per orbem ſubstituere „ut Eccleſia nova, utor S. Ambroſii verbis *f*), fidei ſuæ vela ſuspendat. Synagogæ velamen aufertur, ut religionis interna mysteria revelato mentis

a) *C. XXI.* *b*) *Marc. XV.* 44. *c*) *Hom. LXXXVIII. in Matth. n.* 1. *d*) *T. VII. p.* 825. *e*) *Ib. p.* 827. *f*) *In Luc. cap. X. n.* 128. *T. I. p.* 1532.

cernamus obtutu. Denique iam etiam centurio Dei filium, quem crucifixerat, confitetur. O duriora ſaxis pectora Judæorum! Finduntur petræ, ſed horum corda obdurantur. Judex arguit, credit miniſter; proditor ſcelus ſuum morte condemnat, elementa fugiunt, terra concutitur, monumenta reſerantur, Judæorum tamen immobilis duritia manet, orbe concuſſo." S. Leo Judæos, Chriſtum in cruce blasphemantes, inceſſens „his, inquit *a*), vocibus veſtris ſtultis atque blasphemis reddunt omnia elementa reſponſum, et unam in vos ſententiam ferunt cœlum, terra, ſol, ſideraque indignos vos ſuo miniſterio proteſtantes terribili motu, inſolitoque defectu tenebras mundo veſtræ cæcitatis oſtendunt. Quodſi ad arguendum vos nec cœleſtia, nec inferna ſufficiunt, et crucem Chriſti magis potuerunt petræ, atque monumenta, quam corda veſtra ſentire, ſaltem quod in templo actum eſt, animadvertite. Velum, cuius obiectu includuntur Sancta Sanctorum, a ſummo usque ad imum diruptum eſt, et ſacrum illud myſticum ſecretum, quod ſolus pontifex iuſſus fuerat intrare, reſeratum eſt, ut nihil iam eſſet diſcretionis, ubi nihil reſederat ſanctitatis. Repudiatos itaque vos debuiſtis agnoſcere, et omne ius ſacerdotii perdidiſſe, quia verum erat, quod

a) *Serm. LIX. de Paſs. X. p.* 61.

Caput CLXXIII. veritas vobis dixerat: *Si crederetis Moysi, crederetis et mihi.* Merito igitur vos testamentum utrumque condemnat, et gratia vacuatos, et lege privatos, qui ideo resistitis novis, quia non credidistis antiquis." Leg. Serm. LXVI. de Pass. XVII.

CAPUT CLXXIII.

CHRISTO JAM MORTUO NON FREGERUNT EJUS CRURA.

Ad Jesum autem cum venissent, ut viderunt eum iam mortuum, *non fregerunt eius crura: sed unus militum lancea latus eius aperuit*, et continuo exivit sanguis, et aqua. Jo. XIX. 33. etc.

Aperto eius pectore.

O crudelis immanitas, ut adhuc sæviretur in iam mortuum Christum Jesum, nec vel una corporis pars esset vulnere vacua. Ecce enim caput spinis coronatum, facies colaphis cæsa, corpus flagellis concisum, manus perforatæ, et pedes! *A planta pedis usque ad verticem, non est in eo sanitas: vulnus et livor, et plaga tumens, non est circumligata, nec curata medicamine, neque fota oleo a).* Jam tentaverat, speraveratque Pilatus, dum Judæis Christum flagellatum, ac spinis coronatum spectandum exhibuerat, eos commo-

a) *Isa. I. 6.*

vere ad misericordiam. Id quod quanto magis exspectari debuerat, Christo in cruce ad ſpectaculum expoſito in aëre, a planta pedis usque ad verticem ſaucio, vulneribus confecto atque exsangui. Si unquam humanum pectus etiam duriſſimum ad commiserationem flectitur, id certe erga homines extremo ſupplicio afficiendos fit: ipsaque natura humana perhorrescit ad aspectum ſævorum cruciatuum in alieno etiam corpore. Prævenit Christus quidem crurifragium crudeliſſimum tormentum clava olim, aut fustibus grandioribus factum; ſed Christus „prævento carnificis officio, ut loquitur S. Cyprianus *a*)", ſpiritum ſponte dimisit." Cum nempe esset crurifragium ad accelerandam mortem, Christo, qui ſua ſponte, quia ipse voluit, animam ſuam poſuit, ſpiritumque emisit, non conveniebat: eratque in hoc etiam obsecundaturus voluntati cœlestis Patris præfiguratæ in agno paschali, in quo mactando hoc ipsum non ſemel Exod. XII. 46. Num. IX. 12. fuerat cautum, ut nobis evangelista ſignificat *b*): *Facta ſunt enim hæc, ut ſcriptura impleretur:* Os non comminuetis ex eo. *Et iterum alia ſcriptura dicit:* Videbunt, in quem transfixerunt. Quod postremum apud Zachariam prophetam XII. 10. habetur in ſpem futuræ aliquando conversionis Judæorum, qui nihil

a) *De vanitate idolorum.* *b*) *Jo. XIX.* 36.

Caput CLXXIII. commoti ad dirum Christi in cruce pendentis ſpectaculum, *prætereuntes autem blasphemabant eum, moventes capita ſua a).* Nec enim vero ad veram resipiscentiam ſtupendis illis, quæ modo ad mortem Christi in cruce facta audivimus, commota est *omnis turba eorum, qui ſimul aderant ad ſpectaculum istud, et videbant, quæ fiebant, percutientes pectora ſua revertebantur b).* Quæ vero apud laudatum Zachariam prophetam leguntur, nobis, qui ex gentibus in Judæorum reprobatorum locum electi ſumus, terrorem incutere debent, de die aliquando futura, cuius appropinquantis non inania indicia habemus: *Et erit in die illa, quæram conterere omnes gentes, quæ veniunt contra Jerusalem. Et effundam ſuper domum David, et ſuper habitatores Jerusalem ſpiritum gratiæ et precum: et aspicient ad me, quem confixerunt: et plangent eum planctu, quasi ſuper unigenitum, et dolebunt ſuper eum, ut doleri ſolet in morte primogeniti etc.*

a) *Matth. XXVII.* 39. b) *Luc. XXIII.* 48.

CAPUT CLXXIV.

RESURRECTIO CHRISTI.

Vespere autem ſabbati, quæ lucescit in prima ſabbati, venit Maria Magdalene, et altera Maria videre ſepulchrum. Et ecce terræ motus factus est magnus. Angelus enim Domini descendit de cœlo: et accedens revolvit lapidem, et ſedebat ſuper eum. Erat autem aspectus eius ſicut fulgur, et vestimentum eius ſicut nix. Præ timore autem eius exterriti ſunt custodes, et facti ſunt velut mortui. *Respondens autem angelus, dixit mulieribus: Nolite timere vos: ſcio enim, quod Jesum, qui crucifixus est, quæritis: Non est hic; ſurrexit enim, ſicut dixit. Venite, et videte locum, ubi positus erat Dominus.* Matth. XXVIII. 1. etc.

Ab Apostolis asserta.

Vides hic terræ motum velut continuationem eiusdem prodigii, quod in morte Christi fuit factum, ſignumque illud Jonæ ab ipso Judæis promissum, de cuius corpore illi tam ſolliciti fuerunt, ut accederent principes ſacerdotum, et Pharisæi Pilatum, rogarentque, ut custodiri iuberet ſepulchrum usque in diem tertium; postea autem corruperunt custodes data pecunia, ut dicerent, se dormientibus discipulos furatos esse cor-

pus. Nobis vero credentibus accommodate hæc omnia fiunt, et optato omnino accidunt secundum evangelium totius redemtionis nostræ, quæ tota in spem resurrectionis nostræ, devicta morte, ac foras misso principe huius mundi, recidit, atque recapitulatur, ut pulchre explicat S. Irenæus M. „Sicut, inquit *a*), patienter sustinuit Deus absorberi Jonam a ceto, non ut absorberetur, et in totum periret, sed ut evomitus magis subiiceretur Deo, et plus glorificaret eum, qui insuperabilem salutem ei donasset: sic et ab initio fuit patiens Deus, hominem absorberi a magno ceto, qui fuit auctor prævaricationis, non ut absorptus in totum periret, sed præstruens, et præparans ad inventionem salutis, quæ facta est a Verbo per signum Jonæ."

Dum adhuc in cruce penderet Christus, subsannantes petierant Judæi: *Si rex Israel est, descendat nunc de cruce, et credimus ei.* At plus fecit, seipsum sua virtute resuscitando mortuum. Scimus, quales apostoli ante resurrectionem fuerant, tempore passionis præsertim, quam timidi omnes magistrum deserentes; quid facturi fuissent, dum eum morte turpissima damnatum cernebant, nisi resurgens seipsum conspicuum dedisset ipsis? Tota præsertim spectata eorum

a) *Lib. III. contra Hær. cap.* 20. *n.* 1.

vitæ et mortis historia, evidentissimum apparet, longeque maius omnibus illis, quæ edita sunt signa, ac prodigia, veritatis argumentum. „Cum discipuli se totos, utor verbis Origenis *a*), dederint doctrinæ, quam non sine summo periculo, ut hominum tunc vita erat, profiteri poterant, ipsi mihi videntur perspicuum esse, et evidens resurrectionis argumentum. Hanc enim doctrinam, si finxissent, resurrexisse Jesum ex mortuis, tanta constantia non annuntiassent, ut non solum aliis mortis despectum instillarent, sed etiam ipsi priores hanc subirent.“ Sic S. Joann. Chrysostomus, quod nec voluissent, nec potuissent fingere probat: „Multa enim illis, inquit *b*), de resurrectione locutus frequenter fuerat, ut ipsi narrabant: *Post tres dies resurgam.* Si ergo non resurrexisset, manifestum est eos, utpote deceptos, et a tota gente propter ipsum impugnatos, ædibus, et urbibus pulsos, ab illius cultu discessuros fuisse; neque enim voluissent de illo talem opinionem spargere, utpote qui decepti ab illo fuissent, et in extrema pro illo deducti pericula. Quod vero non potuissent, nisi vera resurrectio fuisset, illam simulare, id certe admodum probabile est. In qua enim re fiduciam habuissent? In

a) *Lib. II. contra Celsum n.* 56. *T. I. p.* 431.
b) *Hom. LXXXIX. in Matth. T. VII. p.* 832.

ſermonis gravitate? At omnium imperitiſſimi erant. In pecuniarum copia? Neque virgam neque calceamenta habebant. In ſplendore generis? Ex ignobilibus orti locis erant. In multitudine? Non erant plures, quam undecim in variis diſperſi locis. In promiſſionibus magiſtri? Niſi reſurrexiſſet, nullam ipſi fidem habituri erant. Quomodo autem furentem populum ſuſtinuiſſent? Si namque Coryphæus ipſorum oſtiariæ mulieris verbum non tulit, et ſi reliqui illum vinctum videntes diſperſi ſunt; quomodo in animum induxiſſent, ad extrema orbis accurrere, ut fictum reſurrectionis verbum plantarent? Si enim ille adverſus mulieris minas non ſtetit, neque illi ad vinculorum conſpectum, quomodo poterant adverſus reges, et principes; et populos ſtare, ubi gladii, ſartagines, fornaces, et mille quotidie mortes, niſi eius, qui reſurrexerat, virtute et gratia adiuti fuiſſent? Talia tantaque ſigna facta fuerant, et nullum eorum Judæi reveriti; ſed illum crucifixerunt, et illis reſurrectionem ſimpliciter narrantibus credituri erant? Non ita ſe res habet, non ita; ſed eius qui reſurrexit, virtus hæc operata eſt."

Deterior Judæis hodierna incredulorum ſycophantarum turma nuper ab inferis revocavit eorum contra fidem reſurrectionis

obstinaciam. Causantur, quod Matthæus dicit, mulieres venisse vespere sabbati ὀψὲ τῶν σαββάτων, mox se explicans τὸ ὀψὲ usu Græcorum pro nocte se sumere, *quæ lucescit in prima sabbati*; die nempe dominica illucescente; *orto iam sole*, ut Matthæi epitomator habet Marcus XVI. 1. mulieribus equidem egressis urbe, cum adhuc tenebræ essent, sub aurorам iuxta S. Augustinum lib. III. de cons. ev. c. 24. Unde etiam disparet difficultas de tribus diebus et tribus noctibus, quibus Matth. XII. 40. dicit Christum Filium hominis futurum in corde terræ exemplo Jonæ, de quo quis dicere potest, eum integris diebus et noctibus fuisse in ventre ceti? Fuit autem Christus in sepulchro a die advesperascente parasceves dispartitis pro more Judæorum noctibus media nocte inter diem parasceve, sabbati et sequentem, quo resurrexit orto iam sole.

CAPUT CLXXIV.

Sed his aliisque immorari operæ pretium non est, quæ hodie irreligiosi quidam recoxerunt, qui insania, quam aliis ceu credulis imputant, ipsi laborant increduli adhuc postquam fide resurrectionis Christi totus mundus factus christianus per tot iam sæcula esse perseverat, dum eam in dubium revocare hodie non horrent, ad omnia, nisi quæ suismet oculis vident, cæci sibi-

que sustineri, tot eorum testimoniis diffisi, *quibus et præbuit seipsum vivum post passionem suam in multis argumentis a)* τεκμηρίοις signis certis ea assertis miraculis, quorum ipsa resurrectio præcipuum fuit in œconomia divina Evangelii Christi Verbi incarnati inter innumera ea, quæ a Christo ante mortem et resurrectionem, et postea a discipulis suis Evangelii præconibus Resurrectionis suæ testibus sunt patrata. „ Qui enim, ut cum S. Augustino loquar *b)*, Christum in carne resurrexisse, et cum illa in cœlum ascendisse non viderant, id se vidisse narrantibus, non loquentibus tantum, sed etiam mirifica facientibus signa credebant. Si vero per apostolos Christi, ut eis crederetur, resurrectionem et ascensionem prædicantibus Christi, etiam ista miracula facta esse non credunt, hoc nobis unum grande miraculum sufficit, quod eam terrarum orbis sine miraculis credidit. "

a) Act. I. 3. *b) Lib. XXII. de civit. Dei c. 5.*

CAPUT CLXXV.

CHRISTUS RESURGENS, SE ASCENSURUM IN CŒLUM FRATRIBUS DENUNTIAT.

Vade ad fratres meos, et dic eis: Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum, Deum meum, et Deum vestrum. Venit Maria Magdalene, annuntians discipulis: Quia vidi Dominum, et hæc dixit mihi. Jo. XX. 17. 18.

Ad Patrem, et Deum suum, et nostrum.

O clementiam salvatoris nostri Jesu Christi, fructum pretii sanguinis sui, et miserationis suæ erga discipulos suos, qui licet magistrum suum Jesum in passione deseruerint, Petrus etiam negaverit; nihilominus apud Marcum discipulis et Petro singulariter, qui iam reatum suum amare defleverat, resurrectionem suam, locumque, ubi eum visuri essent, denuntiari voluit per mulieres, quibus apparuerat, Mariam Magdalenam primam omnium. Piæ fæminæ, quæ sequebantur Christum, ministrantes ei de facultatibus suis, minus instructæ quam Apostoli, plus tamen animi, et fidei in passione, et morte Christi, sua in monte Calvariæ præsentia, commonstrarunt: præ cæteris vero omnibus Maria mater Jesu cruci intrepida assistens, ut vidimus. Ne-

CAPUT CLXXV.

que tamen ea, forte iam præsentia filii resurgentis beata, sociata fuit cæteris mulieribus, (quæ plenius edocta, melius etiam quam Apostoli omnia conservabat in corde suo) *a)* dum illæ cum aromatibus ad sepulcrum pergunt, quasi Christum in mortuo cadavere uncturæ, non satis de resurrectione instructæ. Unde etiam arguentes eas angeli, dixerunt ad illas: *Quid quæritis viventem cum mortuis b)?* Nihilominus propter pium studium suum et amorem primæ commeritæ sunt Christum post resurrectionem videre, ante omnes Maria Magdalene, digna, quæ Apostolorum apostola fieret, ad denunciandam non resurrectionem solum, sed et ascensionem ad Patrem spei, et solatii plenam.

Hic vero quis animo assequatur, non dicam, sermone exprimat, omnia ea tenerrima, suavissimaque sensa omnem sensum, et intellectum superantia in verbis Christi contenta, plenoque spei, et solatii nuntio a Maria Magdalene ad discipulos deferendo, non tam de resurrectione, quam de passionis, et mortis suæ fructu, quo hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, et fratres eius in spem vitæ æternæ in cœlis renuntiamur. *Non enim*, ut D. Paulus mysterium pandit, Rom. VIII. 15.

a) Luc. II. 19. *b) Ib. XX. 5.*

accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba, Pater. Ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei. Si autem filii, et hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, si tamen compatimur, ut et conglorificemur, cum Christo nimirum fratre in gloria Patris, ut mox Christum audiemus dicentem: *Nonne hæc oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam?* cuius et nos, homo factus similis nobis, participes fecit; qui, *cum essemus parvuli*, ut idem Apost. dicit Galat. IV. 3. etc. *sub elementis mundi eramus servientes. At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant; redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus. Quoniam autem estis filii, misit Deus spiritum filii sui in corda vestra clamantem: Abba, Pater.* Sic Christus iu horto, completurus iam opus redemtionis, et adoptionis nostræ, clamat: *Abba, Pater.* Sic *et ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei exspectantes, redemtionem corporis nostri*, quam per passionem corporis Christi adipiscimur, eius cohæredes et fratres pleno post mortem, et resurrectionem iure, quandoquidem discipulis suis hoc renunciat: *Vade ad fratres meos*, quales, nisi allegorice hactenus nunquam vocaverat. Dixerat quidem in ultimo ser-

CAPUT CLXXV.

mone suo: *Iam non dicam vos servos, sed amicos,* dum in eo erat, ut maximum dilectionis suæ argumentum esset editurus, animam suam ponendo pro amicis suis. Quod dum fecit, plenumque lytrum redemtionis pro iis, quorum naturam assumserat, persolvit, iam fratres appellat non titulo solo vel nomine, sed adoptionis iure in hæreditatem æternam, quam sibi, unigenito filio Dei, debitam cum iam abiturus esset, rediturusque ad Patrem, eius rei discipulos, in fratres suos susceptos a Patre Deoque suo et nostro, certiores esse voluit. *Ascendo,* inquit, *ad Patrem meum, et Patrem vestrum, Deum meum, et Deum vestrum.* „ Si igitur, utor verbis S. Victricii Rotomagensis ep. *a*), communis Pater, communes et filii: communis hæreditas, communis æternitas. Sancti autem sunt per victoriam immortalitate donati. " De hac sanctificatione D. Paulus Heb. II. *Qui enim,* inquit, *sanctificat, et qui sanctificantur, ex uno omnes. Propter quam causam non confunditur eos fratres vocare dicens: Narrabo nomen tuum fratribus meis.* Facit huc, quam S. Victricius affert postea pro confirmatione, oratio illa, qua Jo. XVII. ante passionem suam pro apostolorum primum sanctificatione oravit Christus: *Et pro eis,* inquit, *sanctifico me ipsum, ut sint et ipsi sanctificati in*

a) *Lib. de laude Sanctorum T. VIII. Bibl. PP. p.* 231.

veritate. Non pro eis autem rogo tantum, sed et pro eis, qui credituri sunt per verbum ipsorum, in me, ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint: ut credat mundus, quia tu me misisti. Et ego claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis: ut sint unum, sicut et nos unum sumus. Ego in eis, et tu in me: ut sint consummati in unum: et cognoscat mundus, quia tu me misisti, et dilexisti eos, sicut et me dilexisti. Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, et illi sint mecum: ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi: quia dilexisti me ante constitutionem mundi.

CAPUT CLXXV.

Hæc aliaque, quæ continentur in illa oratione ceu in oblationem sacrificii ac victimæ, quæ mox ipse per passionem, et mortem suam erat futurus, recapitulantur in nuntio illo lætissimo, quem per Mariam Magdalene deferendum dedit resurgens Christus fratribus suis: *Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum, Deum meum, et Deum vestrum:* Ita ut totum incarnationis, redemtionisque nostræ mysterium tam perspicua una hac Christi sententia sit comprehensum, ideo tam simpliciter dicta, „ quia, inquit S. Ambrosius *a*), mulieri loquebatur: non enim communis nobis natura cum Christo, nisi conditionis humanæ.

a) *In Luc. Lib. X. n. 167. T. I. p. 1540.*

Caput CLXXV.

Illi Pater generatione propria, nobis adoptione voluntaria: illi per naturam, nobis per gratiam: illi Deus unitate mysterii, nobis potestate cœlesti.“ Idem alibi *a*): „Ostendit etiam Dei filius distantiam generationis, et gratiæ, dicens; *Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum: Deum meum, et Deum vestrum*, non dixit: ascendo ad Patrem nostrum, ſed: *ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum.* Separatio ista diversitatem ostendit, quod illius generator, noster creator ſit. Et addidit: *Deum meum, et Deum vestrum*, quia licet ipse et Pater unum ſint, et illi ſit Pater proprietate naturæ, nobis cœperit esse Deus Pater per Filium, non naturæ iure, ſed gratiæ, tamen utramque naturam hic ſignificare videtur in Christo et divinitatis et carnis, divinitatis ex Patre, carnis ex matre, illamque ante omnia, istamque ex virgine. Denique ante Patrem, ut Filius, nominavit, Deum postea, ut homo, nuncupavit.“ Nihilominus ſimul mysterium incarnationis, et adoptionis naturæ humanæ declaratur, quid Christus pro nobis fieri dignatus ſit, quamque dignationem nobis Salvator attulerit, ut filii Dei nominemur, et ſimus; nos adoptione, quod ipse natura. „Non ait Patrem nostrum, ſunt verba S. Augustini *b*), aliter ergo meum,

a) *De fide Lib. I. n. 90. T. II. p. 462.*
b) *Tr. CXXII. in Jo. n. 3. T. III. P. II. p. 808.*

aliter vestrum; natura meum, gratia vestrum. *Et Deum meum, et Deum vestrum*: Neque hic dixit Deum nostrum: ergo et hic aliter meum, et aliter vestrum: *Deum meum*, ſub quo et ego homo ſum, *Deum vestrum*, inter quos et ipse mediator ſum.“ Idem S. doctor alibi locum hunc ſublimisſimum mente captu facilem omne desiderium cordis nostri exsuperantem contra Arianos vindicat perinde, ac inter alios S. Augustino coætaneus Capreolus episc. Carthaginensis: „Hic, inquit *a*), post alia, evidenter ipsius Domini, id est, Dei et hominis, a famulorum ſuorum persona distinguitur, et a natura vocatio ſeparatur. Quamvis enim id quod mandatur, iam amicis mandetur et fratribus, ostenditur tamen, quid Domino debeatur, quid ſervis cæteris tribuatur. Potuit namque dicere: Ascendo ad Patrem nostrum, et ad Deum nostrum: quia multum distat inter dominationem, et conditionem; inter generationem, et adoptionem; inter ſubstantiam, et gratiam; ideoque hic non permixte, nec passim dicitur: Ascendo ad Patrem nostrum, et ad Deum nostrum, ſed: *Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum, ad Deum meum, et Deum vestrum.* Aliter enim illi Deus Pater est, aliter nobis. Illum ſiquidem natura coæ-

a) *Vid. S. Hilar. de Trinitate, lib. XI. n.* 14. *p.* 1090. *Bibl. PP. T. X. p.* 496.

quat, misericordia humiliat: **nos vero** natura prosternit, misericordia erigit. Hoc enim egit ista divina humanitas, et humana divinitas, tali ac tanto miraculo, ut huiusmodi gratiam indigna meruisset mortalium infirmitas. " Sunt hi, *quos*, iuxta apostolum Deus, *praescivit*, *et praedestinavit*, *conformes fieri imaginis filii sui*, *ut sit ipse primogenitus in multis fratribus a*). Et alibi resurrectionem Christi indigitans ait: *Et ipse est caput corporis ecclesiae*, *qui est principium*, *primogenitus ex mortuis: ut sit in omnibus ipse primatum tenens b*). Uti etiam Apoc. I. 5. vocatur: *Primogenitus mortuorum*, *et princeps regum terrae*. Sic Psalm. LXXXVIII. 28. *Et ego primogenitum ponam illum*, *excelsum prae regibus terrae*.

a) *Rom. VIII. 29.* b) *Coloss. I. 18.*

CAPUT CLXXVI.

INCREPANTUR DISCIPULI TARDI AD CREDENDUM.

O stulti, et tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti sunt prophetæ! Nonne hæc opportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam? Et incipiens a Moyse et omnibus prophetis interpretabatur illis in omnibus scripturis, quæ de ipso erant. Luc. XXIV. 25. etc.

Oeconomiam divinam redemtionis.

Durius incessuntur duo illi discipuli a Christo, se illis incognitum iungente in via, quem experti agnoscunt virum prophetam potentem in opere, miraculis nimirum et sermone coram Deo et hominibus; de spe tamen aliquatenus remittunt, quod ipse esset redemturus Israel, dum cernunt eum a summis sacerdotibus et principibus suis traditum in damnationem mortis, et crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ut loquitur Apostolus, prædicare se crucifixum: *Vocatis Judæis atque Græcis Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam. Quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus; et quod infirmum Dei, fortius est hominibus a)*. Terribilis est hæc sententia, uti etiamnum excæcatis Judæis,

a) *I. Cor. I. 24.*

quibus hactenus Christus crucifixus ſcandalo est, ita illis quoque ex nobis, quibus maiores fuerunt gentiles, quibus, quod ſtultum est Dei, ſapientius fuit.

Est hoc ſublime in Evangelio Christi, derisum ab illis in mysteriis nostris, qui, quod ultra eorum captum est, pro ſtulto habent; omnia ad rationis humanæ mensuram exigunt præsentaneo, si unquam alias, hodie periculo; ut ſicut olim Judaicam gentem perdidit ſcandalum crucis, ita nos perdat ſtultitia illa, ſeu quod ſtultum est Dei, habetur autem ſapientius hominibus. *Scriptum est enim; perdam ſapientiam ſapientium, et prudentiam prudentium reprobabo. Ubi ſapiens? Ubi ſcriba? Ubi conquisitor huius ſæculi? Nonne ſtultam fecit Deus ſapientiam huius mundi a)?*

Quantus, eheu, est hodie ita ſibi ſapientium, ſcribarum, conquisitorum huius ſæculi numerus! Inundatur orbis christianus ſcriptorum impune in vulgus ſparsorum multitudine, quibus quod ſtultum est Dei, ſapientius esse deprædicatur, et quod infirmum est Dei, fortius. Ipsæ divinæ ſcripturæ incessuntur ac ludibrio exponuntur; proscinduntur et exploduntur ipsæ etiam ſpeciatim prophetiæ de Christo eiusque Ec-

a) *I. Cor. I.* 19. 20.

elesia. Rogemus humili prece Deum, ardentibusque votis oremus, ut se nobis, ficut duobus discipulis iungat Christus hodie in via tam periculosa; et incipiens a Moyse et omnibus prophetis interpretetur in omnibus fcripturis, ut cum illis dicere possimus: *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, et aperiret nobis fcripturas?* Utinam *ignitum eloquium tuum Domine vehementer* cum Psalmista experiamur! „Dicebant olim filii Israel ad Moysen *a*): *Loquere tu nobis, et audiemus, non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur.* Non fic Domine, non fic, fed magis cum Samuele propheta humiliter et desideranter obsecro: *Loquere Domine, quia audit fervus tuus.* Non loquatur mihi Moyses, aut aliquis ex prophetis; fed tu potius loquere Domine Deus inspirator et illuminator omnium prophetarum, quia tu folus fine eis potes me perfecte imbuere, illi autem fine te nihil proficient. Possunt quidem verba fonare, fed fpiritum non conferunt. Pulchre dicunt, fed te tacente cor non accendunt. Literas tradunt, fed tu fensum aperis. Mysteria proferunt, fed tu reseras intellectum fignatorum.“ Cuius non fit cor ardens fidelium audire ex ipso ore Dominico, quomodo hæc oportuerit pati Christum, et ita intrare in gloriam fuam, qui

a) *De Imitat. Christi L. III. c. 2.*

tantæ est benignitatis, ut gloriam nostram, quam nobis acquisivit sanguine suo; suammet diceret, quæ ipsi est cum patre in unitate Spiritus sancti coæterna.

CAPUT CLXXVII.

CHRISTUS PACEM DISCIPULIS DICIT.

Ubi erant discipuli congregati propter metum Judæorum, venit Jesus, et stetit in medio eorum, et dixit eis: Pax vobis. *Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus et latus. Gavisi sunt ergo discipuli, viso domino. Dixit ergo eis iterum: Pax vobis, sicut misit me pater, et ego mitto vos. Hæc cum dixisset, insufflavit; et dixit eis: accipite Spiritum sanctum. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt.* Joann. XX. 19. etc.

Apud Lucam apparitio hæc Christi ipsa resurrectionis die sero facta memoratur, dum adhuc loquerentur discipuli illi ex Emaus redeuntes, narrantesque, quæ gesta erant in via. *Dum autem hæc loquuntur, stetit Jesus in medio eorum, et dicit eis: Pax*

vobis: ego ſum; nolite timere a). Narrat porro conturbatis illis, et conterritis, existimantibusque se ſpiritum videre, palpandum se præbuisse, ostendisseque manus et pedes: *Adhuc autem illis non credentibus, et mirantibus præ gaudio*, petiisse, quod manducetur, et cum manducasset coram eis, reliquias eis dedisse: tum vero aperuisse eis ſensum, *ut intelligerent ſcripturas*, perinde ac discipulis in via: *Quoniam ſic ſcriptum est, et ſic oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis tertia die: et prædicari in nomine eius pœnitentiam, et remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Jerosolyma etc.* Idem est hoc, quod apud Joannem legitur: *Dixit ergo eis iterum: Pax vobis, ſicut me misit Pater etc.* Unde collatis inter se, quæ de se hic dixit Christus post resurrectionem apparens, oportuisse Christum pati, quæque in ultimo ſermone de pace ſua eis danda dixerat, intelligi poterat, cur ſæpius eis dixerit: *Pax vobis*, alias quidem consueta Judæis ſalutandi formula, ſed ut iam ſupra explicavimus Cap. CXLV. inscripto: *Pax Christi inter mala in hoc mundo:* declaravimus, quomodo Christus dixerit: *Pacem relinquo vobis: Pacem meam do vobis*, id paucis indicat apud Lucam: *Pax vobis, nolite timere.* Nempe: *Non quomodo mundus dat, ego do vobis; non turbetur cor vestrum, neque formidet.* Sic S.

a) *Luc. XXIV. 36.*

Caput CLXXVII

Jo. Chrysostomus explicat a): „*Pax vobis*, hoc est, ne turbemini, in mentemque ipsis revocat id, quod ante crucem dixerat ipsis: *Pacem meam relinquo vobis*; ac rursum: *in me pacem habete: In mundo tribulationem habebitis. Gavisi sunt autem discipuli viso Domino:* Viden' rebus verba cofirmari; nam quod dixerat ante crucem: iterum *videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis*, hoc nunc opere complevit. Hæc porro omnia ipsos ad certissimam fidem induxerunt. Quia enim inexplicabile bellum contra Judæos habebant, sæpe repetit illud: *Pax vobis*, parem bello consolationem afferens. Hoc primum ipsis verbum post resurrectionem dixit. Ideo Paulus ubique ait: *Gratia vobis et Pax.* Mulieribus autem lætitiam dicit, quia in mærore degebant; et hanc primum accepere lætitiam. Congruenter itaque viris propter bellum pacem, mulieribusque propter dolorem lætitiam annuntiat. Solutisque tristibus omnibus crucis præclara opera prædicat: hæc est Pax." Sed hic altius nobis adhuc efferenda est cogitatio, dum Christus dicendo: *Pax vobis*; ostendit eis manus, quibus cruci affixus est, et latus apertum, postquam mortuus in cruce consummasset opus redemtionis nostræ, quod annuntiantes mox nato Domino pastoribus canunt

a) *Hom. LXXXVI. in Jo. n. 2. et 3. T. VIII. p. 516.*

angeli: *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus* a); quam nimirum ſacerdos Zacharias in ſpiritu fruſtra tunc Judæis precatus fuerat in ſuo cantico b): *Illuminare his, qui in tenebris, et in umbra mortis ſedent, ad dirigendos pedes noſtros in viam pacis.* Pax nimirum illa, quam Chriſtus a ſuis apoſtolis mittendis in univerſum mundum ad prædicandum Evangelium ante omnia denuntiari voluit c): *Intrantes autem in domum ſalutate eam, dicentes: Pax huic domui. Et ſiquidem fuerit domus illa digna, veniet pax veſtra ſuper eam; ſi autem non fuerit digna, pax veſtra revertetur ad vos.* Eſt hæc pax illa, de qua D. Paulus ex prophetis Iſaia et Nahum, *ſicut ſcriptum eſt*, inquit d), *quam ſpecioſi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona!* Quam vero idem apoſtolus in ſingulis ſuis epiſtolis (perinde ac B. Petrus, Judas, et Joannes etiam in Apocalypſi) in ſalutatione præmittit his verbis e): *Gratia vobis et pax a Deo Patre noſtro, et Domino noſtro Jeſu Chriſto, qui dedit ſemetipſum pro peccatis noſtris.* Ad Ephes. II. 17. autem dicit: *Et veniens, evangelizavit pacem vobis, pacem his, qui longe fuiſtis, et pacem iis qui prope. Quoniam per ipſum habemus ambo acceſſum in uno Spiritu ad Patrem.* Eſt hoc, quod evangeliſta hic narrat de Chriſto:

a) *Luc. II.* 14. b) *Ib. I.* 79. c) *Matth. X.* 12. d) *Rom. X.* 15. e) *Gal. I.* 14.

CAPUT CLXXVII

Dixit ergo eis iterum: Pax vobis: ſicut me miſit Pater, et ego mitto vos. Et cum hoc dixisset, insufflavit, et dixit eis: Accipite Spiritum ſanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta ſunt. Est hæc, quam angeli pastoribus pacem denuntiarunt in terra hominibus bonæ voluntatis, ſeu divini beneplaciti ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία vel εὐδοκίας ut ſupra Cap. XII. p. 265. explicavimus, de electis nimirum, quos inter cum primi fuerint apostoli, non prius illis pacem denuntiavit Christus, quam ab eorum collegio abscessisset Judas, ante passionem, et post resurrectionem.

CAPUT CLXXVIII.

THOMÆ INCREDULI INCREPATIO.

Post dies octo iterum erant discipuli eius intus, et Thomas cum eis. Venit Jesus ianuis clausis, et ſtetit in medio, et dixit: Pax vobis. Deinde dicit Thomæ: Infer digitum tuum huc, et vide manus meas, et affer manum tuam, et mitte in latus meum; et noli esse incredulus, ſed fidelis. Respondit Thomas, et dixit ei: Dominus meus, et Deus meus! Dixit ei Jesus: *Quia vidisti me Thoma, credidisti; beati, qui non viderunt, et crediderunt.* Joann. XX. 26. etc.

Dixerat aliquando Christus ad Apostolos: *Vestri autem beati oculi, quia vident, et aures vestræ, quia audiunt. Amen quippe dico vobis, quia multi prophetæ, et iusti cupierunt videre, quæ videtis, et non viderunt; et audire, quæ auditis, et non audierunt* a). Quod patribus illis contigit ante Christum, hoc etiam contingit omnibus illis nobis, quibus iam post tot ſæcula credenda proponuntur, quæ Apostoli ad firmandam fidem nostram, a se visa, ſcripta nobis reliquerunt. Id vero iam vel maxime cavendum est, ne nobis contingat, quod apud mox citatum Matthæum

a) *Matth. XIII. 16. 17.*

et post resurrectionem eum in carne novi, et credo esse. Et quando ad eos, qui cum Petro erant, venit, inquit ipsis: *Apprehendite, palpate me, et videte, quod non ſum dæmonium incorporale.* Et confestim crediderunt convicti carne ipsius, et ſpiritu." Narratur hoc, quomodo acciderit, Lucæ ultimo, Marci autem ultimo notatur, exprobrasse incredulitatem eorum, et duritiam cordis: *quia iis, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt.* Hoc ad nostrum omnium doctrinam pertinet, qui Christi resurrectionem apostolorum testimonio credimus, eorum ſanguine ſignato. Thomæ apostolo quidem permittitur digitum inferre, et videre manus, et mittere manum in latus, ſed dicitur: *Noli esse incredulus, ſed fidelis*, exprobrando infidelitatem. „Nec illo autem, ſunt verba S. Jo. Chrysostomi *a*), modo ſolum increpavit, verum etiam in ſequentibus. Postquam enim ille certior factus resipuit, et exclamavit: *Dominus meus, et Deus meus!* ait: *Quia vidisti me, Thoma, credidisti: beati, qui non viderunt, et crediderunt.* Hic vero non discipulos ſolum beatos prædicat; ſed etiam eos, qui postea credituri erant. Atqui, discipuli, inquies, viderunt, et crediderunt. Verum illi nihil huiusmodi quæsiverunt, ſed ex ſudariis ſtatim verbum resurrectionis admiserunt, et antequam vi-

a) *Hom. LXXXVII. in Jo. T. VIII. p.* 520.

populi Judaici, quam præsertim post resurrectionem illius corrumpentes custodes, de eadem testantes, ostenderunt, et pænalem cæcitatem experti sunt, Christo post resurrectionem se eorum oculis subducente. „Nam, ut in apologetico loquitur Tertullianus, nec ille se in vulgus eduxit, ne impii errore liberarentur, ut et fides, non mediocri præmio destinata, difficultate constaret. Cum discipulis autem quibusdam apud Galilæam Judææ regionem ad quadraginta dies egit, docens, quæ docerent. Dehinc ordinatis eis ad officium prædicandi per orbem, circumfusa nube in cœlum est ereptus. Ea omnia super Christo Pilatus, et ipse iam pro sua conscientia christianus, cæsari tunc Tiberio nuntiavit." At enim erat fides Romam, non per iniustum, ac perfidum iudicem Pilatum, sed per apostolos ex resurrectione Christi in fide firmatos, deferenda. Unde et Petrus fratres, cum apostolus Judæ loco eligendus esset, allocutus: *Oportet ergo*, inquit *a*), *unum ex his viris, qui nobiscum sunt congregati . . . testem resurrectionis eius nobiscum fieri unum ex istis.* Erant tunc *simul fere centum viginti.* D. Paulus testatur, visum esse Christum *plusquam quingentis fratribus simul b*). Fuisse se unum ex istis S. Ignatius M. in Epist. ad Smyrnæos n. 2. testatus: „Ego enim, ait,

a) *Act. I.* 21. *b*) *I. Cor. XV.* 6.

CAPUT CLXXIX.

MIRACULOSA PISCATIO POST RESURRECTIONEM.

Mane facto ſtetit Jesus in littore: Non tamen cognoverunt discipuli, quia Jesus est. Dixit ergo eis Jesus: Pueri nunquid pulmentarium habetis? Responderunt ei: Non. *Dicit eis: Mittite in dexteram navigii rete, et invenietis. Miserunt ergo, et iam non valebant illud trahere prae multitudine piscium.* Joann. XXI. 4. etc.

Figura consummationis ſaeculi.

Jam distinximus ex S. Augustino duas piscationes, iubente Domino factas, ſupra ſuo loco, ubi de prima egimus, quae facta est, cum primum Christus discipulos eligeret piscatores, ut eos faceret piscatores hominum, ſeu apostolos. Alteram nobis hic S. Joannes describit, non minus mysterii plenam, ac miraculosam; dum iubentur discipuli mittere in dexteram navigii rete, et iam non valebant illud trahere prae multitudine piscium, quam iterum S. Augustini verbis edisseremus, quomodo haec Ecclesiam electorum in cœlis, ſicut illa constantem ex bonis et malis in terra, designet. „Facta est enim, inquit *a*), post resurrectionem Domini, ut ſignificaret, talem futu-

a) *Serm. CCLI. n. 2. T. V. p.* 1034.

ram Ecclesiam post nostram resurrectionem. *Mittite*, inquit, *rete in dexteram partem.* Discretus est ergo numerus eorum, qui ad dexteram ſtabunt. Meministis enim, dominum dixisse, venturum se esse cum angelis ſuis, et quod congregabuntur ante eum omnes gentes, et dividet eas, ſicut pastor dividit oves ab hædis; oves ponet ad dexteram, hædos ad ſinistram. Ovibus dicturus est: *Venite percipite regnum.* Hædis dicturus est: *Ite in ignem æternum. Mittite in dexteram.* Tanquam diceret; iam resurrexi, Ecclesiam volo ſignificare, quæ erit in resurrectione mortuorum. *Mittite in dexteram.* Missa ſunt retia in dexteram, nec poterant ea levare præ multitudine piscium . . . . . Quid ergo? *Adduxerunt*, inquit, *ad litus.* Petrus attraxit retia. Modo cum Evangelium legeretur, audistis. Ubi audis litus; intellige finem maris; ubi audis finem maris; intellige finem ſæculi . . . . . Et adiecit evangelista rem necessariam: *Et cum tanti*, id est, cum tam magni essent, *non est ſcissum rete.* Magni erunt, quia hæreses non erunt, et ideo magis hæreses non erunt, quia magni erunt." Idem S. Augustinus in eandem evangelicam lectionem illud etiam discrimen inter utramque piscationem de iis, qui modo promiscue ſunt in Ecclesia boni, et mali, explicat, quatenus in hac ſecunda, non vero in prima pisca-

CAPUT CLXXX.

CAPUT CLXXX.

PETRO OVES SUAS PASCENDAS, ID EST, ECCLESIAM ABITURUS IN CŒLUM COMMITTIT.

Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro Jesus: Simon Joannis diligis me plus his? Dixit ei: Etiam Domine, tu ſcis, quia amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos. Dicit ei iterum: Simon Joannis, diligis me; ait illi; etiam Domine, tu ſcis, quia amo te. Dicit; Pasce agnos meos. Dicit ei tertio; Simon Joannis, amas me? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio amas me? Et dixit ei: Domine tu omnia nosti, tu ſcis, quia amo te. Dixit ei: Pasce oves meas. Amen, amen dico tibi, cum esses iunior, cingebas te, et ambulabas, ubi volebas; cum autem ſenueris, extendes manus tuas, et alius te cinget, et ducet, quo tu non vis. Hoc autem dixit, ſignificans, qua morte clarificaturus esset Deum. Jo. XXI. 15. etc.

Ob eius præcipuam charitatem.

S. Joannes evangelista præsens inter alios rei gestæ cum fratre Jacobo, quorum mater pro filiis primum in regno Christi petebat locum; nunc morte Christi ſanatus præsumtione, ſine omni typho narrat, quo-

modo Christus piscationem modo relatam, propediem abiturus ex hoc mundo ad Patrem in cœlum, agnos ſuos ac oves pascendas committeret Petro. *Simon Joannis diligis me plus his?* Petrum Christus interrogat. Quis non videat, ideo Petrum interrogari ſingulariter, ut ei aliquid in pascendis ovibus committatur ſingulariter? Petrum interrogari, an diligat plus his, ut curam ovium ſuscipiat præ his, dignus præ cæteris, qui ſibi pastor in grege ſuccedat? Sicuti peculiariter eidem ante resurrectionem claves regni cœlorum dandæ promittuntur. „Tu es, S. Bernardus Eugenium ſuccessorem Petri alloquitur *a*), cui claves traditæ, cui oves commissæ ſunt? Sunt quidem et alii cœli ianitores, ſed tu tanto gloriosius, quanto et differentius utrumque præ cæteris nomen hæreditasti. Habent illi ſibi assignatos greges, ſinguli ſingulos: tibi uni universi crediti ſunt, uni omnes. Nec modo ovium, ſed et pastorum tu unus omnium pastor. Unde id probem quæris? ex verbo Domini. Cui enim non dicam episcoporum, ſed et apostolorum ſic absolute, et indiscrete totæ commissæ ſunt oves? *Si me amas, Petre! pasce oves meas.*"

Cessare ſic inter ſummos Eccleſiæ pastores, pontificem ſuccessorem Petri, et

a) *Lib. II. de considerat.*

episcopos successores apostolorum debuerat contentio illa, non semel etiam inter apostolos mota, *quis eorum videretur esse maior.*

Non videtur vacare mysterio, quod præ cæteris apostolis illi duo, quos Christus cæteris prætulisse visus est cum Petro (quos cum eo assumserat in montem, ubi transfiguratus est, et in hortum ante passionem) Jacobus nimirum et Joannes præsentes adfuerint, quando Christus interrogando Petrum: *Diligis me plus his;* atque adeo plus dilecto Christi discipulo Joanne et Jacobo fratre eius, eidem oves et agnos distinctim ad pascendum commisit *βόσκε τὰ ἀρνία μȣ*, et *ποίμαινε τὰ πρόβατά μȣ.* Unde ex toto sermonis verborumque contextu interpretes in eam necesse fuit concordare sententiam, ut inter oves et agnos illud discrimen facerent, quod est inter oves Christi fideles et ovium pastores. Erant præsentes in hac piscatione secunda Thomas, et Nathanael, qui creditur esse Bartholomæus apostolus præter Jacobum et Joannem, qui aliquando affectantes primas in regno Christi sedes occupare, tunc coërciti, hic autem in ordinem sunt redacti. Poterant hi animo secum reputare: ecce Petro (qui non ita multis ante diebus magistrum suum præsente quidem Joanne in

atrio pontificis, ter negavit) hic iam testimonio amoris præcipui, *diliges me plus his*, oves et agni etiam pascendi committuntur. Id quod successu temporis maxime autem nostris his temporibus accidere videmus, ut quidquid aliquando a successoribus Petri peccatum esse videbatur, ab eorum æmulis in apricum deductum, sugilletur, exacerbatum, atque exulceratum cum scandalo Ecclesiæ hostium, et pusillorum. Utinam hi ducti exemplo S. Joannis resipiscant, qui nobis in suo Evangelio hanc Petro post resurrectionem datam prærogativam solus ex evangelistis narrat, cuius aliquando fratrisque Jacobi ambitioni indignati cæteri apostoli, et ipsi tamen mox inter se contendere cœperunt, *quis eorum videretur esse maior*. Quæ deinceps inter summos Ecclesiæ pastores successores apostolorum restaurata contentio semper Ecclesiæ funesta fuit, florentissimamque Orientalem Ecclesiam pessumdedit, Occidentalem vero secum præsertim a tempore magni schismatis sæc. XV. commisit, collegium scilicet summorum pastorum, quod succedit collegio apostolorum in communione potestatis ecclesiasticæ inter summos Ecclesiæ pastores, pontificem et episcopos, facta inter eos contentione, quis eorum videretur esse maior, tunc quando maxime inter eos, in concilio œcumenico congregatos, necessaria unio esse debet ad consulendum concordibus consiliis Ecclesiæ.

Caput CLXXX.

Non audet Petrus dum interrogaretur: *Diligis me plus his;* plus cæteris ſibi in amando tribuere, ut aliquando, nimium de se præsumens, ſese cæteris discipulis in ſtudio et amore erga magistrum præferebat dicens: *Etsi omnes fuerint ſcandalizati in te, ſed non ego.* Imo tertio interrogatus de amore ad compensationem trinæ negationis contristatus est Petrus, ne forte Christus hac iteratione defectum dilectionis vellet notare. Sed Christus in eis, quæ ſubdit, declarat, qualem iam amorem per gratiam pectori eius inseruerat, atque exemplo ſuo, moriendo in cruce præmonstraverat, quo maiorem nempe nemo habet, quam ut animam ſuam ponat quis pro eo, quem amat, illud hic confirmans ſolita ſua iurandi formula: *Amen, Amen,* inquit, *dico tibi etc.*, *ſignificans qua morte clarificaturus esset Deum.* „Hunc, ſunt verba S. Augustini *a)*, invenit exitum ille negator, et amator; præsumendo elatus, negando prostratus, flendo purgatus, confitendo probatus, patiendo coronatus; hunc invenit exitum, ut pro eius nomine perfecta dilectione moreretur, cum quo se moriturum perversa festinatione promiserat. Faciat eius resurrectione firmatus, quod immature pollicebatur infirmus. Hoc enim oportebat, ut prius Christus pro Petri salute, deinde Petrus pro

a) Tr. CXXIII. in Jo. n. 4. *T. III. P. II. p.* 816.

Christi prædicatione moreretur. Præposterum fuit, quod audere cœperat humana temeritas, cum istum disposuisset ordinem veritas etc. "

Acta apostolorum nos docent, quomodo Christus saluti Petri, cui Ecclesiam suam commiserat, consuluerit; Petrus vero ab ascensione Christi in cœlum munere suo perfunctus fuerit. Apprehendit quidem Herodes, postquam occiderat Jacobum fratrem Joannis gladio, et Petrum volens post pascha producere populo, *oratio autem fiebat sine intermissione ab Ecclesia ad Deum pro eo a)* Hierosolymis nimirum, ubi tunc recens instaurabatur primitiva Ecclesia, cum post ascensionem introisset in cœnaculum cum cæteris apostolis Petrus; qui hic ut ubique primus nominatur *b)*; moxque *in diebus illis exsurgens c)* electionem Matthiæ apostoli instaurat, atque accepto die Pentecostes Spiritu Sancto prorumpentibus e cœnaculo discipulis Petrus perorat, ac instruit stupefactum populum *d)*: iterumque dum cum Joanne ingressus templum claudum sanasset *e)*: cumque synedrio apostoli sisterentur, *repletus Spiritu sancto f)* Petrus eos alloquitur. Idem porro Ananiam eiusque uxorem defraudantes pre-

a) Act. XII. b) Ib. I. 13. c) Ib. 15. d) Ib. II. 14. e) Ib. III. 12. f) Ib. IV. 8.

CAPUT CLXXX.

tium agri, etiam neci dat *a*). Cumque ex templo extracti docentes e custodia autem ab angelo educti iterum sisterentur synedrio apostoli, primus omnium Petrus palam eis edicit, oportere Deo magis obedire quam hominibus etc. *b*) Petrus item in visione certior factus admonitusque de gentibus ad evangelium admittendis, quæ tunc res maximi omnino momenti erat, ad eorum primitias Cornelium divinitus iussus accurrit *c*), remque postea discipulis declarat, ac primum ipse concilium Hierosolymitanum *d*) eadem de re auspicatus sententiam pronunciat, atque ubique in aliis quibusvis occasionibus suum primatum in hac nascente tunc exercet Ecclesia Hierosolymis; quæ tamen erat a Romanis cum sacris Judaicis destruenda atque Romæ Petri sedes sanguine consecranda ad constituendam inter gentes Ecclesiam: dum ex arce Romani imperii facile per orbem nullis imperii Rom. constrictum finibus, propagaretur fides missis a Christo in universum mundum apostolis ad prædicandum Evangelium constituendumque ovile Christi, quod Petro a Christo concreditum intelleximus.

a) *Act. V.* 1. *b*) *Ib.* 29. *c*) *Ib. X.* *d*) *Ib. XI.*

CAPUT CLXXXI.

APOSTOLI AD PRÆDICANDUM EVANGELIUM MISSI.

Accedens Jesus locutus est eis dicens: *Data est mihi omnis potestas in cœlo, et in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti: Docentes eos servare omnia, quæcunque mandavi vobis. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi.* Matth. XXVIII. 18. etc.

Hierarchia in Ecclesia regno Christi constituta.

Intelleximus modo, quomodo Christus oves suas pascendas Petro commiserit peculiariter; hic habemus missionem generalem apostolorum, grande illud opus ad constituendam Ecclesiam per universum orbem, qui totus, a cultu veri Dei aversus, in maligno positus erat, per paucos imperitos viros, plerosque rudes piscatores convertendus, et totus quantus fuit, commutandus in alium hominem: non tantum imbuendus salutari Evangelii doctrina, sed etiam reformandus moribus et vita, docendusque servare omnia evangelica præcepta ea auctoritate, ut qui Ecclesiam in apostolis eorumque successoribus non audierit, habendus sit sicut ethnicus et Publicanus *a)*:

a) Matth. XVIII. 17.

Caput CLXXXI.

ea potestate facultateque ligandi et solvendi, ut quæcunque illi alligaverint super terram, sint ligata in cœlis, et quæcunque solverint super terram, sint soluta et in cœlis. Quæ potestas cum post resurrectionem Christi sit iterum data, palam fit ex verbis, quæ præmisit, eandem se Ecclesiæ suæ in apostolis, cum quibus se usque ad consummationem sæculi futurum promisit, reliquisse, quam ipse homo factus acceperat: *Sicut me misit Pater, et ego mitto vos a).* Et: *Data est mihi omnis potestas in cælo, et in terra.* Cui loco S. Hilarius illum D. Pauli, huic lucem fœnerantem, iungens: *Propter quod exaltavit eum Deus, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus in gloria est Dei Patris.* „Et hæc, subdit S. Pater *b*), non de divinitatis suæ dicta sunt potestate. Illa enim ut semper est dominans, ita et dominabitur semper: sed in æternam gloriam eius assumptæ ex virginis carnis natura transfertur.“ Hanc igitur potestatem, rediturus in cœlum ad Patrem, suis reliquit, quos in terris vicarios constituit pro Ecclesia, quam acquisivit sanguine suo, regenda, in qua usque ad consummationem sæculi omne genu terrestrium, perinde ac cœlestium et infernorum flectatur in eius

a) *Jo. XX.* 21. *b*) *In Psal. LXV. n.* 12. *p.* 177.

nomine, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus in gloria est Dei Patris, post incarnationem nempe et ascensionem suam etiam in humana natura cum divina hypostatice in una persona unita. Et sic S. Thomas in h. l. *Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra*, ad S. Hilarium provocat, de Christi divinitate eum interpretando, ut tamen etiam de humanitate accipiat. „Constat autem, ait, quod Christus, qui ab æterno habebat regnum mundi, ut Dei Filius executionem accepit ex resurrectione, quasi dicat: iam sum in possessione. De ista habetur Dan. VII. 26. *Judicium sedebit, ut auferatur potentia, et conteratur, et dispereat usque in finem. Regnum autem, et potestas, et magnitudo regni, quæ est subter omne cælum, detur populo sanctorum Altissimi, cuius regnum, regnum sempiternum est, et omnes reges servient ei, et obedient.*"

S. Hilarius memoratum Psalmum LXV. *Jubilate Deo omnis terra*, de vocatione gentium, seu Ecclesia Christi, reiecta synagoga, interpretatus, duplex distinguit regnum, huius sæculi, et æterni: „Unigenitus enim, inquit *a*), Dei Filius etsi regnavit semper, non tamen semper regnavit corpore. Ergo ubi designati, et tanquam demonstrati sæculi dominatio, per id, quod τῶ αἰῶνος dici-

a) Ibid. n. 13. p. 178.

Caput CLXXXI.

tur, virtute verbi ipsius continetur, tempus illud ostenditur, quo glorificato in gloriam Dei corpori et nomen Dei donatur et regnum. Et huius quidem dominandi sæculi tempus absolute apostolus docet, dicens *a*): *Cum evacuaverit omnem principatum, et potestatem, et virtutem . . . novissima inimica devincetur mors:* tunc solus in virtute sua sæculo dominabitur. Nunc enim quamvis regnet tamen princeps huius sæculi petiit, ut modo tritici apostolos cerneret; et sunt spiritales nequitiæ in cælestibus, adversum quas spiritalibus nos armis Paulus instruxit." Sic in Ps. CXXIV. *Qui confidunt in Domino sicut mons Sion*, idem S. Doctor montem Ecclesiam interpretatus; Christumque lapidem, qui iuxta Dan. II. 35. contrito statu monarchiarum orbis excrevit in montem magnum. „Sciens ergo, subdit *b*), Dominus, non adversus carnem et sanguinem nobis pugnam esse, sed adversus mundi huius potentes, et nequitias spiritales, ait Evangelia consummans; *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque in consummationem sæculi.* Adest enim: et cum fideliter invocatur, per naturam suam præsens est. Spiritus namque est omnia penetrans et continens. Non enim secundum nos corporalis est, ut cum alicubi adsit, absit aliunde; sed virtute præsenti, et in se, quacunque est aliquid, porrigente,

a) *I. Cor. XV.* 24. *b*) *In Psal. CXXIV. n.* 6. *p.* 405.

cum replente omnia eius ſpiritu in omnibus ſit, tamen ei, qui in eum credat, adsistit. Nam et tribus vel duobus in nomine ſuo congregatis, erit præsens, et in circuitu populi ſui est ex hoc nunc et usque in æternum." Quod initio dixerat S. Doctor: *Evangelia consummans* ad locum hunc: *Ecce ego vobiscum ſum omnibus diebus, usque ad consummationem ſæculi*, ultima hæc esse innuit, quibus Evangelium S. Matthæi clauditur, Christi ad apostolos verba, quibus veluti testamenti loco, ut in ultima cœna novum testamentum in ſuo ſanguine constituit, et corpore pro nobis immolato, quod in Eucharistia reliquit, ita hic ſui præsentiam in perpetua assistentia usque ad consummationem ſæculi ſuis promisit; quos, postquam ipse iam agnus mansuetus, qui ducitur ad victimam, oblatus erat, etiam ſicut oves in medio luporum misit, ne diffiderent, præmittit hic: *Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra: Euntes ergo docete omnes gentes.* Hi ergo, quos ad docendum omnes gentes misit Christus, cum illi non possent ſemper vivere, cum illis, quos in ſuum locum ad gubernandam Ecclesiam ſuffecerint usque ad consummationem ſæculi se futurum promisit. „Qui, ſunt verba S. Hieronymi in h. l. *a*), usque ad consummationem ſæculi cum discipulis se futurum esse promittit, et

a) *Lib. IV. in Matth. T. IV. p.* 144.

Caput CLXXXI.

illos ostendit semper esse victuros, et se nunquam a credentibus recessurum. Qui autem usque ad consummationem mundi sui præsentiam pollicetur, non ignorat illam diem, in qua se scit futurum cum apostolis. *Quare ergo fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania a)?* "

Nunquam magis, quam in origine sua coniuratum fuit a synagoga et cæteris per orbem gentibus sub ethnicis imperatoribus, conclamatumque a toto mundo in Ecclesiam foris et intus, etiam per hæreses et schismata; quæ, pace licet Ecclesiæ reddita, non cessant affligere Ecclesiam mala: *Descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit; fundata enim erat super petram a).* Nunquam interrupta serie persistit, nec deficere potest promittente Domino, se affuturum usque ad consummationem sæculi, successio Apostolorum in iis, quos illi sibi successores constituerunt. Dumque cum florentissima olim Orientali ecclesia corruerunt aliæ Ecclesiæ apostolicæ, atque ab Ecclesia catholica sese sciderunt; sunt tamen innumeræ aliæ in communione sedis Petri, quæ firma consistit in successoribus suis, cui Christus singulariter promisit: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Eccle-*

a) *Matth. VII.* 25.

siam meam. „Manet ergo, ut ex successoribus his loquitur S. Leo M. in anniversario die assumtionis suæ ad pontificatum *a*), dispositio veritatis, et B. Petrus in accepta fortitudine petræ perseverans, suscepta Ecclesiæ gubernacula non reliquit. Sic enim præ cæteris est ordinatus, ut dum petra dicitur, dum fundamentum pronuntiatur, dum regni cœlorum ianitor constituitur, dum ligandorum, solvendorumque arbiter, mansura etiam in cœlis iudiciorum suorum definitione præficitur; qualis ipsi cum Christo esset societas, per ipsa appellationum mysteria nosceremus." Nihil hic S. pontifex velut in propria causa dicit, quod non S. scripturæ veritate nitatur; testimonio autem omnium temporum semper comprobata est inconcussa in communione Ecclesiæ catholicæ firmitas huius petræ, incassum cedentibus omnibus, quæcunque unquam obmota sunt seu de sede ipsa, seu fide sedentium in ea, contra quam portæ inferi prævalere non possunt. „Tanta enim, inquit idem pontifex maximus, divinitus soliditate munita est, ut eam neque hæretica unquam corrumpere pravitas, nec pagana potuerit superare perfidia." Nulla in successione apostolica Romanæ sedis habetur interruptio, nulla successorum corruptio, quin si forte cum Petro videren-

a) *Serm. II. c.* 3. *p.* 1.

tur cœpisse mergi, ſtatim iterum manu erigerentur illius, qui pro Petro rogavit, ut non deficiat fides eius; ſed ipse aliquando confirmet fratres ſuos. Extat epistola S. Columbani ad Bonifacium IV. P. in causa celebri trium capitulorum, cui aliquamdiu œconomia quadam Vigilium P. favisse constat; eius vero constitutionem postea factam contra tria illa capitula nostro demum ævo in lucem protraxit Lambecius, latentem forte ideo, quod ipse S. Gregorius M. aliique pontifices proximorum temporum œconomia quadam utendum censerent, quæ cum S. Columbano ſinistra quidem in causa ipsa opinione abducto aliisque displiceret, de ipsa tamen ſedis apostolicæ firmitate persuasus pontificem rogat; „Ut, ait *a*), cito tollatis hunc nævum de ſanctæ cathedræ claritate; non enim decet Romanæ ecclesiæ gravitatem hæc instantis levitatis fama, ut qualibet vi possit moveri a ſoliditate veræ fidei, pro qua tot martyres ſui ſuum ſanguinem ſuderunt, malentes mori, quam convelli. Numquid enim, si in nostris temporibus persecutio venerit ultima ſquamæ illius invisæ, cuius corium vix universæ naves poterunt portare, non usque ad ſanguinem resistemus adversus peccatum repugnando, ſicut Patres nostri fecerunt, apostolos dico, et tot martyres?

a) *Bibl. PP. T. XII. p.* 355.

Si gravis fuit persecutio in initio fidei, quanto magis in fine, de quo Dominus dicit: *Putasne, veniens Filius hominis inveniat fidem in terra?* Et iterum: *Nisi breviati fuissent dies illi, non fieret omnis caro salva.* Dicit tamen, electos ibi futuros; de quibus nimirum prædixit discipulis suis: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.*" Quod in causa trium capitulorum humani quid passus est vir sanctissimus, absterrere merito debet quosvis, quam bono etiam abrepti zelo sibi videantur, in cathedram Petri aliquid sibi præsumendo. Enimvero de periculis illis novissimorum temporum, etsi nobis incerta sint, ac vel ideo, ut supra vidimus, semper inde ab apostolicis temporibus timenda sunt visa; certissimum nobis in hac ipsa Christi promissione solatium esse potest, ac debet tunc securum, cum inconcussi adglutinati, adhæremus iis, quibus illa promissio facta est, in communione centri unitatis ecclesiasticæ sedis apostolicæ, ac data potestas, hierarchia Ecclesiæ constituta.

CAPUT CLXXXI.

CAPUT CLXXXII

CAPUT CLXXXII.

ASCENSIO CHRISTI IN CŒLUM.

Eduxit eos foras in Bethaniam; et elevatis manibus ſuis benedixit eis. *Et factum est, dum benediceret illis, recessit ab eis, et ferebatur in cœlum. Et ipsi adorantes regressi ſunt in Jerusalem cum gaudio magno; et erant ſemper in templo, laudantes et benedicentes Deum. Amen.* Luc. XXIV. 50. etc.

In ſuorum ſolatium.

„Stat in hodiernum usque diem, testatur S. Cyrillus Hierosolym. testis oculatus *a)*, mons olivarum, eum, qui ſuper nubem conscendit, in hodiernum usque diem fidelium oculis tantum non demonstrans, ac cœlestem ascensionis ianuam. In Bethlehem de cœlis descendit; ex monte olivarum in cœlos ascendit. Inde ad homines certamina incepturus; isthic vero ob certamina coronatur. Multos igitur testes habes; habes hunc ipsum resurrectionis locum; habes locum ascensionis nobis ad orientem ſitum. Testes habes eos, qui ibi testati ſunt, angelos, et nubem quam ascendit, et discipulos, qui inde descenderunt.“ Bethania, quo deduxisse discipulos memoratur, ad latus est montis Oliva-

a) Catech. XIV. n. 23. p. 217.

rum, in quo Christus tum ſæpe alias, cum proxime ante passionem ardentissimas preces et lacrymas ad Patrem fuderat, agoniam etiam perpessus, quæ ex eius corpore ſanguineum excivit ſudorem, inde Judæ proditori Judæisque lictoribus obvius occurrens. In Bethania vero Lazarum ad vitam revocavit, proximisque ante passionem diebus pernoctavit; ut inde ad Patrem in cœlum redire voluerit, unde perrexit ad passionem. Refertur in nota ad allatum S. Cyrilli locum testibus S. Paulino Nolano et Sulpitio Severo *a*), in Ecclesia, in hoc monte ascensionis ædificata, vestigia Christi pedibus humi infixa pavimento consterni non potuisse, loco in ſui cespitis ſpecie viridi permanente. Et S. Augustinus, „ibi, ait *b*), ſunt vestigia eius, modo adorantur, ubi novissime ſtetit, unde ascendit in cœlum; ad gentes autem misit."

Observatum ab interpretibus est, primum in ascensione Christum a ſuis discipulis adoratum legi, ob familiarem nimirum antea cum illis, ceu humanam conversationem, etiam quadraginta illis post resurrectionem diebus, quibus nempe ut idem Lucas meminit, *et præbuit se ipsum vivens post passionem ſuam in multis argumentis per dies*

a) *Epist. XXXI. n. 4. Sac. Hist. L. II. c. 48.*
b) *Tr. XLVII. in Jo. n. 4. T. III. P. II. p. 609.*

quadraginta apparens eis, et loquens de regno Dei a). Hinc plus profuisse eis, vel ideo etiam notat S. Augustinus *b)*, ut se ab oculis eorum subtraheret; ut qui in terra tanquam frater conversatus fuerat, de cœlo tanquam Dominus subveniret; discerentque illum cogitare tanquam Deum. Affert ad rem illustrandam locum Joannis XIV. 28.: *Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem, quia Pater maior me est.* „Vox ista, post alia ait, fratres; quantum Dominus adspirat advertere, quodammodo exprobrantis fuit, et consolantis. Fixi enim erant in homine, et Deum cogitare non poterant. Tunc enim cogitarent Deum, si ab illis et ab eorum oculis homo auferretur, ut amputata familiaritate, quæ cum carne erat facta, discerent vel absente carne divinitatem cogitare. Ergo hoc eis ait: *Si me diligeretis, gauderetis utique, quia vado ad Patrem.* Quare? Ut cum eo ad Patrem, possitis me cogitare æqualem Patri. Propterea enim *maior me est:* Adhuc dum videtis me in carne, adhuc maior me est Pater. Videte, si suscepistis: non enim noverant, nisi hominem cogitare. Hoc dico aliquanto planius propter fratres nostros tardiores: qui autem intellexerunt, ferant tarditatem cæterorum, et imitentur ipsum Do-

a) Act. I. 3. *b) Serm. CCLXIV. de Ascens. Dom. IV. n. 2. T. V. p.* 1074.

minum, *qui cum in forma Dei esset, humiliavit se factus obediens usque ad mortem.*" Jam quæ ſequuntur: *propter quod et Deus exaltavit illum,* ad Christi glorificationem pertinent post ascenſionem in cœlos, de qua Jo. VII. 39. *Nondum erat ſpiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus.* Et Christus: *Expedit vobis, ut ego vadam, si enim non abiero, paraclitus non veniet ad vos; si autem abiero mittam eum vobis.* Est hæc Christi glorificatio ſimul etiam eius clarificatio, pro qua ante passionem ſuam rogavit Patrem: *Nunc clarifica me tu Pater apud temetipsum claritate, quam habui, priusquam mundus esset apud te a):* *Apud te,* inquit, iuxta Psal. CIX. 1. *Dixit Dominus Domino meo: ſede a dextris meis.* Juxta Marci XVI. 19. *Et Dominus quidem Jesus postquam locutus est eis, assumtus est in cælum, et ſedet a dextris Dei.*

Est hæc magnitudo ac ſublimitas mysterii huius, quam, ut agnoscerent, apostolus non cessavit orare pro Ephesiis b): *Ut ſciatis, quæ ſit ſpes vocationis eius, et quæ divitiæ gloriæ hæreditatis eius in ſanctis. Et quæ ſit ſupereminens magnitudo virtutis eius in nos, qui credimus ſecundum operationem potentiæ virtutis eius. Quam operatus est in Christo, ſuscitans illum a mortuis, et constituens ad dextram ſuam in cælestibus: ſupra omnem principatum, et potestatem, et virtu-*

a) *Jo. XVII.* 5. b) *Ephes. I.* 18.

tem, et dominationem, et omne nomen, quod nominatur non ſolum in hoc ſaeculo, ſed etiam in futuro. Et omnia ſubiecit ſub pedibus eius, et ipsum dedit caput ſupra omnem Ecclesiam, quae est corpus ipsius, et plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur. Habemus hic plenam, quantum mens nostra adhuc ſensibus affixa, crassoque corpori inhaerens capere potest, notionem operationis potentiae virtutis Dei, quam operatus est in Christo, constituens eum ad dexteram ſuam in coelestibus. Habemus item causam profectus et argumentum magni gaudii apostolorum, quorum cum prius cor tristitia impleverat, dum de abitu ſuo mentionem Christus iniecerat, dumque vel memoriam futurae absentiae ferre non possent, iam vero quando *factum est, dum benediceret illis, recessit ab eis, et ferebatur in caelum* additur: *Et ipsi adorantes, regressi ſunt in Jerusalem cum gaudio magno.* „Ut, verbis utor S. Leonis M. *a*), quidquid illis prius intulerat metum, verteretur in gaudium. Totam enim contemplationem animi in divinitatem ad Patris dextram consedentis erexerat; nec iam corporeae visionis tardabantur obiectu, quo minus in id aciem mentis intenderent, quod nec a Patre descendendo abfuerat, nec a discipulis ascendendo decesserat. Tunc igitur dilectissimi, Filius hominis Dei Filius excellentibus

a) *Serm. LXXII. de Ascens. D. II. c.* 3. *et* 4. *p.* 77.

ſacratiusque innotuit, et cum in paternæ maiestatis gloriam se recepit, et ineffabili modo cœpit esse divinitate præsentior, qui factus est humanitate longinquior.“ Nos ista attinent, qui apostolis hæc videntibus et attestantibus incunctanter credidimus, dum, ut idem iam antea dixerat in eodem ſermone, „visioni doctrina ſuccessit, cuius auctoritatem ſupernis illuminata radiis credentium corda ſequerentur. Hanc fidem ascensione Domini auctam, et Spiritus ſancti munere roboratam, non vincula, non carceres, non exilia, non fames, non ignis, non laniatus ferarum, non exquisita persequentium crudelitatibus ſupplicia terruerunt. Pro hac fide per universum mundum, non ſolum viri, ſed etiam feminæ, nec tantum impubes pueri, ſed etiam teneræ virgines usque ad effusionem ſanguinis decertarunt. Hæc fides dæmonia eiecit, ægritudines depulit, mortuos ſuscitavit etc.“

Posteaquam elevatis manibus benedixit Jesus discipulis, benedicendoque recedit, absentiam ipsius non ſentiunt illi, memores ultimorum ad eos verborum Matthæi ultimo capite et versu: *Ecce ego vobiscum ſum omnibus diebus, usque ad consummationem ſæculi*, incipiuntque iam, regressi in Jerusalem, formare cœtum illum, Ecclesiam Christi *in templo, laudantes et benedicentes Deum.* Ad quem cœtum, Ecclesiam nempe pertinet ea promissio, quæ et nos attinet, usque ad consummationem ſæculi perdurans, si ut apostoli *erant ſemper in templo, laudantes et benedicentes Deum* (Lucæ capite ac ver-

CAPUT CLXXXII

su ultimo) et nos perseveremus cum illis in sancta civitate Jerusalem nova, loco veteris illius terrestris civitatis et templi, unde ipsi *profecti* (Marci pariter cap. ac versu ultimo) *prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante, sequentibus signis.* Igitur dum nova hæc Jerusalem, Ecclesia Christi (quæ ab Jerusalem progressa in communione catholica perseverat, et cum ea Christus *omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi*) cœpit, ubi vetus desiit, in illa fideles in Domino maneamus: *Non enim accessistis ad tractabilem montem*, ut Paulus monet *a*), *sed accessistis ad Sion montem, et civitatem Dei viventis, Jerusalem cælestem, et multorum millium angelorum frequentiam, et Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cælis, et iudicem omnium Deum et spiritus iustorum perfectorum, et testamenti novi mediatorem Jesum, et sanguinis aspersionem, melius loquentem quam Abel. Videte, ne recusetis loquentem.* Hoc facientes, cum gaudio, ut apostoli, exspectabimus diem illum, quem angeli illis [*quoniam appropinquat redemtio vestra b*)] denuntiarunt: *Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælum? Hic Jesus, qui assumtus est a vobis in cælum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum c*).

a) *Hebr. XII.* 18. 22. *etc.* *b*) *Luc. XXI.* 28. *c*) *Act. I.* 11.

ELENCHUS CAPITUM.

TOMUS I.

DE

SUBLIMI IN EVANGELIO CHRISTI CAPITA SELECTA.

TOMUS II.

TOMUS III.

Pag.

ELENCHUS TEXTUUM
NOTABILIORUM,
QUI IN HOC OPERE EXPLANANTUR
JUXTA SERIEM
QUATUOR EVANGELIORUM.

MATTHÆUS.
TOMUS I.

TOMUS II.

TOMUS III.

M A R C U S.

TOMUS I.

TOMUS II.

TOMUS III.

LUCAS.

TOMUS I.

TOMUS II.

TOMUS III.

J O A N N E S.

TOMUS I.

TOMUS II.

TOMUS III.

TOMI TERTII FINIS.